

ความรักชาติในนิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

นางสาวชญชิตา บุญเหาะ

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2560
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

A SENSE OF PATRIOTISM IN NIRAT COMPOSED DURING THE REIGNS
OF KING RAMA VI AND KING RAMA VIII

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Thai
Department of Thai
Faculty of Arts
Chulalongkorn University
Academic Year 2017
Copyright of Chulalongkorn University

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ความรักชาติในนิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

โดย

นางสาวชญ์ชิตา บุญหาะ

สาขาวิชา

ภาษาไทย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

อาจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางคุณ

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์

(รองศาสตราจารย์ ดร.กิงกาญจน์ เทพกาญจนา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(อาจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางคุณ)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(ศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต) วิทยาลัย

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา)

ชญชิตา บุญหะ : ความรักชาติในนิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (A SENSE OF PATRIOTISM IN NIRAT COMPOSED DURING THE REIGNS OF KING RAMA VI AND KING RAMA VIII) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: อาจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางกุล, หน้า.

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเนื้อหา และกลวิธีการประพันธ์นิราศ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักชาติที่แต่งขึ้นระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล จำนวน 8 เรื่อง ได้แก่ นิราศเป็นทหาร นิราศเลิกไฟ นิราศมหาวิปโยคเสด็จ นิราศมะเหลเถไถ นิราศถ้ำจอมพล นิราศสุโขทัย นิราศธัญญะบุรี และนิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ.2485 ผลการวิจัยพบว่า นิราศกลุ่มที่เลือกมาศึกษามีเนื้อหาเป็นการบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชาติบ้านเมืองขณะนั้น และมีลักษณะที่กระตุ้นให้คนในสังคมตระหนักถึงปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชาติ เช่น ปัญหาการขาดความสามัคคีของคนในชาติ ปัญหาจากอุทกภัยเมื่อ พ.ศ.2460 และ พ.ศ.2485 ปัญหาการแทรกแซงทางเศรษฐกิจของต่างชาติ เป็นต้น

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นว่า นิราศกลุ่มที่เลือกมาศึกษามุ่งเสนอให้คนในชาติมีความสามัคคีรักใคร่กลมเกลียวกัน มีความร่วมมือร่วมใจกันเสียสละร่างกายและทรัพย์สินเพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของผู้ประสบอุทกภัย พ.ศ.2460 และ พ.ศ.2485 ตลอดจนปัญหาการขาดทหารอาสาเข้าร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ 1 ทั้งนี้ ความคิดเห็นทางการเมืองการปกครองที่แตกต่างกันในช่วงเวลาดังกล่าว ทำให้คนในชาติเกิดความขัดแย้งกัน นิราศกลุ่มนี้จึงเสนอให้คนในชาติเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และร่วมมือกันประสานประโยชน์ของทุกฝ่ายให้เป็นหนึ่งเดียวกัน ผลกระทบจากปัญหาการแทรกแซงทางเศรษฐกิจของต่างชาติ และความหลงตามค่านิยมตะวันตก ทำให้ผู้แต่งเสนอให้คนในชาติเล็งเห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ และศิลปกรรมที่มีอยู่ภายในชาติ เพื่อนำมาใช้หรือทำนุบำรุงให้เกิดประโยชน์ต่อไป

ผู้แต่งมีกลวิธีการประพันธ์ที่ทำให้ผู้อ่านตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชาติและโน้มน้าวใจให้ผู้อ่านคิดแก้ไขปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชาติบ้านเมือง โดยการปรับใช้ลักษณะเด่นของขนบนิราศ เช่น การปรับใช้ขนบการครวญถึงนางเพื่อแสดงความทุกข์โศกต่อปัญหาที่เกิดขึ้น การเชื่อมโยงเรื่องความรักส่วนตัวกับความรักชาติ การเชื่อมโยงสิ่งที่พบเห็นเข้ากับประสบการณ์ของผู้แต่งเพื่อถ่ายทอดปัญหาและผลกระทบจากปัญหา การเล่าตำนานเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ผ่านสถานที่ที่เดินทางผ่านเพื่อให้เห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ สร้างความภาคภูมิใจในชาติและมรดกวัฒนธรรมของชาติ

ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นพัฒนาการของนิราศรักชาติว่าเป็นผลงานที่ผู้แต่งมุ่งสื่อความให้ผู้อ่านร่วมมือกันแก้ไขปัญหาเพื่อชาติ รวมทั้งแสดงให้เห็นว่า นิราศมิใช่เพียงวรรณกรรมที่แต่งเพื่อถ่ายทอดกระบวนอารมณ์ของผู้แต่งและให้สุนทรียรสแก่ผู้อ่านเท่านั้น แต่นิราศยังเป็นวรรณกรรมที่สื่อความหมายเพื่อสังคมส่วนรวม ลักษณะเช่นนี้สะท้อนให้เห็นบทบาทของวรรณกรรมและการปรับใช้ขนบวรรณกรรมให้สอดคล้องกับสภาพสังคมได้อย่างชัดเจน

ภาควิชา ภาษาไทย

ลายมือชื่อนิพนธ์

สาขาวิชา ภาษาไทย

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

ปีการศึกษา 2560

5780114022 : MAJOR THAI

KEYWORDS: PATRIOTISM / NIRAT / KING RAMA VI / KING RAMA VII / KING RAMA VIII

CHANANCHIDA BOONHOR: A SENSE OF PATRIOTISM IN NIRAT COMPOSED DURING THE REIGNS OF KING RAMA VI AND KING RAMA VIII. ADVISOR: NAMPHUENG PADAMALANGULA, Ph.D., pp.

This research had the primary objective to study the contents and literary techniques of eight texts composed during the reign of King Rama VI to the reign of King Rama VIII, namely, *Nirat Pen Thahan*, *Nirat Mahawaree Pi Maseng*, *Nirat Lerk Phai*, *Nirat Ma Lhe The Thai*, *Nirat Tam Chompon*, *Nirat Sukhothai*, *Nirat Thanyaburi*, and *Nirat Nam Thuam Krung Thep B.E. 2485*. According to the results, it was evident that the foregoing poetries featured a record of events that occurred during that time, and were intended to raise public awareness about problems affecting the nation, such as a lack of unity amongst citizens, flood problems in 1917 and 1942, and foreign intervention in the economy.

In addition, the results of this research indicated that these poetries aimed to promote unity and harmony amongst citizens, as well as inducing them to collaboratively make sacrifices, both physically and monetarily, to help flood victims in 1917 and 1942 and to solve problems concerning the lack of military volunteers during World War I. With respect to the fact that the political changes during that period resulted in major conflicts between citizens, these poetries therefore encouraged citizens to emphasize on common interests and unify the interests of all parties in order to cope with changes and consequences from foreign economic interventions and Western influences. Moreover, it can be observed that the composers intended to provide citizens with an insight into the importance of the nation's existing natural resources and arts that can be further applied or developed to create additional benefits.

The composers employed compositional techniques that enabled the readers to become aware of the nation's problems by applying unique features of conventional poetries, which consisted of: 1) incorporation of monody to convey condolences for the problems; 2) connection of personal love to patriotism; 3) connection of observations to personal experiences of the composers in order to portray the problems and their consequences; and 4) recount of historical events through places visited by the composers to raise public awareness about the value of natural resources and to instill the readers with a sense of pride in the nation and cultural heritages.

The results of this research explicitly reflected the development of patriotic poetries, specifically the composers' intention to promote collaboration between the readers in solving the nation's problems. Likewise, the results of this research indicated that these poetries were not composed for the mere purposes of conveying the composers' emotions and providing pleasure for the readers; rather, they served as a literary medium to communicate messages to the society as a whole. Indeed, these features clearly reflected the roles of literatures and the reconstruction of conventional literatures to conform to the state of the society.

Department: Thai
Field of Study: Thai
Academic Year: 2017

Student's Signature

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงได้เพราะความรัก ความเมตตาของอาจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางคุณ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ "ครู" กรุณาชี้แนะแนวทางในการวิจัย ให้คำปรึกษาและตั้งคำถามที่เฉียบคม เพื่อให้ผู้วิจัยได้ขบคิดค้นคว้าหาความรู้เสมอ "ครู" สนับสนุนและให้คำแนะนำแก่ผู้วิจัยทั้งด้านการเรียนและการทำงานต่างๆ นอกจากนี้ "ครู" เป็นผู้ให้กำลังใจและเชื่อมั่นในตัวผู้วิจัยเสมอมา ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณครูเป็นอย่างยิ่ง ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่กรุณาสละเวลาตรวจแก้ไข ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สมบูรณ์ขึ้น ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณของศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรักษลิขิตและรองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนาที่เมตตาผู้วิจัย กรุณาอบรมสั่งสอนและฝากข้อคิดให้ผู้วิจัยพัฒนาวิทยานิพนธ์ให้ดีที่สุด ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาทิตย์ ชีรวณิชกุลและผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานีรัตน์ จิตุหะศรี ที่ให้ความรู้ ให้คำแนะนำและให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยอยู่เสมอ

ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรที่เมตตาให้ความรู้ กรุณาอบรมสั่งสอน ให้โอกาสฝึกฝนทักษะทางวิชาการและกิจกรรมต่างๆที่เป็นประโยชน์ ผู้วิจัยขอบพระคุณโครงการสู่ความเป็นเลิศด้านภาษาและวรรณคดีไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่มอบทุนอุดหนุนการศึกษาและทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์สำหรับนิสิตแก่ผู้วิจัย

ผู้วิจัยขอบพระคุณบุคลากรหน่วยงานต่างๆในคณะอักษรศาสตร์ที่อำนวยความสะดวกแก่ผู้วิจัยเสมอ ทั้งบุคลากรกลุ่มภารกิจงานบริการการศึกษาและบุคลากรประจำศูนย์สารนิเทศมนุษยศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขอขอบพระคุณคุณสายนาฏ อยู่เนียม คุณภาณุวรรณ สัจจะวัชรสิทธิ์และคุณสรพรพร เระไรวรรณ ที่ให้กำลังใจและให้คำแนะนำช่วยเหลือผู้วิจัยในด้านต่างๆ

ผู้วิจัยขอขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่นที่ร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ ช่วยเหลือและให้กำลังใจกันตลอดระยะเวลา การศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาจารย์ชุตินันท์ มาลาธรรม อาจารย์ชวพันธ์ เพชรไกร คุณกวีธากร สังข์กุล คุณปาริฉัตร พิมลและคุณอัญมาศ ภูเพชร ขอขอบคุณกัลยาณมิตรทุกท่านที่เกื้อกูลและเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยอยู่เสมอ ขอขอบคุณอาจารย์ ดร.จตุพร เพชรบูรณ์ อาจารย์ ดร.จันทร์สุดา ไชยประเสริฐ อาจารย์ศรัณย์ภัทร์ บุญยก อาจารย์ศิวตล วราเอกศิริและอาจารย์เกศสุดา นาสีเคน คุณพนิดา พงศ์ภูริรักษ์ คุณจิตสุภา เอ็มโอษฐ์ อาจารย์ทัฬหิม แซ่เหลียง คุณกาญจนาณัฐ ธีรภัทรกร คุณอรุชา ท้าวปราบภัย คุณเบญจรงค์ จิตคงสวัสดิ์และคุณชนวีร์ ภาษานนท์

ท้ายที่สุด ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณครอบครัวโดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณพ่อ คุณแม่ และคุณอาทั้งสอง ท่านที่ปลุกฝังให้ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของการศึกษา สนับสนุนให้ผู้วิจัยได้ศึกษาเล่าเรียน รับประทานอาหารสำเร็จของผู้วิจัยทั้งยังเป็นกำลังใจที่ยิ่งใหญ่ของผู้วิจัยตลอดเวลา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์	7
1.3 สมมติฐาน	7
1.4 ขอบเขตการศึกษา.....	7
1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	8
1.6 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	8
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
1.8 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
1.8.1 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล	9
1.8.2 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับความรักชาติและการเสนอปัญหาที่มีผลกระทบต่อชาติ ในวรรณกรรมประเภทอื่นระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล.....	12
บทที่ 2 เหตุการณ์สำคัญที่สัมพันธ์กับความรักชาติ ในนิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล	20
2.1 เหตุการณ์สำคัญในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	20
2.1.1 การประกาศใช้พระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหารที่วราชอาณาจักร พ.ศ.2459 และ การรับสมัครทหาร.....	20

2.1.2 การประกาศใช้พระราชบัญญัติเลิกการพนันห่วยบ่อนเบี้ยและปิดบ่อนทั่ว ราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.2460	22
2.1.3 เหตุการณ์อุทกภัย พ.ศ.2460	24
2.2 เหตุการณ์สำคัญในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	26
2.2.1 การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง พ.ศ.2475.....	26
2.2.2 การประสบปัญหาการผลิตและการค้าข้าวของชาวนา.....	30
2.2.3 การเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจและสังคมของคนต่างชาติ	31
2.3 เหตุการณ์สำคัญในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล	33
2.3.1 การประกาศใช้นโยบายรัฐนิยมในรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม.....	34
2.3.2 เหตุการณ์อุทกภัย พ.ศ.2485.....	37
บทที่ 3 ความรักชาติในนิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึง รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล.....	41
3.1 ความหมายของ “ชาติ” และ “ความรักชาติ”	41
3.2 ความรักชาติในนิราศที่แต่งขึ้นระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึง รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล	44
3.2.1 การมีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน.....	44
3.2.2 การเสียสละเพื่อประโยชน์ของชาติ	50
3.2.3 การตระหนักถึงคุณค่าของศิลปกรรมและทรัพยากรธรรมชาติภายในชาติ	56
3.2.4 การตระหนักถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชาติ.....	62
3.2.4.1 การไม่หลงตามค่านิยมที่ไม่เหมาะสม	63
1) การไม่เล่นพนัน	64
2) การไม่หลงตามค่านิยมต่างชาติ.....	66
3.2.4.2 การส่งเสริมอาชีพให้แก่ประชาชน	72

บทที่ 4 กลวิธีการนำเสนอความรักชาติในนิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล	84
4.1 การปรับใช้นิพนธ์การครวญถึงนาง.....	84
4.1.1 การครวญเพื่อถ่ายทอดปัญหาและผลกระทบของปัญหาจากการเล่นพนัน	85
4.1.2 การครวญแสดงความทุกข์โศกที่เกิดจากปัญหาอุทกภัย พ.ศ.2460.....	90
4.2 การเชื่อมโยงเรื่องความรักส่วนตัวกับความรักชาติ	94
4.3 การบรรยายสิ่งที่ประสบพบเห็นเพื่อแสดงทัศนะ	96
4.3.1 การบรรยายสิ่งที่ประสบพบเห็นและเปรียบเทียบเหตุการณ์.....	97
4.3.1.1 การเปรียบเทียบกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจของชาวชนบทกับชาวกรุง	97
4.3.1.2 การเปรียบเทียบสภาพความเป็นอยู่ของชาวกรุงกับเกษตรกรที่ประสบอุทกภัย	98
4.3.1.3 การเปรียบเทียบเหตุการณ์อุทกภัย พ.ศ.2485 กับอุทกภัย พ.ศ.2460	100
4.3.2 การบรรยายสิ่งที่ประสบพบเห็นและตั้งคำถามเชิงวาทศิลป์.....	101
4.4 การเล่าตำนานและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ที่.....	106
4.4.1 การเล่าตำนานเมืองสระหลวง	107
4.4.2 การเล่าตำนานเมืองสวรรค์โลก	108
4.4.3 การเล่าเหตุการณ์ยึดอำนาจของพระเพทราชาและหลวงสรศักดิ์	109
4.4.4 การเล่าเหตุการณ์กับภูบวรเดช	111
4.5 การเล่านิทาน	114
4.5.1 การเล่านิทานเรื่องสัมโมาฆาตก	114
4.5.2 การเล่านิทานเรื่องศรีธนูชัย.....	117
4.6 การใช้สำนวน	119
4.6.1 การใช้สำนวน “น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า ข้าพึ่งเจ้า บ่าวพึ่งนาย”	119
4.6.2 การใช้สำนวน “สืบทอดคำไม่เท่าพระยาเลี้ยง”	122

4.7 การชี้ให้เห็นผลดีจากการร่วมมือแก้ไขปัญหา.....	124
บทที่ 5 สรุปผลและอภิปรายผล	130
5.1 สรุปผลการศึกษา	130
5.2 อภิปรายผลการศึกษา	133
.....	134
รายการอ้างอิง	134
ภาคผนวก.....	143
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	149

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

นิราศเป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดภายในจิตใจของผู้แต่งผ่านการเปลี่ยนแปลงของเวลา สถานที่หรือสภาพแวดล้อมรอบกาย ทั้งนี้ นิราศยังเป็นวรรณกรรมที่ผู้แต่งถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดได้ตรงกว่าคำประพันธ์ประเภทอื่น ๆ (ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, 2560 : 256) ลักษณะดังกล่าวทำให้นิราศได้รับความนิยมในการแต่งและมีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่องในแต่ละยุคสมัย ผู้แต่งให้ความสำคัญแก่การสื่อสารอารมณ์ส่วนตัวและความคิดในนิราศที่แตกต่างกันไป ดังที่ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2516 : 41) กล่าวว่า นิราศในช่วงแรกแต่งขึ้นเพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความเศร้าโศกเพราะการพลัดพรากจากคนรักของปัจเจกบุคคลอย่างเห็นเด่นชัด เป็นสารที่เขียนขึ้นเพื่อคนรักโดยเฉพาะ ไม่ใช่เรื่องที่แต่งให้คนทั่วไปอ่านอย่างนิราศสมัยหลังที่มีเนื้อหาหลากหลายขึ้น

นิราศสมัยอยุธยาตอนต้นมุ่งเน้นการครวญถึงหญิงคนรักเป็นสำคัญ ผู้แต่งนิยมเชื่อมโยงสิ่งที่พบเห็น สิ่งที่เกิดขึ้นรอบกายกับการพรรณนาความรู้สึกถึงนางผู้เป็นที่รัก เช่น การเสนอความเข้มข้นของอารมณ์โศกเมื่อต้องร้างรักผ่านชื่อสถานที่ต่าง ๆ ที่ผู้แต่งเดินทางผ่านใน **กำสรวลโคลงตัน** สภาพธรรมชาติที่ป่วนรอบกายผู้แต่งมีความเชื่อมโยงกับความกระวนกระวายภายในจิตใจที่ปรารถนาจะได้พบกับคนรัก ขณะที่ **ทวาทศมาสโคลงตัน** เป็นนิราศที่ไม่ได้มีการเดินทางจริงผ่านสถานที่ต่าง ๆ แต่ผู้แต่งได้เสนอความเศร้าซึ่งเพิ่มพูนขึ้นผ่านวันเวลาที่หมุนเวียนไป ผู้แต่งเสนอสภาพงานเทศกาลขนบประเพณีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละเดือน เพื่อแสดงให้เห็นความน่ารื่นรมย์ของงาน ความสนุกสนานของผู้คนรอบกายซึ่งตรงข้ามกับความรู้สึกภายในจิตใจผู้แต่งที่ทุกข์ระทมจากการนับวันนับคืนรอคอยเวลาที่จะได้พบกับนาง

สมัยอยุธยาตอนปลาย นิราศขยายขอบเขตเนื้อหาโดยเสนอการคร่ำครวญร่วมกับการพรรณนาชมธรรมชาติมากยิ่งขึ้น นอกจากผู้แต่งจะพรรณนาธรรมชาติเพื่อเล่นความเกี้ยวโยงกับอารมณ์ความรู้สึกของผู้แต่งแล้ว ผู้แต่งยังเล่นคำและเรียงร้อยชื่อธรรมชาติ อาทิ ชื่อนก ชื่อปลา ชื่อพรรณไม้ต่าง ๆ ให้ไพเราะด้วยเสียงสัมผัส เช่น **กาพย์เห่เรือเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์** และ **กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก** ซึ่งผู้แต่งบันทึกความรู้เรื่องวัฒนธรรมและธรรมชาติไว้อย่างเป็นระบบ

สมัยธนบุรี นิราศได้ขยายขอบเขตความคิดที่สัมพันธ์กับบริบทสังคมมากยิ่งขึ้น ผู้แต่งนิราศบันทึกความรู้ ความแปลกใหม่ของสถานที่ วัฒนธรรมที่ผ่านไปพบเห็นในต่างแดนต่างชาติ ดังปรากฏใน **นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน** หรือ **นิราศกวางตุ้ง** ของนายสวน มหาเดเล็ก

นิราศยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นมีเนื้อหาที่เน้นการวิพากษ์วิจารณ์ตามทัศนะผู้แต่งเมื่อเดินทางพบเห็นสิ่งต่าง ๆ มากขึ้น เนื่องจากสมัยรัตนโกสินทร์เป็นช่วงเวลาที่ความรู้และวิทยาการต่าง ๆ เริ่มหลั่งไหลเข้ามา ผู้แต่งจึงสนใจประสบการณ์ที่เป็นจริงและความเคลื่อนไหวของผู้คนรอบกายมากขึ้น ลักษณะดังกล่าวปรากฏให้เห็นในนิราศของสุนทรภู่อย่างเด่นชัด เพราะนิราศของสุนทรภู่ มิใช่เพียงการรำพันรัก บันทึกเหตุการณ์ แต่ยังมีบทวิพากษ์วิจารณ์แสดงทัศนะผ่านสิ่งที่พบเห็นเพื่อเตือนให้ผู้อ่านคิด ก่อให้เกิดพลังทางวรรณศิลป์ (ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, 2548 : 377) การบันทึกเหตุการณ์ไปพร้อมกับวิพากษ์วิจารณ์สังคมด้วยความคิด ความรู้สึกของผู้แต่งเริ่มแพร่หลายขึ้นในยุคหลังสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวิถีชีวิตประชาชนที่เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

การค้าขายกับต่างชาติและการเดินทางไปต่างชาติดึงดูดใจผู้คนให้ชอบช้อยชีวิตของผู้คนกว้างขวางขึ้น มีความอยากรู้อยากเห็นเพิ่มมากขึ้น นิราศยุครัตนโกสินทร์หลังรับอิทธิพลจากตะวันตกมีลักษณะเป็นจดหมายเหตุบันทึกการเดินทางไปต่างแดนแถบตะวันตกเป็นครั้งแรก ได้แก่ **นิราศลอนดอน** ของหม่อมราชวงศ์ทิพย์ทิพที่มีเนื้อหาบันทึกวัฒนธรรมสภาพสังคมในต่างแดน ทั้งยังมีการวิพากษ์วิจารณ์ แสดงทัศนะของผู้แต่งเมื่อพบเห็นขนบธรรมเนียม ค่านิยมของตะวันตกที่แตกต่างไปจากค่านิยมในสังคมไทย ต่อมา ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นิราศพัฒนาสู่การวิพากษ์วิจารณ์บุคคลและสังคมอย่างเด่นชัด เมื่อหลวงพัฒนพงศ์ภักดี (ทิม สุขยางค์) ได้แต่ง **นิราศหนองคาย** ขึ้นโดยครวญถึงความยากลำบากในการเดินทาง เพื่อวิจารณ์ผู้รับผิดชอบกองทัพในขณะนั้นว่าทำให้การเดินทางยากลำบาก ทั้งยังใช้นิราศเรื่องนี้เป็นเครื่องมือทางการเมือง สรรเสริญความดีความชอบของเจ้านายผู้ควบคุมการเดินทางฝ่ายของตน **นิราศไทรโยค** พระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ผู้แต่งทรงวิพากษ์วิจารณ์บุคคลสำคัญทางการเมืองการปกครองของไทยในยุคหนึ่ง แม้ลักษณะการวิพากษ์วิจารณ์ในนิราศทั้งสองเรื่องยังเป็นประเด็นที่จำกัดอยู่ในกลุ่มสังคมทหารและสังคมราชสำนัก แต่ก็ได้สะท้อนให้เห็นบทบาทของนิราศในฐานะสื่อกลางแสดงทัศนะต่อสังคมของผู้แต่งมากขึ้น

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเป็นช่วงที่มีการสร้างสำนึกความเป็นชาติและกระแสชาตินิยมอย่างเข้มข้น เนื่องจากบริบทสังคมที่ผันผวนเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก ปัญหาการล่าอาณานิคมของชาติมหาอำนาจและภัยจากชนกลุ่มน้อย คือ คนจีนในประเทศไทยทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำแนวความคิดเรื่องชาติจากประเทศอังกฤษมาสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ชาติโดยเน้นถึงความรักชาติ จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ พระองค์ทรงปลุกฝังแนวคิดเรื่องชาติผ่านบทพระราชนิพนธ์และพระราชดำรัสเพื่อให้คนในชาติมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ เสียสละ สามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเพื่อส่งเสริมความมั่นคงก้าวหน้าของชาติ (ธีรยุทธ บุญมี, 2546 : 107) หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อประเทศไทยประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำและรับวัฒนธรรมจาก

อารยประเทศต่าง ๆ มากขึ้น ทำให้แนวคิดเรื่องชาติเปลี่ยนแปลงไป ความรักชาติ ความมีอารยธรรม และความเป็นประชาธิปไตยภายใต้การบริหารประเทศของรัฐบาลคือสิ่งเดียวกัน (หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ, 2477 : 8) สื่อบันเทิงและสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ โน้มน้าวใจประชาชนให้ตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นไทยและวัฒนธรรมไทยเพื่อให้ภาคภูมิใจในชาติมากยิ่งขึ้น รัฐบาลส่งเสริมให้ประชาชนประกอบอาชีพเพื่อแก้ปัญหาการแทรกแซงทางเศรษฐกิจของคนต่างชาติและปรับปรุงทำนุบำรุงวัฒนธรรมไทยในด้านต่าง ๆ

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมส่งผลต่อบริบทการสร้างงานวรรณกรรมที่สร้างสำนึกให้คนรักชาติ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมและร่วมมือกันแก้ไขปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติ เช่น งานประเภทร้อยแก้ว คือ นวนิยายและเรื่องสั้นที่เป็นวรรณกรรมประเภทใหม่ของยุคมืดบอบทบาทเป็นสื่อแสดงความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับกิจการบ้านเมือง มีแก่นเรื่องที่สะท้อนสภาพและปัญหาของสังคมมากขึ้นและชี้แนะทางออกของปัญหามากขึ้น บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการที่นำเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญมาแต่ง มีแนวคิดสำคัญของเรื่องคือ การปลุกใจให้รักชาติ และการสนับสนุนให้ประชาชนเห็นว่าการรักชาติย่อมอยู่เหนือสิ่งอื่นใด (ประจักษ์ ทรัพย์ บวรณมาตร์, 2528 : 272) งานประเภทร้อยกรอง อาทิ บทละคร บทโขน เสภาและสักวาที่มีลักษณะร่วมกันด้านเนื้อหา คือ มีการเพิ่มความเห็นที่สัมพันธ์กับสถานการณ์บ้านเมืองควบคู่ไปกับการสื่อสารนโยบายทางการเมืองการปกครองและการปลุกใจให้รักชาติอย่างแพร่หลาย ผลงานโคลงกลอนซึ่งใช้คำประพันธ์หลายประเภทของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ที่เสนอแนวทางการพัฒนาคนในชาติให้เป็นผู้มีความรู้ มีความคิดสติปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหาภายในชาติและพัฒนาชาติบ้านเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

งานประเภทรนิราศกลุ่มหนึ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลก็มีการสร้างสำนึกความรักชาติเช่นกัน นิราศกลุ่มนี้นอกจากบันทึกประสบการณ์ในการเดินทางหรือเหตุการณ์ร่วมสมัยของผู้แต่ง กระตุ้นให้คนในสังคมตระหนักถึงปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชาติบ้านเมือง ร่วมมือกันแก้ไขปัญหาด้วยความสามัคคีและเสียสละแก่ชาติหรือส่วนรวมแล้ว ยังสร้างความรักและความภาคภูมิใจในชาติด้วย เช่น **นิราศมหาวาริปีมะเส็ง** เสนอเหตุการณ์อุทกภัย พ.ศ.2460 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้แต่งได้ปรับใช้การครวญถึงนางซึ่งเป็นชนบสำคัญของนิราศมาครวญแสดงความรังเกียจต่อปัญหาที่เกิดขึ้นทำให้ผู้อ่านเห็นสภาพความเดือดร้อนของประชาชนในยุคนั้นโดยเฉพาะชาวนา ดังความว่า

ไอ้พวกเราชาวนามาริบัติ	น้ำมาซัดเคหาที่อาศัย
ต้องโทรมทรุดหลุดลอยตามน้ำไป	ข้าวในไร่หรือก็ล่มจมวาริ
ไอ้เป็นเคราะห์เหมาะตัวแทบทั่วหน้า	ทั้งสัตว์ป่าวัวควายตายเป็นผี
แต่มนุษย์ก็ยิ่งสุดสิ้นชีวี	ที่เรือมีเขากี่ปลอดพอรอดตัว

ที่ไม่มีนาวาจะอาศัย	ต้องยากไร้ให้ละเหยกันเมียวผัว
มีลูกน้อยพลอยกันต้องพันพัว	ทั้งครอบครัวพากันเที่ยวครวไร
ตามทางรถหรือว่าสถานี	หนีวารีเฮมาขึ้นอาศัย
มีลูกอ่อนนอนตาคน้ำค้างไป	อนาถใจแสนทุเรศเวทนา
มีที่พักรอดตนไม่พ้นทุกข์	ไร้ข้าวสุกต้องออกแรงแสวงหา
ไม่มีมุ้งท้องแต่พอครองชีวิลา	อนิจจาจนจริงทุกสิ่งไป

(นิราศมหาสารคามปีมะเส็ง, 2545 : 302)

ผู้แต่งใช้สรรพนาม “พวกเรา” ถ่ายทอดความทุกข์ที่เกิดขึ้นเพื่อสร้างความรู้สึกเป็นพวกพ้องเดียวกันกับผู้อ่านและผู้ประสพภัยคือ “ชาวนา” สะท้อนถึงมุมมองของผู้แต่งที่ว่า ทุกคนในชาติเป็นผู้เดือดร้อนจากอุทกภัยร่วมกัน ปัญหาที่เกิดขึ้นจึงเป็นปัญหาของส่วนรวม การสูญเสียที่อยู่อาศัยที่ “โหมทรุดหลุดลอยตามน้ำไป” จากภัยที่ไม่สามารถควบคุมได้ พื้นที่เพาะปลูก ผลผลิตส่งออกและแหล่งอาหารหลักของประเทศ คือ “ข้าวในไร่” ที่พังทลาย “ล้มจมวารี” ย่อมส่งผลกระทบต่อประชาชนจำนวนมาก ผู้แต่งกล่าวว่า “เป็นเคราะห์เหมาะตัวแทบทั่วหน้า” นอกจากนี้ สัตว์ทั้งหลายก็เดือดร้อนเช่นเดียวกัน การปรับใช้ขนบการครวญในนิราศเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อโน้มน้าวใจให้ผู้อ่านร่วมกันช่วยเหลือผู้ประสพภัยให้พ้นจากทุกข์ โดยการสละกำลังทรัพย์เพื่อช่วยเหลือตามจุดประสงค์การแต่งที่ต้องการให้คนในชาติมีความสามัคคี ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกันและกัน

นิราศเป็นทหาร ของนายเจริญก็นำเสนอเรื่องการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมและการเสียสละเพื่อชาติเช่นเดียวกัน นายเจริญแต่ง**นิราศเป็นทหาร**ขึ้นเพื่อประชาสัมพันธ์ชักชวนชายไทยให้สมัครเป็นทหารทหารหลังการออกพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร พ.ศ.2459 ที่บังคับใช้ทั่วราชอาณาจักรไทยระหว่างการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 (พ.ศ.2457 - 2461) ผู้แต่งจึงได้โน้มน้าวใจให้ชายไทยเข้าเกณฑ์ทหารโดยเชื่อมโยงเรื่องการพลัดพรากจากความรักส่วนตัวที่เป็นแก่นสำคัญของนิราศไปสู่ความรักชาติซึ่งยิ่งใหญ่กว่า ดังความว่า

ถึงเวียงไชยได้สุขเราสุขด้วย	จะรุ่งรวยลือยศไม่ปลดเปลื้อง
หากเวียงไชยได้แค่นรำคาญเคือง	เราก็เครื่องเดือดร้อนไม่ผ่อนคลาย
.....
นิราสร้างห่างเมียเสียสละ	ด้วยการพระยอดยิ่งมีงมไท
นิราสร้างห่างแหพ่แม่ไป	จำจากไกลลูกเต้าแลเผ่าพงศ์
นิราสร้างครั้งนี้ด้วยมีทุกข์	กลัวเกิดยุคเมียบุตรสุดประสงค์
เพราะคิดรักบิดาคณาวังค์	หวังให้คงตั้งผืนอยู่ยืนนาน
มั่นเมืองร้อนญาติกาที่พาร้อน	ทั่วนิกรไหนจะสุขสนุกสนาน

หวังให้ญาติคลาดคลายหายรำคาญ ด้วยทำการรักเมียไม่เสียใจ

(นิราศเป็นทหาร, 2522 : 68)

การจากภรรยา บิดามารดาและญาติพี่น้อง บ้านเรือนที่ตนอาศัยเพื่อเป็นทหารรับใช้ชาติ บ้านเมือง และแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์เป็นเรื่องที่สมควรกระทำ เพราะความรักชาติ บ้านเมืองและความรักบ้านเรือนญาติพี่น้องของตนนั้นแท้จริงแล้วเป็นเรื่องเดียวกัน ผู้แต่งได้เชื่อมโยง การดำรงอยู่ของชาติกับการดำรงอยู่ของประชาชนให้เห็นว่า หากไม่รักชาติและปกป้องชาติจากศัตรู แล้ว เมื่อชาติบ้านเมืองถูกรุกราน ตระกูลครอบครัวของตนเองก็ย่อมเดือดร้อนไปด้วย ดังที่ว่า “แม้เมืองร้อนญาติกาก็พาร้อน ทั่วนิกรไหนจะสุขสนุกสนาน” ดังนั้น การปฏิบัติหน้าที่ “เป็นทหาร” จึงเป็นการแสดงออกถึงความรักทั้ง “รักเมีย” และ “หวังให้ญาติคลาดคลายหายรำคาญ” ด้วย

นิราศถ้ำจอมพลและนิราศสุโขทัย เสนอให้อ่านตระหนักถึงคุณค่าและให้ความสำคัญแก่ โบราณสถาน สถานที่สำคัญต่าง ๆ ของชาติและเครื่องแสดงเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรม เช่น การเสนอให้เห็นเอกลักษณ์ความงามของงานศิลป์ไทยเพื่อสนับสนุนให้คนไทยชื่นชมงานศิลปะไทย อาทิ การกล่าวถึงลักษณะเฉพาะของงานพุทธศิลป์เมืองเพชรบุรี (**นิราศถ้ำจอมพล**, 2555 : 157-158) การกล่าวถึงครุฑและสัตว์หิมพานต์อื่น ๆ ซึ่งช่างศิลป์นิยมนำมาประกอบงานศิลปะไทยแขนงต่าง ๆ (**นิราศถ้ำจอมพล**, 2555 : 134) นอกจากนี้ ระหว่างการเดินทางไปยังจุดหมาย ผู้แต่งได้กล่าวถึง สถาปัตยกรรมต่าง ๆ ที่ได้พบเห็น เช่น การชมความงามของแหล่งอารยธรรม อุทยานประวัติศาสตร์ สุโขทัย (**นิราศสุโขทัย**, 2555 : 210-213) กล่าวถึงความงามของพระที่นั่งอนันตสมาคมและความงามของโลหะปราสาทที่วัดราชन्द्रดารามวรวิหาร ความงามของพระราชนิเวศน์มฤคทายวัน ความงามของพระปฐมเจดีย์ พร้อมทั้งบอกเล่าประวัติการก่อตั้งและความสำคัญของศาสนสถานดังกล่าวเชื่อมโยงกับบริบทสังคมขณะนั้นซึ่งมีการจัดพิธีสมโภชองค์พระปฐมเจดีย์พร้อมกับบรรจุพระสรีรางคารของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ที่ใต้ฐานชุกชีของพระร่วงโรจนฤทธิ์ตามพระราชประสงค์ที่ทรงรับสั่งไว้ก่อนเสด็จสวรรคตเมื่อ พ.ศ.2471 (**นิราศถ้ำจอมพล**, 2555 : 128 - 144) การเสนอตำนานท้องถิ่น ตำนานประวัติศาสตร์สถานที่สำคัญต่าง ๆ ของชาติ อาทิ ตำนานเมืองนครชัยศรีหรือนครปฐมโบราณซึ่งเป็นบริเวณศูนย์กลางการตั้งถิ่นฐานทางพระพุทธศาสนาในสมัยทวารวดี (**นิราศถ้ำจอมพล**, 2555 : 139-140) ตำนานเมืองลพบุรีหรือเมืองละโว้ซึ่งมีชื่อเสียงว่าเป็นเมืองที่มีโบราณวัตถุโบราณสถานที่เก่าแก่ตั้งแต่สมัยทวารวดีเป็นจำนวนมาก การกล่าวถึงชื่อตำบลบางมูลนาค จังหวัดพิจิตรเชื่อมโยงกับตำนานพระร่วงบุตรนางนาคจากพระราชพงศาวดารเหนือซึ่งเป็นพงศาวดารที่รวบรวมเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์และเหตุการณ์สำคัญบางประการของบ้านเมืองตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยมาจนถึงแรกสร้างกรุงศรีอยุธยา ตำนานเมืองพิจิตรหรือเมืองสระหลวงซึ่งเป็นเมืองเก่าแก่ปรากฏในศิลาจารึกสมัยสุโขทัย ตำนานเมืองสุโขทัยและ

เครื่องสังคโลก (นิราศสุโขทัย, 2555 : 172-198) เป็นต้น นอกจากผู้แต่งจะชมบ้านเมือง กล่าวถึงความงามของสถาปัตยกรรมในชาติหรือเล่าตำนานอธิบายภูมินามสถานที่ตามลักษณะของนิราศแล้ว ยังเน้นย้ำให้เห็นความเป็นมาของชาติ การตั้งถิ่นฐานของบุคคลในชาติตลอดจนวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาอย่างยาวนาน ดังเห็นได้จากการเลือกเสนอตำนานที่เกี่ยวข้องกับเมืองสำคัญของอาณาจักรทวารวดี อาณาจักรแรกในดินแดนไทยทั้งสามเมือง ได้แก่ เมืองนครชัยศรีหรือนครปฐม เมืองละโว้หรือลพบุรี และเมืองสขามหรือสุโขทัยด้วย (วรรณกร ชาวนาไร่, 2556 : 30 -31)

นิราศกลุ่มนี้ได้ปรับและคลี่คลายจากขนบเดิมที่เน้นการแสดงความรู้สึกรักของผู้แต่งเมื่อเดินทางผ่านสถานที่ระหว่างทางโดยแทรกคำครวญคิดถึงนาง การบันทึกสภาพแวดล้อมที่พบเห็นรอบกายเป็นการแสดงความรื่นทิดใจต่อสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมระดับชาติบ้านเมือง แสดงความเจริญรุ่งเรืองของชาติจากประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเพื่อสนับสนุนให้คนในชาติรักชาติ ร่วมกันทำประโยชน์เพื่อชาติและภาคภูมิใจในชาติท่ามกลางบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ลักษณะที่เกิดขึ้นในนิราศช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลทั้งมิติเนื้อหาที่ต้องการสื่อสารความคิดเรื่องความรักชาติในยุคเปลี่ยนผ่านของสังคม และบทบาทผู้แต่งในการแนะแนวทางช่วยเหลือสังคมนี้ ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษา นิราศกลุ่มดังกล่าว นอกจากนี้ การศึกษากลวิธีการประพันธ์นิราศในฐานะเครื่องมือการสื่อสารที่ช่วยทำให้ผู้อ่านเกิดสำนึกความเป็นคนร่วมชาติ มีความรักชาติภาคภูมิใจในรากฐานทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ ตระหนักในหน้าที่ที่จะต้องร่วมใจสามัคคีเพื่อแก้ไขปัญหาของชาติก็ย่อมทำให้เห็นคุณค่าของวรรณกรรมทั้งด้านวรรณศิลป์และความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดี วรรณกรรมกับประชาชนชาติ ดังที่ วิทย์ ศิวะศรียานนท์ (2544 : 251 -252) กล่าวว่า

วรรณคดีและชาติมีความสัมพันธ์กันสนิทโดยนัยที่ว่า วรรณคดีเป็นเครื่องทำให้สำนึกถึงความเป็นชาติ สนับสนุนความรักชาติให้แน่นแฟ้นดุจดั่งมีขึ้น และความรักชาติก็มีผลกระทบกระเทือนไปถึงวรรณคดีด้วย เมื่อมาร้อยกรองเข้ารูปวรรณคดีแล้ว เราจะเห็นว่าความรักชาตินั้นแรงกล้ายิ่งขึ้นและมีอิทธิพลมีเหตุผลโน้มน้าวใจมากขึ้น เพราะวรรณคดีเป็นรูปสำเร็จของภาษา เป็นภาษาที่ร้อยกรองไว้อย่างดีที่สุดแล้ว จึงเป็นที่ซาบซึ้งใจคนมากกว่าไปโฆษณาหรือปาฐกถาส่งเสริมให้รักชาติโดยตรง

การศึกษาดังกล่าวยังแสดงให้เห็นความเคลื่อนไหว ความซับซ้อนของงานประเภตนิราศในสมัยหนึ่ง ๆ ซึ่งเป็นแนวทางการศึกษาเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมหรือวรรณกรรมนิราศในช่วงสมัยอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมนิราศสมัยใหม่ในมิติต่าง ๆ ต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาเนื้อหา และกลวิธีการประพันธ์นิราศในฐานะวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักชาติระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

1.3 สมมติฐาน

วรรณกรรมนิราศในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลที่เลือกมาศึกษา เช่น **นิราศเป็นทหาร** **นิราศสุโขทัย** **นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ.2485** เป็นต้น มีเนื้อหา การใช้ภาษา และลีลาการประพันธ์ที่มุ่งนำเสนอปัญหาที่มีผลกระทบต่อชาติ เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาอุทกภัย ปัญหาการขาดความสามัคคีและมุ่งนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหา สร้างความรักชาติและความภาคภูมิใจในชาติ

1.4 ขอบเขตการศึกษา

ผู้วิจัยเลือกศึกษานิราศในฐานะวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักชาติช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล จำนวน 8 เรื่อง โดยนิราศกลุ่มที่ใช้ศึกษาผู้วิจัยพิจารณาจากผลงานที่ผู้แต่งระบุชัดเจนจากการตั้งชื่อเรื่องที่มีคำว่า “นิราศ” ปรากฏ

1.4.1 รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

1.4.1.1	นิราศเป็นทหาร	ผลงานของ นายเจริญ (2460)
1.4.1.2	นิราศมหาวาริปีมะเส็ง	ผลงานของ นายเจริญ (2460)
1.4.1.3	นิราศเลิกไฟ	ผลงานของ นายเจริญ (2461)
1.4.1.4	นิราศมะเหลเถไถ	พระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (2465)

1.4.2 รัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

1.4.2.1	นิราศถ้ำจอมพล	ผลงานของ คุณหญิงเชื่อนเพชรเสนา (สัมจิน อุดมะนันท์) (2471)
1.4.2.2	นิราศสุโขทัย	ผลงานของ คุณหญิงเชื่อนเพชรเสนา (สัมจิน อุดมะนันท์) (2473)
1.4.2.3	นิราศธัญญะบุรี	ผลงานของ อ.สัมบุญยานนท์ (2478)

1.4.3 รัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

1.4.3.1 นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ.2485 ผลงานของพระยาอรรถศาสตร์โสภณ
(สว่าง จุลวิรุฑ) (2485)

1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น

1.5.1 “ความรักชาติ” ในงานวิจัยนี้ คือ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม การสามัคคีปรองดอง ร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของชาติ การยอมเสียสละชีวิตเพื่อปกป้องบ้านเมืองและการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อแก่คนในชาติเดียวกัน รวมไปถึงการให้ความสำคัญแก่สถาบันการปกครอง การเคารพกฎหมาย การปฏิบัติตามพระราชดำริหรือนโยบายของสถาบันการปกครอง มีความภาคภูมิใจในชาติและวัฒนธรรมของชาติ

1.5.2 การอ้างอิงหนังสือ ชื่อผู้แต่งรวมทั้งการอ้างอิงข้อความและบทประพันธ์ ผู้วิจัยจะคงตัวสะกดตามต้นฉบับที่นำมาใช้ศึกษา

1.6 วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาเหตุการณ์สำคัญที่สัมพันธ์กับความรักชาติในนิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
3. ศึกษาความรักชาติในนิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
4. ศึกษากลวิธีการนำเสนอความรักชาติในนิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
5. สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เข้าใจลักษณะวรรณกรรมนิราศที่สร้างความรักชาติซึ่งแต่งขึ้นระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
2. เป็นแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมนิราศในมิติอื่น และช่วงสมัยอื่นต่อไป

1.8 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรักชาติในนิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ผู้วิจัยจำแนกเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1.8.1 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1.8.1.1 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับนิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเฉพาะเรื่อง

บทความเรื่อง **พหุลักษณะในนิราศมะเหลเถไถ** ของ โขษิตา มณีใส (2554) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา **นิราศมะเหลเถไถ** พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเสนอให้เห็นว่า นิราศเรื่องนี้มีแง่มุมที่น่าสนใจในแง่กลวิธีการประพันธ์ นอกจากการใช้ภาษาที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นเพื่อล้อเลียน**บทละครเรื่องพระมะเหลเถไถ**ของคุณสุวรรณแล้ว **นิราศมะเหลเถไถ** ยังมีลักษณะพหุลักษณะสะท้อนให้เห็นแนวคิดเรื่องความไร้พรมแดนของวรรณกรรม ประเภทวรรณกรรมและประเภทของศิลปะ มีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์บ้านเมือง วิพากษ์วิจารณ์ขนบวรรณกรรม และบุคคลด้วยการล้อผ่านลีลาภาษาและคำไร้ความหมาย

บทความเรื่อง **ปริทรรศน์นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ.2485** ของ บาหยัน อิมสำราญ (2555) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ.2485 ในฐานะบันทึกทางสังคม ผลการศึกษาพบว่า **นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ.2485** กล่าวถึงภัยที่ประเทศไทยประสบขณะนั้นทั้งภัยในประเทศ คือ ภัยธรรมชาติจากเหตุการณ์อุทกภัยและภัยจากสงครามเอเชียมหาบูรพา ผู้แต่งได้สอดแทรกทัศนคติต่อชีวิตความคิดเห็นต่อคนไทยและสังคมไทย วิพากษ์วิจารณ์การทำงานของข้าราชการ และรัฐบาลในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่รัฐบาลใช้นโยบายวัฒนธรรมนำการเมือง คือ นโยบายรัฐนิยม

บทความเรื่อง **นิราศมหาวาริปีมะเส็ง แหล่งเทศน์น้ำท่วม และนิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ : ประวัติศาสตร์ลอยน้ำในวรรณกรรมน้ำท่วมที่น้ำไม่ท่วม** ของ อภิลักษณ์ เกษมผลกุล (2556) ชี้ให้เห็นว่า นอกจากเนื้อหาของนิราศจะมีการพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกส่วนตัวของผู้แต่งแล้ว ยังเป็นแหล่งข้อมูลทางวัฒนธรรมที่บันทึกความคิดของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี เพราะผู้แต่งบรรยายให้เห็นสภาพบ้านเมือง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นผ่านมุมมองของผู้แต่งแล้วและทัศนะ

วิจารณ์ของผู้แต่งเมื่อพบเห็นสิ่งรอบตัว ซึ่งให้เห็นความงามและความสำคัญของสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจศิลปะการสื่อสารความคิดทางสังคมประวัติศาสตร์ในนิราศที่เกิดขึ้นในยุคนั้น คือ **นิราศมะเหลเถไถ** **นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ.2485** และ**นิราศมหาวาริปีมะเส็ง** มากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่า ยังไม่มีผู้ศึกษาหรืออธิบายให้เห็นว่าแนวคิดเรื่องชาติและความรักชาติสัมพันธ์กับการสะท้อนปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชาติในนิราศกลุ่มนี้อย่างไร

1.8.1.2 เอกสารและงานวิจัยที่นำนิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลมาเป็นข้อมูลประกอบการศึกษาแต่เพียงบางส่วน

งานวิจัยเรื่อง **นิราศคำกลอนสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลปัจจุบัน** ของ รัตนา โอบุษฐ์ยิ้มพราย (2528) มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์นิราศคำกลอนสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงปัจจุบัน ในด้านรูปแบบคำประพันธ์ เนื้อหาและกลวิธีการนำเสนอ สรุปได้ว่า ลักษณะนิราศตั้งแต่ช่วงรัชกาลที่ 5 เรื่อยมา มีกลวิธีการนำเสนอที่หลากหลาย เช่น การใช้คำถามคำตอบและการใช้บทสนทนาโต้ตอบ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเตือนใจให้ข้อคิดซึ่งเป็นลักษณะนิราศสมัยใหม่ในยุคดังกล่าว ผลการศึกษานี้ช่วยให้เห็นลักษณะนิราศในด้านเนื้อหาและกลวิธีที่เปลี่ยนแปลง แม้จะยังแต่งในรูปแบบของนิราศคำกลอน แต่มีการสร้างสรรค์ที่สอดคล้องกับความนิยมงานเขียนรูปแบบใหม่ในยุคนั้น

งานวิจัยเรื่อง **นิราศสมัยรัตนโกสินทร์ : การสืบทอดขนบวรรณศิลป์จากพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร** ของสุภาพร พลายเล็ก (2541) มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบนิราศของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรและนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์ ลักษณะการแต่งทั้งด้านเนื้อหาและกลวิธีรวมถึงคุณค่าทางวรรณศิลป์ ผลการศึกษา สรุปว่านิราศสมัยรัตนโกสินทร์มีการสร้างสรรค์ใหม่และสืบทอดขนบการแต่งของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรทำให้เข้าใจการสืบทอดและการสร้างสรรค์ใหม่ของนิราศต่างสมัยมากขึ้น

งานวิจัยเรื่อง **“เรือ” ในวรรณคดีนิราศ : มโนทัศน์กับการสร้างวรรณศิลป์** ของสุภาณี พัดทอง (2552) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้ความเปรียบและสัญลักษณ์เกี่ยวกับเรือในนิราศ โดยศึกษานิราศตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นจนถึงนิราศสมัยใหม่ (พ.ศ.2550) จำนวน 120 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่า ความเปรียบและสัญลักษณ์เกี่ยวกับเรือในนิราศตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบันล้วนสื่อความหมายที่ลึกซึ้งหลายระดับ ทั้งยังสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์เรื่องเรือกับ

การสร้างวรรณศิลป์บนพื้นฐานของวิถีชีวิต วัฒนธรรมไทยและความคิดความเชื่อทางศาสนา การเดินทางทางเรือเป็นแรงบันดาลใจในการแต่งนิราศและมีส่วนสำคัญในการสร้างวรรณศิลป์ซึ่งสัมพันธ์กับขนบนิราศ ทั้งการขอพระเกียรติ การเดินทาง การสะท้อนความเชื่อ การเล่าตำนาน การครวญ การบันทึกประเพณีแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเรือกับชีวิต การเฉลิมพระเกียรติ และการสื่อพุทธธรรม การศึกษานี้แสดงให้เห็นมโนทัศน์ที่สัมพันธ์กับวิถีคิดของคนไทยและ ความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์กับการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ในวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ของไทย

งานวิจัยเรื่อง **การศึกษาภาษาและเนื้อหาของวรรณกรรมนิราศสมัยอยุธยาตอนต้นถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (พุทธศักราช 1893 - 2552)** ของ อาทิตยา ยอดธรรม (2552) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาษาและเนื้อหาของวรรณกรรมนิราศจำนวนทั้งหมด 42 เรื่องโดยวิเคราะห์ความไพเราะของเสียงและถ้อยคำ ตลอดจนรูปแบบคำประพันธ์และเนื้อหาของนิราศที่จำแนกได้เป็น 4 ยุค คือ สมัยอยุธยาตอนต้นถึงสมัยกรุงธนบุรี สมัยรัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6 และสมัยรัชกาลที่ 7 ถึงรัชกาลที่ 9 ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ความไพเราะของนิราศในยุคแรกเกิดจากการใช้เสียงสัมผัสและการใช้อุปมาอุปไมย นิราศในยุคต้นนี้มีรูปแบบคำประพันธ์เป็นโคลงนิราศทั้งหมด เนื้อหาที่พบมากคือ การคร่ำครวญถึงคนรัก ขณะที่นิราศในยุคที่ 2 มีความไพเราะด้านการใช้เสียงสัมผัสและการใช้อุปมาอุปไมยเช่นกัน แต่มีรูปแบบคำประพันธ์เป็นนิราศคำกลอนและมีเนื้อหาที่มุ่งเสนอขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต นิราศในยุคที่ 3 มีรูปแบบคำประพันธ์และความไพเราะจากการใช้ถ้อยคำลักษณะเดียวกับนิราศในยุคที่ 2 แต่มีเนื้อหาที่เน้นการบันทึกการเดินทาง นิราศในยุคที่ 4 มีเนื้อหาที่มุ่งเน้นการบันทึกเส้นทางการเดินทางในรูปแบบนิราศคำกลอน แต่ความไพเราะของถ้อยคำที่เกิดจากความหมายนั้นเน้นที่การอ้างถึงเป็นส่วนใหญ่

บทความเรื่อง **โลกทัศน์ทางเวลาในวรรณกรรมนิราศ** ของ วศวรรษ สบายวัน (2555) มีวัตถุประสงค์เพื่อพิจารณาโลกทัศน์ทางเวลาในนิราศยุคหลังรับอิทธิพลจากตะวันตก ได้แก่ **นิราศลอนดอน นิราศมะเหลเถไถ ลิลิตพ่ายพ และนิราศนครวัด** ผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นว่าโลกทัศน์ทางเวลา มีผลต่อการแต่งนิราศ จากแต่เดิมที่โลกทัศน์ทางเวลาตามความเชื่อเรื่องไตรภูมิได้ก่อให้เกิดลักษณะร่วมของวรรณกรรมที่มีจุดมุ่งหมายสูงสุดเพื่อพระพุทธรศาสนา หลังจากที่ตั้งคมไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ทางเวลาราวสมัยรัชกาลที่ 4 ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านเนื้อหาในนิราศจากแต่เดิมที่ผู้แต่งเน้นอารมณ์คร่ำครวญคิดถึงรักเมื่อเวลาเคลื่อนไปเป็นการเน้นความรู้ ความคิด ประสบการณ์หรือเลือกนำเสนอเรื่องความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการต่าง ๆ ควบคู่กับเวลา

บทความเรื่อง **การวิพากษ์วิจารณ์ สังคม เศรษฐกิจ การเมืองในวรรณกรรมนิราศ พ.ศ.2471-2505** ของวิชญา มณีศรี (2557) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการวิพากษ์วิจารณ์ สังคม

เศรษฐกิจ การเมืองในวรรณกรรมนิราศ พ.ศ.2471 - พ.ศ.2505 ทั้งในด้านแนวคิด และกลวิธีการ วิพากษ์วิจารณ์สังคม เศรษฐกิจและการเมือง ผลการศึกษาพบว่า นิราศในช่วงดังกล่าวได้เสนอแนวคิด และวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาสังคม เศรษฐกิจและการเมืองไทยที่มีความเปลี่ยนแปลงขณะนั้น กลวิธี สำคัญที่ผู้แต่งใช้ในการวิพากษ์วิจารณ์คือ การเชื่อมโยงสิ่งที่พบเห็นจากการเดินทางเข้ากับปัญหาที่ ปรากฏในสังคมร่วมสมัย ลักษณะดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นพัฒนาการของวรรณกรรมนิราศที่ได้เปลี่ยน เนื้อหาจากการพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกของผู้แต่งขณะเดินทางมาเป็นการนำเสนอความคิดที่ เกี่ยวข้องกับสังคม นิราศในยุคนี้จึงอาจถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่นำไปสู่การใช้กลวิธีการครวญที่ หลากหลายยิ่งขึ้นในนิราศสมัยใหม่อีกด้วย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยเห็นพัฒนาการของนิราศเข้าใจ ภาพรวมของนิราศในยุคหลังรับอิทธิพลจากตะวันตกมากขึ้น ทั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่ายังไม่มีผลงานวิจัยที่ ศึกษาความคิดเรื่องความรักชาติที่ปรากฏอยู่ในงานประเภทนิราศกลุ่มนี้เพื่อเสนอให้เห็นความ เคลื่อนไหวและความซับซ้อนของงานประเภทนิราศและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ใน สังคมกับนิราศกลุ่มนี้ให้เห็นอย่างชัดเจน

1.8.2 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับความรักชาติและการเสนอปัญหาที่มีผลกระทบต่อชาติ ในวรรณกรรมประเภทอื่นระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

งานวิจัยเรื่อง ประวัตินวนิยายไทยตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 5 ถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ของ สุพรรณิ วราทร (2515) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของนวนิยายไทยตั้งแต่ ปลายรัชกาลที่ 5 ถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง ผลการศึกษาพบว่า ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2448 - พ.ศ.2453 เป็นสมัยที่ประเทศไทยเริ่มมีความเจริญแบบตะวันตก ผู้แต่งใช้นวนิยายเป็นสื่อในการแสดงความคิดเห็นเรื่องต่าง ๆ ความคิดเห็นที่ปรากฏในนวนิยายสมัยนี้ มักเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิจการบ้านเมืองและชาติมากกว่าเรื่องชีวิตโดยทั่วไป ลักษณะการแสดง ทัศนคติของผู้แต่งนั้นมีทั้งทางตรงและทางอ้อม การแสดงทัศนคติทางตรง คือ การกล่าวถึงสิ่งใดสิ่ง หนึ่งก็ตามที่ผู้แต่งมีความคิดเห็น โดยอาจใช้การบรรยายหรือจัดให้เป็นคำพูดของตัวละคร ขณะที่การ แสดงทัศนคติทางอ้อม ได้แก่ การแสดงในรูปของการเปรียบเทียบ ปริศนา หรือมีเลศนัยชวนให้คิด นอกจากนี้ ในยุคหลัง พ.ศ.2453 สมัยรัชกาลที่ 6 ตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ วารสารและนิตยสารต่าง ๆ มาก ขึ้นและการศึกษาขยายวงกว้างออกไป วรรณกรรมประเภทนวนิยายจึงได้รับความนิยมสูงขึ้น นวนิยาย ส่วนใหญ่นั้นเป็นเรื่องแปลจากต่างชาติ ได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส อเมริกันและจีนตามลำดับ เรื่องที่แต่ง ขึ้นใหม่ก็มักเป็นการเลียนแบบหรืออาศัยเค้าโครงจาก

นวนิยายต่างชาติเป็นส่วนมาก ทั้งนี้ การออกพระราชบัญญัติประถมศึกษาซึ่งประกาศใช้ครั้งแรกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้การศึกษาเริ่มขยายตัวขึ้นอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ 7 ทำให้วงการวรรณกรรมกลับมีความเฟื่องฟูขึ้นตามลำดับ นวนิยายในยุคนี้จึงเริ่มมีลักษณะเป็นไทยแต่อย่างสมบูรณ์สืบเนื่องจากประชาชนมีการศึกษาดี จำนวนผู้อ่านออกเขียนได้มีมากขึ้น กิจการหนังสือพิมพ์และงานประพันธ์เจริญรุ่งเรือง ผู้แต่งมีจำนวนเพิ่มขึ้นและมีแนวการเขียนต่าง ๆ กัน โดยส่วนใหญ่พยายามเสนอสภาพปัญหาสังคมที่เป็นจริง ท่ามกลางบริบทสังคมการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจที่มีความผันผวนสูง

งานวิจัยเรื่อง **แนวความคิดทางการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว** ของ ชิตา วัฒนกุล (2519) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดทางการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งด้านรูปแบบวิธีการแสดงและกระบวนการปลูกฝังความคิด ผลการศึกษาพบว่า ละครพูดเริ่มเกิดขึ้นในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมารัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ละครพูดจึงเป็นที่นิยมมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้บทละครเป็นเครื่องช่วยอบรมจิตใจของพลเมือง บทพระราชนิพนธ์และการแสดงละครในรัชสมัยของพระองค์มีลักษณะเด่นด้านแนวความคิดในรูปแบบของขนบธรรมเนียมประเพณีแบบใหม่ที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมของไทยและชาติตะวันตก เพื่อปรับทัศนคติประชาชนให้ทัดเทียมอารยประเทศ และเพื่อให้ประชาชนได้รับการปลูกฝังความคิดของสังคมแบบประชาธิปไตย แนวคิดอีกประการหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงปลูกฝังในบทละครคือ การปลูกเร้าให้ประชาชนเกิดความรักชาติ ห่วงแค้นและคิดป้องกันประเทศ จากสงครามโลกครั้งที่ 1 ระหว่าง พ.ศ.2457 - พ.ศ.2461 พระองค์ทรงชี้ให้เห็นว่าแม่ทัพจะเป็นกำลังสำคัญที่จะช่วยป้องกันประเทศ แต่ความสามัคคีในหมู่คณะความร่วมมือร่วมใจของประชาชนในชาติเป็นกำลังที่ยิ่งใหญ่นำพาให้บ้านเมืองสงบสุขได้ บทละครที่นำเสนอความคิดนี้เด่นชัด ได้แก่ **บทละครเรื่องหัวใจนักรบ** **บทละครเรื่องพระร่วง** **บทละครเรื่องฉวยอำนาจ** และ**บทละครเรื่องหนามยอกเอาหนามบ่ง**

งานวิจัยเรื่อง **ลักษณะคำประพันธ์คำร้อยกรองของไทยตั้งแต่พุทธศักราช 2475 - 2501** ของ อวยพร มลิินทางกูร (2519) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคำประพันธ์ร้อยกรองของไทยที่ปรากฏตามวารสารต่าง ๆ ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 เพื่อสำรวจความสัมพันธ์ระหว่างคำประพันธ์ร้อยกรองนั้น ๆ กับสภาพสังคม และศึกษาวิวัฒนาการของผลงานจนถึง พ.ศ.2501 ซึ่งเป็นช่วงที่คำประพันธ์รุ่งเรือง ผลการศึกษาพบว่า ความขัดแย้งทางสังคมและการปกครองมีผลต่อความรุ่งเรืองของบทร้อยกรอง บทร้อยกรองส่วนใหญ่ในยุคนี้แปรสภาพจากการเล่าเรื่องยาวมาสู่การเสนอ

ความคิดด้วยคำประพันธ์ที่เรียบง่าย กำเนิดของสื่อมวลชนประเภทสิ่งตีพิมพ์ทำให้บทร้อยกรองเสื่อมความนิยมไป สารสำคัญหรือเนื้อหาของวารสารสิ่งพิมพ์ เสนอออกมาในรูปแบบร้อยแก้ว มีร้อยกรองเป็นเพียงส่วนประกอบเท่านั้น ทั้งนี้ เมื่อคำประพันธ์ร้อยกรองเปลี่ยนสภาพเป็นบทแสดงความคิดเห็น แทนการเล่าเรื่องและพรรณนา กระแสความคิดเรื่องหนึ่ง ๆ ย่อมอยู่ในวงจำกัด ทำให้บทร้อยกรองมีขนาดสั้น กอปรกับการรับอิทธิพลบทประพันธ์ประเภท Lyric ซึ่งเป็นกาพย์กลอนสั้น ๆ แสดงความคิดเห็นเรื่องใดเรื่องหนึ่งของต่างประเทศ

งานวิจัยเรื่อง **พัฒนาการนวนิยายไทย พ.ศ.2475 – 2500 : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายกับสังคม** ของ ตรีศิลป์ บุญขจร (2521) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด และความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายกับสังคมของนวนิยายไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2475 – พ.ศ.2500 โดยแบ่งพัฒนาการออกเป็น 2 ช่วง คือ นวนิยายระหว่าง พ.ศ.2475 – พ.ศ.2492 ได้แก่ นวนิยายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 นวนิยายที่เกิดจากการกวาดล้างทางการเมือง นวนิยายสมัยรัฐธรรมนูญและนวนิยายสมัยหลังรัฐธรรมนูญ นวนิยายระหว่าง พ.ศ.2493 - พ.ศ.2500 ได้แก่ นวนิยายระหว่าง พ.ศ.2493 – พ.ศ.2495 และนวนิยายระหว่างพ.ศ.2496 – พ.ศ.2500 ผลการศึกษาพบว่า นวนิยายไทยมีพัฒนาการจากนวนิยายแนวพาฝันมาสู่นวนิยายเพื่อชีวิต จากนวนิยายเรีงรมย์มาสู่นวนิยายเรีงปัญญาและนวนิยายที่สะท้อนหรือได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสู่นวนิยายที่นำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงแก้ไขสังคมให้ดีขึ้น

งานวิจัยเรื่อง **วิวัฒนาการของเรื่องสั้นในเมืองไทยตั้งแต่แรกจนถึงพุทธศักราช 2475** ของ สุดารัตน์ เสรีวัฒน์ (2522) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของเรื่องสั้นไทยตั้งแต่สมัยแรกจนถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยศึกษาทั้งความเป็นมาและลักษณะต่าง ๆ ในด้านรูปแบบ องค์ประกอบของเรื่องสั้นเป็นสำคัญ ผลการศึกษาพบว่าวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ.2448 - พ.ศ.2474 นั้นนิยมเสนอแก่นเรื่อง 2 ลักษณะ คือ แก่นเรื่องที่มุ่งสอนคติการดำรงชีวิตให้กับมนุษย์ โดยเชื่อมโยงกับสภาพความเป็นจริงของชีวิตและสังคม เพื่อให้ผู้อ่านปรับชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข ทั้งนี้ ผู้แต่งยังเสนอทัศนะเกี่ยวกับความรักและครอบครัวไว้มาก ทั้งเรื่องคุณสมบัติของผู้ที่จะครองชีวิตร่วมกันและอุปสรรคของความรัก ความขัดแย้งหรืออุปสรรคของความรักในเรื่องสั้นยุคนี้ คือ อุปสรรคเรื่องฐานะการเงินและอุปสรรคจากการคลุมถุงชน ลักษณะเช่นนี้สะท้อนให้เห็นสำนึกในเชิงปัจเจกของมนุษย์ที่มีสิทธิ์คิดและกล้าตัดสินใจด้วยตนเอง ทั้งนี้ ยังแสดงให้เห็นด้วยว่า ในยุคสมัยนี้ทรัพย์สินเงินทองเป็นปัจจัยสำคัญในการเลือกคู่ครองที่เหมาะสม ไม่ใช่ปัจจัยจากชาติกำเนิดอีกต่อไป ผู้ที่มีทรัพย์สินเงินทองนั้นคงย่อมมีโอกาสในการเลือกคู่ครองมากกว่า แก่นเรื่องที่สำคัญอีกประการในเรื่องสั้นของยุค พ.ศ.2448 - พ.ศ.2474 ซึ่งจัดอยู่ในเรื่องสั้นช่วงที่ 4 และช่วงที่ 5 ตามการจำแนก

ข้อมูลของสุตารัตน์ เสรีวัฒน์ (2522 : 83 - 109) คือ แก่นเรื่องเกี่ยวกับสังคม หรือสะท้อนสภาพและปัญหาสังคม จากที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นมีพัฒนาการไปตามประสบการณ์และบริบทสังคม ทำให้มีการสร้างแก่นเรื่องที่มุ่งเชื่อมโยงหรือแสดงปัญหาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและสังคมมากขึ้น

งานวิจัยเรื่อง **บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ** ของประอรรัตน์ บุณมาตร์ (2523) ศึกษาบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคม ผลการศึกษาพบว่า บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการมีอิทธิพลต่อสังคมในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามในด้านการปลุกใจให้รักชาติ การทำให้ประชาชนโดยเฉพาะเยาวชนเข้าใจประวัติศาสตร์ของชาติตามประวัติศาสตร์ชาตินิยมของหลวงวิจิตรวาทการ เช่น การเสนอความเจริญและความยิ่งใหญ่ของชาติไทยในอดีตตั้งแต่สมัยสุโขทัยที่แผ่ขยายอาณาจักรไปทั่ว การแสดงความเก่งกล้าของบรรพบุรุษไทย และการบริจาครทรัพย์ต่าง ๆ เพื่อใช้ในกิจการบ้านเมือง นอกจากนี้ อิทธิพลของบทละครของหลวงวิจิตรวาทการยังสืบทอดมาจนถึงเพลงปลุกใจและแนวคิดในการทำละครอิงประวัติศาสตร์ในปัจจุบันด้วย

งานวิจัยเรื่อง **อศวพาทุกับการใช้วรรณกรรมเพื่อเผยแพร่แนวความคิดและอุดมการณ์ทางการเมือง** ของ สิริรัตน์ พุ่มเกิด (2537) มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการใช้วรรณกรรมของ "อศวพาทุ" พระนามแฝงของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นสื่อสำคัญในการเผยแพร่แนวความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองไปสู่ประชาชน ผลศึกษาพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ "อศวพาทุ" ทรงเลือกใช้วรรณกรรมเป็นสื่อมีทั้งปัจจัยภายใน คือ พระปรีชาสามารถทางด้านวรรณกรรมและปัจจัยภายนอก คือ สถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมทั้งภายในและภายนอกประเทศ แนวความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองที่ปรากฏในงานวรรณกรรมของ "อศวพาทุ" เสนอว่า ความรักชาติ คือความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ แนวคิดเรื่องชาตินิยม หมายถึง ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ เป็นอุดมการณ์ที่เกิดขึ้นจากการกำหนดของพระองค์เองแบ่งได้เป็น 4 ประเภทคือ 1.การต่อต้านคนต่างชาติ 2.การสร้างเจตคติเกี่ยวกับลัทธิการปกครอง 3.การกำหนดวิถีการดำเนินชีวิต 4.การสร้างเจตคติต่อการสงครามและกลยุทธ์ในการรบ เนื้อหาของเรื่องทำให้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสภาพสังคมไทยในขณะนั้นได้เป็นอย่างดี

งานวิจัยเรื่อง **เพลงสัควา โครงการวิจัยแม่บท เรื่อง วรรณคดีเพื่อความสุขของคนในชาติ : วรรณกรรมเพลงไทย** ของ วัชร รมยะนันท์และญาติ อรุณเวช (2538) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของการเล่นสัควาในสังคมไทย ตลอดจนลักษณะเนื้อหา การใช้ภาษา และสัควาในฐานะกระจกสะท้อนภาพของสังคม ผลการศึกษาพบว่า สัควาที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงรัชกาลที่ 8

ส่วนใหญ่เน้นการร้องโต้คารมตามขนบเดิมและการอ่านโดยมีการเพิ่มการแสดงความคิดเห็นต่อสังคม การเมือง การสั่งสอนและการอำนวยการมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 ทั้งนี้ การแสดงออกทางความคิดที่สัมพันธ์กับสถานการณ์บ้านเมืองและนโยบายทางการเมืองเริ่มชัดเจนและเฟื่องฟูยิ่งขึ้น หลังจากเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครอง สักวาในสมัยรัชกาลที่ 5 – รัชกาลที่ 8 มีลักษณะการแต่งเรื่องขึ้นใหม่ ด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อสั่งสอนอบรมคนในสังคมให้เป็นพลเมืองดีของชาติ เห็นได้จาก **สักระวาน่าหนาว** ของศรีอยุธยาที่ชี้ข้อเสียของความเป็นคนจับจาด ไม่มีความอดทนขยันหมั่นเพียรในการประกอบกิจการงาน การลุ่มหลงมัวเมาในอบายมุขที่ทำให้ต้องสูญเสียทรัพย์สมบัติเงินทอง ชีวิตครอบครัวล่มสลายในท้ายที่สุด เป็นการให้ข้อคิดและให้แนวทางการประพฤติตนในชาติแก่ประชาชนยุคใหม่เพื่อพัฒนาชาติบ้านเมืองต่อไปได้ในอนาคต

งานวิจัยเรื่อง **แนวทางการปลูกฝังลัทธิชาตินิยมผ่านหนังสือพิมพ์ของรัฐบาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับรัฐบาลในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม** ของ อภิรดี เจริญธัญสกุล (2542) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแนวทางในการปลูกฝังลัทธิชาตินิยมผ่านหนังสือพิมพ์ ตลอดจนวิเคราะห์บทบาทหน้าที่และวิธีการปลูกฝังลัทธิชาตินิยมของหนังสือพิมพ์ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม โดยศึกษาจากเนื้อหาที่สะท้อนถึงแนวคิดและอุดมการณ์การปลูกฝังลัทธิชาตินิยมของหนังสือพิมพ์จำนวน 12 ชื่อฉบับ ที่คัดเลือกมาเป็นกลุ่มตัวอย่าง ผลการศึกษาพบว่า ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและจอมพล ป.พิบูลสงคราม หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดเรื่องลัทธิชาตินิยม จอมพล ป.พิบูลสงครามได้นำแนวทางการปลูกฝังลัทธิชาตินิยมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมาใช้ แต่ด้วยบริบททางสังคมที่แตกต่างกัน ทำให้การปลูกฝังลัทธิชาตินิยมแตกต่างกันไป ด้วย อย่างไรก็ตาม แนวคิดที่นำเสนอออกมาในลักษณะเดียวกัน คือ การเน้นย้ำเรื่องความร่วมมือร่วมใจกันของประชาชน

งานวิจัยเรื่อง **เสภาและพัฒนนาการของวรรณคดีเสภา** ของ มนต์จันทร์ อินทรจันทร์ (2543) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการและคุณค่าของเสภาในแต่ละยุคสมัย ผลการศึกษาพบว่า เสภาในสมัยรัชกาลที่ 6 มีการเพิ่มการแสดงความคิดเห็นต่อสังคมมากขึ้น โดยคงลักษณะการเล่าเรื่องในเสภาไว้จนกระทั่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงปัจจุบัน เสภาที่แต่งขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 8 ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการเล่าเรื่องตามลักษณะเฉพาะของเสภา ได้แก่ **เสภาเรื่องอาบู่หะซัน เสภาเรื่องไกรทอง เสภาเรื่องน้ำตาลทราย เรื่องพระอัสสะนมและปู่เจ้าสมิงพราย** เสภาที่มีวัตถุประสงค์เล่าเรื่องควบคู่กับการประกาศนโยบายทางการเมืองและเพิ่มวัตถุประสงค์เพื่อสั่งสอนแต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ **เสภาเรื่องพญาราชวังสันและเสภาเรื่องสามัคคีเสวก**

เรื่องราวของเทพเจ้าที่มีความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อเจ้านายมาเพื่อให้เป็นแบบอย่างให้ขุนนางได้ปฏิบัติตาม ทำให้เกิดความรักชาติและจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์มากยิ่งขึ้น **เสภาเรื่องพญาราชวงศ์** และ**เสภาเรื่องสามัคคีเสวก** มีวัตถุประสงค์ในการประกาศนโยบาย พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไปพร้อม ๆ กับการเล่าเรื่องและการสั่งสอน คือ นโยบายเรื่องการปลูกใจให้รักชาติเน้นความคิดของการเป็นหนึ่งเดียวกันของคนในชาติในรัชสมัย ความตระหนักถึงภัยจากการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกในขณะนั้นและความไม่มั่นคงของระบอบการเมืองการปกครองภายในประเทศ ทำให้กวีเน้นย้ำความคิดในการคงสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ เสนอความสำคัญของพระมหากษัตริย์ในฐานะประมุขของชาติควบคู่ไปกับความเป็นปึกแผ่นของบ้านเมือง

ผลงานวิจัยเรื่อง**บทโขนละครพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว** ของธวัชชัย ดุสิตกุล (2547) มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาบทโขนละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบทพระราชนิพนธ์กับการแสดง ผลการศึกษาพบว่า บทโขนละครพระราชนิพนธ์มีแนวเรื่องสำคัญ 4 แนว คือ แนวเรื่องการสรรเสริญเทพเจ้าและพระมหากษัตริย์ แนวเรื่องการผจญภัยของตัวละครเอก แนวเรื่องชีวิตครอบครัวและแนวเรื่องอิงประวัติศาสตร์ ลักษณะแนวเรื่องดังกล่าวเอื้อต่อการเสนอแนวคิดของเรื่องที่สอดคล้องกับพระราชดำริทางการเมืองการปกครองเพื่อพัฒนาชาติขณะนั้น ได้แก่ แนวคิดเรื่องการบูชาเทพเจ้าและการสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล แนวคิดเรื่องคุณธรรม กล่าวคือ แม้นบุคคลจะมีความสามารถสูงส่งเพียงใดแต่ถ้าปราศจากคุณธรรม ก็ย่อมพ่ายแพ้ต่อผู้มีคุณธรรม แนวคิดเรื่องความมั่นคงต่อความรักสามารถเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ได้ และแนวคิดเรื่องผู้นำที่ดีจะสามารถนำพาชาติบ้านเมืองไปสู่ความสงบสุข จากข้างต้นแสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมประเภทละครที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ.2448 ถึง พ.ศ.2474 มีความรุ่งเรืองเฟื่องฟูสูง ด้วยตัวบทผลงานที่มีคุณค่าทั้งในด้านวรรณคดี และศิลปะการแสดงมีเนื้อหาที่ให้ความรู้ทั้งด้านวรรณคดี ประวัติศาสตร์และสังคมวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการเปิดโลกทัศน์ให้ผู้ชมการแสดงและผู้อ่านรับรู้เรื่องราวที่กว้างขวางออกไป ทั้งยังให้แนวความคิดส่งเสริมให้ประชาชนมีความภาคภูมิใจในความเป็นชาติที่มีอารยะ มุ่งเน้นเรื่องความรักใคร่ปรองดองของคนในชาติ การเสียสละเพื่อชาติ ตลอดจนความสำคัญของผู้นำที่มีคุณธรรม การแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และให้ข้อคิดอันเป็นคติในการดำเนินชีวิต ทำให้ผู้อ่านมีคุณธรรมและมีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม ใช้ความบันเทิงใจซึ่งถือเป็นพันธกิจสำคัญของบทละครช่วยอบรมจิตใจพลเมือง และสื่อสารแนวพระราชดำริที่มีประสิทธิภาพอย่างแยบคาย

บทความวิจัยเรื่อง **ภาพยนต์เรื่องพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว : ศิลปะการประพันธ์เหนือยุคใหม่** ของ ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (2552) มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาลักษณะความเป็น

เท่เรือยุคใหม่ในกาพย์เห่เรือ พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผลการศึกษาพบว่า กาพย์เห่เรือ พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแตกต่างจากกาพย์เห่เรือยุคเก่าทั้งเรื่องวิธีการแต่งกาพย์เห่ที่แตกต่างไปจากเดิมโดยทรงพระราชนิพนธ์เลียนความในโคลงกาพย์เห่เพียงครึ่งบท เพิ่มเติมบทชมเมืองซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของโคลงนิราศ เพิ่มแนวคิดทางการเมืองที่สอดคล้องกับบริบทสังคมไทยในสมัยรัชกาลที่ 6 อย่างไรก็ตาม กวีทรงรักษาขนบโดยใช้รูปแบบคำประพันธ์ประเภทกาพย์เห่และโครงสร้างของกาพย์เห่เรือยุคเก่า การสืบทอดและสร้างสรรค์บทเห่เรือยุคใหม่นี้สะท้อนให้เห็นคุณค่าทั้งด้านวรรณศิลป์และสภาพสังคมของยุคสมัย

งานวิจัยของอัญชลี ภูษะกา (2553) ศึกษาเรื่อง **พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว : วรรณคดีกับการสร้างชาติ** มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับการสร้างชาติ โดยอาศัยกรอบความคิดเรื่องชาติตามแนวคิดอุดมการณ์ชาตินิยมของสำนักชาติพันธุ์ สัญลักษณ์นิยม ผลการศึกษา สรุปได้ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำวรรณคดีมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างชาติ เนื่องจากทรงพิจารณาเห็นคุณค่าของวรรณคดีในฐานะผลงานศิลปะการแต่งหนังสือที่มีความงดงามทางภาษา คือ มีการใช้ภาษาที่สละสลวยงดงาม สามารถสร้างภาพและแก้ไขทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์และความรู้สึกร่วมไปด้วย สะท้อนให้เห็นว่า วรรณคดีนอกจากเป็นสื่อที่สร้างความรู้รณย์บันเทิงแล้ว ยังเป็นสื่อสำคัญในการแสดงความคิดเห็นและแฝงพลังในการสื่อสารความคิดในบริบทสังคมหนึ่ง ๆ ได้เป็นอย่างดี

งานวิจัยของดวงกมล บางชวด (2554) ศึกษาเรื่อง **การถ่ายทอดบทเพลงประเภทเพลงไทยสากลเพื่อเสริมสร้างสำนึกความรักชาติ** มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การนำเสนอบทเพลงไทยสากลประเภทเพลงปลุกใจเพื่อเสริมสร้างสำนึกความรักชาติ ผลการศึกษาพบว่า ดวงกมลศึกษาบทเพลงไทยสากลประเภทเพลงปลุกใจระหว่าง พ.ศ.2453 – 2554 โดยแบ่งเป็นยุคสมัย ดวงกมลพบว่าบทเพลงปลุกใจในยุคศรัทธาสังสร้างชาติ (พ.ศ.2453 - 2468) และยุคคณะราษฎรรัฐนิยม (พ.ศ.2453 -2468) มีเนื้อหาปลุกฝังความรักชาติที่มีลักษณะเฉพาะจากบริบทสังคม บทเพลงที่แสดงถึงความรักชาติในยุคศรัทธาสังสร้างชาติมีข้อความเน้นย้ำให้ประชาชนคนไทยเตรียมพร้อมต่อสู้กับศัตรูที่รุกรานประเทศ และมีความสามัคคีปกป้องผืนแผ่นดิน หน้าที่ของคนไทยทุกคนคือการเสียสละเพื่อชาติบ้านเมือง เสียสละความสุขส่วนตัวของตนเองและครอบครัวหรือแม้กระทั่งชีวิตของตนเองเพื่อความสงบสุขของบ้านเมือง ทั้งนี้ บทเพลงยังเสนอให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์เป็นกำลังใจและเป็นศูนย์รวมแห่งความศรัทธาของประชาชนอีกด้วย บทเพลงปลุกใจในยุคคณะราษฎรมีเนื้อหาที่สนับสนุนให้คนไทยรักและสามัคคี ภาคภูมิใจที่ได้เกิดและเติบโตในแผ่นดินไทย อีกทั้งยังมีบท

เพลงที่เสนอให้เห็นว่าประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่เก่าแก่ มีทรัพยากรทางธรรมชาติที่สมบูรณ์ตลอดจนมีสินค้าที่ตีที่ผลิตในบ้านเมืองอีกด้วย บทเพลงปลุกใจทั้งหมดเสริมสร้างให้เกิดการพัฒนา การตระหนักรู้และการกระทำของบุคคล ชุมชนและสังคมในการแสดงออกถึงความรักชาติ นั่นคือความสามัคคีและการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน

บทความวิจัยเรื่อง **พระราชนิพนธ์กาพย์เห่เรือของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว : เครื่องมือกระตุ้นความรักชาติในหมู่ราษฎรชาวสยาม** ของ ดิเรก หงษ์ทอง (2556) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากาพย์เห่เรือพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะเครื่องมือกระตุ้นความรักชาติในหมู่ชาวสยาม ผลการศึกษาพบว่า การกระตุ้นความรักชาติในกาพย์เห่เรือมี 3 ลักษณะ คือ การสร้างความภูมิใจในชาติ และความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ กวีทรงเสนอภาพตัวแทนของพระร่วงเจ้าในฐานะอดีตผู้นำของไทยที่มีพระปรีชาญาณยิ่งจนสามารถกู้ชาติได้เป็นการยืนยันถึงความชอบธรรมในการมีสถาบันกษัตริย์ นอกจากนี้ กวีเสนอความสง่างามของปราสาทราชวัง และความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองเพื่อสื่อถึงพระบุญญาธิการและการอุทิศพระองค์เพื่อพัฒนาประเทศ การนำเสนอความเกรียงไกร และข้อจำกัดของกองทัพเรือสยามเพื่อนำไปสู่การนำเสนอภัยคุกคามจากชาติตะวันตก ประการสุดท้าย กวีทรงเสนอแนวทางป้องกันชาติ โดยเชิญชวนให้ราษฎรร่วมใจบริจาคทรัพย์จัดซื้อเรือรบหลวงพระร่วงมาใช้ป้องกันประเทศ และกระตุ้นให้ราษฎรสละชีพเพื่อชาติในยามเกิดศึกสงคราม สะท้อนให้เห็นพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรับใช้กาพย์เห่เรือเพื่อวัตถุประสงค์ในเชิงการเมืองอย่างแยบคาย ทำให้ผู้อ่านประจักษ์ถึงพลังของวรรณคดีที่มีส่วนโน้มน้าวใจคนในประเทศกระตือรือร้นทำภารกิจเพื่อชาติสำเร็จ

จากการสำรวจเอกสารข้างต้นทำให้ผู้วิจัยเข้าใจแนวคิดเรื่องชาติ ความรักชาติและบริบทการสร้างงานเพื่อสร้างสำนึกรักชาติในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลซึ่งมีกุศโลบายในการนำเสนอผ่านสื่อบันเทิงและวรรณกรรมรูปแบบต่าง ๆ มากขึ้น ผู้วิจัยพบว่ายังไม่มีผู้ใดศึกษานิราศในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ให้เห็นประจักษ์ว่ามีบทบาทความสำคัญในการสื่อสารความคิดเรื่องสำนึกความรักชาติ และการพัฒนาบ้านเมืองแก่สังคมในยุคที่มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากอย่างไร ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาประเด็นดังกล่าวต่อไป

บทที่ 2

เหตุการณ์สำคัญที่สัมพันธ์กับความรักชาติ ในนิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

การศึกษาวรรณกรรมต่าง ๆ จำเป็นจะต้องศึกษาที่มาหรือภูมิหลังของวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริบทการแต่งและสภาพสังคมแวดล้อม เหตุการณ์หรือลักษณะความเป็นอยู่ในสังคมมีบทบาทในการสร้างแรงบันดาลใจและโลกทัศน์แก่ผู้แต่ง ซึ่งเป็นที่มาของเนื้อหาของวรรณกรรม ผู้ศึกษาที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิหลังทางสังคม และภูมิหลังของเรื่องย่อมเข้าใจบรรยากาศของสังคม และความรู้สึกนึกคิดของผู้แต่งได้ นำไปสู่ความเข้าใจวรรณกรรมเรื่องนั้นได้ดี (ยุพร แสงทักษิณ, 2538 : 7)

ในบทนี้ ผู้วิจัยกล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลทั้งด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจและสังคมตามลำดับเวลาเพื่อเป็นพื้นฐานให้เข้าใจบริบทการแต่งและการนำเสนอแนวคิดเรื่องความรักชาติในนิราศมากยิ่งขึ้น

2.1 เหตุการณ์สำคัญในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและมีความสัมพันธ์กับนิราศที่แต่งขึ้นระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล มีดังต่อไปนี้

2.1.1 การประกาศใช้พระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหารทั่วราชอาณาจักร พ.ศ.2459 และการรับสมัครทหาร

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยหรือสยามในเวลานั้นเสียดินแดนบางส่วนแก่ฝรั่งเศสและอังกฤษหลายครั้ง สยามจำต้องยกดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศสในเหตุการณ์ ร.ศ.112 เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นเพียงหนึ่งเดือนก่อนที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเสด็จฯไปทรงศึกษาที่ประเทศอังกฤษและในระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงศึกษาและประทับอยู่ที่ประเทศอังกฤษ พระองค์ก็ทรงทราบเหตุการณ์การเสียดินแดนของสยามเรื่อยมา โดยสาเหตุสำคัญที่ทำให้สยามต้องเสียดินแดนเหล่านั้น คือ การขาดกำลังทหารเพื่อรักษาบ้านเมืองจากการรุกรานของมหาอำนาจชาติตะวันตก (ปิยนาล บุนนาค, 2550 : 112)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงความสำคัญของการทหาร พระองค์จึงได้ตราพระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหารตามแบบที่มีมาในประเทศยุโรปเมื่อ พ.ศ. 2448 หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า พระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหาร ร.ศ.124

ต่อมา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเตรียมความพร้อมด้านความมั่นคงทางการทหาร พระองค์ทรงประกาศพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหารทั่วราชอาณาจักร พ.ศ.2459 ซึ่งนับเป็นปีที่มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงไพร่ให้เป็นคนสามัญ และ พ.ศ.2468 มีการประกาศเลื่อนอายุทหารเกณฑ์จาก 18 ปีเป็น 20 ปีและหลังจากเป็นทหารรับใช้ชาติครบกำหนด 2 ปีแล้ว ไพร่ก็เป็นอิสระ สามารถประกอบอาชีพได้ตามใจชอบโดยไม่ต้องมีพันธะในการเข้าเวรรับใช้มูลนาย ดังแต่ก่อน ทำให้ประชาชนสามารถเพิ่มผลผลิตได้ตามความต้องการของตลาดในระบบใหม่ที่มีการค้ากับต่างชาติ ประกอบกับระบบการศึกษาแบบใหม่ทำให้สามัญชนมีโอกาสเลื่อนฐานะทางสังคมมากขึ้น (ปิยนาค, 2550: 518 – 519)

ในช่วงเวลาดังกล่าวเกิดสงครามโลกครั้งที่หนึ่งขึ้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าหากประเทศไทยเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรซึ่งเป็นฝ่ายได้เปรียบในขณะนั้น ประเทศไทยอาจจะมีโอกาสในการขอแก้ไขสนธิสัญญาที่เสียเปรียบต่างชาติและการเข้าร่วมรบยังเป็นการเผยแพร่เกียรติคุณให้นานาประเทศรู้จักประเทศไทยอีกด้วย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงประกาศสงครามต่อประเทศเยอรมัน ออสเตรียและฮังการี (เพ็ญศรี ติก, 2554 : 113)

วันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ.2460 เมื่อประกาศสงครามแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์จะให้โอกาสแก่ชายไทยที่ไม่ได้รับราชการทหารในกองประจำการให้สมัครเข้ารับราชการเป็นทหารเพื่อเข้าร่วมรบในสงครามครั้งนี้ โดยผู้สมัครต้องมีคุณสมบัติที่สอดคล้องกับเกณฑ์ที่กำหนด อาทิ ต้องมีสัญชาติเป็นไทยและเป็นผู้ที่ไม่เคยรับราชการทหารมาก่อนหรือเป็นทหารกองหนุน ผู้สมัครจะต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการใช้เครื่องยนตร์ เช่น ขับริถยนต์ หรือจักรยานยนต์และสามารถซ่อมแซมแก้ไขเครื่องยนตร์ได้ มีความรู้ความสามารถทางการแพทย์หรือการพยาบาล เขียนหนังสืออาสาแสดงนามตัว นามสกุล นามบิดา อาชีพของตน ตำบลที่อยู่และเมื่อสมัครแล้วต้องมีการฝึกอบรมยุทธวิธีต่าง ๆ อีกด้วย (โสมทัต เทเวศร์,บรรณาธิการ, 2522 : 7)

กล่าวได้ว่าการประกาศใช้พระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหารทั่วประเทศและการรับอาสาสมัครเข้ารับราชการเป็นทหารเข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่ 1 นอกจากเป็นการปลุกสามัญสำนึกเรื่องความรักชาติแล้วยังมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างภาพลักษณ์ผู้นำทางการทหารให้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะผู้นำของชาติที่นำประเทศประสบชัยชนะในสงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นการส่งเสริมเกียรติยศให้แก่ประเทศชาติอีกด้วย (เทพ บุญदानนท์, 2559 : 292-293) เมื่อสงครามยุติลง สถานะของประเทศไทยก็ได้รับการยอมรับจากประเทศต่าง ๆ มากขึ้น

ทั้งในฐานะประเทศผู้ชนะสงครามและได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกริเริ่มขององค์การสันนิบาตชาติ ทำให้ไทยได้แก้ไขสนธิสัญญากับบางประเทศและขยายความสัมพันธ์ทางการทูตออกไปอย่างกว้างขวางมากขึ้น ดังปรากฏว่า ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการส่งทูตไทยไปประจำตามประเทศต่าง ๆ รวมทั้งสิ้น 16 ประเทศ ส่งกงสุลประจำตำแหน่งและกงสุลกิตติมศักดิ์อีก 59 เมืองใน 24 ประเทศ ตลอดจนมีการแลกเปลี่ยนผู้ช่วยทูตทหารไปประจำเป็นครั้งแรกที่ยุโรปถึง 9 ประเทศ (ปิยนาด บุนนาค, 2550 : 107) เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสัมพันธ์กับ**นิราศเป็นทหาร**ซึ่งผู้แต่งเป็นบุคคลร่วมเหตุการณ์และเห็นด้วยกับพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงสนับสนุนให้ผู้อ่านซึ่งเป็นชายไทยออกมาทำหน้าที่เป็นทหารป้องกันภัยจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ที่อาจมีผลกระทบต่อไทยได้ในอนาคต

2.1.2 การประกาศใช้พระราชบัญญัติเลิกการพนันหอยบ่อนเบี้ยและปิดบ่อนหัวราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.2460

สังคมไทยแต่เดิมมีการเล่นการพนันอย่างกว้างขวาง ทั้งการเล่นไพ่หม่อง¹ ซึ่งเป็นการพนันที่คนไทยนิยมเล่นมาตั้งแต่อดีตและการเล่นหอยซึ่งเป็นการพนันที่มาจากประเทศจีนและคนจีนในประเทศไทยได้นำมาเผยแพร่ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและประเทศไทยได้เก็บผลประโยชน์อันเป็นรายได้ของแผ่นดินจากอากรบ่อนเบี้ย ดังความใน**ประชุมพงศาวดารของสมเด็จพระยาติราชานุภาพ** ว่า ปัญหาบ่อนการพนันในเมืองไทยมีมาตั้งแต่ต้นราชวงศ์จักรี สมัยรัชกาลที่ 2 มีการตั้งบ่อนการพนันอย่างถูกกฎหมาย เก็บอากรบ่อนเบี้ยได้ 260,000 บาท สมัยรัชกาลที่ 3 การค้ารุ่งเรือง เก็บอากรบ่อนเบี้ยได้เพิ่มเป็นปีละ 400,000 บาท ผู้คนจึงนิยมเล่นการพนันมากขึ้น และสมัยรัชกาลที่ 4 เก็บอากรบ่อนเบี้ยได้เพิ่มอีกเป็นปีละ 500,000 บาท (สมเด็จพระยาติราชานุภาพ, 2504: 27)

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การเล่นพนันก็ยังคงเป็นที่นิยมอยู่โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงวันหยุดนักขัตฤกษ์

¹ ไพ่หม่องไทย หรือ ไพ่ตอง เป็นการพนันที่คนไทยนิยมเล่นมาตั้งแต่อดีต ไพ่ที่ใช้ในการเล่นเป็นไพ่เฉพาะซึ่งสำหรับหนึ่งประกอบด้วยไพ่ 10 ชุดคือ เอี้ยวเล็ก (เอี้ยวเกือก เอี้ยวซี เอี้ยวยาว) เอี้ยวใหญ่ (เอี้ยวพญู เอี้ยวนาง เอี้ยวหนู) สอง (สองคน สองตาโต สององคต) สาม (สามคน สามตาโต สามนก) สี่ (สี่คน สี่มะเขือ สี่นม) ห้า (ห้าคน ห้าแดง ห้านก) หก (หกคน หกตาโต หกละเอียด) เจ็ด (เจ็ดคน เจ็ดพัด เจ็ดนก) แปด (แปดคน แปดตาโต แปดละเอียด) เก้า (เก้าคน เก้าจัน เก้าแดง) แต่ละชุดจะมีไพ่ประเภทละ 4 ใบ รวมชุดหนึ่งมีทั้งสิ้น 12 ใบ และทั้งสำหรับประกอบด้วยไพ่ทั้งสิ้น 120 ใบ (กาญจนา คำบุญรัตน์, 2558 : 66-67)

ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชปรารภเกี่ยวกับการเล่นเบี้ยของคนในสมัยนั้นไว้ในหนังสือพระราชนิพนธ์เรื่อง**พระราชพิธีสิบสองเดือน**ความว่า

อนึ่งการตรุษก็ดี สงกรานต์ก็ดี เป็นเวลาที่คนทั้งปวงถือกันว่าเป็นฤดูหรือเวลาที่สมควรจะเล่นเบี้ย เป็นธรรมเนียมเข้าใจกันซิมซาบ และเคยประพฤติมาช้านาน ไม่มีผู้ใดจะอับอายหรือสะดุ้งสะเทือนในการเล่นเบี้ยที่กำลังเล่นอยู่หรือเล่นแล้ว ไปที่แห่งใดก็เล่าโจษกันถึงการเล่นเบี้ยได้ไม่เป็นการปิดบัง บางทีก็ขยับจะอวดตัวเป็นนักเลง มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดว่องไว อาจจะทำเอาชัยชนะพวกพ้องได้ราวกับว่าไปทัพมีชัยชนะอย่างเตี้ย ๆ อะไรมานะ

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2552 : 267)

จมีนอมรตรุณารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช) เสนาบดีผู้รับใช้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เขียนบันทึกถึงความนิยมและความคลุ้มคลั่งการเล่นเบี้ยของคนไทยในช่วงเวลานั้นว่า วันสำคัญ เช่น วันเข้าพรรษาหรือวันสงกรานต์ ชาวบ้านถือว่าเป็นฤกษ์งามยามดี หลังจากทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ตอนเช้าแล้ว เมื่อพลบค่ำก็มักจะชักชวนกันเล่นอบายมุขจนถือเป็นธรรมเนียมปกติ บ้างก็แอบไปพบอาจารย์เป็นการส่วนตัวเพื่อขอหวยในโอกาสไปทำบุญที่วัดจมีนอมรตรุณารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช) ได้กล่าวเพิ่มเติมไว้ว่า พระพุทธรูปบางองค์ในวัดถูกขัดถูเป็นรอยเพื่อขอหวย ชาวบ้านหลายคนไม่ประกอบอาชีพ นำเงินรายได้ที่เก็บมาเล่นพนันจนเสียเงินหมด ชาวบ้านต่างพากันยอมเสียเวลาเสียค่าพาหนะเดินทางมากรุงเทพฯ เพียงเพื่อเข้ามาขอหวยแทงหวย (จมีนอมรตรุณารักษ์, 2512 : 105)

ภายหลังจากการจัดการคลังให้เป็นระเบียบแบบแผนจนรัฐบาลมีเงินรายได้จากภาษีอากรสูงขึ้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชดำริที่จะยกเลิกการบ่อนเบี้ยและการพนันซึ่งเป็นเครื่องฉุดรั้งความเจริญของประชาชนและประเทศชาติ ทรงย้าให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชน ไม่เสนอตั้งบ่อนเสียเอง เมื่อทรงตัดสินพระทัยให้เลิกบ่อน พระองค์ทรงปรับปรุงงานพระคลังเพื่อหารายได้มาทดแทนการบ่อนเบี้ย โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาตราชานุภาพ เสนาบดีมหาดไทย เสด็จออกไปสำรวจตามหัวเมืองต่าง ๆ ทั่วประเทศมีหนังสือมากราบบังคมทูลว่า บ่อนเบี้ยตามหัวเมืองมีผลร้ายยิ่งกว่ากรุงเทพฯ ถ้าคิดจะเลิกแล้วควรเลิกตามหัวเมืองก่อน

การยกเลิกบ่อนเบี้ยสิ้นสุดในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้เลิกการพนันห่วยและเลิกบ่อนเบี้ยเมื่อ

พ.ศ.2459 พระองค์มีพระราชประสงค์ที่จะสละพระราชทรัพย์คงพระคลังพระราชทานแทนเงินที่จะขาดหายไปเพราะเลิกการพนัน

การประกาศพระราชบัญญัติเลิกการพนันหวยและบ่อนเบี้ยเป็นการสนองพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและมีสาเหตุมาจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่าการพนันนั้น “เป็นทางให้เกิดการลักเล็กขโมยน้อย ไม่ตั้งใจปฏิบัติการทำงาน เป็นการเสื่อมเสียมาก” ทั้งยังก่อให้เกิดโทษ 6 ประการ ประการแรก ทำให้เกิดความแค้นเคืองจากฝ่ายที่แพ้พนัน ประการที่สอง ฝ่ายที่แพ้พนันยอมเสียดายทรัพย์ ประการที่สาม ทำให้เสียทรัพย์สิ้น ประการที่สี่ ทำให้มีภาพลักษณ์ไม่น่าเชื่อถือ ประการที่ห้า ทำให้เพื่อนฝูงตดินินทาและหมิ่นประมาท ประการที่หก ไม่มีผู้คบหาสมาคมและครองคู่ (จมีนอมรตรุณารักษ์, 2512: 122)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชวินิจฉัยว่าการเล่นไพ่และเล่นหวยนั้นไม่ใช่กีฬาหรือการเล่นดั้งเดิมของไทยที่น่านิยมหรือเป็นสิ่งที่ควรรักษาไว้ ประกอบกับในช่วงเวลาดังกล่าวชาติมหาอำนาจตะวันตกล่าอาณานิคม พระองค์จึงทรงเร่งเสริมสร้างความมั่นคงทางการปกครอง คือการพัฒนาประชาชนซึ่งเป็นกำลังสำคัญของประเทศให้มีความรู้ ตื่นตัวในการกระทำอันเป็นประโยชน์ กระทำทุกอย่างอย่างมีเหตุผลอยู่บนพื้นฐานของความจริงไม่ใช่ความหลง เพราะความหลงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ การพนันซึ่งมีการเดิมพันด้วยเงินย่อมล่อลวงจิตใจประชาชนทำให้ไม่สนใจทำมาหากิน ลุ่มหลงมัวเมาในทางที่ผิดโดยหวัง ความร่ำรวยจากการเสี่ยง ดังนั้น การพนันจึงเป็นอบายมุขก่อให้เกิดภัยแก่ประเทศชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการพัฒนาทางเศรษฐกิจ อีกทั้งอาจเป็นเหตุให้เกิดปัญหาการโจรกรรมภายในบ้านเมือง มีการทะเลาะวิวาทแตกสามัคคีกันภายในชาติอีกด้วย (ปัญญา บริสุทธิ์, 2538 : 74)

2.1.3 เหตุการณ์อุทกภัย พ.ศ.2460

เมื่อ พ.ศ.2460 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดเหตุการณ์อุทกภัยครั้งใหญ่ขึ้น ซึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่า “น้ำท่วมปีมะเส็ง” (กิตติ โล่ห์เพชรรัตน์, 2556 : 28) เนื่องจากเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นมหาอุทกภัยที่เกิดขึ้นในปีมะเส็งเช่นเดียวกับเหตุการณ์ “น้ำท่วมใหญ่ปีมะเส็ง” ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ซึ่งประชาชนในยุคนั้นยังจดจำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี ทั้งมีบันทึกไว้ว่าเกิดขึ้นในปีที่การสร้างพระราชวังกรุงรัตนโกสินทร์และกำแพงพระนครเสร็จสิ้นพอดี

เหตุการณ์อุทกภัย พ.ศ.2460 เกิดขึ้นราวเดือนตุลาคม เนื่องจากฝนตกหนักติดต่อกันเป็นระยะเวลานานนับเดือนและยังเกิดจากน้ำทะเลหนุน น้ำเหนือที่ไหลบ่าเข้ามายังใจกลางกรุงเทพฯ และ

จังหวัดใกล้เคียง ประยูท สิริพันธ์ (2498 : 311) กล่าวว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อ การคมนาคมในกรุงเทพฯเป็นอย่างมาก ทำให้ประชาชนเดือดร้อน ต้องใช้เรือแจวสัญจรไปมาแทน การเดินเท้า ถนนหนทางและพื้นที่ลุ่มส่วนใหญ่ในเมืองกลายเป็น “ทะเลน้ำ” ในวันปิยมหาราช ประชาชนบางส่วนก็ยังคงลุยน้ำ บ้างก็พายเรือไปวางพวงมาลาถวายบังคมที่พระบรมรูปทรงม้า อีกทั้ง ยังมีการประกวดแข่งเรือพายและร้องรำบนเรือเป็นที่สนุกสนาน ดังที่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพที่ได้ตรัสเล่าถึงเหตุการณ์น้ำท่วมกรุงเทพฯเมื่อ พ.ศ.2460 ไว้ในหนังสือ พระนิพนธ์ **สารสนสมเด็จ** ว่า

เมื่อ พ.ศ.2460 นั้นเป็นอย่างน้ำเหนือท่วมจริงจึ่ง หม่อมฉันอยู่วังวรดิศจะไป หอพระสมุดฯ ลงจากเรือต้องเรียกรถแจกมารับไปถึงประตู่วัง ไปลงเรือจ้างพาไปตามถนน หลานหลวง จนถึงถนนวรจักร จึ่งขึ้นรถยนต์ไปหอพระสมุดฯ หม่อมฉันยังมีสมุดรวม รูปฉายเมื่อน้ำท่วมครั้งนั้น เอามาพลิกดูเห็นคนเล่นเรือกันที่ลานพระบรมรูปทรงม้ายัง ออกขบขัน

(สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2504: 260)

เหตุการณ์อุทกภัยที่เกิดขึ้นยังส่งผลกระทบต่อ การคมนาคมในจังหวัดใกล้เคียง กรุงเทพฯด้วย เช่น ทำให้เกิดความเสียหายของเส้นทางรถไฟระหว่างสถานีท่าเรือในจังหวัด พระนครศรีอยุธยา กับสถานีบ้านหมอในจังหวัดสระบุรี เป็นต้น นาข้าวของชาวนาส่วนใหญ่เสียหาย มาก ชาวนาชาวสวนบางกลุ่มต้องอพยพย้ายถิ่นฐาน บ้างต้องเอาควายมาเลี้ยงตามทางรถไฟซึ่งเป็น ที่สูงกว่าที่อื่น สถานการณ์ที่เกิดขึ้นกลับสู่ภาวะปกติเมื่อปลายเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2460 รวม ระยะเวลา น้ำท่วมขัง 1 เดือนเศษ (สุจิตต์ วงศ์เทศ, บรรณาธิการ, 2545 : 77)

แม้ความเสียหายที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์อุทกภัย พ.ศ.2460 ไม่ส่งผลกระทบต่อ ประชาชนในเมืองมากนัก แต่ก็ทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ประกอบการกิจกรรม ต่าง ๆ เสียขวัญและกำลังใจ เกิดความเสียหายอย่างมากต่อการปลูกข้าวทั้งผลผลิตเพื่อการบริโภคใน คราวเรือนและการส่งออกขายในต่างชาติ ทำให้รายได้ที่เคยได้รับจากการส่งข้าวออกลดต่ำลงและ เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจในเวลาต่อมาด้วย (ปิยนถ บุนนาค, 2550 : 103)

2.2 เหตุการณ์สำคัญในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและมีความสัมพันธ์กับนิราศที่แต่งขึ้นระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล มีดังต่อไปนี้

2.2.1 การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง พ.ศ.2475

ตั้งแต่การปรับปรุงบ้านเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การศึกษาในสังคมไทยได้เริ่มเปลี่ยนไปสู่แบบตะวันตก สังคมไทยรับอิทธิพลความรู้สึคนึกคิดมาจากชาวตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้เรื่องการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย แต่ในช่วงเวลาดังกล่าว การปกครองแบบประชาธิปไตยยังเป็นเรื่องใหม่ที่ประชาชนคนไทยเพิ่งเรียนรู้

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กลุ่มข้าราชการไทยที่รับราชการอยู่ในวงการทูตในยุโรปได้เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นการปกครองโดยมีรัฐธรรมนูญและรัฐสภาเป็นครั้งแรกเมื่อ ร.ศ.103 หรือ พ.ศ.2427 สารสำคัญของการทำหนังสือกราบบังคมทูลความเห็นหรือ “หนังสือกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน” ขณะนั้น คือ การรักษาบ้านเมืองให้พ้น “ภัยอันตราย” ที่จะมาจากชาติที่มีอำนาจมากกว่า กลุ่มข้าราชการไทยเสนอวิธีการบำรุงรักษาบ้านเมืองตามชาติญี่ปุ่นซึ่งได้แนวการปกครองจากมหาอำนาจในยุโรป เพราะชาติมหาอำนาจมีมุมมองว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งสยามใช้ปกครองบ้านเมืองอยู่ในขณะนั้นเป็นระบอบการปกครองแบบเก่า ดังความว่า

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ราชทูตคนแรกของไทยประจำทวีปยุโรป ให้เหตุผลไว้ว่า ภัยอันตรายที่จะมาถึงบ้านเมือง คือ ภัยอันตรายที่จะมีมาจากมหาอำนาจยุโรป ถ้ามหาอำนาจในยุโรปประสงค์ จะได้เมืองใดเป็นอาณานิคมก็จะต้องอ้างเหตุผลว่าเป็นภารกิจของชาวผิวขาวที่มีมนุษยชาติ ต้องการให้มนุษยมีความสุขความเจริญ ได้รับความยุติธรรมเสมอกัน ประเทศที่มีการปกครองแบบเก่านอกจากจะกีดขวางความเจริญของประเทศในเอเชียแล้ว ยังกีดขวางความเจริญของประเทศที่เจริญรุ่งเรืองแล้วด้วย แล้วสรุปว่า รัฐบาลที่มีการปกครองแบบเก่าจัดการบ้านเมืองไม่เรียบร้อย เกิดอันตรายทำให้อันตรายนั้นมาถึงชาวยุโรป นับว่าเป็นช่องทางที่ชาวยุโรปจะเข้าจัดการให้หมดอันตราย และอีกประการหนึ่ง ถ้าปิดประเทศไม่ค้าขายก็จะเข้ามาเปิดประเทศค้าขายให้เกิดประโยชน์ ทั้งหมดเป็นเหตุผลที่ประเทศในยุโรปจะยึดเอาเป็นอาณานิคม

(มานิต ชุมสาย, 2534: 102-200)

การถวายเป็นอภิวรรคของกษัตริย์ราชวงศ์จักรีมีผลต่อการปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างมาก แม้จะไม่มีมีการเปลี่ยนแปลงให้มีรัฐธรรมนูญ แต่ก็ได้มีการปรับปรุงระบบเสนาบดี มีการตั้งเสนาบดีตามกระทรวงที่มีการปฏิรูประบบราชการ แสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราโชบายเปลี่ยนแปลงประเทศแบบค่อยเป็นค่อยไปและทรงเน้นไปที่การปฏิรูประบบราชการมากกว่าการปฏิรูประบบการเมือง หลังจากกรณีที่เกิดกบฏข้าราชกรรบบังคมทูลถวายความเห็นเป็นต้นมา แนวความคิดที่จะให้มีรัฐธรรมนูญเกิดขึ้นเป็นระยะโดยเฉพาะในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงมีความเห็นว่าการศึกษาคือรากฐานสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น พระราชกรณียกิจสำคัญประการหนึ่งในรัชสมัยก็คือ การปลูกฝังให้ประชาชนมีการศึกษาโดยทั่วถึง พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้นและขยายการศึกษาประชาบาล ไปสู่หัวเมืองต่าง ๆ เพื่อปลูกฝังระบอบประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนเป็นสิ่งแรก สังคมไทยเปิดเสรีทางความคิดมากยิ่งขึ้นเมื่อมีหนังสือพิมพ์ที่สามารถวิจารณ์ระบอบการปกครองได้ ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดข้อวิจารณ์และชี้ให้เห็นข้อบกพร่องของระบอบการปกครองมากขึ้น ทั้งนี้ ความคิดเรื่องประชาธิปไตยและการจำกัดอำนาจของพระมหากษัตริย์เริ่มแพร่หลายในหมู่คนที่มีการศึกษา ปัจจัยต่าง ๆ นี้ทำให้เกิดเหตุการณ์ที่คณะนายทหารเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบประชาธิปไตยหรือที่รู้จักกันว่า เหตุการณ์ ร.ศ.130 คณะนายทหารมองเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองในญี่ปุ่น ตุรกีและจีนขณะนั้นก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าขึ้นภายในประเทศเหล่านั้นอย่างรวดเร็ว แต่ท้ายที่สุดการเรียกร้องในครั้งนั้นก็ไม่ประสบผลสำเร็จ เหตุการณ์ดังกล่าวมีส่วนทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีกระแสพระราชดำริเกี่ยวกับการเมืองการปกครองหลายประการ โดยพยายามชี้ให้เห็นว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นยังไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในสยาม ทั้งนี้ พระองค์ทรงตระหนักถึงความจำเป็นในการปลูกฝังความรักชาติ จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และยึดมั่นในคำสอนของศาสนาให้แก่ประชาชน พระองค์จึงทรงเผยแพร่ความคิดดังกล่าวให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนผ่านบทพระราชนิพนธ์ ฯลฯ ต่อมา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งดุสิตธานีขึ้นเป็นเมืองสมมติเพื่อทดลองปฏิบัติการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย (ปิยนาค บุนนาค, 2550: 127)

จอมอมรตรุณารักษ์ (2513 : 41-49) กล่าวถึง เมืองดุสิตธานีที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ว่ามีสภาพเหมือนเมืองใหญ่เมืองหนึ่งมีทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนมหานครทั่วไป แต่สร้างจำลองบ้างเรือนและสิ่งต่าง ๆ ย่อส่วนเล็กลงมาเหมือนเมืองตุ๊กตา ภายในดุสิตธานี มีถนนตัดผ่าน มีแม่น้ำลำคลอง ที่ทำการประปา

ที่ทำการไฟฟ้าและสถานที่ราชการต่าง ๆ บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบริพารและประชาชนทั่วไปสมัครเป็นประชากรของดุสิตธานี เรียกว่า ทวยนาคร มีการจัดตั้งพรรคการเมือง ทวยนาครแห่งดุสิตธานีมีสิทธิวิพากษ์วิจารณ์กิจการต่าง ๆ ภายในนครดุสิตธานีและเลือกตั้งผู้ปกครองได้ ผู้ที่ได้รับเลือกตั้งจากชาวทวยนาครมีตำแหน่งเป็น คณะนคราภิบาล เปรียบได้กับคณะเทศมนตรี และสมาชิกสภาเทศบาล ที่บริหารงานเพื่อความเจริญก้าวหน้าของท้องถิ่นนั่นเอง นอกจากการเลือกตั้งคณะนคราภิบาลแล้วยังมีการเลือกตั้ง เซษฐบุรุษ ซึ่งเปรียบเสมือนผู้แทนราษฎร หรือ ส.ส.ในปัจจุบัน เซษฐบุรุษมีสิทธิเลือกหัวหน้าบริหารงานปกครองดุสิตธานีเปรียบได้กับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานธรรมนูญการปกครองให้แก่ชาวดุสิตธานี เรียกว่า “ธรรมนูญลักษณะปกครองคณะนคราภิบาล พระพุทธศักราช 2461” ซึ่งประกาศใช้ในดุสิตธานี เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ.2461 นอกจากกฎหมายสูงสุดฉบับนี้แล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯให้ตรากฎหมายขึ้นในดุสิตธานีอีกมากเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของดุสิตธานี เช่น กฎหมายธานีโยปการว่าด้วยการเก็บภาษีต่าง ๆ เพื่อนำมาบำรุงบ้านเมือง กล่าวได้ว่าการจัดตั้งดุสิตธานีเป็นพระราชประสงค์ที่พระองค์ทรงฝักใฝ่อบรมข้าราชการนับตั้งแต่เสนาบดีลงมา ให้เข้าใจพระบรมราโชบายและวิธีการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสเมื่อพระองค์เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดศาลารัฐบาลมณฑลดุสิตธานี เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ.2462 ไว้ว่า

วิธีการดำเนินการในธานีเล็ก ๆ ของเราเป็นเช่นไร ก็ตั้งใจไว้ว่าจะให้ประเทศสยามได้เป็นเช่นเดียวกัน แต่จะให้เป็นการสำเร็จรวดเร็วดังธานีเล็กนี้ ก็ยังทำไปทีเดียวยังไม่ได้ โดยมีอุปสรรคบางอย่าง เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าขอให้ข้าราชการทั้งหลาย ตลอดจนทวยนาคร จงตั้งใจกระทำกิจการของตนตามหน้าที่ให้สมกับธานี ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นนี้ ในไม่ช้าจะได้แลเห็นผลของประเทศสยามว่าเจริญไปได้เพียงใด

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529: 177)

อย่างไรก็ตาม เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต การดำเนินการเรื่องนครจำลองประชาธิปไตยและการเผยแพร่ปลูกฝังระบอบประชาธิปไตยให้แก่ราษฎรก็ไม่ได้มีการดำเนินการต่อ จนกระทั่ง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯให้ร่างรัฐธรรมนูญการปกครองของสยาม เพื่อพระราชทานแก่ประชาชน ในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์เมื่อมีอายุครบ 150 ปี คือ วันที่ 6 เมษายน พ.ศ.2475 แต่บุคคลบางกลุ่มคัดค้านและให้เหตุผลว่าประชาชนยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ขอให้ชะลอเวลาไปก่อน จนกระทั่งคณะราษฎรซึ่งมีพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) เป็นหัวหน้าคณะซึ่งประกอบด้วย

ทหารบก ทหารเรือและพลเรือน ได้เข้าปฏิวัติยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยเมื่อเช้าตรู่ของวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2553: 253) เมื่อ พ.ศ.2476 ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองเกิดความขัดแย้งทางการเมืองและความแตกแยกภายในคณะราษฎรขึ้น

ภายในคณะราษฎรเกิดการแตกแยกกันเป็นฝักฝ่าย คือ เมื่อคณะรัฐบาลของพระยามโนปกรณ์นิติธาดา ซึ่งตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว ต้องสิ้นสุดลงในวันประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวรแล้ว แต่ปรากฏว่าสภาได้สนับสนุนให้พระยามโนปกรณ์นิติธาดาเป็นนายกรัฐมนตรีพร้อมด้วยคณะรัฐมนตรีอีกสมัยหนึ่ง ทั้งนี้ด้วยความประสงค์ของหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ที่ต้องการให้พระยามโนปกรณ์นิติธาดาเป็นผู้ประสานรอยร้าวระหว่างคณะราษฎรกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในระยะแรกมีทีท่าว่าจะเป็นผลดี แต่ต่อมาพระยามโนปกรณ์นิติธาดาเห็นว่า ผู้ก่อการกลางคนต้องการใช้ตนให้เป็นหุ่นเชิดเพื่อจะได้เข้ามาดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ จึงเกิดการต่อว่า ทำให้เกิดการแตกแยกขึ้นในคณะราษฎร โดยแบ่งออกเป็น 2 พวก คือ พันเอกพระยาทรงสุรเดช พันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ พันโทพระประศาสน์พิทยายุทธและร้อยโทประยูร ภมรมนตรี พวกหนึ่ง อีกพวกหนึ่งมีพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา พันตรีหลวงพิบูลสงคราม และหลวงประดิษฐมนูธรรม

(คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักนายกรัฐมนตรี, 2525 : 264-265)

ความเห็นของที่ประชุมในคณะราษฎร ได้แตกแยกออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายหนึ่งมีความเห็นสนับสนุนเค้าโครงเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม เพราะจะทำให้งานพัฒนาด้านเศรษฐกิจของชาติดำเนินไปอย่างมีเป้าหมายแน่นอน เหมาะสมกับสมัยที่เศรษฐกิจของโลกกำลังผันผวนอยู่ในขณะนั้น แต่อีกฝ่ายหนึ่งซึ่งพระยามโนปกรณ์นิติธาดาเป็นหัวหน้าไม่เห็นด้วย คำนวณว่าจะทำไม่ได้ทั้งหมดเพราะขาดผู้ชำนาญ ขาดประกันและขาดความนิยมของคนทั่วไป ความขัดแย้งนี้นำไปสู่เหตุการณ์กบฏบวรเดชในช่วงปลาย พ.ศ.2476 มีการปะทะกันระหว่างฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายบุคคลคณะหนึ่งซึ่งเรียกตัวเองว่า คณะกู้บ้านเมือง ซึ่งมีพลเอกพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรเดช อดีตเสนาบดีกระทรวงกลาโหมเป็นหัวหน้าและนายทหารผู้ใหญ่อีกหลายคน ได้ดำเนินการเรียกร้องให้รัฐบาลบริหารประเทศตามครรลองของระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ภายใต้อำนาจรัฐธรรมนูญอย่างแท้จริง ดังความว่า

วันที่ 14 ตุลาคม กองทหารรัฐบาลได้เข้าตีฝ่ายกบฏซึ่งยึดอยู่แนวคลองบางเขน ได้มีการต่อสู้อย่างรุนแรง ในที่สุดเข้ายึดได้คลองบางเขน ฝ่ายกบฏได้ถอยไปยึดบริเวณหลักสี่อย่างอลหม่าน และทิ้งปืนไว้ให้สามกระบอก ปืนกลหนัก ปืนกลเบา และเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์อย่างอื่นอีกมาก

(แถมสุข นุ่มนนท์, 2522: 52)

เหตุการณ์ช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครองและเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นอกจากสะท้อนให้เห็นความล้มเหลวในการประนีประนอมกันภายในหมู่ผู้มีอำนาจในบ้านเมืองขณะนั้นแล้ว ยังสะท้อนสภาพบ้านเมืองในขณะนั้นที่แบ่งพรรคพวกฝักฝ่ายอย่างชัดเจน เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้อาจเป็นแรงบันดาลใจหนึ่งที่ทำให้นิราศที่แต่งขึ้นระหว่างการเกิดเหตุการณ์ดังกล่าว เช่น **นิราศมะเหลเถไถ** พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสนอให้ผู้อ่านแสดงความรักชาติโดยมีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน หรือ **นิราศรัญญะบุรี** ซึ่งแต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเสนอให้ผู้อ่านรักชาติโดยมีความประนีประนอมกันจากปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองและเห็นแก่ผลประโยชน์ของชาติเป็นสำคัญ

2.2.2 การประสพปัญหาการผลิตและการค้าข้าวของชาวนา

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ประเทศไทยประสบกับปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ สืบเนื่องจากปัญหาสงคราม ความขัดแย้งและความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองทั้งภายในและภายนอกประเทศที่กระทบกระเทือนต่อระบบเศรษฐกิจการเงินของไทยอย่างรุนแรง นอกจากนี้ ประชาชนส่วนใหญ่โดยเฉพาะชาวนาประสบปัญหาการทำนาไม่ได้ผลเนื่องจากขาดแคลนพันธุ์ข้าวเพื่อการเพาะปลูก บางพื้นที่ทำนาลดลง เนื่องจากรัฐบาลประกาศเก็บภาษีค่านาแพงขึ้น และมีประกาศเรียกเกณฑ์ชายฉกรรจ์ไปเป็นทหาร ทำให้ขาดกำลังคน ส่งผลกระทบต่อการทำนาและการผลิตข้าวที่เป็นสินค้าส่งออกสำคัญของประเทศ (เหมอมาลัย ราชภัฏวารักรักษ์, 2520 : 100-101)

ต่อมา ชาวนายังประสบปัญหาเรื่องความเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศผิดปกติ คือเกิดภาวะฝนแล้งและอุทกภัยสลับกัน พื้นที่ภาคกลางโดยเฉพาะบริเวณรังสิตได้รับความเสียหายมาก เพราะนอกจากสภาพธรรมชาติไม่เอื้ออำนวยแล้ว ยังประสบปัญหาคลองรังสิตตื้นเขิน เนื่องจากขุดคลองแคบเกินไป ทั้งนี้ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยยังได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์อุทกภัยเป็นผลให้เกิดความล้มเหลวทางการผลิตพืชผลการเกษตรครั้งใหญ่

ข้าวซึ่งเป็นผลิตผลสำคัญของประเทศได้รับความเสียหายเป็นอย่างมาก (พรเพ็ญ ฮันตระกูล, 2517 : 137)

อย่างไรก็ตาม ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและสุธี ประศาสน์เศรษฐ (2524 : 457-459) กล่าวว่า สภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นอุปสรรคประการหนึ่งสำหรับการผลิตและค้าข้าวในช่วงเวลานั้น จนทำให้เกิดวิกฤตการณ์การขาดแคลนข้าว อีกทั้งปัญหาสำคัญ คือ การขาดเงินทุนและไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินของตนเองทำให้ชาวนาหลายกลุ่มเลิกอาชีพทำนา และไปทำงานรับจ้างในเมืองที่ให้ผลตอบแทนดีกว่า นายทุนกว้านซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไรส่งผลให้กำลังการผลิตภายในประเทศมีน้อยยิ่งขึ้น ดังนั้น การกว้านซื้อข้าวเพื่อส่งออกไปยังต่างชาติขณะที่ผลผลิตมีน้อย ส่งผลให้ข้าวในประเทศขาดแคลนและมีราคาสูง แม้รัฐบาลห้ามการส่งออกข้าว แต่ประเทศไทยก็ขาดรายได้จากการสูญเสียตลาดข้าวและประสบกับปัญหาการขาดดุลการค้าโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ในทศวรรษ 2470

การที่รัฐบาลไม่สามารถควบคุมและแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ทันการณ์ ชาวนาจึงได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจ ความยากลำบากเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดผ่านการถวายนฎีการ้องทุกข์ นฎีกาแสดงความคิดเห็นจากชาวนา และนฎีกาของชนชั้นกลางที่ต้องการให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาให้แก่ชาวนา เพราะในช่วงเวลาดังกล่าวปัญหาที่เกี่ยวกับการผลิตและการค้าข้าวนี้เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของไทยอย่างกว้างขวาง

2.2.3 การเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจและสังคมของคนต่างชาติ

วิไลเลขา ถาวรธนาสาร (2545 : 130) กล่าวถึงสภาพสังคมช่วงรัตนโกสินทร์หลังการปฏิรูปครั้งใหญ่เพื่อพัฒนาประเทศให้ทันสมัยว่า สังคมยังคงมีความขัดแย้งของการรับวัฒนธรรมตะวันตก ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการรับวัฒนธรรมตะวันตกและการรักษาความเป็นไทยจึงได้เกิดขึ้นอย่างชัดเจน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงบริบทสังคมในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นอย่างดี พระองค์มีพระราชดำริว่าคนไทยจำเป็นต้องรับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาพัฒนาประเทศเพื่อรักษาเอกราช พระองค์จึงทรงเร่งพัฒนาประเทศในหลากหลายด้านและทรงพยายามสร้างชาติให้มีความเป็นปึกแผ่นเป็นเอกภาพด้วยการปลูกฝังความรู้สึกร่วมกันในด้านความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เพื่อให้คนไทยไม่หลงใหลกับกระแสวัฒนธรรมตะวันตกจนตกอยู่ใต้อาณานิคมของชาติตะวันตก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีแนวพระราชดำริต่าง ๆ ในการสร้างบุคลิกลักษณะ ความประพฤติของบุคคลในชาติเพื่อให้เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งทรงส่งเสริมการศึกษาให้ทั่วถึงเพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพและเป็นพลเมืองดี

สามารถนำความรู้มาพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานาชาติอารยประเทศ (ปิยนาล บุนนาค, 2550 : 113)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเตือนให้คนไทยระวังตัวที่จะไม่เลียนแบบ ตะวันตกไปทั้งหมด พระองค์ทรงต่อต้านการเลียนแบบตะวันตกที่ไม่ก่อผลดีให้แก่ความเจริญของประเทศ เช่น การดื่มวิสกี้โซดาและการชอปปิงนกดกปลาที่เยาวชนไทยรับแบบอย่างมา (วิไลเลขา ถาวรธนาสาร, 2545 : 135- 136)

ในช่วงเวลาดังกล่าว ความนิยมอุปโภคบริโภคสินค้าสำเร็จรูปจากประเทศตะวันตกที่มี อยู่ในหมู่ชนชั้นสูงก็เป็นปัญหาสำคัญโดยเฉพาะการอุปโภคบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย ผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป ต่าง ๆ อาทิ สินค้าผ้าที่มีคุณภาพดี หลากสีนานาชนิด ส่งผลให้การผลิตสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านลดลง ทั้งนี้ ระบบการค้าที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ค่านิยมการผลิตสิ่งของขึ้นใช้เอง เช่น การทอผ้า การสาน ตะกร้า การทอแห ถักอวน ในยามว่างจากการทำอะไรทำนาลดน้อยลง จนกระทั่งเกิดภาวะล่มสลายทาง หัตถกรรมพื้นบ้านในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ปิยนาล บุนนาค, 2550 : 49)

นอกจากค่านิยมตะวันตกที่เข้ามามีบทบาทและอิทธิพลต่อสภาพสังคมไทยในช่วงเวลานั้นแล้ว ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา การแข่งขันและการขยายตัวทางการค้าของชาติมหาอำนาจเริ่มมีแนวโน้มเปลี่ยนเป็นการแข่งขันทางเศรษฐกิจ การเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำภายในประเทศเมื่อ พ.ศ.2460 – 2474 มีผลให้ประเทศไทยต้อง เสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจโดยการสนับสนุนให้คนไทยมองหาช่องทางการค้าขายแข่งขันกับ ชาติจีนที่เข้ามามีบทบาทในประเทศมากขึ้น (ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและสมภพ มานะรังสรรค์, 2527: 463) ในทางกลับกัน คนไทยในสมัยนั้นที่มีการศึกษามีค่านิยมในการเลือกอาชีพที่หวังเกียรติยศ นิยม รับราชการ ไม่นิยมค้าขาย หรือทำธุรกิจ เนื่องมาจากการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงส่งเสริมให้คนไทยรับการศึกษาเพื่อเข้ารับราชการ สภากรรมการดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม คือ มีจำนวนคนที่ต้องการทำงานราชการมากเกินไป

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมี พระราชปรารภว่าคนไทยควรจะเริ่มหางานอื่นทำ นอกจากยึดอาชีพรับราชการเป็นอาชีพหลัก คนไทย ควรต้องหันไปปรับปรุงการค้าและการอุตสาหกรรมให้ดีขึ้นโดยใช้ความรู้จากการศึกษาที่ได้เรียนมา เนื่องจากพระองค์ทรงเกรงว่าค่านิยมการรับราชการทำให้คนไทยเสียเปรียบคนตะวันตก เพราะไม่มี ความรู้และไม่รู้จักคิดทำการใด ๆ อย่างรอบคอบ เสียเปรียบคนจีนซึ่งเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจใน สังคมอย่างมาก (สายชล สัตยานุรักษ์, 2546 : 168-169)

ปิยนาล บุนนาค (2550 : 48) กล่าวว่า คนจีนเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจของไทย มากยิ่งขึ้นตั้งแต่ช่วงการค้าเสรี หรือหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง คนจีนส่วนใหญ่ทำหน้าที่เป็น พ่อค้าคนกลางในการติดต่อระหว่างคนตะวันตกกับคนไทย เนื่องจากคนจีนมีความชำนาญด้านการค้า

ต่อมา เมื่อคนจีนทำงานกับพ่อค้าตะวันตกก็เริ่มมีความชำนาญมากขึ้นและได้เป็นเจ้าของกิจการ คนจีนจึงเป็นกลุ่มคนที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจและเป็นต้นกำเนิดของระบบนายทุนในเวลาต่อมา ในขณะที่แต่เดิมนั้นแรงงานคนไทยยังถูกจำกัดจากระบบไพร่และมูลนาย ประกอบกับคนไทยนิยมทำนามากกว่า แรงงานไทยจึงหายาก พ่อค้าตะวันตกส่วนใหญ่จึงหันไปใช้แรงงานจีนซึ่งเป็นแรงงานอิสระและมีทักษะในการติดต่อกับต่างชาติ ดังความว่า

การเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจของคนจีนเป็นที่วิตกว่าอาจส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของชาติ เนื่องจากคนจีนมีความขยันหมั่นเพียร รู้จักรวมพวก และมีความสามารถทางการค้า เมื่อธุรกิจการค้าขายในชาติเป็นสิทธิ์ของคนจีนและคนต่างชาตินอื่น ๆ แล้วในที่สุด ไทยก็อาจต้องเป็นเมืองขึ้นทางเศรษฐกิจและสาเหตุสำคัญที่ไทยต้องตกเป็นเบี้ยล่างทางเศรษฐกิจนั้นก็เพราะอุปนิสัยรักความสบายและไม่ตื่นร่นชวนขวยในการประกอบอาชีพที่สร้างรายได้เช่นการค้าขายนั่นเอง

(ชลธิรา สัตยวิวัฒนาและคณะ, 2558:150)

ปัญหาเรื่องการกุ่มอำนาจทางเศรษฐกิจของคนจีนเป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาจนถึงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เนื่องจากระบบเศรษฐกิจไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองยังคงเป็นการผลิตเพื่อส่งออกสินค้าเพียงไม่กี่ชนิด เช่น ข้าว ไม้สัก ดีบุก ประกอบกับในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นระยะเฟื่องฟูของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม รัฐบาลจึงพยายามดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจเพื่อจัดการครอบงำทางเศรษฐกิจของต่างชาติ อาทิ การสงวนอาชีพให้คนไทย กำหนดเขตหวงห้ามไม่ให้คนจีนอยู่อาศัย สนับสนุนคนไทยให้ประกอบอาชีพแทนคนจีน ตลอดจนมีการเรียกร้องให้คนไทยนิยมใช้สินค้าที่ผลิตภายในประเทศไทยอีกด้วย (เปรมวิทย์ ท่อแก้ว, 2543 : 128)

2.3 เหตุการณ์สำคัญในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลและมีความสัมพันธ์กับนิราศที่แต่งขึ้นระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล มีดังต่อไปนี้

2.3.1 การประกาศใช้นโยบายรัฐนิยมในรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ในช่วงแรกของรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล คือ ระหว่าง พ.ศ. 2478 ถึง พ.ศ.2482 สงครามในยุโรปซึ่งต่อมาได้กลายเป็นสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังจำกัดพื้นที่อยู่เฉพาะในทวีปยุโรปและไม่มีผลกระทบต่อประเทศไทยมากนัก การทำงานของรัฐบาลรวมถึงระบอบการปกครองที่เปลี่ยนแปลงตั้งแต่ พ.ศ.2475 มีเสถียรภาพมากขึ้น (วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, 2559: 90)

รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามได้ประกาศนโยบายที่จะกำหนดแนวทางการปฏิบัติด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนเพื่อความเจริญก้าวหน้าของชาติและเรียกนโยบายดังกล่าวว่า นโยบายรัฐนิยม หลวงวิจิตรวาทการ ประธานร่างนโยบายรัฐนิยม ได้อธิบายถึงที่มาของรัฐนิยมไว้ว่า

เรื่องรัฐนิยมได้กำเนิดขึ้นมาจากความวิตกหมกมุ่นของนายกรัฐมนตรี ในปัญหาสำคัญอันเกี่ยวกับประเทศชาติคือปัญหาที่คิดจะทำคนไทยให้เป็นไทยจริง ๆ โดยขั้นต้นคือให้คนไทยสามารถดำรงตนอยู่โดยอิสระ ขั้นที่สองก็คือฟื้นฟูวัฒนธรรมไทยให้คนไทยได้รับความยกย่องจากนานาชาติ พร้อมกับได้เน้นย้ำให้ประชาชนได้พึงปฏิบัติตามรัฐนิยม ที่รัฐบาลจะประกาศใช้ หรืออีกนัยหนึ่งคือให้กระทำตามรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเราเป็นอยู่ในบัดนี้ นายกรัฐมนตรีต้องเป็นผู้นำและเราต้องเดินตาม

(หงษ., ศธ 0701.29/4 “รัฐนิยม” พ.ศ.2482

อ้างถึงใน สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, 2535: 54)

ทั้งนี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในฐานะผู้นำคำว่า “รัฐนิยม” มาใช้และปฏิบัติเป็นรูปธรรมในสังคมไทยได้อธิบายคำว่า “รัฐนิยม” ในคำกล่าวสุนทรพจน์ทางวิทยุกระจายเสียงเนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันชาติในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2482 ว่า “รัฐนิยม” คือ การปฏิบัติให้เป็นประเพณีนิยมที่ดีประจำชาติเพื่อให้คนไทยยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ รัฐนิยมจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับจรรยาบรรณของอารยชนที่จะพึงประพฤติ ต่อมาในวันที่ 24 กรกฎาคม คณะรัฐมนตรีได้มีมติในเรื่องรัฐนิยมสอดคล้องกับคำกล่าวสุนทรพจน์เช่นเดียวกันว่า

การที่จะให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้าและให้ประชาชนมีคุณสมบัติเป็นที่ยอมรับทัดเทียมกับอารยประเทศ นั้นจำเป็นต้องมีประเพณีนิยมประจำชาติขึ้นเพื่อเป็นหลักแห่งความมั่นคงของชาติ นำประเทศชาติไปสู่ความเข้มแข็งเจริญก้าวหน้า ประเพณีนิยมนี้

รัฐบาลก็ได้ประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษาไปบ้างแล้ว เรียกว่า รัฐนิยม โดยรัฐบาลเชื่อว่าการปฏิบัติตามรัฐนิยม จะมีผลให้ชาติไทยเจริญก้าวหน้าไปด้วย ความราบรื่นดุจเดียวกับอารยประเทศทั้งหลาย

(กรมศิลปากร, 2486 : 2 อ้างถึงใน เปรมา สัตยวฑูตพิพงค์, 2552 : 251)

รัฐบาลได้ประกาศรัฐนิยม 7 ฉบับและต่อมาได้ประกาศเพิ่มเติมอีก 5 ฉบับ รวมทั้งสิ้นเป็น 12 ฉบับ การกำหนดลำดับประกาศก่อนหลังของรัฐนิยมแต่ละฉบับทำให้ทราบถึงการให้ความสำคัญของรัฐบาลที่มีต่อเรื่องต่าง ๆ อย่างชัดเจน รัฐนิยมฉบับแรก ๆ มีความสัมพันธ์กับการเมือง การปกครองของไทยและอยู่ในกรอบของการปลุกกระแสความรู้สึกรักชาติที่เน้นให้ประชาชนตื่นตัวเรื่องชาตินิยมเพื่อทำให้เกิดความรักชาติไทยของคนเชื้อชาติไทยมากกว่าชาติอื่น เช่น เรื่องการเรียกชื่อประเทศ ประชาชนและสัญชาติว่า “ไทย” เรื่องการรักษาความลับของชาติ ไม่ประพฤติดนเป็นตัวแทนของต่างชาติและไม่ขายที่ดินให้ต่างชาติ นอกจากนี้ การเข้าสู่สู่สภาวะการณสงครามโลกในช่วงเวลานั้นได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทยโดยตรง รัฐนิยมฉบับต่อ ๆ มาจึงมีความเกี่ยวเนื่องกับเศรษฐกิจ การรุกรานและการตกอยู่ใต้อำนาจประเทศญี่ปุ่นซึ่งพยายามเข้ามามีส่วนสัมพันธ์กับสังคมไทยก็ได้ส่งผลให้นโยบายรัฐนิยมของรัฐบาลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยด้วยเช่นกัน (เปรมา สัตยวฑูตพิพงค์, 2552 : 284-297) เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้สอดคล้องกับนิราศที่แต่งขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวที่ส่งเสริมให้ประชาชนประกอบอาชีพพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจอีกด้วย

นโยบายรัฐนิยมที่เกี่ยวกับด้านการเมืองการปกครองคือ **รัฐนิยมฉบับที่ 1 เรื่องการใช้ชื่อประเทศ ประชาชนและสัญชาติ** ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนชื่อประเทศจากสยามเป็นไทยและการเรียกตัวเองและบ้านเมืองว่า “ไทย” ไม่ว่าจะอยู่ในพื้นที่ใดของราชอาณาจักรไทยเป็นการมุ่งส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของประเทศและความกลมเกลียวสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชนชาติไทย นำไปสู่ความภาคภูมิใจในความเป็นคนไทย รวมถึงการสร้างสัญลักษณ์ของชาติไทย เช่น ธงชาติ เพลงชาติ การบรรเลงเพลงชาติ และเน้นย้ำเรื่องการเคารพธงชาติเป็นอย่างมาก

รัฐนิยมฉบับที่ 2 เรื่องการป้องกันภัยที่จะบังเกิดแก่ชาติ เสนอให้เห็นว่า การป้องกันรักษาชาติเป็นหน้าที่ของประชาชนไทยทุกคนที่ต้องคำนึงถึงผลประโยชน์และความปลอดภัยของชาติเป็นสำคัญ นอกจากรัฐนิยมฉบับนี้แล้วรัฐบาลยังดำเนินมาตรการต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับรัฐนิยม เช่น การออกพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตหวงห้ามคนต่างด้าว พ.ศ.2484 ซึ่งให้อำนาจรัฐในการกำหนดให้คนต่างด้าวเดินทาง พักอาศัยหรือมีถิ่นที่อยู่อยู่ทั่วราชอาณาจักรได้เฉพาะในเขตท้องที่ซึ่งมิได้กำหนดไว้เป็นเขตหวงห้ามเท่านั้น เปรมา สัตยวฑูตพิพงค์ (2552: 286) แสดงความคิดเห็นว่า แนวทางดังกล่าว

เป็นการสร้างศรัทธาร่วมกันของชาติที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นและนับเป็นวิธีหนึ่งที่ส่งเสริมให้แนวคิดเรื่องความรักชาติในขณะนั้นชัดเจนยิ่งขึ้นอีกด้วย

นโยบายรัฐนิยมทางด้านเศรษฐกิจ เช่น การออกประกาศ**รัฐนิยมฉบับที่ 5 เรื่อง ให้คนไทยพยายามใช้เครื่องอุปโภคบริโภคที่มีกำเนิดหรือทำขึ้นในประเทศไทย** เนื่องจากเหตุการณ์ที่ประเทศไทยเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่สองกับฝ่ายอักษะทำให้ไทยไม่สามารถนำเข้าสินค้าสำเร็จรูปจากประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรได้ นอกจากนี้ประเทศญี่ปุ่นก็ไม่สามารถส่งสินค้ามาช่วยเหลือไทยได้มากนัก สินค้านำเข้าซึ่งเป็นเครื่องอุปโภคบริโภคและจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในประเทศจึงขาดแคลนมาก ประกอบกับมีการกักตุนสินค้าเพื่อเก็งกำไรและการขายสินค้าในราคาสูงกว่าเดิม

การที่รัฐบาลออก**รัฐนิยมฉบับนี้**จึงเป็นการสนับสนุนให้คนไทยช่วยเหลือตนเองทางด้านเศรษฐกิจ ทั้งยังส่งเสริมและชักจูงให้ประชาชนประกอบอาชีพต่าง ๆ ตามที่รัฐบาลต้องการ เช่น การออกรางวัลเพื่อมอบให้ผู้ที่มียี่ห้อตามเกณฑ์ที่รัฐบาลกำหนดไว้ กล่าวคือ ผู้ที่ทำนาทำไร่เอง ผู้ที่ประกอบอาชีพค้าขายและผู้ที่ทำอุตสาหกรรม มีการสร้างคำว่า “กอพุทธกัม” ขึ้นใช้ โดยมีที่มาจากคำว่า เกษตรกรรม อุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม เพื่อชักชวนให้ประชาชนเห็นความสำคัญและคุณค่าของเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรมที่มีต่อชาติบ้านเมือง (เปรมมา สัตยายุวัฒน์, 2552 : 288-289)

รัฐนิยมฉบับที่ 7 เรื่องชักชวนให้คนไทยร่วมกันสร้างชาติ โดยทุกคนที่มีกำลังกายดีจะต้องทำงาน ประกอบอาชีพเป็นหลักแหล่ง นโยบายของจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีคือ มุ่งส่งเสริมให้คนไทยมีงานทำ โดยให้เริ่มจากการทำงานในครัวเรือน ใช้เวลาว่างทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ เพื่อจะได้มีผักและเนื้อสัตว์รับประทาน รัฐบาลได้สนับสนุนนโยบายดังกล่าวโดยการตราพระราชบัญญัติการสวนครัว และการเลี้ยงสัตว์เพื่อประโยชน์แห่งครัวเรือน พ.ศ.2482 ให้เจ้าบ้านทุกคนมีหน้าที่จัดทำสวนครัวและการเลี้ยงสัตว์บนที่ดินที่ตนอาศัยอยู่ตามชนิดที่กรมการอำเภอในเขตนั้น ๆ กำหนดไว้และให้มีปริมาณเพียงพอแก่การช่วยเหลือการใช้จ่ายในครัวเรือน รัฐบาลยังได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติช่วยอาชีพและวิชาชีพสำหรับคนไทย พ.ศ.2485 เพื่อเป็นการส่งเสริมให้คนไทยมีบทบาทในการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น โดยกำหนดอาชีพและวิชาชีพเฉพาะให้แก่คนไทย ห้ามคนต่างชาติประกอบอาชีพ 27 อาชีพ ได้แก่ การทำและการหล่อพระพุทธรูป การตัดฟัน การรับจ้างเผาถ่าน การทำน้ำมันยาง การทำอิฐ การตัดเย็บเสื้อผ้าสตรี เป็นต้น (เปรมมา สัตยายุวัฒน์, 2552 : 290 - 291) การสนับสนุนให้คนไทยใช้เครื่องอุปโภคบริโภคที่ทำขึ้นในประเทศและการสนับสนุนให้ประชาชนมีอาชีพในรัฐนิยมที่ประกาศออกมาในช่วงเวลาดังกล่าวสัมพันธ์กับการแต่ง**นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ.2485** เช่น การที่ผู้แต่งนิราศชี้ให้ผู้อ่านในขณะนั้นเห็นความสำคัญของ

การค้าขายโดยเฉพาะอย่างยิ่งการขายก๊วยเตี๋ย เพราะก๊วยเตี๋ยมีวัตถุดิบหลักที่ผลิตภายในประเทศ อีกด้วย

แม้ว่าจุดประสงค์หลักของการประกาศนโยบายรัฐนิยมของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามเกิดจากเหตุผลทางการเมืองตามแนวคิดเรื่องความรักชาติหรือชาตินิยม แต่รัฐนิยมบางฉบับก็ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมด้วย ยกตัวอย่างเช่น **รัฐนิยมฉบับที่ 9 เรื่อง ภาษาและหนังสือไทยกับหน้าที่พลเมืองดี** ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลเล็งเห็นความสำคัญของภาษาและหนังสือของชาติเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาติเจริญก้าวหน้า การแต่งกายของประชาชนคนไทยที่ประกาศใน **รัฐนิยมฉบับที่ 10** ก็เป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตคนไทยและสังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยรัฐบาลกำหนดให้ประชาชนแต่งกายให้เรียบร้อยเมื่อปรากฏตัวในที่ชุมชนหรือสาธารณสถาน เช่น ห้ามไม่สวมเสื้อหรือนุ่งผ้าลอยชาย ส่งเสริมให้แต่งเครื่องแบบตามลัทธิและโอกาสที่จะแต่งได้ หรือแต่งกายแบบสากลนิยม แต่งกายสุภาพ หรือแต่งกายตามประเพณีนิยม หรือการที่กรมโฆษณาการและกรมประชาสัมพันธ์พยายามชี้ชวนให้คนไทยทั้งหญิงชายสวมหมวกเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติและรักษาสุขภาพอนามัย เป็นต้น

การประกาศนโยบายรัฐนิยมของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมและจัดระเบียบกฎเกณฑ์ทางสังคมเพื่อให้ประชาชนมีความสามัคคีและมีวินัย นอกจากสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับประชาชนในการร่วมมือกันสร้างชาติและบำรุงประเทศแล้วยังทำให้เห็นว่า นโยบายรัฐนิยมช่วยทำให้สังคมไทยเป็นระเบียบเรียบร้อยมากขึ้นอีกด้วย ดังที่วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ (2559 : 139) กล่าวว่า

ประกาศรัฐนิยมเป็นมาตรการที่สำคัญกล่าวคือ เมื่อรัฐบาลประสงค์ที่จะได้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างไร ก็ประกาศขึ้นเป็นรัฐนิยม ซึ่งแม้จะมีใช้กฎหมายแต่ก็ถือเป็นหลักปฏิบัติของสาธารณชน พฤติกรรมใด ๆ ที่ขัดต่อรัฐนิยม เช่น การใช้สินค้าต่างชาติ หรือการแต่งกายที่ไม่เหมาะสม ก็จะถูกสังคมตำหนิติเตียนได้เหมือนเป็นแกะดำ สังคมไทยในช่วงเวลานั้นจึงสงบเรียบร้อยดี

(วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, 2559 : 139)

2.3.2 เหตุการณ์อุทกภัย พ.ศ.2485

เหตุการณ์สำคัญเรื่องหนึ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล คือ เหตุการณ์อุทกภัยระหว่างเดือนกันยายนถึงพฤศจิกายน พ.ศ.2485 นับเป็นอุทกภัยครั้งใหญ่หลังจากเหตุการณ์อุทกภัย พ.ศ.2460 วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ กล่าวถึงสาเหตุของการเกิดอุทกภัยในครั้งนั้นว่า

สาเหตุใหญ่ของการเกิดน้ำท่วมปี 2485 นอกเหนือจากปริมาณน้ำฝนที่กระหน่ำเทลงมาแล้ว ยังมีน้ำทะเลหนุนและน้ำเหนือไหลบ่าเข้าสู่พื้นที่ภาคกลางอีกด้วย โดยในฤดูฝนของ พ.ศ.2485 ฝนตกหนักทางภาคเหนือ ทำให้ต้องระงับการเดินรถไฟสายเหนือเพราะน้ำท่วมทางรถไฟในระดับที่สูง ชาวตั้งกล่าวนี้ได้รับทราบในกรุงเทพฯ เป็นระยะ ๆ (ในสมัยนั้นการสื่อสารมวลชนยังมีจำกัดมาก) ขณะเดียวกันระดับน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา และตามคลองต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่มากมายในจังหวัดพระนครและธนบุรีตลอดจนบริเวณชลได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและภายในเดือนกันยายนน้ำเหนือก็ได้ไหลบ่าลงมาท่วมกรุงเทพฯ และฝั่งธนบุรี อย่างที่ไม่เคยเห็นกันมานานถึง 25 ปี

(วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, 2559 : 225-226)

เหตุการณ์นี้เป็นที่กล่าวถึงและวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางในวรรณกรรมหรือบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ในช่วงเวลานั้น อาทิ ป.อินทรปาลิต เขียนเรื่อง **พล นิกร กิมหงวน** ตอนพ่อแสนกล ซึ่งเป็นตอนพิเศษได้รับการตีพิมพ์ เมื่อต้น พ.ศ.2486 ป.อินทรปาลิตเล่าเรื่องน้ำท่วมใหญ่ในกรุงเทพฯ ระหว่างเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2485 (วิจิต ณ ป้อมเพชร์, 2542 : 45) ว่า แม้กระทั่งจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น ซึ่งพำนักอยู่ในทำเนียบรัฐบาลหรือทำเนียบสามัคคีชัยก็ได้เขียนบันทึกเหตุการณ์น้ำท่วมตามที่ได้พบเห็น ออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงประจำวันโดยใช้นามปากกาว่า สามัคคีชัย และต่อมาเปลี่ยนเป็นสามัคคีไทย ดังความว่า

เวลานี้ น้ำท่วมหลายจังหวัด ฉันจึงถือโอกาสออกไปดูน้ำที่ทุ่งรังสิต โดยรถยนต์ตามถนนประชาธิปไตย เมื่อเริ่มออกเดินทาง ฉันคิดจะไปให้ถึงสระบุรี หรือไกลที่สุดเท่าที่จะไปได้ แต่ต้องไปหยุดและกลับบ้านเมื่อถึงเลยสะพานข้ามคลองรังสิตประมาณ 100 เมตร ตรงนั้นน้ำท่วมถนน น้ำไหลข้ามถนนจากตะวันออกไปลงทุ่งตะวันตก ตาม 2 ข้างถนนประชาธิปไตยที่ฉันผ่านไปเห็นแต่น้ำกับฟ้า มีดินไผ่ดินไม้เป็นเกาะห่าง ๆ ...วันนี้ฉันไปอีก น้ำท่วมถนนตรงเลี้ยวเข้าสถานีตอนเมืองแล้ว เลยต้องกลับแค่นั้น แวะเยี่ยมกองทัพอากาศของเรา เจ้าหน้าที่กองทัพอากาศนับแต่ผู้บัญชาการทหารอากาศลงไปกำลังรุ่นเรื่องทำทานบิณฑบาต ท่านกำลังรบกับอุทกภัยกันอย่างเต็มที่ ทั้ง ๆ ที่ทุกขภัยก็อยู่เฉพาะหน้าทุกเวลา ท่านผู้บัญชาการทหารอากาศท่านใจดี เห็นอภรรษา ท่านอนุญาตให้ราษฎรเอาควายไถนาไปเลี้ยงในบริเวณกองทัพอากาศเพราะน้ำไม่ท่วม และมีหญ้าเป็นอาหารด้วย ยิ่งกว่านั้นยังเตรียมปลูกบ้านให้ราษฎรหนีภัยจากน้ำท่วมอีกด้วย สาธุ! ขอให้ท่านมีความเจริญ

ยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพราะท่านเห็นใจคนจน และจนอย่างชวาณาผู้เป็นกำลังสันหลังของชาติด้วย พี่น้องเหล่านี้ บ้านไม่มีอยู่ ข้าวจะไม่มีกิน เงินก็ไม่มีใครมีเสียด้วย ไปไหนต้องว่ายน้ำ เพราะเรือไม่มี นี่แหละที่ฉันเห็นเพียงส่วนน้อย

ปัญหาอุทกภัยที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อเส้นทางการคมนาคมและสถานที่สำคัญต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร อาทิ เขตพระบรมมหาราชวัง ท้องสนามหลวง ย่านถนนราชดำเนินตลอดทั้งเส้นพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลานพระบรมรูปทรงม้า สถานีรถไฟหัวลำโพง ถนนสีพระยา ถนนเยาวราช และย่านเจริญกรุง เป็นต้น ถนนหนทางและเส้นทางรถไฟ อาคารบ้านเรือนได้รับความเสียหายเป็นอย่างมาก (ประสงค์ สุขุม, 2547 : 438)

นอกจากความเสียหายด้านการคมนาคมและทรัพย์สินส่วนราชการของประเทศแล้ว บริเวณภาคกลางของประเทศไทยยังคงกลายเป็นทะเลสาบขนาดใหญ่ สร้างความเดือดร้อนเสียหายแก่บ้านเรือนประชาชนที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำและในที่ลุ่มทั่วไป นอกจากนี้ ทุ่งรังสิตซึ่งเป็นบริเวณนาข้าวสำคัญของประเทศก็ได้รับความเสียหายมาก ทำให้ผลิตข้าวไม่เพียงพอต่อความต้องการ ขาดแคลนผลผลิตส่งออกของประเทศ ผักและผลไม้เสียหายมากจึงทำให้มีราคาสูงขึ้น กอปรกับช่วงเวลาดังกล่าวอยู่ในภาวะสงครามทั้งสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2482 - พ.ศ.2488) และสงครามมหาเอเซียบูรพา² (พ.ศ. 2484 - พ.ศ.2488) ประเทศประสบภาวะไม่มีสินค้านำเข้า สินค้าเครื่องอุปโภคบริโภค ยารักษาโรคต่าง ๆ จึงเริ่มขาดแคลนและมีราคาสูงขึ้นเป็นลำดับ

ปัญหาอุทกภัยที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนอีกด้วย เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ต้องใช้เรือในการเดินทางสัญจร ทั้งยังประสบปัญหาการลักขโมยเรือตามบ้านเรือนต่าง ๆ บรรดาผู้ประกอบการบางแห่งฉวยโอกาสต่อเรือขายในราคาสูง กักตุนและขึ้นราคาสินค้าที่จำเป็น ดังที่ วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชรให้รายละเอียดเกี่ยวกับบรรยากาศในช่วงเวลานั้นไว้ว่า

ในช่วงเวลาประมาณ 2 เดือนที่น้ำท่วมพระนคร ชาวกรุงไปไหนมาไหนด้วยความยากลำบาก ต้องใช้เรือเป็นพาหนะเกือบจะโดยตลอดเพราะถนนหนทางมีน้ำเจิ่งเป็นคลองไปทั่วกรุง รถยนต์วิ่งไม่ได้เลย ไม่ว่าจะรถใหญ่หรือรถเล็ก เรือจึงขายดี เพราะทุกบ้านจำเป็นต้องมีเรือไว้สำหรับสัญจรไปมา และมีข่าวให้ได้ยินกันเสมอว่าเรือของคนโน้นคนนี้หายเพราะถูกขโมย พ่อค้าหัวใสถึงกับยึดอาชีพต่อเรือขายจน

² สงครามมหาเอเซียบูรพา หรือสงครามแปซิฟิกเป็นการรบพุ่งกันในบริเวณมหาสมุทรแปซิฟิกที่กว้างใหญ่และต่อเนื่องลงมาในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์เชื่อมต่อไปยังมหาสมุทรอินเดีย ระหว่างญี่ปุ่นฝ่ายหนึ่งกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาตลอดจนประเทศในยุโรปตะวันตกที่ คือ ฝรั่งเศสและเนเธอร์แลนด์อีกฝ่ายหนึ่ง นับว่าเป็นปรากฏการณ์สำคัญยิ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, 2559 : 183)

ร่ำรวย มีการฉกฉวยกักตุนและขึ้นราคาสินค้าอย่างหน้าตาเฉย ทำให้ข้าวปลาอาหาร และยารักษาโรคขาดแคลน ยิ่งซ้ำร้ายไปกว่านั้นบ้านเมืองยังอยู่ในช่วงสงครามโลก ครั้งที่ 2 มีทหารญี่ปุ่นเดินขบวนไขว่อยู่เต็มบ้านเต็มเมืองไปหมด สร้างความสับสน วุ่นวายโกลาหลมิใช่น้อย ไทหนจะเรื่องน้ำท่วม ไทหนจะต้องทนฟังเสียงหวอเตือนภัย เครื่องบินถล่มระเบิดเป็นระยะติดต่อกัน ไม่ต้องหลับไม่ต้องนอนทั้งวันทั้งคืน เกิด ความเครียดกลายเป็นโรคประสาทตาม ๆ กัน

(วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, 2559 : 230)

เมื่อน้ำท่วมระดับสูงขึ้น ประชาชนจำนวนมากได้รับความเดือดร้อนในการขนย้าย สัมภาระตลอดทั้งวันเนื่องจากฝนตกหนัก ทั้งยังมีสัตว์ร้าย เช่น งูพิษ ตะขาบหนีน้ำเข้ามาอาศัยอยู่ตาม บ้านเรือน มีสัตว์เลื้อยคลาน เช่น จระเข้ที่หลุดจากบึงบ่อเลี้ยงต่าง ๆ สร้างความตื่นตระหนกแก่ ประชาชน ในด้านการสาธารณสุข เมื่อระบบสุขาได้รับความเสียหายมาก เชื้อโรคต่าง ๆ จึง แพร่กระจายอย่างรวดเร็ว ประชาชนจำนวนมากล้มป่วยด้วยโรคไทฟอยด์ โรคบิด โรคเลปโตสไปโรซิส หรือโรคฉี่หนู และโรคผิวหนัง (ประสงค์ สุขุม, 2547 : 457) ต่อมาราวกลางเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2485 ระดับน้ำค่อย ๆ ลดลงจนกระทั่งสถานการณ์กลับสู่ภาวะปกติ

จากการศึกษาเหตุการณ์สำคัญในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ทำให้ผู้วิจัยทราบว่าบริบทสังคมไทยระหว่างรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ประเทศไทยได้ประสบกับความเปลี่ยนแปลงและปัญหาต่าง ๆ ภายในประเทศ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมี ความสัมพันธ์กับการแตงนิราศทั้ง 8 เรื่องในระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ผู้แต่งจึงเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหา ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น การปลูกฝังความรู้สึกร่วมกันในด้านความจงรักภักดีต่อชาติและสถาบัน การปกครอง การปลูกฝังความเสียสละและสามัคคีโดยเห็นประโยชน์ของส่วนรวมเพื่อรับมือกับ เหตุการณ์ความไม่สงบทั้งภายในและภายนอกประเทศรวมไปถึงการเสริมสร้างความมั่นคงด้าน การเมืองการปกครองให้แก่ชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งนิราศกลุ่มที่แต่งขึ้นก่อนหน้าหรือในช่วง การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ภายหลังเมื่อเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในทศวรรษ 2470 ต่างชาติเข้ามา มีบทบาททางเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมไทยมากขึ้นก่อให้เกิดปัญหาการแทรกแซงทางเศรษฐกิจ การแย่งอาชีพ นิราศบางเรื่องที่แต่งขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวจึงแนะนำให้ประชาชนสร้างอาชีพ ทหารายได้ จากการค้าขายและตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชาติ ประเด็นดังกล่าวนี้ผู้วิจัยจะ นำเสนอในบทต่อไป

บทที่ 3

ความรักชาติในนิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

ในบทนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาความรักชาติในนิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล กล่าวถึงความหมายของ “ชาติ” และ “ความรักชาติ” ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวเพื่อใช้เป็นกรอบความหมายในการศึกษา และการนำเสนอความรักชาติในนิราศซึ่งสัมพันธ์กับบริบทสังคมและบริบทการสร้างเสพวรรณกรรม ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

3.1 ความหมายของ “ชาติ” และ “ความรักชาติ”

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชาธิบายเรื่องชาติและความรักชาติในหนังสือ **ปลุกใจเสือป่า** ตอนหนึ่งโดยสรุปได้ว่า “ชาติ” คือ คณะชนหลายคณะรวมกันเข้าจนเป็นคณะใหญ่ ดังนั้น คณะหรือประชาชนที่ร่วมชาติกันจะต้องมีความสามัคคีปรองดองกัน ช่วยกันสร้างความมั่นคงของชาติ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสนอให้ประชาชนในชาติถือคติพจน์ว่า ความ “รักชาติ” คือ ความรักและเห็นประโยชน์ของส่วนรวม รักษาผลประโยชน์ของชาติมากกว่าเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ทั้งนี้ การคำนึงถึงส่วนรวมในการอยู่ร่วมกันย่อมก่อให้เกิดความเป็นเอกภาพของชาติและความสามัคคีของคนในชาติ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานคำขวัญสั้น ๆ เป็นเครื่องย้ำเตือนใจผู้อ่านในตอนท้ายอีกด้วยว่า “ชาติย่อมอยู่เหนือสิ่งอื่นใด” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2530 : 37-38) นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังมีพระราชดำริในหนังสือ **หลักราชการ** ซึ่งโปรดเกล้าฯ พระราชทานแก่ข้าราชการเมื่อ พ.ศ.2457 อีกด้วย ความว่า ความรักชาติและความจงรักภักดีนั้นแท้จริงแล้วคือสิ่งเดียวกัน เพราะมีความหมายให้ยอมสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ แม้ว่าตนอาจต้องเดือดร้อนหรือต้องสิ้นชีวิต เพื่อมุ่งประโยชน์ที่แท้จริงต่อชาติ ศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของความเป็นชาตินั่นเอง ดังที่พระองค์ทรงกล่าวว่า

แท้จริงราคาของคนนั้นที่มีอยู่แม้แต่เล็กน้อยปานใดก็เพราะแต่อาศัยเหตุที่ยังเป็นส่วนหนึ่งแห่งชาติซึ่งยังเป็นเอกราช ไม่ต้องเป็นข้าใครอยู่เท่านั้น และเพื่อเหตุฉะนั้น

ผู้ที่เข้าใจจริงแล้วจึงไม่รู้สึกละเลยว่าการเสียสละส่วนตัวใด ๆ จะเป็นข้อควรหวงแหวน
นี่เป็นความจงรักภักดีที่แท้จริง และความจงรักภักดีที่แท้จริงนี้เองคือ ความรักชาติ
ความรักชาติที่คนไทยสมัยใหม่พูดกันจนติดปาก แต่จะหาผู้ใดเข้าใจซึมซาบจริง
ได้น้อยนัก

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2552 : 105)

สังคมหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองมีแนวคิดเรื่องชาติว่า ประชาชนหรือราษฎรทุกคน
เป็นหน่วยของชาติเพราะราษฎรนั้นมาจาก รัฐฐู ที่แปลว่า แวนแคว้น บ้านเมืองคือคนที่เกิดหรืออยู่ใน
บ้านเมืองนั้น ๆ เช่น คนที่เกิดและอยู่ในประเทศสยามเรียกว่าคนไทยหรือชาวสยาม หลวงวิจิตร-
วาทการผู้มีบทบาทในสังคมขณะนั้นได้เชื่อมโยงความหมายของคำว่า ชาติ เข้ากับความหมายเดิม คือ
เกิดหรือกำเนิด แต่เน้นว่าชาติไทยคือคนไทยทุกชั้นตั้งแต่องค์พระมหากษัตริย์ลงมาจนถึงไพร่พล
ความรักชาติก็คือความรักที่มีให้คนไทยทั้งหมดเหล่านี้

หม่อมเจ้าวรรณไวทยากรมีความเห็นว่า ความรักชาติ การมีอารยธรรมและประชาธิปไตยนั้น
เป็นสิ่งเดียวกัน เพราะระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบที่ออกแบบขึ้นมา เพื่อรองรับความหลากหลาย
ของคนในชาติบ้านเมืองซึ่งมีชาติพันธุ์ แหล่งกำเนิด วัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อที่แตกต่างกัน
การมีประชาธิปไตยจึงช่วยให้คนในชาติได้แสดงออกความคิดเห็นของตนอย่างเปิดเผยกว้าง
การยอมรับความคิดเห็นของทุกคนอย่างเท่าเทียมกันย่อมก่อให้เกิดประโยชน์สุขของประเทศชาติและ
สะท้อนความมีอารยธรรมของชาตินั้น ๆ ดังปรากฏในสุนทรพจน์ที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ **ประชาชาติ**
ฉบับวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ.2477 ความว่า

ประชาชนทั้งชาติจะได้มีจิตใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นิยมชาติ รักชาติ ผดุง
ชาติให้เป็นปึกแผ่นแน่นหนาเป็นหน่วยเดียวกัน นี้แหละคืออารยธรรม ลัทธิที่นิยม
น้ำใจของประชาชนทั้งชาตินี้แหละคือประชาธิปไตย ซึ่งนิยมว่าประชาชนเป็นใหญ่

(หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ, 2477 : 8)

การให้ความหมายเรื่องชาติระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึง
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลมีความแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาจาก
พระราชนิพนธ์ต่าง ๆ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่า พระองค์มีพระราชดำริว่า
ชาติประกอบด้วย 3 สถาบันหลัก คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ พระองค์ทรงเน้นให้ประชาชน
จงรักภักดีต่อชาติซึ่งมีนัยยะรวมไปถึงการจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ด้วย ความรักชาติในยุคสมัยนี้
คือ การที่ประชาชนต่างรวมใจกันปฏิบัติตามพระราชดำริด้วยความจงรักภักดีด้วยจิตใจที่เชื่อมั่นและ
ศรัทธาในองค์พระมหากษัตริย์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเป็นช่วงเวลาที่บ้านเมืองประสบปัญหาการเมืองภายในประเทศจนกระทั่งเกิดเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครอง พ.ศ.2475 จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย ความหมายของชาติจึงเปลี่ยนไป กล่าวคือ ชาติหมายถึง รัฐประชาชาติที่ประกอบด้วยประชาชน ดินแดนและอำนาจอธิปไตย ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่ข้าราชการและประชาชนหลายฝ่ายได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมืองระหว่างประเทศ ก่อปรกับเหตุการณ์สงครามโลกที่เกิดขึ้นได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของไทยโดยตรง รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามจึงกำหนดนโยบายรัฐนิยมขึ้นเพื่อเน้นให้ประชาชนตื่นตัวเรื่องการสร้าง ความมั่นคงของชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามส่งเสริมให้ทุกฝ่ายปฏิบัติตามนโยบายของรัฐเพื่อแสดงความรักชาติ

ความรักชาติในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลจึงมีลักษณะร่วมกัน คือ การที่คนในชาติร่วมมือกันสร้างประโยชน์เพื่อชาติ และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมซึ่งเป็นประโยชน์สูงสุดเพื่อชาติด้วยความสามัคคีปรองดองกัน ทั้งนี้ ในช่วงเวลาดังกล่าว ประเทศไทยได้เผชิญกับวิกฤตการณ์ปัญหาต่าง ๆ ทั้งในทางการเมืองและเศรษฐกิจ สังคม ผู้นำของชาติจึงจำเป็นต้องสร้างความมั่นคงให้ทัดเทียมกับประเทศอื่น ๆ ความรักชาติจึงรวมไปถึงการมีหน้าที่หามาบำรุงให้ชาติมีความเจริญ ช่วยประคองให้ประเทศชาติรอดพ้นภัยต่าง ๆ เพื่อแสดงความสำนึกในบุญคุณแผ่นดิน (ยิ่งลักษณ์ บุญเก็บ, 2552 : 8) ความเห็นดังกล่าวสอดคล้องกับที่ Hans Kohn (1944) กล่าวว่า สิ่งที่สามารถแยกชนชาติต่าง ๆ ออกจากกัน เพื่อให้เกิดความรักชาติของตนเอง คือ ประวัติศาสตร์การเติบโตของสังคมนั้น ๆ ดังนั้น ความรักชาติจึงเป็นการรักถิ่นฐานบ้านเกิด รักเพื่อนร่วมชุมชนด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่เอาเปรียบแย่งชิง ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความรักชาติที่แท้จริงคือ การที่ผู้คนรักกัน มีประวัติศาสตร์ร่วมกันในพื้นที่เดียวกัน

จากการให้ความหมายเรื่อง “ชาติ” และ “ความรักชาติ” ในช่วงเวลาดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า **ความรักชาติ คือ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม การสามัคคีปรองดองร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของชาติ การยอมเสียสละชีวิตเพื่อปกป้องบ้านเมืองและการช่วยเหลือเอื้อเพื่อแก่คนในชาติเดียวกัน รวมไปถึงการให้ความสำคัญแก่สถาบันการปกครอง การเคารพกฎหมาย การปฏิบัติตามพระราชดำริหรือนโยบายของสถาบันการปกครอง มีความภาคภูมิใจในชาติและวัฒนธรรมของชาติ** ความหมายดังกล่าวนี้เป็นกรอบความหมายที่ผู้วิจัยจะใช้ในการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความรักชาติในนิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลในหัวข้อต่อไป

3.2 ความรักชาติในนิราศที่แต่งขึ้นระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

ผู้วิจัยจำแนกเนื้อหาที่สัมพันธ์กับความรักชาติในนิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้ดังนี้

3.2.1 การมีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

นิราศที่แต่งขึ้นก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเสนอการสร้างสามัคคีภายใต้ระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และนำเสนอสถานะความสำคัญของพระมหากษัตริย์ผ่านขนบการเฉลิมพระเกียรติซึ่งเป็นขนบประการสำคัญของนิราศด้วย เช่น บทพระราชนิพนธ์เรื่อง **นิราศมะเหลเถไถ** ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเชื่อมโยงการดำรงอยู่ของสถาบันพระมหากษัตริย์กับการดำรงอยู่ของชาติ โดยทรงอ้างอิงถึงเรื่องบุญญาธิการบารมีและการสืบราชสันตติวงศ์อย่างชอบธรรม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยกตัวอย่างเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่เคยเกิดขึ้นในอดีตเพื่อเป็นอุทาหรณ์สอนใจประชาชนให้มีความสามัคคีและจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในระหว่างที่พระองค์ทรงเสด็จพระราชดำเนินผ่านพระนารายณ์ราชนิเวศน์จังหวัดลพบุรี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกล่าวถึงอดีตที่รุ่งเรืองและสาเหตุที่ทำให้เมืองนี้เสื่อมความเจริญลง เมื่อมีผู้คิดก่อกบฏในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (**นิราศมะเหลเถไถ**, 2517 : 119-125) โดยเสนอว่าสาเหตุสำคัญคือการขาดความปรองดองและกระด้างกระเดื่องต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นสถาบันที่ดำรงอยู่ได้ด้วยพระบุญญาธิการตั้งความว่า “ละลابل้างเกินศักดิ์มะลักตั้ง” “บุญญ์ตุน้อยมะล่อยไต” “อีกทั้งคุณสมบัติกะตัดต้อง ก็บกพร่องตามกำหนดกะเตดไต” (**นิราศมะเหลเถไถ**, 2517 : 125) ก่อนจะสรุปในตอนท้ายว่า

พวกพม่าข้าศึกมะฮกฮอย	มาแต่น้อยก็ตีนมหินหา
ต่างคนเห็นแก่ตนมะงงา	เสียกรุงสิ้นวาศนามงาโร
ถ้าแม่นวงศ์พลูหลวงกะตวงเต็บ	ไม่กำเรบชิงราชย์กะตัดไต
อาจจะไม่เกิดภัยกะไตโล	อยุธยาภาโรอาจยืนยัง

(**นิราศมะเหลเถไถ**, 2517 : 125)

ความข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นแนวพระราชดำริว่า ผู้ที่จะสามารถดำรงตนปกครองประเทศชาติได้นั้น นอกจากจะมีความเป็นผู้นำ กล่าวหาญในการรบ มีความสามารถในการปกครองแล้ว ยังจะต้องเป็นผู้มีบุญญาธิการอีกด้วย การที่ขุนนางในยุคนี้กระด้างกระเดื่องต่อสถาบันพระมหากษัตริย์จึงเป็นส่วนหนึ่งนี้อาจทำให้บ้านเมืองเสื่อมลงและเสียกรุงในเวลาต่อมา ความรักใคร่

สามัคคีและมีจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นส่วนหนึ่งของการรักษาความมั่นคงของประเทศไทยเพราะการล่มสลายของสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วยอำนาจที่ไม่ชอบธรรมเปรียบเสมือนการล่มสลายของบ้านเมืองดังเช่นเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ช่วงก่อนเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2

ขณะที่นิราศของนายเจริญได้แก่ **นิราศเป็นทหาร** และ**นิราศเลิกไฟ** ซึ่งแต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสนอให้เห็นพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ที่มีต่อประชาชนและชาติบ้านเมือง เนื้อหาของนิราศกลุ่มนี้สะท้อนให้เห็นว่าพระราชกรณียกิจสำคัญของพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คือการเสริมสร้างความมั่นคงและภาพลักษณ์ที่ดีของชาติบ้านเมือง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้นำชาติให้พ้นจากอุปสรรคและภัยทั้งปวงในช่วงเวลาดังกล่าว ดังนั้น การที่ประชาชนพร้อมใจกันปฏิบัติตามแนวพระราชดำริก็เป็นการแสดงออกถึงความรักชาติได้ เช่น ใน**นิราศเลิกไฟ** ผู้แต่งเสนอว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมองการณ์ไกลว่า การพนันเป็นภัยของความเจริญก้าวหน้าในบ้านเมืองพระองค์จึงมีพระราชดำริให้ยกเลิกบ่อนเบี้ยโดยโปรดเกล้าฯให้ออกพระราชบัญญัติปิดบ่อนการพนันทั่วราชอาณาจักร ดังความว่า

ซึ่งจอมพงศ์ทรงหล้ามหากษัตริย์	ทรงคิดตัดเลิกบ่อนบ่อนแก้วไฟ
ตัวข้าเจ้าเล่านี้พลอยดีใจ	ที่เลิกไปเป็นบุญพระคุณครัน
พวกชาวเราเฝ้าหลงทงจืด	มิได้คิดยากจนเป็นคนชั้น
ไม่เป็นเรื่องเครื่องประหารการพนัน	เมื่อเลิกกันแล้วดีเห็นมีคุณ
หวยก็ล่อนบ่อนไฟก็ไล่สิ้น	อยู่หนักดินเครื่องเสลสเป็นเศษคุณ
พระจอมเกล้าเจ้าหล้าทรงการุณ	นับว่าคุณเลิศยิ่งกว่าศฤงคาร

(นิราศเลิกไฟ, 2522 : 51-52)

ใน**นิราศเป็นทหาร** ผู้แต่งกล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้นำเกียรติคุณและศักดิ์ศรีของชาติให้เป็นที่ปรากฏจากการนำประเทศเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 1 ดังนั้น ชาวไทยจึงควรพร้อมใจกันปฏิบัติตามแนวพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัวเพื่อสร้างเกียรติยศของชาติและป้องกันชาติให้พ้นจากภัยสงคราม ดังความว่า

โอ้พวกเราเหล่าทหารทุกบ้านช่อง	เร่งปรองดองอย่ารังเกียจคิดเดียวฉันท์
ที่ไกรธเคืองจงคลายระคายครัน	อุตส่าห์หันตั้งหน้าช่วยรวี
.....
ถึงยกทัพจับไชยออกไล่ล้อม	เราจงพร้อมใจกันชั้นอาสา
คงมีชัยได้สำเร็จเจตนา	อีกฤกษ์พาที่จะปลงเป็นมงคล

คือสมรกรรมร่วมรักตามศักดิ์ศรี สามัคคีนั้นเห็นควรเป็นผล
 ถือชื่อร้านการเคียดรังเกียจกล อปมงคลแล้วแน้อย่อมแพ้ภัย

(นิราศเป็นทหาร, 2522: 62)

นอกจากนี้ ผู้แต่งยังกล่าวถึงเหตุการณ์มีเค้าเรื่องจากนิทานเรื่อง **สัมโมฆมานชาติ** ที่มีเนื้อหากระตุ้นให้ผู้อ่านในยุคสมัยนั้นเห็นความสำคัญของความสามัคคี นิทานเรื่องนี้กล่าวถึงฝูงนกที่ติดข่าดักของนายพราน และต่างฝ่ายต่างพยายามจะบินหนีคนละทิศละทาง ทำให้ไม่สามารถบินหนีไปได้ นกจำฝูงจึงแนะนำให้รวมแรงร่วมใจกันบินพุ่งใส่ตาข่ายในทิศทางเดียวกันด้วยความสามัคคี ท้ายที่สุดฝูงนกก็หลุดพ้นจากที่กักขัง การยกตัวอย่างเหตุการณ์นี้ในนิราศเป็นการสอนประชาชนเรื่องความสามัคคีในหมู่คณะ และยังเป็นการสอดแทรกแนวคิดเรื่องการเชื่อฟังผู้นำยอมทำให้พ้นจากภัยอีกด้วย เพราะเดิมเมื่อฝูงนกต่างคิดหาวิธีเอาตัวรอด โดยมีได้มีผู้นำคอยกำกับดูแลก็ไม่สามารถยกเอาตาข่ายที่คลุมฝูงตนออกไปได้ จนกระทั่งเชื่อฟังผู้นำคือ นกจำฝูงในท้ายที่สุด ความว่า

บริวารฟังนายพิปรายปลอบ ก็เห็นชอบมิได้ขัดอ้อขมาสัย
 สามัคคีดีพร้อมต่างยอมใจ ตัวนายให้สัญญาต่างพาบิน
 เสียงพลิบเดียวข่ายพรานก็พานเปิด ลอยเตลิดไปกับนกวิหคผิน
 หลีกสลัดข่ายปล่อยลอยลงดิน พิลापบินไปได้รอดวายปราน

(นิราศเป็นทหาร, 2522 : 79)

ขณะที่ ผู้แต่ง **นิราศถ้ำจอมพล** และ **นิราศสุโขทัย** ได้เสนอพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ผ่านบันทึกการเดินทางเพื่อเสนอให้เห็นการดำรงอยู่ของสถาบันพระมหากษัตริย์คู่กับสถาบันชาติตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน อีกทั้งทำให้ผู้อ่านเห็นพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ที่ทรงทำนุบำรุงรักษาบ้านเมืองไม่เพียงแต่ส่วนกลางเท่านั้น แต่ยังคงครอบคลุมไปถึงในท้องถิ่นและมณฑลต่าง ๆ ทั้งนี้ การอุปถัมภ์ค้ำจุน และบำรุงศาสนสถานยังช่วยสนับสนุนให้เห็นความสำคัญของพระมหากษัตริย์ในฐานะที่ทรงบำรุงทั้งฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักรให้เจริญรุ่งเรืองอีกด้วย เช่น การเสนอพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่ทรงทำนุบำรุงพระปรางค์สามยอดโบราณสถานสำคัญของเมืองลพบุรี เมื่อเดินทางผ่านจังหวัดลพบุรี (**นิราศสุโขทัย**, 2555 :176-177) การเสนอพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเมื่อเดินทางผ่านจังหวัดสุโขทัย ผู้แต่งกล่าวว่าพระองค์ทรงอัญเชิญพระศรีศากยมุนี พระพุทธรูปลักษณะงดงามซึ่งเดิมประดิษฐานในพระวิหารหลวงวัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัยมาประดิษฐานที่พระวิหารวัดสุทัศน์เทพวรารามเพื่อป้องกันการชำรุดเสียหายจากการตากแดดฝน (**นิราศสุโขทัย**, 2555 : 176-177) การเสนอพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระราชกรณียกิจ

ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงกระทำเพื่อรักษาความมั่นคงของชาติ ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติและรักษาความสงบสุขของประชาชน อาทิ การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาโดยการสร้างพระปฐมเจดีย์ในจังหวัดนครปฐม เป็นปูชนียสถานสำคัญที่รวบรวมความศรัทธาและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชน การสร้างพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปชินราชจำลองที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯให้ช่างหล่อจากเมืองพิษณุโลก การขุดคลองเจดีย์บูชา และการสร้างถนนราชดำเนินเพื่อความสะดวกในการคมนาคม การสร้างสะพานและเส้นทางคมนาคมต่าง ๆ (นิราศถ้ำจอมพล, 2555 : 145-163) การบูรณะพระราชวังบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การฝึกซ้อมเสือป่า ณ พระราชวังสนามจันทร์เพื่อเตรียมพร้อมในการรักษาความมั่นคงทางด้านการเมืองการปกครอง (นิราศสุโขทัย, 2555 : 121-169) เป็นต้น

การเสนอพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ที่ทรงพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการคมนาคมในนิราศที่แต่งขึ้นก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้ สะท้อนให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงประกอบพระราชกรณียกิจน่านับการเพื่อสร้างความเจริญรุ่งเรืองของชาติและทรงช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชนของพระองค์อยู่เสมอ พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์จึงเป็นงานหนักและงานสำคัญของชาติที่พระองค์จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของคนในชาติ

ดังนั้น พระมหากษัตริย์และประชาชนจึงต้องมีความสัมพันธ์ในลักษณะอิงอาศัยกันและกัน พระมหากษัตริย์ดำรงพระองค์ในฐานะประมุขของประเทศ ปกครองบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุข ในขณะที่ประชาชนเองก็ต้องดำรงตนเป็นผู้ตามที่ดี มีความจงรักภักดีต่อพระองค์ โดยการร่วมมือร่วมใจดูแลและพัฒนาบ้านเมืองตามแนวพระราชดำริเพื่อตอบแทนพระเมตตาและพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ เช่น การกล่าวถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ว่าเปรียบดัง “ชั้นฉัตร” ปกป้องคุ้มครองประชาชนให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข ประชาชนจึงควรแสดงความ “กตัญญู” ต่อพระองค์ (นิราศเป็นทหาร, 2522 : 62) การกล่าวเปรียบพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ว่าราวกับป่าที่เป็นที่พึ่งของเสือและสายน้ำที่เป็นที่พึ่งของเรือ หรือราวกับ “ร่มโพธิ์โตใหญ่” ที่ให้ประชาชนได้ “พึ่งกาย” ดังนั้นประชาชนก็ควร “กราบเคารพเกียรติคุณอุ้นเกล้า” (นิราศมหาวาริปีมะเส็ง, 2545 : 306) นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงการพึ่งพิงอิงอาศัยระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนในลักษณะของการเปรียบเทียบกับ การพึ่งพิงกันในระบบนิเวศตามธรรมชาติ ดังความว่า

ราษฎรหมายหนึ่งพึ่งกษัตริย์	จอมจังหวัดพึ่งไพร่ได้พูนผล
เปรียบเหมือนหนึ่งมัจฉาพึ่งสายชล	พนาตลพึ่งเสื่ออยู่เงื้อจาน
เสือพึ่งป่าทาสต้องพึ่งเจ้า	ตามคำกล่าวที่ประเทียบเปรียบบรรหาร
เรือพึ่งพายพึ่งสายนทีธาร	ถิ่นสถานพึ่งผู้ที่อยู่ครอง

(นิราศเป็นทหาร, 2522 : 69)

ใน**นิราศธัญญะบุรี**และ**นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ.2485** ซึ่งแต่งขึ้นหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ผู้แต่งได้เรียกร้องให้ทุกฝ่ายเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมโดยการแสดงออกถึงความสามัคคีเพื่อแก้ไขปัญหาและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมขณะนั้น โดยใน**นิราศธัญญะบุรี** ผู้แต่งได้แทรกการโน้มน้าวใจให้ผู้อ่านรักสามัคคีกันผ่านการเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ เช่น “มาแม่มาสาวภาที่ซำรัก มาสมัครมาสมานไม่มานหมาง” หรือ “พี่ถือว่าเราเป็นหนึ่งหน่วยของชาติ” (**นิราศธัญญะบุรี**, 2555 : 225) และ “เรานิยมร่วมงานเป็นเอกฉันท์ เพื่อไว้วันข้างหน้าจะหาผล ให้ลูกหลานของเราเขาอยู่ทน แล้วช่วยกันความจำเรียดำเนินตาม” (**นิราศธัญญะบุรี**, 2555 : 223) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อผู้แต่งได้เดินทางผ่านเขตบางเขนซึ่งเป็นสถานที่ที่เกิดเหตุการณ์การปะทะกันระหว่างคณะกู้บ้านเมืองและฝ่ายรัฐบาลพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาหรือเหตุการณ์กบฏบวรเดช ผู้แต่งได้กล่าวถึงสาเหตุของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นว่ามาจากการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว “อยากจะคิดเป็นใหญ่มโหฬาร” จึงทำให้เกิดความสูญเสียขึ้น เหตุการณ์กบฏบวรเดชเป็นอุทาหรณ์เพื่อให้ประชาชนมีความรักใคร่สามัคคีโดยเห็นแก่ประโยชน์ของชาติและส่วนรวมสมกับการเป็นประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตย ดังความว่า

ตลบคิดเรื่องหลังยังสลด	เมื่อคราวต้องปราบกบฏปรากฏผล
รัฐบาลร่วมชาติประชาชน	เข้ารีตปลกริธาแล้วฆ่าฟัน
อันฤทธิ์เดชเหตุเนื่องเรื่องด้วยจิต	อยากจะคิดเป็นใหญ่มโหฬาร
เห็นใครดีมีหน้าไปกว่ากัน	ก็แข่งขันเรื่องฤทธิ์อิทธิพล
ประโยชน์ใหญ่ส่วนรวมไม่ร่วมคิด	มาร่วมผิดคิดเห็นไม่เป็นผล
ไม่รักชาติศาสนาประชาชน	มารักตนแต่ตัวครวของใคร
ถ้าร่วมมือเป็นเอกฉันท์แล้ว	สยามเราก็เหมือนแก้วที่ผ่องใส
ให้สมว่าเป็นประชาธิปไตย	สืบชาติไทยยืนอยู่คู่ฟ้าดิน

(**นิราศธัญญะบุรี**, 2555 : 221)

ใน**นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ.2485** ผู้แต่งเสนอเหตุการณ์ที่รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามกำลังจะออกพระราชบัญญัติสงฆ์ฉบับใหม่ที่เลียนแบบการปกครองฝ่ายอาณาจักร เช่น แบ่งเป็นฝ่ายบริหาร มีสังฆนายก ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ ตลอดจนเกิดความขัดแย้งกันระหว่างสองนิกาย คือ มหานิกายและธรรมยุติกนิกาย ผู้แต่งในฐานะบุคคลที่ทราบเหตุการณ์จึงขอความร่วมมือให้พระสงฆ์ในขณะนั้นยึดพระรัตนตรัยและเห็นแก่ชาติบ้านเมืองเป็นที่ตั้ง โดยสามัคคีกลมเกลียวกันเพื่อบำรุงพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติ ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นการสนับสนุนการสร้างสามัคคีในชนทุกกลุ่ม แม้แต่พระสงฆ์ก็ควรมีความสามัคคีกลมเกลียวกันเพื่อให้ศาสนามีความมั่นคงเจริญรุ่งเรืองต่อไป (**นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ**, 2501 : 54) ดังความว่า

เวลานี้ก็มีธรรมเนียมสูงส่ง	ว่าให้คงรวมสิ้นไม่ผินผัน
ทั้งมีสิ่งขมมนตร์ที่สำคัญ	ควบคุมกันเข้าครอบเป็นกอบเดียว
โอ้พระองค์อยู่ว่านนวนเวียนแวง	แท้จริงแหละควรจิตคิดเฉลียว
รัตนไตรไทยไซ้เทศควรกลมเกลียว	ช่วยหน่วงเหนี่ยวศาสนไว้ให้ไทยเจริญ

(นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ, 2501: 54)

นอกจากนี้ ผู้แต่งนิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ.2485 ได้นำเสนอแนวคิดให้ประชาชน หรือผู้อ่านเห็นว่า รัฐบาลและผู้นำรัฐบาลนั้นต่างมีความปรารถนาดีแก่ประชาชนและประเทศชาติ ระบบราชการและคณะรัฐบาลทำงานเพื่อรักษาความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เร่งแก้ไขปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชาติบ้านเมืองในขณะนั้น ดังนั้น การแสดงออกถึงความรักชาติของประชาชนย่อมแสดงออกได้ด้วยการถือหลักประโยชน์ของชาติเป็นสำคัญ ให้ความร่วมมือกับรัฐและเชื่อมั่นในการทำงานของรัฐ เพราะทั้งประชาชนและรัฐต่างก็มีวัตถุประสงค์เดียวกันคือ ความต้องการให้ชาติเจริญก้าวหน้าและฝ่าวิกฤตภัยไปได้นั่นเอง ดังการใช้ความเปรียบว่าประชาชนและรัฐเปรียบดั่งล้อที่ต้องเคลื่อนไปในทิศทางเดียวกันเพื่อให้เครื่องจักรทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความว่า

อันล้อจักรหมุนเหมาะเพราะล้อกลม สนิทสนมหมุนไปได้ตั้งหมายมุ่ง
ราชภูธรกับรัฐต้องผสานการผดุง จึงพยุชาติอยู่คู่ฟ้าดิน

(นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ, 2501: 62)

นิราศที่แต่งขึ้นก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เช่น นิราศมะเหลเถไถ นิราศเป็นทหาร นิราศเลิกไฟ จึงเป็นนิราศที่มุ่งเสนอให้ประชาชนมีความรักใคร่สามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่สะท้อนให้เห็นจากพระราชนิพนธ์บทร้อยกรองเรื่องต่าง ๆ อัญชลี ภูษะกา (2553: 268 - 277) ได้ศึกษาและพบว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเชื่อมโยงการดำรงอยู่ของชาติ การดำรงอยู่ของสถาบันพระมหากษัตริย์และการดำรงอยู่ของประชาชนเข้าด้วยกัน พระองค์ทรงเสนอภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้นำชาติให้อยู่รอดปลอดภัยและมีความรุ่งเรือง ส่วนประชาชนในชาติก็มีหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมั่น จงรักภักดีและให้ความร่วมมือกับผู้นำ เพื่อที่จะได้ช่วยกันนำพาชาติไปสู่หนทางแห่งความเจริญก้าวหน้า ดังนั้นความเป็นชาติที่มั่นคงจึงเกิดจากความร่วมมือร่วมใจกันของทั้งผู้นำและผู้ตามที่แตกต่างกันทำหน้าที่ของตนและการปฏิบัติตามแนวทางนี้ก็ย่อมก่อให้เกิดความสามัคคีด้วย

นิราศธัญญะบุรีและนิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ.2485 แต่งขึ้นในช่วงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้บุคคลในชาติมีความเห็นไม่ตรงกัน เกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคม นิราศทั้งสองเรื่องจึงเสนอแนวคิดให้ผู้อ่านเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมของชาติ โดยการร่วมมือกันรัก

สามัคคีเพื่อประสานประโยชน์ของทุกฝ่ายให้เป็นหนึ่งเดียวกัน แก้ไขปัญหาต่าง ๆ เพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงด้วยความมุ่งหวังให้ประเทศชาติมีความมั่นคงเป็นปึกแผ่น

3.2.2 การเสียสละเพื่อประโยชน์ของชาติ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ประชาชนมีบทบาทสำคัญในการกระทำเพื่อชาติบ้านเมืองมากขึ้น กล่าวได้ว่าคุณลักษณะสำคัญของประชาชนในยุคนี้ คือ ตระหนักรู้ในหน้าที่และใช้ความสามารถที่ตนมีอยู่ทำประโยชน์แก่สังคม สอดคล้องกับที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริและพระราชประสงค์ที่จะให้ประชาชนทั่วไปมีส่วนร่วมในการทำประโยชน์เพื่อชาติ ดังปรากฏในพระราชนิพนธ์หลายเรื่อง (อัญชลี ภูษะกา, 2553 : 263-371) นิราศที่แต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมามีลักษณะเนื้อหาที่สอดคล้องกับแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น การเสนอให้ประชาชนเสียสละตนรวมถึงยกย่องอาชีพทหารที่เป็นอาชีพที่เสียสละร่างกายเพื่อปกป้องชาติบ้านเมือง การเสนอให้ประชาชนมีความร่วมมือร่วมใจกันทำประโยชน์แก่ส่วนรวมด้วยความสามัคคีเห็นประโยชน์ของชาติบ้านเมืองเป็นที่ตั้ง

ในนิราศเป็นทหารสะท้อนให้เห็นปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวคือ การขาดทหารอาสาเข้าร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ 1 และการหลบเลี่ยงการเกณฑ์ทหารตามพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหารทั่วพระราชอาณาจักร พ.ศ.2460 ผู้แต่งเสนอให้ชายไทยละทิ้งอารมณ์ความรักส่วนตัวเพื่อสละเวลาเข้าฝึกเกณฑ์ทหาร เช่น “อย่าเฉยเมยมัวเคลียแต่เมียงาม ” (นิราศเป็นทหาร, 2522 : 82) “อย่าหลงเมียเคลียคลอทำท้อใจ” (นิราศเป็นทหาร, 2522 : 83) “ไม่ลุ่มหลงลูกเมียให้เสียศรี” (นิราศเป็นทหาร, 2522 : 83) และ “จงนิราสร้างเสียเรื่องเมียขวัญ” (นิราศเป็นทหาร, 2522 : 64) ผู้แต่งเสนอว่าชายไทยควรมีคุณลักษณะที่กล้าหาญสมชาย เต็มใจเสียสละร่างกายและมีหน้าที่ในการไปรบหรือต่อสู้ศึกกับศัตรูในยามที่บ้านเมืองเผชิญภัยตามความต่อนหนึ่งที่ว่า “เขาทหารเราทหารชาญฉกาจ อย่าชี้ขลาดช่วยกันขันอาสา ” (นิราศเป็นทหาร, 2522 : 60) โดยเชื่อมโยงพฤติกรรมของสัตว์เพื่อนำมาเน้นย้ำแนวคิดดังกล่าว ความว่า

อย่าอ่อนข้อมือถือชี้ขลาด	ไม่ถือราชบัญญัติจะขัดขวาง
จงจำเป็นเช่นมดจดไม่จาง	ดูหรือกางเขี้ยวรามาเป็นทิว
ตัวน้อย ๆ ต่อยกัดปิดไม่ไหว	มนุษย์ใหญ่กว่าจริงต้องวังฉิว
อย่าหวาดใจใช่ว่าเป็นปลาชิว	พอจับหัวจากวารินก็สิ้นแรง
ควรจำเอาตำราเช่นปลาหมอ	ไม่มีท้อใจเด็ดเกลือกเกล็ดแห่ง
ความพากเพียรสามารถไม่คลาดแคลง	ยังมีแรงต้องอุตสาหพยายาม

(นิราศเป็นทหาร, 2522: 85)

จากข้างต้น ผู้แต่งนำลักษณะของปลาชิวมาเปรียบกับชายไทยที่ไม่กล้าสมัครเป็นทหารอาสาในยุคนั้น ว่า “ใจปลาชิว” เพราะปลาชิวเป็นปลาน้ำจืดตัวเล็ก ๆ อยู่เป็นฝูง ชอบอยู่ในแหล่งน้ำใส หากน้ำขุ่น ปลา มักจะลอยหัวขึ้นมาที่ผิวน้ำ เมื่อจับขึ้นมาพื้นน้ำจะตายทันที ดังที่ ผู้แต่งกล่าวว่า “พอจับหัวพ้นจากวารินก็สิ้นแรง” ตรงข้ามกับ “ปลาหมอ” ที่ไม่ยอมแพ้อุปสรรค แม้ปลาหมอจะถูกปล่อยไว้บนบก มันก็ยังกระเสือกกระสนเพื่อจะเอาชีวิตรอด ดังความที่ว่า “ไม่มีท้อใจเด็ดเกลือกเกลียดแห่ง” ผู้แต่งเชื่อมโยงพฤติกรรมของ “ปลาชิว” และ “ปลาหมอ” สอนใจคนมิให้ยอมแพ้ต่ออุปสรรค โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อุปสรรคปัญหาที่เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ ผู้แต่งจึงชักชวนให้บรรดาชายไทยในยุคนั้นสมัครเป็นทหารตามพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหารที่เพิ่งประกาศ ดังนี้

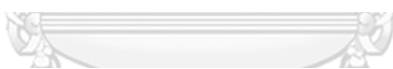
พวกเราทั้งหลายเป็นชายชาติ	ควรนิราสร้างเร่เสนาหา
ครบสองปีเราไซ้คงได้มา	กลับเห็นหน้าลูกเมียอย่าเสียใจ
อันแผ่นดินสยามนามประเทศ	เป็นถิ่นเขตต์ทั่วหน้าเราอาศัย
ต้องตั้งจิตต์จำคลาดนิราสไกล	ต้องเข้าไปเป็นทหารชาญศักดา
เขาทหารเราทหารชาญฉกาจ	อย่าชี้ขลาดช่วยกันขันอาสา
จงพร้อมใจไปรองรับพระบาท	คุ้มพาราไว้ยศให้ดังงาม

(นิราศเป็นทหาร, 2522: 60)

ผู้แต่งชักชวนให้ชายไทยสมัครเข้าเป็นทหารโดยเริ่มต้นวรรคด้วยการเลือกใช้สรรพนามว่า “พวกเรา” ทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่าคุณแต่งเป็นพวกเดียวกับผู้อ่าน นำไปสู่การเห็นคล้อยตามกับสารที่คุณแต่งต้องการจะเสนอในลำดับต่อมา สอดคล้องกับที่ ชลธิรา กลัดอยู่ และคณะ (2517 : 378) ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า “การเลือกใช้คำที่ทำให้เป็นส่วนหนึ่งของผู้อ่านเช่น พวกเรา เป็นการเข้าถึงวิธีหนึ่งที่จะทำให้รู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน เป็นการชักจูงให้เห็นด้วยตั้งแต่เริ่มแรก อาจเรียกได้ว่าเป็นการเริ่มต้นด้วยการเข้าข้าง คือ เข้าข้างผู้ฟังหรือผู้อ่านเสียก่อน” นอกจากนี้ ในเนื้อความผู้แต่งได้ชักจูงให้ผู้อ่านเห็นว่าผู้แต่งและผู้อ่านนั้นมีจุดยืนจุดเดียวกันจากวรรคที่ว่า “พวกเราทั้งหลายเป็นชายชาติ” เป็นการโน้มน้าวใจผู้อ่านโดยชี้ให้เห็นสถานภาพความเป็นชายชาติเดียวกัน และต่างอาศัยอยู่ใน “ถิ่นเขตต์เดียวกัน” ก่อนที่จะแทรกทัศนคติสอนว่า ผู้ที่เป็นพวกพ้องเดียวกันนั้น ควรประพัตติตน ทำกิจการงานให้เกิดประโยชน์ เจือจุนแก่กันและกันให้มากที่สุด ดังนั้น “พวกเรา” จึงควรมีจิตใจที่กล้าหาญ พร้อมเสียสละปกป้องชาติของตนโดย “ควรนิราสร้างเร่เสนาหา” อันเป็นความสุขสำราญส่วนตัว เพื่อประโยชน์ของชาตินั่นเอง ผู้แต่งยังชี้ให้เห็นอีกว่าการอาสาเป็นทหารเป็นการแสดงความกตัญญูรู้คุณชาติและตอบแทนแผ่นดินเกิดด้วย เพราะการเสียสละโดยอาสาเป็นทหาร นอกจากจะสร้างเกียรติยศให้กับตนเองและวงศ์ตระกูล เป็นที่

ยินดีชื่นชมของบุคคลรอบข้างแล้วยังถือเป็นการสร้างเกียรติยศแก่ชาติบ้านเมือง ผู้ที่เสียสละตนเพื่อชาติบ้านเมืองแม้สิ้นชีวิตไปแล้ว คุณงามความดีดังกล่าวก็ยังคงเป็นที่ยกย่องนับถือ เห็นได้จากใน**นิราศมะเหลเถไถ** เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินผ่านบริเวณค่ายทหารโบราณ พระองค์เสด็จเข้าไปเคารพอนุสาวรีย์ทหารกล้าที่เสียสละชีวิตเพื่อปกป้องบ้านเมืองในคราวสงครามโลกครั้งที่ 1 พระองค์สดุดีเหล่าทหารว่า แม้จะสิ้นชีวิตไปแล้วแต่ก็ยังคงไว้ซึ่งเกียรติยศที่น่าภาคภูมิใจ เป็นแบบอย่างให้อนุชนได้ระลึกถึงคุณงามความดีที่ทหารกล้าเหล่านี้เสียสละชีวิตเพื่อปกป้องบ้านเมือง (**นิราศมะเหลเถไถ**, 2517 : 154)

การยกย่องความสำคัญของอาชีพทหารในนิราศทั้งสองเรื่องที่แต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวดังกล่าวข้างต้น นอกจากเสนอแนวคิดเพื่อกระตุ้นให้ประชาชนต่างมีจิตใจเสียสละทำประโยชน์เพื่อชาติเพื่อส่วนรวม ตลอดจนนำเสนอภาพของอาชีพทหารว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติ น่ายกย่อง เพื่อให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการ “ทหาร” นำไปสู่การโน้มน้าวจิตใจชายไทยในสมัยนั้นให้เข้ามารับการเกณฑ์ทหารสอดคล้องกับความต้องการเสริมสร้างความมั่นคงของประเทศและนำเสนอภาพลักษณ์ของประเทศไทยต่อสากลตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว เทพ บุญदानนท์ (2559 : 318-319) ได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า การให้ความสำคัญหรือยกย่องความเสียสละในอาชีพที่ทำประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองโดยเฉพาะอาชีพทหารนี้อาจมีส่วนสัมพันธ์กับสถานภาพของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในการสร้างภาพลักษณ์การทหาร ทั้งยังเป็นการสร้างจิตสำนึกที่ดีของทหารต่อพระองค์ด้วยเช่นกัน

การเสียสละเพื่อชาติบ้านเมืองนั้นมิได้เป็นเพียงหน้าที่ของชายไทย หรือแสดงออกได้เพียงการอาสาเป็นทหารเท่านั้น แต่ประชาชนจำเป็นต้องคำนึงถึงหรือปรับให้เหมาะสมไปตามสถานภาพและบทบาทหน้าที่ของแต่ละบุคคล เช่น ใน**นิราศเป็นทหาร** ผู้แต่งแสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีวัยเกินเกณฑ์การอาสาเป็นทหาร หรือผู้สูงอายุที่ไม่สามารถปกป้องชาติด้วยการออกรบหรือการใช้ร่างกายก็สามารถดูแลทะนุบำรุงชาติในทางอื่น ๆ ได้ เช่น การสนับสนุนด้านกำลังทรัพย์ “เสียส่วยหวังช่วยทุน เข้าอุดหนุนรัฐบาลส่วนบ้านเมือง” (**นิราศเป็นทหาร**, 2522: 63) เพื่อช่วยเหลือรัฐบาลเรื่องค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุงบ้านเมือง สะท้อนให้เห็นว่าหน้าที่ในการปกป้องดูแลประเทศชาตินั้นเป็นหน้าที่ที่ประชาชนทุกคนกระทำได้ตามสถานภาพที่เหมาะสม เช่น ผู้แต่ง**นิราศเป็นทหาร**กล่าวถึงตนเองว่าในฐานะชายไทยและประชาชนของชาติ แม้มีสภาพร่างกายที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการอาสาเป็นทหารด้วยวัยที่ “ทุพพลคนบ้ำชราร่าง” (**นิราศเป็นทหาร**, 2522: 73) แต่ก็ได้ช่วยเหลือกระทำหน้าที่ผ่านอาชีพของตนคือเขียนนิราศเรื่องนี้ขึ้นเพื่อ “กระตุ้นเตือนพวกเราชาวประชา ให้ตั้งหน้าช่วยกันสรรพภัย” (**นิราศเป็นทหาร**, 2522: 73) ประชาสัมพันธ์ให้ชายไทยที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามาอาสาเป็นทหารนั่นเอง หรือ การแนะนำให้ผู้หญิงในสมัยนั้นทำคุณประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองผ่านการกล่าว

สิ่งลาภรยาของทหารอาสา ให้ดูแลทรัพย์สินที่ดินและการจ่ายค่าภาษีอากรที่ดินให้แก่หลวง เพราะเงินจำนวนดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาบริหารบ้านเมืองต่อไป ดังความว่า

.....	จงอยู่เหี้ยมเฝ้าเรือนอย่าเชื่อนเฉย
อย่าละเลยไร่นาธัญญาหาร	แต่พอให้ได้ผลฤดูกาล
เสนาท่านเรียกเมื่อไรให้ได้ปัน	เพราะค่าต้นต้องเสียทุกสิ่งสรรพ
อาการเรียกแล้วจะได้ให้เสียพลัน	ไม่เช่นนั้นก็จะรับถูกปรับปรุง
ส่วนเงินนั้นเร่งหาเก็บมาได้	ดูอย่าให้หมดคลาดขาดในถุง
นึกกะว่าหาไว้ได้บำรุง	เกื้อในกรุงเราไทยไว้จงดี

(นิราศเป็นทหาร, 2522: 61-62)

ในนิราศมะเทลดเถ ไถ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงชักชวนให้คนกรุง เสียสละความสนุกสนานส่วนตัวมาประพฤติตนตามอย่างประชาชนท้องถิ่นที่หาความสนุกสนาน โดยการเล่นกีฬาพื้นบ้านซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชหัตถ์ศนะว่า “เป็นประโยชน์แก่ตน มะกนทา และช่วยชาติศาสนาเมกกายอ” ระหว่างที่พระองค์ทรงทอดพระเนตรการแข่งขันเรือพระที่นั่ง ริมแม่น้ำลพบุรี ดังความว่า

อยากจจะใคร่วิ่งวอนมะกอนตวย	ขอให้ช่วยกันเดือนมะเกือนเก
ให้เพื่อนร่วมนครมะกอนเต	คือถึงความสุเกสุภำรำ
ให้คิดหาความสนุกกะมุกถา	โดยเล่นการกีฬาลาฬำ
ออกกำล้งวังชากลาลำ	ดีกว่าสำมะเลมะเกทา
ออมกำล้งตุไวมะไลตบ	สงวนทรัพย์ไว้ซ่มะไลตำ
เปนประโยชน์แก่ตนมะกนทา	และช่วยชาติศาสนาเมกกายอ

(นิราศมะเทลดเถ, 2517 : 122)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสนอให้เห็นว่า ผู้อ่านทั้งหลายล้วนมี สถานภาพเดียวกันคือ เป็น “เพื่อนร่วมนคร” เป็นประชาชนในชาติเดียวกันที่มีหน้าที่คือ การเสียสละ ความสุขส่วนตัวมาทำประโยชน์เพื่อ “ช่วยชาติศาสนา” ของตนไม่ใช่การสนับสนุนกิจการค้าของ คนต่างชาติ เพราะการสนับสนุนต่างชาตินั้นย่อมเสี่ยงต่อการเสียเปรียบทางดุลการค้า พระองค์ได้ทรงเชิญชวนให้ชาวกรุงลดละการเที่ยวเตร่ และหันมาออกกำลังกายโดยการเล่นกีฬา รู้จักเก็บออมและประหยัด ค่าใช้จ่ายเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและประเทศชาติโดยทรงกล่าวถึงภัยประการสำคัญคือ การแทรกแซงทาง เศรษฐกิจของคนจีน ดังที่ชลธิธา สัตยาวัฒนา และคณะ (2558: 150) ได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับ

การรุกรานของจีนในไทยซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของชาติไว้โดยสรุปได้ว่า คนจีน นำภัยลงในเรื่องความขยันหมั่นเพียร การรวมพลังและความสามารถทางการค้า ซึ่งหากยังปล่อยให้ธุรกิจ การค้าขายในชาติเป็นสิทธิ์ของคนจีน และคนต่างชาติอื่น ๆ ในที่สุดไทยก็คงต้องเป็นเมืองขึ้นทางเศรษฐกิจ สาเหตุสำคัญที่ไทยต้องตกเป็นเบี้ยล่างทางเศรษฐกิจนั้นก็เพราะอุปนิสัยรักความสบาย และไม่ตื่นร่น ขวนขวายในการประกอบอาชีพที่สร้างรายได้เช่นการค้าขายนั่นเอง การชักชวนให้ผู้อ่านกระทำตาม แบบอย่างที่คุณแต่งเห็นว่าเหมาะสมโดยชี้ให้เห็นสถานภาพและบทบาทหน้าที่ที่สำคัญต่อชาติบ้านเมืองนี้ ทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่าคุณแต่งมีความปรารถนาดีต่อตน และต้องการความร่วมมือจากผู้อ่านอย่างแท้จริง ทั้งยังเป็น การสะท้อนให้เห็นว่าการปกครองชาติบ้านเมือง การสร้างความมั่นคงทางการเมืองการปกครองและการพัฒนาเศรษฐกิจในชาตินั้นจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชนอย่างมาก เพราะประชาชนในยุคสมัยนี้เริ่มมีบทบาทกับการพัฒนาชาติในด้านต่าง ๆ มากขึ้น ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับงานพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกลุ่ม “วรรณคดีกับการสร้างชาติ” หลายเรื่อง เช่น โคลงสยามานุสติ ร้อยกรองสุภาสิต บทละครเรื่องพระร่วง ฯลฯ ซึ่งอัญชลี ภูษะภา (2553 : 345) ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า ผู้แต่งมักใช้ถ้อยคำที่แสดงความเป็นพวกเดียวกันกับการย้ำความเป็นคนไทยและพลเมืองของชาติเป็นการทำให้เห็นถึงหน้าที่ที่มีต่อชาติ นอกจากนี้ยังใช้ภาษาวิงวอนขอร้องให้ ร่วมมือกันเสียสละทำประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองเป็นการสื่อเน้นว่า ทุกคนในชาติเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ ชาติมีความเจริญก้าวหน้า ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า ลักษณะที่เกิดขึ้นนี้เป็นลักษณะร่วมด้านเนื้อหาของ วรรณคดีวรรณกรรมในยุคนี้เช่นกัน

การเสียสละและตระหนักถึงผลประโยชน์ของชาติไม่จำเป็นที่จะต้องเสียสละเพียง แรงกายเท่านั้น แต่ประชาชนยังสามารถสละทรัพย์สินเพื่อช่วยเหลือบำรุงชาติหรือบรรเทาทุกข์ภัย ภายในชาติบ้านเมืองได้ด้วยเช่นเดียวกับในนิราศมหาวาริปีมะเส็งที่คุณแต่งเสนอภาพเหตุการณ์อุทกภัย ครั้งใหญ่ที่นำความเดือดร้อนมาสู่ประชาชนโดยเฉพาะเกษตรกร ผู้ผลิตข้าว พืชไร่สวนต่าง ๆ ความเสียหายจากเหตุการณ์ดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชาติในขณะนั้น ด้วย ความทุกข์ที่เกิดขึ้นจากอุทกภัยเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้แต่งแต่งนิราศเพื่อประชาสัมพันธ์ให้ ประชาชนเห็นใจในความทุกข์ยากความเดือดร้อนของเพื่อนร่วมชาติและวิงวอนให้ทุกคน “ปรานีชาติ” โดยการช่วยกันบริจาคเงินช่วยเหลือ ดังความว่า

ฉันขอใจที่ท่านมีปรานีชาติ	พระราชาราชภูริท้าวหน้าอัครมาศราย
จะมีชื่อเสียงอยู่เมืองไทย	ที่ท่านได้ออกทุนจุนจุนประชา
เห็นแก่สัตว์ผู้ยากปราศจากสุข	ท่านช่วยทุกข์กับคนจนอนาถา
โปรดทำบุญเกิดอย่าสูญความศรัทธา	เกิดชาติหน้ากงบุญจะหนุนแรง

(นิราศมหาวาริปีมะเส็ง, 2545: 313)

การเสียสละทรัพย์สินด้วยความเห็นอกเห็นใจความทุกข์ยากของเพื่อนร่วมชาติเป็นการแสดงออกถึงความรักชาติที่สอดคล้องกับแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย เพราะพระองค์ทรงมีแนวพระราชดำริว่า ความรักชาติหรือการสร้างสำนึกรักชาตินั้นจำเป็นต้องเริ่มจากความรักในหมู่คณะก่อน โดยวิธีที่จะแสดงออกถึงความรักชาติประการหนึ่งก็คือ การเอื้อเฟื้อแก่คนในชาติและไม่ประทุษร้ายต่อคนในชาติเดียวกัน (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2530 : 29-30)

จากข้างต้นเห็นได้ว่า นิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลนี้มุ่งเสนอความคิดให้ประชาชนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมซึ่งก็คือประโยชน์ของชาติ ผู้แต่งนำเสนอเหตุการณ์สำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการเสียสละและการร่วมแรงร่วมใจกันช่วยเหลือ แก้อภัย ทั้งการเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อไปรบ การยอมสละชีวิตเพื่อประเทศชาติ การบริจาคทรัพย์สินให้ชาติและเพื่อนร่วมชาติเพื่อให้พ้นวิกฤตภัย

ผู้แต่งนิราศเป็นทหารและนิราศมหาวารีปิมะเส็งเสนอสภาพปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชาติในขณะนั้น ทั้งปัญหาความทุกข์เดือดร้อนของบรรดาผู้ประสพภัยพิบัติ (นิราศมหาวารีปิมะเส็ง, 2545 : 302-306) และปัญหาการขาดทหารอาสาเข้าร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ 1 (นิราศเป็นทหาร, 2522 : 64-65) เพื่อเชื่อมโยงไปถึงวัตถุประสงค์การแต่งนิราศที่ต้องการความร่วมมือความเสียสละจากประชาชนให้ฝ่าวิกฤตภัยของชาติไปได้ ทั้งภัยจากศัตรูภายนอก กล่าวคือ การเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 และภัยจากธรรมชาติที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศ คือ การเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ใน พ.ศ.2460 สอดคล้องกับแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่องความรักชาติและความเสียสละ ดังเช่นพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่ครูและนักเรียน ณ โรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ วันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ.2459 ว่า

ในสมัยนี้ชาวเราได้มาบังเกิดรู้สึกกันขึ้นมากแล้วว่าความรักชาติเป็นของสำคัญ อันเป็นอารมณ์สำหรับฝูงมนุษย์ผู้รุ่งเรืองแล้ว แต่ผู้ที่มีได้มีธรรมะเป็นเครื่องกำกับดวงจิตอยู่แล้วจะรักชาติจริงจังกหาได้ไม่ เพราะความรักชาติเป็นสิ่งซึ่งเนื่องด้วยความเสียสละ คือ ยอมสละทรัพย์สินของที่รัก ร่างกายและชีวิตเป็นที่สุด เพื่อรักษาสิ่งที่เห็นว่าประเสริฐยิ่งกว่าของอื่นทั้งสิ้น

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529 : 121)

3.2.3 การตระหนักถึงคุณค่าของศิลปกรรมและทรัพยากรธรรมชาติภายในชาติ

บริบทสังคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา รัฐบาลปลุกฝังให้คนรักชาติ เสียสละเพื่อชาติ และทำหน้าที่อย่างดีที่สุดเพื่อชาติ และส่วนสำคัญที่จะทำให้คนรักชาติได้ก็คือ การทำให้คนภาคภูมิใจในความเป็นไทยที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรม เห็นคุณค่าในสิ่งที่เป็นศิลปวัฒนธรรมและทรัพยากรที่เป็นสมบัติของคนไทย ท้ายที่สุดแล้วย่อมนำไปสู่ความภาคภูมิใจ ชื่นชม ยอมรับและร่วมรักษาป้องกันมิให้ผู้ใดมาทำลายนั่นเอง (ดวงกมล บางซวด, 2554: 235) ผู้แต่ง **นิราศถ้ำจอมพล** และ **นิราศสุโขทัย** เสนอให้ผู้อ่านตระหนักถึงคุณค่าของโบราณสถาน สถานที่สำคัญต่าง ๆ ของชาติเพื่อทำให้เกิดความภาคภูมิใจในชาติที่มีความเจริญรุ่งเรือง เห็นเอกลักษณ์ความงามของงานศิลป์ไทยเพื่อสนับสนุนให้คนไทยชื่นชมงานศิลปะไทย อาทิ การกล่าวถึงงานพุทธศิลป์ของเมืองเพชรบุรี (**นิราศถ้ำจอมพล**, 2555: 157-158) หรือการกล่าวถึงครุฑและสัตว์หิมพานต์อื่น ๆ ซึ่งช่างศิลป์นิยมนำมาประกอบงานศิลปะไทยแขนงต่าง ๆ ดังความว่า

รูปกนิกรอ่อนแอ้นแสนวิจิตร	เป็นความคิดช่างของเราชาวสยาม
มีชฎาอาภรณ์บวรงาม	กนกนามกนิกรระบี่ครุฑ
สำหรับชาติอาจอดประกวดเขา	ช่างของเราฝีมือมีดีที่สุด
ทำของกินของใช้ได้ทุกชุด	แต่เราอุตริรักไม่รักตัว

(**นิราศถ้ำจอมพล**, 2555 :134)

ผู้แต่งยังได้กล่าวถึงสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ที่ได้พบเห็นระหว่างการเดินทางไปยังจุดหมาย อาทิ การเสนอภาพความงามของแหล่งอารยธรรม อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย (**นิราศสุโขทัย**, 2555 : 210-213) กล่าวถึงความงามของพระที่นั่งอนันตสมาคมและความงามของโลหะปราสาทที่วัดราชนันทารามวรวิหาร ความงามของพระราชวังสนามจันทร์ กล่าวชมความงามของพระปฐมเจดีย์ พร้อมทั้งบอกเล่าประวัติการก่อตั้งและความสำคัญของศาสนสถานดังกล่าวเชื่อมโยงกับบริบทสังคมขณะนั้น ซึ่งมีการจัดพิธีสมโภชองค์พระปฐมเจดีย์พร้อมกับบรรจูประติฐานของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ที่ได้ฐานชุกชีของพระร่วงโรจนฤทธิ์ตามพระราชประสงค์ก่อนเสด็จสวรรคตเมื่อ พ.ศ.2471 (**นิราศถ้ำจอมพล**, 2555 : 128-144) การที่ผู้แต่งเสนอภาพความงามของสถาปัตยกรรมเหล่านี้ นอกจากจะชมเมืองชมสถานที่ตามขนบนิราศแล้ว ยังแสดงให้เห็นมุมมองของผู้แต่งที่ชื่นชมความเจริญรุ่งเรืองของชาติ และวัฒนธรรมของชาติในช่วงสมัยที่แต่ง เช่นเดียวกับการเสนอตำนานท้องถิ่น ตำนานประวัติศาสตร์สถานที่สำคัญต่าง ๆ ของชาติ อาทิ ตำนานเมืองนครชัยศรีหรือนครปฐมโบราณซึ่งเป็นบริเวณศูนย์กลางการตั้งถิ่นฐานทางพระพุทธศาสนาในสมัยทวารวดี (**นิราศถ้ำจอมพล**, 2555: 139-140) ตำนานวัดต่าง ๆ อาทิ วัดกุฎีดาว วัดมเหยงคณ์

วัดพนัญเชิงวรวิหารในอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งมีหลักฐานว่าก่อสร้างก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ตำนานเมืองลพบุรีหรือเมืองละโว้ซึ่งมีชื่อเสียงวาเป็นเมืองที่มีโบราณวัตถุโบราณสถานที่เก่าแก่ตั้งแต่สมัยทวารวดีเป็นจำนวนมาก การกล่าวถึงชื่อตำบลบางมูลนาค จังหวัดพิจิตร เชื่อมโยงกับตำนานพระร่วงบุตรนางนาค โดยอ้างอิง**พระราชพงศาวดารเหนือ** ซึ่งเป็นพงศาวดารที่รวบรวมเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์และเหตุการณ์สำคัญบางประการของบ้านเมืองตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยมาจนถึงแรกสร้างกรุงศรีอยุธยา ตำนานเมืองพิจิตรหรือเมืองสระหลวง ซึ่งเป็นเมืองเก่าแก่ปรากฏในศิลาจารึกสมัยสุโขทัย ตำนานเมืองสุโขทัย ราชธานีเก่าแก่ของไทยและเครื่องสังคโลก (**นิราศสุโขทัย**, 2555: 172-198) เป็นต้น

การกล่าวถึงความมั่งคั่งของสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ในชาติและตำนานต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ชาติเป็นการชมความงามของบ้านเมืองหรืออธิบายภูมินามสถานที่ตามลักษณะของนิราศ อีกทั้งยังเน้นย้ำให้เห็นความเป็นมาของชาติ การตั้งถิ่นฐานของบุคคลในชาติตลอดจนวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาอย่างยาวนาน ดังเห็นได้จากการเลือกเสนอตำนานที่เกี่ยวข้องกับเมืองสำคัญของอาณาจักรทวารวดี อาณาจักรแรกในดินแดนไทยทั้งสามเมือง ได้แก่ เมืองนครชัยศรีหรือนครปฐม เมืองละโว้หรือลพบุรี และเมืองสยามหรือสุโขทัย (วรรณกร ชาวนาไร่, 2556 : 30-31) การกล่าวถึงศาสนสถานเก่าแก่ต่าง ๆ ก่อนการสถาปนากรุงและอารยธรรมของชาติยังทำให้ผู้อ่านหรือประชาชนเห็นคุณค่าและภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมอีกด้วย การเสนอภาพความเจริญรุ่งเรืองของชาติผ่านสถานที่ต่าง ๆ หรือตำนานต่าง ๆ ที่บันทึกไว้นอกจากมีบทบาทให้ผู้อ่านได้เรียนรู้รากเหง้าของตนเอง สร้างความภูมิใจในชาติบ้านเมืองแล้วยังเป็นการเชื่อมโยงสภาพเดิมในอดีตเพื่อสะท้อนให้ผู้อ่านเห็นปัญหาการขาดความดูแลเอาใจใส่โบราณสถานสำคัญของชาติในช่วงเวลาดังกล่าวด้วย เช่น

อันชาติไทยไพโรจน์อุโฆษศักดิ์ สุโขทัยธานีมีสมญา	มานานนักรหลายพันปีอย่างวิตถา ทั้งเป็นปายังไม่แจ้งหลายแห่งราย
ไม่แต่ธรรมชาติทำให้ชำรุด	มนุษย์ขุดลึ้มคว่ำคะมำหางย
เที่ยวรื้อคั่นค้ำยเขี่ยเสียดกระจาย	จึงเสียดกายมากหนักหนาเป็นน่าเคือง
การจะดูบูรณสถานนี้	ให้ถ้วนถี่กระจ่างแต่บางเรื่อง
เพราะปรักหักพังเสียทั้งเมือง	อิฐแลงเซื่องเซื่องหล่นปนกันไป
โบสถ์วิหารปรากฏเจดีย์ล้วนวิจิตร	ช่างประดิษฐ์ประดับประดาหน้าเหลี่ยมไส
ไว้ฝีมือให้ชื่อของชาติไทย	ศิลาแลงแต่ไว้ไวโลกรณ
ทั้งโบสถ์พราหมณ์ตามทางไสยศาสตร์	ที่เทวราชสถิตมิดิศ
ทุกสิ่งสมฐานะพระนคร	อนุสรณ์ถึงครั้งเมื่อยังดี
แม้ชำรุดทรุดเศร้ร่าเค้ายังอยู่	ให้ลวงรู้ประวัติเลิศประเสริฐศรี

ย่อมเชิดชูกู่ตำนานโบราณมี	ราชธานีของชาติอันอาจองค์
แต่พินิจพิศดูอยู่จนบ้าย	แสนเสียดายสิ่งของต้องประสงค์
อนาถจิตคิดไปใจพะวง	สุริยงเย็นลับกลับครรไล

(นิราศสุโขทัย, 2555 : 213)

ผู้แต่งรำพึงถึงความทรุดโทรมของบริเวณเมืองเก่าสุโขทัย หลังการกล่าวถึงภูมิหลังของเมืองราชธานีแห่งแรกของไทยสะท้อนให้เห็นความ “ไฟโรจน์อุโฆษศักดิ์” จากสถาปัตยกรรมที่มีความงดงาม “ไว้ชื่อของชาติไทย” มาตั้งแต่อดีต ผู้แต่งชี้ให้เห็นว่าสาเหตุสำคัญของความทรุดโทรมดังกล่าวนอกจากเป็นผลมาจากสภาพทางธรรมชาติและกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว การที่คนส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญและไม่เห็นคุณค่าของการอนุรักษ์สถานที่ “เทียวหรือคั่นค้ายเสียหาย” ก็เป็นปัญหาที่ก่อให้เกิด “ปรักหักพังเสียทั้งเมือง” อีกด้วย ทั้งนี้ แม้โบราณสถานเหล่านี้มีบางส่วนที่ทรุดโทรมลงไป แต่คุณค่าและความยิ่งใหญ่ยังคงเป็น “อนุสรณ์” “ราชธานีของชาติ” ที่ตระหง่านและสง่างามอยู่นั่นเอง

ปัญหาที่เกิดขึ้นทำให้ผู้แต่งพยายามกระตุ้นเตือนให้ผู้อ่านเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์โบราณสถานต่าง ๆ ที่ยังหลงเหลืออยู่ในปัจจุบันและหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น เมื่อผู้แต่งเดินทางผ่าน “โลหะปราสาท” ของวัดราชन्द्रดารามวรวิหาร พบเห็นสภาพที่ทรุดโทรมของสถานที่โดยเฉพาอย่างยิ่งภายในตัวปราสาทที่เป็นปูนก่ออิฐและศิลาแลงหมดสภาพเป็น “ทรายสลอน” ผู้แต่งได้ชี้ให้เห็นว่าปัญหาดังกล่าวนี้นหากไม่รีบแก้ไขก็ย่อมจะทำให้สถาปัตยกรรมที่งดงามนี้ต้อง “พังดั่งกองฟอน” ในท้ายที่สุด ดังความว่า

เห็นโลหะปราสาทวัดราชन्द्रดา	อันเป็นถาวรวัตถุสถาน
ดูหน้าขมยอดสล้างอย่างพิมาน	ของโบราณไม่รักษาอนาทร
ภายนอกยังดูดีมีสง่า	ภายในน่าเสียดายทรายสลอน
ทิ้งไว้ช้าน่าจะพังดั่งกองฟอน	ปาฐิสงขรณ์กันเสียที่จะดีครัน
อันวัดนี้ก็เป็นวัดกษัตริย์สร้าง	มิควรห่างการซ่อมถนอมขวัญ
ไว้เป็นแบบไทยไปนิรันดร	ด้วยทุกวันแบบฝรั่งประดังมา

(นิราศถ้ำจอมพล, 2555 : 132)

ผู้แต่งกล่าวถึงสภาพภายนอกของปราสาทที่ “ยังดูดีมีสง่า” ต่างจากสภาพภายในทั้ง ๆ ที่โลหะปราสาทนั้นเป็น “ถาวรวัตถุสถาน” ที่ “กษัตริย์สร้าง” คือพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและเป็น “ของโบราณ” ที่มีลักษณะศิลปกรรม “แบบไทย” เป็นการชี้ให้เห็นความสำคัญของ “โลหะปราสาท” และความจำเป็นที่จะต้องเร่ง “ปฏิสังขรณ์” เพื่อแก้ไขปัญหาการทรุดโทรมของ

โบราณสถาน ข้อมูลดังกล่าวนี้สอดคล้องกับสภาพจริงของโลหะปราสาทในช่วงเวลานั้น ดังที่ กรมศิลปากร (2559 : 140-143) กล่าวว่า โลหะปราสาทวัดราชนันทารามวรวิหารเป็นโลหะปราสาท แห่งเดียวของประเทศไทยและเป็นหนึ่งเดียวของโลกที่ก่อสร้างขึ้นโดยพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แทนการสร้างพระธรรมเจดีย์ โดยพระองค์ทรงนำแบบสร้างมาจาก โลหะปราสาทของศรีลังกาซึ่งภายหลังถูกทำลายและเหลือเพียงซากปราสาท การก่อสร้างได้ ดำเนินการสำเร็จเป็นเพียงปราสาทโกลนก็สิ้นรัชกาล ต่อมา ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระประสิทธิ์สุตคุณ (แดง เขมตโต) เจ้าอาวาสวัดขอพระราชทาน พระบรมราชานุญาตบูรณะปฏิสังขรณ์หลายครั้งตามแต่กำลังทุนทรัพย์ที่หาได้ นอกจากนี้ กรมศิลปากรยัง ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการบูรณะปฏิสังขรณ์โลหะปราสาทในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งเป็นการบูรณะปฏิสังขรณ์ก่อนการแตง **นิราศถ้ำจอมพล** ซึ่งแต่งขึ้นในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสภาพความทรุดโทรมภายหลังการบูรณะปฏิสังขรณ์ที่ยังไม่ เสร็จสมบูรณ์ไว้ว่า

การบูรณะในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นการบูรณะตั้งแต่ชั้นบนลงมา คือ ทำพื้น ก่อมณฑปโบกปูนสีแดง ยกฉัตร ยอดเจดีย์ที่ชั้นบนสุดและชั้นที่ 2 ทั้งหมด ยังเหลือ แต่ชั้นล่างสุดภายในที่ยังไม่ได้บูรณะ ส่วนตรงกลางก็โล่งจากพื้นล่างจนถึงยอด มีซุง ต้นใหญ่ต่อเป็น 2 ท่อนปักไว้ 1 ต้น เจาะรูเสียบลูกเต๋อยเป็นบันไดวน 67 ชั้น เป็น ทางขึ้น แต่ยังมีขั้นบันได ยังไม่ได้ถือปูน เวลาล่วงเลยต่อมา โลหะปราสาทจึง ได้รับผลกระทบจากธรรมชาติ เช่น น้ำฝนทิ้งแช่ขังและอมความชื้น ทำให้มีวัชพืชขึ้น ปกคลุมและซอนไชรากไปทั่ว โลหะปราสาทจึงอยู่ในสภาพที่ทรุดโทรมมาก ปูนก่อ อิฐและศิลาแลงหมดสภาพหลายแห่งพังทลาย บ้างก็แตกร้าวทรุดเอียง แม้แต่ซุงเสา บันได แกนกลางยังผุจนไส้กลวง หมดสภาพเช่นกัน ในพุทธศักราช 2506 ผ่านมาถึง 100 กว่าปี จึงได้เริ่มต้นการบูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่

(กรมศิลปากร, 2559: 143)

ผู้แต่งพยายามกระตุ้นผู้อ่านตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เห็นความสำคัญของการบูรณะปฏิสังขรณ์โลหะปราสาท เพราะนอกจากจะเป็นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติที่สร้าง ตามแบบศิลปกรรมไทยแล้ว ยังเป็นการระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า เจ้าอยู่หัวที่มีพระราชดำริให้สร้างโลหะปราสาทแห่งวัดราชนันทารามวรวิหาร ซึ่งเป็นโลหะปราสาทสำหรับ ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุแห่งเดียวของประเทศไทยและเป็นโลหะปราสาทหลังที่ 3 ของโลกที่ยังคง สภาพสมบูรณ์ที่สุด (กรมศิลปากร, 2559: 141) ดังนั้น การตระหนักถึงความสำคัญเพื่อมุ่งเชิดชู

โบราณสถานทางพุทธศาสนาแห่งนี้จึงเป็นการแสดงออกถึงความรักและภาคภูมิใจในชาติเพราะเป็นการ สืบทอดศาสนาประจำชาติ สะท้อนให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของชาติ เป็นเกียรติเป็นศรีสง่าแก่บ้านเมืองได้ อีกทางหนึ่ง หรือเมื่อผู้แต่งเดินทางมาถึง “เขาวัง” จังหวัดราชบุรี และได้พบเห็นสภาพสถานที่ที่มีความทรุดโทรม ไม่มีผู้สนใจดูแลรักษา “ปล่อยต้นไม้ขึ้นแทรกแตกผนัง” ดังความว่า

รุ่งสมัยไปเขาวังตั้งพินิจ	เดินทุกทิศเที่ยวดูบนภูผา
ปลูกสร้างไว้ใหญ่โตมโหฬาร	อนิจจาชำรุดทรุดโทรมกรัง
ไม่มีการสถาปนารักษาไว้	ปล่อยต้นไม้ขึ้นแทรกแตกผนัง
น่าเสียดายเล่าลือขึ้นชื่อวัง	ทิ้งให้พังทุเรศเพราะเหตุใด
เสียเงินอื่นหมื่นล้านยังหาญเสีย	ไม่ก็เบียดก็กำยงซ่อมได้
ไว้ชมเล่นลายครามยังนามไทย	เป็นเกียรติในนามผู้สร้างแต่ปางบรรพ์
ไม่ซ่อมแซมแล้วมีหน้าซ้ำรื้อล้าง	ศิลาอย่างดีที่ปูดอยู่ที่นั่น
เอาไปไว้ที่ไหนทำไมกัน	เหมือนแกลังหันทำลายให้หายรอย
อันโบราณสถานที่เป็นศรีศักดิ์	ไม่ควรจรัลหรือสับให้ยับย่อย
ควรบำรุงชูเชิดให้เลิศลอย	จะไม่น้อยหน้าชาติชาติสำคัญ

(นิราศถ้ำจอมพล, 2555 : 156)

ผู้แต่งกระตุ้นให้ผู้อ่านฉุกใจคิดถึงคุณค่าของโบราณสถานในที่นี้คือ “เขาวัง” โดยเสนอ ให้เห็นความ “ชำรุดทรุดโทรมกรัง” ทั้งที่ “ขึ้นชื่อวัง” กล่าวคือในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังขนาดเล็กบนเขาสัตตนารถในเขต จังหวัดราชบุรี ชาวบ้านทั่วไปจึงเรียกสถานที่แห่งนี้ว่า “เขาวัง” พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวเสด็จมาประทับที่พระราชวังบนเขาสัตตนารถเพียงครั้งเดียวคือ เมื่อคราวเสด็จกลับจาก ประพาสไทรโยคและใช้พระราชวังเป็นสถานที่ต้อนรับคณะทูตานุทูตชาวโปรตุเกสใน พ.ศ.2442 ทั้งนี้ การที่พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง “เขาวัง” ขึ้นเป็นพระราชฐานที่ทรงใช้เพื่อเสด็จออก ราชการไกลออกไปจากพระนครหลวงนั้น เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวทั่วโลกเผชิญกับอิทธิพลการล่า อาณานิคมของประเทศจักรวรรดินิยม หลังจากต้อนรับคณะทูตานุทูตแล้ว พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้เสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่ “เขาวัง” อีกตลอดรัชกาล พระราชวังแห่งนี้จึงถูกทิ้งร้างจนกลายเป็นป่ารกชัฏ มีต้นไม้และเถาวัลย์น้อยใหญ่ขึ้นปกคลุมเป็นที่ อาศัยของสัตว์นานาชนิด คงเหลือแต่ซากปรักหักพังของท้องพระโรงและพระตำหนักที่บรรทม ส่วน บานประตู หน้าต่าง และพื้นหินศิลาแลงต่าง ๆ นั้นถูกรื้อถอนไปหมด (คณะวัดโกมุทธาธรรม, 2518 : 13) ประชาชนจึงควรอนุรักษ์รักษาสถานที่แห่งนี้ไว้เพื่อให้เป็นอนุสรณ์สถานมรดกทางวัฒนธรรม

ของชาติและเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์ผู้เป็นที่รักของปวงชนคนไทยได้อีกทางหนึ่ง

เมื่อผู้แต่งเดินทางถึงจังหวัดนครปฐมพบเห็น "พระประโทณเจดีย์" พระสถูปมหาธาตุของเมืองนครปฐม ผู้แต่งได้กล่าวถึงคุณค่าของโบราณสถานแห่งนี้ โดยกล่าวว่าพระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นผู้สร้าง ตามตำนานของท้องถิ่น คือ ตำนานพระยาทรงพระยาพาน ซึ่งเชื่อว่า พระยาพานเป็นผู้สร้างพระปฐมเจดีย์เพื่อล้างบาปที่ฆ่าพ่อ และสร้างพระประโทณเจดีย์ขึ้นเพื่อล้างบาปที่ฆ่ายายหอม ผู้เลี้ยงตนมาตั้งแต่เป็นทารก (นิราศถ้ำจอมพล, 2555 : 158) จากนั้น ผู้แต่งได้แสดงความคิดเห็นเมื่อพบว่า โบราณสถานแห่งนี้ทรุดโทรมลง มี “ต้นไม้หญ้าขึ้นทำลายเสียตายจริง” อีกทั้งวิพากษ์ปัญหาที่เกิดขึ้นว่าเป็นเพราะผู้รับผิดชอบนั้นนิ่งนอนใจ และมีได้ใส่ใจที่จะแก้ปัญหาอย่างจริงจังตามคำกล่าวที่ว่า “มิได้คอยถนอมทิ้งทำนองนี้” “จนรากไม้เซตลุดเพราะทอดทิ้ง” และ “หักพังวังตะโกนก้องร้องเรียไร” ผู้แต่งจึงแนะนำให้แก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยเรียกร้องให้ผู้เกี่ยวข้องเข้ามาดูแลปรับปรุงสถานที่ดังกล่าวให้ดียิ่งขึ้นเพื่อไม่ให้ “งานนิตหน้อย” เป็นภาระหนักในอนาคต

นอกจากนี้ นิราศทั้งสองเรื่องยังนำเสนอพืชดอกผลท้องถิ่นของไทยเพื่อสนับสนุนให้คนในชาติเห็นความสำคัญของทรัพยากรเหล่านี้ด้วยเช่นกัน อาทิ การร้อยเรียงชื่อพรรณไม้ดอกของไทยเพื่อให้ข้อมูลความรู้และแสดงความหลากหลายของชื่อพรรณไม้ต่าง ๆ (นิราศถ้ำจอมพล, 2555 : 122-125) การนำเสนอชื่อผลไม้ไทยระหว่างการเดินทางเพื่อสะท้อนให้เห็นความอุดมสมบูรณ์ (นิราศถ้ำจอมพล, 2555 : 133) การนำเสนอพรรณไม้ “เอื้อง” ของไทยระหว่างการเดินทางไปจังหวัดสุโขทัย (นิราศสุโขทัย, 2555 : 196) การบันทึกสภาพธรรมชาติทั้งพรรณไม้และผลไม้ของไทยระหว่างการเดินทางนี้ นอกจากแสดงขนบวรรณคดีและศิลปะในงานนิราศที่ทำให้วัตถุประสงค์การบรรยายเส้นทางการเดินทางของผู้แต่งดำเนินต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้วยังสะท้อนให้เห็นภูมิรู้ทางธรรมชาติวิทยาของผู้แต่งและแสดงให้เห็นความอุดมสมบูรณ์ ความหลากหลายทางธรรมชาติของพรรณไม้ในไทยอีกด้วย ท้ายที่สุดแล้ว ผู้แต่งได้เสนอภาพรวมว่า เมืองไทยเป็นประเทศที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาก มีความอุดมสมบูรณ์โดยเฉพาะในด้านทรัพยากรธรรมชาติทั้งข้าวปลาอาหาร ไร่ธัญญา พืชไร่ และที่ดินที่มีความเหมาะสมในการเพาะปลูกพืชพรรณต่าง ๆ ทรัพยากรทางธรรมชาติเหล่านี้นับเป็น “สินทรัพย์” ของชาติที่ประเมินค่ามิได้ ดังนั้น ผู้อ่านในฐานะประชาชนผู้อยู่อาศัยก็ควรภูมิใจ มีความรักความหวงแหนดินแดนนี้โดยเห็นแก่ความสำคัญและความเจริญรุ่งเรืองของชาติดังความว่า

เมืองไทยเราอุดมเลิศประเสริฐนัก	มีไม้สักไม้แก่นแสนวิถิตถาร
มีข้าวเหลือเกลือกหลามตามดินแดน	มีอาหารต่างต่างอย่างเหลือเฟือ
มีแร่ธาตุต่าง ๆ อย่างวิเศษ	ในขอบเขตกรุงไกรทั้งใต้เหนือ

เกิดสำหรับกับบุญมาจุนเจือ	จะขายเกือกกุลนิเวศประเทศไกล
ไทยเรามีน้ำดินเป็นสินทรัพย์	อเนกนับราคาหาสุดไม่
ได้กินอยู่สุขเกษมปลื้มเปรมใจ	จงรักษไคร่ถิ่นฐานบ้านเมืองเรา

(นิราศถ้ำจอมพล, 2555 : 205 – 206)

ที่กล่าวมาข้างต้นเห็นได้ว่านิราศทั้งสองเรื่องคือ **นิราศถ้ำจอมพล** และ **นิราศสุโขทัย** ได้เสนอแนวคิดเพื่อชี้ให้เห็นคุณค่าความสำคัญของศิลปะสถาปัตยกรรมแบบไทย ผู้แต่งนิราศต้องการสะท้อนปัญหาการขาดความเอาใจใส่ดูแลโบราณสถานและโบราณวัตถุเพื่อให้ผู้อ่านเกิดสำนึกหวงแหนสมบัติของชาติโดยจะต้องร่วมมือกันจัดการแก้ไขปัญหา ทั้งนี้ ในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่สืบเนื่องมาจากรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงใฝ่พระราชหฤทัยในด้านการสืบสานและวางรากฐานทางศิลปวัฒนธรรมเพื่อเป็นการแสดงตัวตนเท่าเทียมกับอารยประเทศและเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรม อีกทั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งราชบัณฑิตยสถานขึ้นเมื่อ พ.ศ.2469 ราชบัณฑิตยสถานนี้ได้ทำหน้าที่ทั้งการสอบค้นเอกสารโบราณและการตีพิมพ์เผยแพร่ การค้นคว้าสำรวจ ขุดค้น บูรณะและขึ้นทะเบียนโบราณสถานซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นอำนาจหน้าที่ของกรมศิลปากรในปัจจุบันอีกด้วย (ฉัตรบงกช ศรีวิวัฒนสาร, 2549: 14) แนวพระราชดำริดังกล่าวจึงอาจส่งผลต่อการนำเสนอแนวคิดของผู้แต่งซึ่งแต่ง **นิราศถ้ำจอมพล** และ **นิราศสุโขทัย** ในช่วง พ.ศ.2471 และ พ.ศ.2473 ตามลำดับ

3.2.4 การตระหนักถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชาติ

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมาเป็นช่วงเวลาที่ต่างชาติเข้ามามีบทบาทด้านเศรษฐกิจและสังคมไทยเป็นอย่างมากทั้งชาติตะวันตกและชาติจีน คนต่างชาติซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนจีนได้เข้ามาทำกิจการในประเทศไทย ขณะที่คนไทยกลับไม่สนใจประกอบกิจการอุตสาหกรรมใด ๆ มีอุปนิสัยรักความสบาย ชอบเล่นการพนันขั้นต่อ ทำให้เศรษฐกิจของชาติตกอยู่ในมือของคนต่างชาติ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมและมีพระราชดำริเตือนประชาชนให้ระวังภัยจากคนจีน เนื่องจากขณะนั้นคนจีนมักจะไม่ยอมเสียภาษีอากร และมักส่งเงินไปยังบ้านเกิดเมืองนอนของตนคราวละมาก ๆ (สุกัญญา ติระวนิช, 2532 : 13-14) ขณะนั้น ประเทศไทยมีรายจ่ายจำนวนมากเพื่อรักษาความมั่นคงด้านต่าง ๆ เช่น การรักษาความมั่นคงของประเทศทำให้ต้องทุ่มเทงบประมาณทางการทหารจำนวนมาก การยกเลิกภาษีรัชชูปการจากผู้ที่ถูกเกณฑ์ทหารและปลดประจำการแล้ว การยกเลิกโรงหวยใน พ.ศ.2459 ทำให้รัฐบาลเสียรายได้ไปเป็นจำนวนมาก (พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, 2541 : 603)

เช่นเดียวกับเหตุการณ์หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมาเป็นยุคสมัยที่ประชาชนส่วนหนึ่งเริ่มเรียนรู้การปกครองในระบอบประชาธิปไตย แต่ประเทศไทยต้องประสบกับปัญหาเรื่องอิทธิพลของคนจีนและปัญหาการความนิยมตามกระแสต่างชาติที่ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของไทย นิราศกลุ่มที่เลือกมาศึกษานำเสนอการวางแนวทางการพัฒนาประเทศเพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชาติ คือ การระมัดระวังตนไม่ตกอยู่ในความหลงที่ไม่เหมาะสมเพราะความหลงเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนา การส่งเสริมอาชีพที่เป็นประโยชน์ให้กับประชาชนในชาติ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.4.1 การไม่หลงตามค่านิยมที่ไม่เหมาะสม

การเสนอว่าการรักษาความมั่นคงของชาติเริ่มต้นจากการไม่ตกในความลุ่มหลงปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนใน **นิราศมะเหลเถไถ** พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว **นิราศเลิกไฟ** ของนายเจริญ **นิราศถ้ำจอมพล** ของคุณหญิงเชื่อนเพ็ชรเสนา (สัมจิน อุดมหรณันท์) ซึ่งแต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แนวคิดในนิราศกลุ่มนี้อาจได้รับอิทธิพลมาจากแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า ความหลงนั้นเป็นอุปสรรคสำคัญของการพัฒนาประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (จมีนอมรัตนารักษ์, 2512 : 212) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบอุปนิสัยพื้นฐานของคนไทยเป็นอย่างดี ดังที่ทรงอ้างหนังสือพิมพ์ในประเด็นเศรษฐกิจว่า พระองค์ไม่ทรงเชื่อว่าคนไทยจนจริง เพราะถึงอย่างไร เมืองไทยก็ยังมีอุดมสมบูรณ์ในผืนแผ่นดินที่สามารถพลิกมาใช้ประโยชน์ได้ แต่ปัญหาของคนไทยอยู่ที่ความหลงค่านิยมผิด ๆ ความซี้เกียจ ชอบเล่นการพนันและความสุรุ่ยสุร่าย รวมไปถึงการที่คนไทยชอบเป็นเสมียนมากกว่าอยากจะเป็นเกษตรกรหรือพ่อค้าก็เป็นเหตุสำคัญที่ทำให้คนต่างชาติถือโอกาสเข้ามาครอบงำผลประโยชน์จากเมืองไทยอย่างเป็นกอบเป็นกำ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเรียกร้องให้คนไทยเป็นตัวของตัวเอง อย่าเลียนแบบผู้อื่นโดยไม่พิจารณาสภาพการณ์ของตนอย่างถ่องแท้ (สุกัญญา ตีระวนิช, 2532 : 12-22) ผู้แต่งนิราศซึ่งเป็นประชาชนในยุคสมัยจึงน่าจะได้รับอิทธิพลจากแนวพระราชดำริดังกล่าวและเสนอให้ประชาชนในยุคนั้นเห็นปัญหาจากความหลงตามค่านิยมที่ไม่เหมาะสมเป็นอุปสรรคต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชาติทั้งความหลงการพนัน ความหลงวัฒนธรรมสินค้าจากต่างชาติ ปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสังคมและเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาโดยการแนะนำให้ประชาชนประพฤติตนอย่างเหมาะสม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) การไม่เล่นพนัน

ดังที่ผู้วิจัยกล่าวในบทที่ 2 แล้วว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้เลิกการพนันห่วยและเลิกบ่อนเบี้ยเมื่อ พ.ศ.2459 เพราะพระองค์ทรงพระราชดำริว่า คนไทยนิยมเล่นการพนันกันมาก แต่การพนันนั้นก่อให้เกิดพิษภัยแก่ประเทศชาติเป็นอย่างยิ่ง ทำให้ประชาชนไม่มีเวลาประกอบกิจการงาน ทั้งยังอาจเป็นเหตุให้เกิดการทะเลาะวิวาทแตกสามัคคีและล้มจมไปตามกันที่สุดในที่สุด (จมีนอมรตฤณารักษ์, 2512 : 212) อย่างไรก็ตาม หลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติเลิกการพนันห่วยและบ่อนเบี้ยแล้ว ในสังคมไทยก็ยังมีผู้ลักลอบเล่นการพนันอยู่เป็นจำนวนมาก ดังข้อความที่ปรากฏใน **นิราศเลิกไฟ** (2461) **นิราศมะเหลเถไถ** (2465) ซึ่งแต่งขึ้นภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติฯ เช่น “การพนันฉันเข้าใจว่าไม่หมดยังปรากฏเฟื่องฟูในกรุงศรี” “เขาแอบล่อกันได้ตั้งใจหวัง ถึงจะห้ามเท่าไรก็ไม่ฟัง เขาก็ยังลักเล่นกันเป็นเบือ” “พวกลักเล่นเห็นว่าเข้มเค็มดังเกลือ ยิ่งกว่าเสือกกลางป่าศกตาครณ์” (**นิราศเลิกไฟ**, 2522 : 28-29) และ “อีกลอบลักเล่นการพนันกะมันมูบ ยามถูกจับบ่นอุบกะมูบมา” (**นิราศมะเหลเถไถ**, 2517: 121) เป็นต้น

ใน**นิราศเลิกไฟ** ผู้แต่งได้ชี้ให้เห็นว่า การพนันเป็นอบายมุขและการเล่นพนันนั้นย่อมนำไปสู่ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในชาติขณะนั้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเรื่องความยากจน จากความว่า

ที่ง่อยเปลี้ยเสียแข้งเรียวแรงอ่อน	จะต้องจรถือกาลาน่าใจหาย
เกียรตยศลดน้อยลงถอยคลาย	ต้องเร่ร้ายจนจ่อเที่ยวขอทาน

(นิราศเลิกไฟ, 2522 : 22)

ผู้แต่งนำเสนอให้เห็นว่า โทษภัยของการพนันไม่เพียงแต่จะทำให้สูญเสียทรัพย์สินเท่านั้น แต่ผู้แต่งยังเสนอโทษภัยของการเล่นการพนันกัดปลา ชนไก่ โดยเชื่อมโยงกับความเชื่อทางพุทธศาสนาเรื่องบาปบุญอีกด้วย ดังความว่า

ไก่ปลากัดปลาเข็มยังเต็มปีด	ยังนอนอืดอยู่หรือคือโฉน
ใยไม่พลอยลอยคลาดนิราสไป	อยู่ทำไมบาปกรรมจะนำตน

(นิราศเลิกไฟ, 2522 : 34)

นอกจากโทษของการพนันจะทำให้ผู้เล่นเดือดร้อนทั้งในทางโลกคือสูญเสียทรัพย์สินสมบัติและทางธรรมคือเป็นผู้บกพร่องในศีล มีบาปกรรมติดตัวแล้ว ปัญหาจากการพนันยังส่งผลให้ประเทศชาติไม่สามารถพัฒนาเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ เพราะบุคคลในชาติต่างไม่ประกอบกิจการงานตาม

หน้าที่ ดังนั้น ประชาชนจึงควรเลิกเล่นการพนันแล้วสร้างอาชีพหาเลี้ยงตนตามสถานภาพและยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น สังคมสมัยนั้น การเล่นไพ่เป็นที่นิยมในหมู่แม่บ้าน หลังจากการทำงานบ้าน กลุ่มแม่บ้านมักพักผ่อนตั้งวงเล่นไพ่พูดคุยกัน (กาญจณี คำบุญรัตน์, 2558 : 66 - 67) นายเจริญได้แสดงทัศนะว่า ผู้หญิงไม่ควรเห็นความสุขจาก “การนั่งเล่น” แต่ควรเห็นความสำคัญของการศึกษาหาความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานฝีมือต่าง ๆ เพื่อสร้างรายได้เป็นทุนในการเลี้ยงชีพ จากความที่ว่า “เตรียมต้นทุนไว้ค้าหากำไร” ดังนี้

การนั่งเล่นแสงภาพมันหยาบยิ่ง	การผู้หญิงควรแต่รักเย็บปักไหม
จักรกับเท้าเล่มมือถือตะไกร	ตัดเย็บไปนั้นแหละดีจะมีคุณ
การขยันหมั่นทำจะล้ำเลิศ	งามประเสริฐบริสุทธิ์เครื่องอุดหนุน
เกิดมากันทันสมัยได้เป็นบุญ	เตรียมต้นทุนไว้ค้าหากำไร

(นิราศเลิกไฟ, 2522 : 50)

ผู้แตงนำเสนอว่าการปรับปรุงความประพฤติดังกล่าว นอกจากเป็นการพัฒนาตนเองเพื่อให้เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติแล้ว ยังนับเป็นสนับสนุนพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้อีกทางหนึ่งด้วย ดังความว่า

พวกชาวเราเฝ้าหลงทงจิตต์	มิได้คิดยากจนเป็นคนชั้น
ไม่เป็นเครื่องประหารการพนัน	เมื่อเลิกกันแล้วดีเห็นมีคุณ
หวยก็ล้อบ่อนไพ่ก็ไล่สิ้น	อยู่หนักดินกิเลสเป็นเศษคุณ
พระจอมเกล้าเจ้าหล้าทรงการุณ	นับว่าคุณเลิศกว่าตถุการ

(นิราศเลิกไฟ, 2522 : 51)

CHULALONGKORN UNIVERSITY

นอกจากนิราศเลิกไฟของนายเจริญจะแนะนำให้ประชาชนไม่ลุ่มหลงในการพนันแล้วยังปลูกฝังให้ประชาชนหมั่นสร้างกุศล และมีคุณธรรมด้วย อาทิ การปลูกฝังคุณธรรมเรื่องความซื่อสัตย์ ความกตัญญู การสอนเรื่องหลักเบญจศีล เป็นต้น (นิราศเลิกไฟ, 2522 : 32-37) โดยเหตุผลประการสำคัญของการปลูกฝังคุณธรรมให้ประชาชนห่างไกลจากการพนันหรืออบายมุข นอกจากเป็นการแสดงความเจริญของชาติเพื่อป้องกันการรุกรานจากชาติที่เจริญแล้ว ส่วนหนึ่งก็เกิดจากปัญหาการเมืองภายในประเทศด้วยเช่นกัน ในคราวที่เกิดเหตุการณ์ ร.ศ.130 เหตุผลหนึ่งที่กลุ่มผู้ก่อความขัดแย้งอ้างถึงเพื่อต้องการเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองคือ ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศขาดการศึกษาและไม่ค่อยมีสัมมาสติไปในทางที่รู้เหตุผลตามพระธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีการเบียดเบียนข่มเหงกันอยู่เป็นประจำ กลุ่มผู้ก่อความขัดแย้งจึงมีความคิดเห็นว่า

การที่ในสังคมมีประชาชนพลเมืองมากก็เป็นเพียงการมากด้วยปริมาณ แต่มิได้มากด้วยคุณธรรมปัญญา
นั่นเอง (ปัญญา บริสุทธิ์, 2538 : 74)

2) การไม่หลงตามค่านิยมต่างชาติ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์มีพระราชดำริ
“ไม่สนับสนุนการเอาอย่างต่างชาติอย่างไม่ไตร่ตรองให้รอบคอบ” จากพระราชนิพนธ์บทความต่าง ๆ
ที่พระองค์ทรงเผยแพร่เพื่อกล่อมเกลาคิดใจของประชาชน อาทิ พระราชนิพนธ์เรื่องโคลนติดล้อ
ซึ่งสุภัญญา ติระวนิช (2532 : 134) ได้กล่าวว่า แก่นเรื่องของบทที่ 1 เรื่อง การเอาอย่างโดยไม่
ไตร่ตรองมีอยู่ว่า วิธีการประพฤติปฏิบัติตามชาวตะวันตกไปทุกเรื่องนั้นทำให้คนไทยถูกดูหมิ่นว่า
ต่ำต้อยและเป็นเหตุให้ชาติอื่น ๆ เสื่อมความนับถือ ในเวลาที่เกิดเหตุการณ์สงครามโลกเช่นนี้ คนไทย
จึงควรเป็นตัวของตัวเอง รู้จักเลือกรับปรับใช้และสนับสนุนการมีความคิดสร้างสรรค์ และในบทที่ 5
เรื่อง ความเห็นผิด มีแก่นเรื่องกล่าวว่า คนไทยบางคนมีความเห็นว่าหากประพฤติตามแบบอย่างยุโรป
แม้จะผิดธรรมเนียมจรรยา ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี เช่น การเลี้ยงรับรองกันด้วยเหล้า การเรียนกฎหมาย
เพราะต้องการนำวิชามาใช้เป็นเครื่องมือทำร้ายผู้อื่น และการมีความคิดเห็นที่ผิดว่า อิศระคือการเลือก
ทำอะไรอย่างไรตามใจชอบ คนไทยที่ดีจึงไม่ควรคบคนเหล่านี้ แนวคิดดังกล่าว สอดคล้องกับเนื้อหา
ตอนหนึ่งในหนังสือพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่อง **ปลุกใจเสือป่า**
ที่เสนอให้คนไทยรู้จักเลือกรับปรับใช้วัฒนธรรม ค่านิยม หรือความนิยมของตะวันตกที่เผยแพร่เข้ามาใน
ประเทศ พระองค์ทรงเสนอให้คนไทยใช้สติปัญญาพิจารณาความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมต่าง ๆ ของ
พฤติกรรมของตะวันตกร่วมกับบริบทสังคมไทยเพื่อนำให้ชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ดังความว่า

ฉลาดกรณัณมหาวิทยาลัย

การที่ประพฤติตนตามอย่างฝรั่งนั้น ถ้าประพฤติตามในทางที่ดีก็ไม่น่าติเตียน
นี่เลือกประพฤติแต่เฉพาะในทางที่จะสะดวกแก่ตนอย่างเดียว ที่จะไม่สะดวกก็ไม่เก็บ
มาประพฤติตามบ้าง ฝรั่งเขารักชาติบ้านเมืองของเขา ทำไมไม่รักบ้าง วังไปรักไปนิยม
ชาติอื่นภาษาอื่นของเขาทำไม ชาติของเราเองเลวทรามอย่างไรจึงรักไม่ได้ ขอให้เชื้อ
ข้าพเจ้าเถิด ข้าพเจ้าได้ไปศึกษาอยู่ในประเทศยุโรปเกือบ 10 ปี ข้าพเจ้าคงจะต้องได้
สังเกต ได้รู้จักอัธยาศัย และความคิดของชาวยุโรปบ้าง เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจะกล่าว
ได้ด้วยความเชื่อมั่นว่า คนไทยที่ไม่รู้จักรักชาติของตนเอง อย่าปล่อยให้ชาวยุโรปเขา
จะนับถือ มีแต่เขาจะดูถูกเท่านั้น

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2530 : 29)

นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงเตือนคนในชาติให้มีความระมัดระวังในการ
คบหาสมาคมหรือค้าขายกับคนจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในผืนแผ่นดินไทย แต่ไม่

ถือตนว่าเป็นคนไทย เสียสละหรือทำประโยชน์แก่ประเทศชาติด้วยความรักชาติหรือความจงรักภักดีในสถาบันพระมหากษัตริย์อีกด้วย นอกจากนี้ สาเหตุสำคัญประการหนึ่งของปัญหาเศรษฐกิจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เกิดขึ้นเพราะการแทรกแซงทางเศรษฐกิจของคนจีนในประเทศ ดังความว่า

คนจีนได้แทรกซึมเข้าแย่งอาชีพคนไทยจากงานทางด้านฝีมือ การค้าและเข้าผูกขาด แสวงหาผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจจากคนไทย โดยขายของที่จำเป็นในการครองชีพด้วยราคาอันสูง และบางครั้งซื้อข้าวที่ปลูกโดยคนไทยในราคาต่ำ ถ้าไรที่คนจีนหาได้นี้ ก็ถูกส่งไปยังเมืองจีน ซึ่งเท่ากับเป็นการสูญความมั่งคั่งไปจากประเทศไทยโดยไม่มีที่สิ้นสุด

(ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและสมภาพ มานะรังสรรค์, 2527: 496-497)

การเสนอเนื้อหาที่ว่า ความหลงตามต่างชาติเป็นอุปสรรคของการพัฒนาชาติบ้านเมืองเห็นได้อย่างชัดเจนใน**นิราศมะเหลเถไถ** พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสนอให้ประชาชนต่อต้านการเลียนแบบต่างชาติที่ไม่ก่อผลดีให้แก่ความเจริญของชาติ เช่น การที่คนไทยและคนจีนในชาติหมกมุ่นในการพนันและอบายมุขต่าง ๆ การเที่ยวเตร่ในยามวิกาล ดังความว่า

กินข้าวต้มพลางมองมอลองเฉ	มลกชนกนั้เผลไถล
พุดแคะเคาะเกาะแคะแต่ละไต	ชวนกันไปโคมเขี้ยวมะเงี้ยวรูป
อีกลอบลักเล่นการพนันกะมันมูบ	ยามถูกจับบ่นอุบกะมูบมา
เมื่อเช่นนี้หาทรัพย์กะหับหือ	ได้เท่าใดก็ไม่พออุทอกำ
โลกยวนใจให้คิดกะมิดขำ	ระยำป่าฉ้อโกงมโลงชู
ที่เขาชวนเที่ยวเตร่มะเหลเถไถ	มิใช่เพราะเขารักกะมักหมา
เพราะเขาเห็นเราโง่งมะโทเททา	จึงกะเงาจูงจุมูกะมูบทุกเท
เราเปนไทยฉันใดกะไปเป๊ก	ไปพอใจคบเจ๊กกะเป้เหล
เปนไทยควรคบไทยมะโกเย	ปล่อยเจกจับกับคบกกันเอง

(**นิราศมะเหลเถไถ**, 2517 : 121-122)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชวิจารณ์ว่าการเลียนแบบทุกอย่างจากต่างชาตินั้นมิใช่สิ่งที่จะช่วยพัฒนาประเทศได้อย่างยั่งยืน หรือทำให้ชาติมีความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคง แต่การเลียนแบบอย่างไม่รอบคอบกลับเป็นเครื่องขัดขวางความเจริญของชาติเพราะทำให้ถูกชักจูงไปในทางที่ผิด และเสียเปรียบต่างชาติ (**นิราศมะเหลเถไถ**, 2517: 121-123)

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่เห็นด้วยกับการคบค้าขายกับคนต่างชาติ โดยเฉพาะคนจีนบางกลุ่มที่มีนิสัยเอาเปรียบ พระองค์มีพระราชวิจารณ์ว่า คนจีนบางกลุ่มนั้นมิได้มีความหวังดีกับคนไทยเท่ากับพวกพ่อค้าของตนในประเทศจีน คนจีนบางกลุ่มเข้ามาคบค้าคนไทย เพราะผลประโยชน์ที่จะได้รับกลับไปพัฒนาประเทศของตนเอง พระองค์ทรงสนับสนุนให้คนไทยคิดอ่านอย่างรอบคอบ รู้จักใช้ทรัพย์สิน “เป็นประโยชน์แก่ตน” และ “ช่วยชาติศาสนา” เพราะทุกคนเป็นส่วนสำคัญที่จะสามารถทำให้สถาบันหลักของประเทศมีความเจริญก้าวหน้าได้โดยใช้กำลังกายและสนับสนุนกำลังทรัพย์ช่วยชาติในทางที่เหมาะสม ดังความว่า

ออมกำลังตูไว้มไต่ดบ	สงวนทรัพย์เอาไว้ใช้มไต่ดบ
เปนประโยชน์แก่ตนมะกนทา	และช่วยชาติศานามะกายอ
ดีกว่าจ่ายทรัพย์เปลืองกะเปื่องเป๊ก	เปนประโยชน์แก่เจ๊กกะเด็กต่อ
เจ๊กล่อเอาเงินเรากะเปาลอ	เพื่อส่งไปเมืองจอกะม้าเก้า

(นิราศมะเหลเถไถ, 2517 : 122)

ในทางกลับกัน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงชื่นชมคนต่างชาติที่มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เอาเปรียบ และมีน้ำใจช่วยเหลือคนในชาติ พระองค์มีพระราชดำริว่า คนต่างชาติกลุ่มนี้เป็นคนที่น่าคบหาสมาคมด้วยเพราะสามารถพึ่งพาอาศัยกันและกันจนนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าต่อไป

ต่อจีนใดใจดีหะทีทิด	สุจริตชอบเราหะเทาเถง
หวังประโยชน์ร่วมกันกะปันเลง	นั่นเงินเจงควรคบกะมบัทก
เพราะจีนซื่อซื่อจริงกะปังโลง	ไม่ฉ้อโกงมิตรสหายกะมายตัก
มีกิจได้อาศัยมะใจจี้ก	เขาไม่พักผิดผ่อนกะปอนลือ
อันคนดีมีศีลสมินถัน	ไทยหรือจีนเหมือนกันสมันถือ
หรือฝรั่งผิวขาวสมาวทือ	จะคบคือสมงถงคงภียโยฯ

(นิราศมะเหลเถไถ, 2517 : 122-123)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินผ่านนิหารโบราณ บริเวณเชิงเขาสะแกกรัง จังหวัดอุทัยธานี และทอดพระเนตรเห็นประวัตินผู้สร้าง คือ “ขุนกอบ-โกยกิจ” ซึ่งเป็นคนจีนเข้ามาค้าขายในไทยจนร่ำรวย พระองค์ทรงชื่นชมและยกตัวอย่างการกระทำของคนจีนผู้นี้ โดยเฉพาะในเรื่องการใช้จ่ายทรัพย์สินเพื่อทำนุบำรุงชาติบ้านเมือง “ถิ่นอาศัย” ซึ่งนับเป็นแบบอย่างที่คนไทยควรนำไปประพฤติปฏิบัติตาม

ท่านขุนนี้ดีนักมะฮักมะไฮ	อยู่เมืองไทยนานแล้วมะแฮวเฮย
ตั้งใจฝังรกรากทะเลมากเทอ	เงินทองไม่ทะเลเมอเทอส่งเมืองจีน
ทะมักทักรักไทยใจมันมุ่ง	จะบำรุงถิ่นอาศัยทะเลไม่ถีน
ทะมานทานการกุศลมะฮอนฮีน	เรียกว่าจีนนำคบมะฮบฮฮา
.....
ทุกคนไทยใจเช่นนี้มะฮอินปิน	สยามคงมะหินถินกบินโล

(นิราศมะเหลเถไถ, 2517 : 147)

ในนิราศถ้ำจอมพล ผู้แต่งไม่เห็นด้วยที่คนไทยหลงตามค่านิยมต่างชาติอย่าง ไม่พิจารณารอบคอบรอบด้าน ผู้แต่งชี้ให้เห็นข้อเสียของการหลงตามตะวันตก เช่น การละเล่นกีฬาตาม อย่างตะวันตกที่มีอุปกรณ์เครื่องเล่นราคาสูง การตีมิวสิคี่ บรันตี การสูบบุหรี่ ผู้แต่งไม่เห็นด้วยกับการกระทำดังกล่าว เพราะนอกจากทำให้เสียพลังงานร่างกายไปอย่างไม่ควรแล้วยังสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายที่ สนับสนุนรายได้แก่คนต่างชาติ ในขณะที่ประเทศกำลังเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ³ ดังความว่า

เชื้อฝรั่งสั่งสอนเตะบอลเถิด	จะบังเกิดกล้ำเนื้อนั้นเหลือแสน
ลูกชนไก่ใช้ตะแกรงแกว่งตีแทน	หนุ่มสาวเล่นตามคำเขารำพัน
ลงทุนซื้อเครื่องเล่นเห็นสนุก	ไม่ต้องทุกข์ถูกหรือแพงจะแข่งขัน
พ่อหรั่งชายได้ยั้งนั่งยั้งฟัน	เหมือนช่วยกันส่งดอกเบี้ยเขาเสียแรง
ต้องละทิ้งการบ้านทะยานเล่น	เหงื่อตกเป็นน้ำฝนหน้าหม่นแห้ง
ทั้งหิวหอบบอบซำเห็นดำแดง	บางคนแข่งขาหักแทบดักดาน
ช่างหลงเชื่อเนื้อจะเกิดเพราะเชิดร่าง	ข้าวแกงต่างหากก็เกิดเนื้อหาญ
อันเมืองเขาหนาวลั่นเหลือทนทาน	จึงต้องการความร้อนให้พ่อนเบา
อากาศของเมืองเราร้อนอ้าวอบ	ยังจะคบความร้อนมาป้อนเผา
ทั้งบรันตีวิสิคี่ว่าดีเอา	ใส่ฟุงเนายังไม่นี้กรู้สึกกัน
อีกบุหรี่ประดาชขาวหนุ่มสาวชอบ	ช่วยกันหอบเงินของเราเผาให้ท่าน

³ ในช่วงเวลาดังกล่าว ประเทศไทยประสบวิกฤติเศรษฐกิจ คือ ปัญหาการผลิตข้าวส่งออกไม่ได้ แต่กลับมีการ บริโภคสินค้าจากต่างชาติเป็นจำนวนมาก ตั้งแต่ พ.ศ.2463 เป็นต้นมา และปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งสำคัญของโลก พ.ศ.2472 ที่ได้เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน ในตลาดหุ้นสหรัฐอเมริกา ยังส่งผลกระทบต่อวงการการเงินการคลังของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกทำให้ภาครัฐกิจเอกชน และภาคเกษตรกรรมในประเทศไทยได้รับผลกระทบอีกด้วย (เรืองวิทย์ ลิ้มปนาท และคณะ, 2560 : 62)

ถูกทางอ้อมล้อมรอบเป็นขอบคัน จะเหลือกันแต่เปลือกกระเดือกกลืน
(นิราศถ้ำจอมพล, 2555 : 147)

ผู้แต่งได้ชี้ให้เห็นด้วยว่าการเล่นกีฬาดังกล่าวอาจก่อให้เกิดอุบัติเหตุ ทำให้ร่างกายเหนื่อยล้าและได้รับบาดเจ็บ ทั้ง “หิวหอบบอบซ้ำ” และ “แข่งซาหัก” ทั้งนี้ ผู้แต่งให้เหตุผลว่าสภาพภูมิอากาศของตะวันตกและไทยนั้นแตกต่างกัน ตะวันตกมีอากาศหนาวเย็น ผู้อาศัยในพื้นที่ดังกล่าวจึงต้องทำให้ร่างกายอบอุ่น จากความว่า “อันเมืองเขาหนาวล้นเหลือทนทาน จึงต้องการความร้อนให้ผ่อนเบา” (นิราศถ้ำจอมพล, 2555 : 147) ขณะที่เมืองไทยมีอากาศที่ร้อนอบอ้าว ประชาชนจึงควรตระหนักในข้อเท็จจริงดังกล่าวและเลิกหมกมุ่นในกิจกรรมที่เลียนแบบตามตะวันตกโดยไม่คิดให้รอบคอบ ประชาชนควรใช้แรงงานและใช้สติปัญญาในการทำงานหรือหาทรัพย์สินด้วยหนทางอื่น ๆ ที่ผู้แต่งเห็นว่าอาจก่อประโยชน์ได้มากกว่า เช่น

ถ้าเอาแรงที่เสียไปใช้ฟันดิน	เพาะปลูกกินอิมเอมเกษมศรี
เหลือกินได้ขายทรัพย์สินับทวี	ทั้งได้ที่ดินต้องเป็นของเรา
ความสนุกสบายทั้งหลายเอ๋ย	ไม่อยู่เลยกับผู้ทำงานเขลา
ผู้ใดติมีปัญญาหาทรัพย์สินเอา	ก็อยู่แต่ตามกายจนวายปราณ

(นิราศถ้ำจอมพล, 2555 : 147)

คนในสังคมขณะนั้นไม่เพียงแต่หลงนิยมในกิจกรรมสันตนาการตามอย่างตะวันตกเท่านั้น แต่ผู้นิยมกินใช้ “ของนอก” เพื่ออวดแข่งขันกันด้วย ดังความว่า

ชอบกินใช้ของอย่างต่างชาติ	เป็นน่าเวทนานักหลงรักชั่ว
อนิจจาพวกเราช่างเมาแก้ว	ถ้าหมดตัวใครเล่าหนาจะปราณี
.....
ทำให้เงินไหลออกนอกประเทศ	จะเป็นเหตุเหนื่อยหน่ายนับตาเหลือเงิน
เหมือนแก้วสารพัดไม่ขัดเคือง	ถ้าหมดเปลืองแล้วเราจะเศร้าใจ

(นิราศถ้ำจอมพล, 2555 : 135)

ผู้แต่งกล่าวว่าการใช้ของกินของใช้จากต่างชาตินั้นเป็นเรื่องสิ้นเปลืองทรัพย์สินส่วนตัวโดยใช่เหตุ “ทำให้เงินไหลออกนอกประเทศ” อีกทั้งยังสนับสนุนรายได้และช่วยเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้ต่างชาติ แทนที่จะนำรายได้กลับสู่ชาติบ้านเมืองที่กำลังตกอยู่ในภาวะคับขัน ผู้แต่งกล่าวว่า “เงิน” ในขณะนั้นเป็นสิ่งที่หาได้ยากและมีความมาก เพราะการหมุนเวียนเงินภายในประเทศ

ขณะนั้นผิดเคื่อง “ค่าน้ำมันก็แยะ” ผู้แต่งจึงสนับสนุนให้ประชาชน “ไต่ร่ตรอง” ในการใช้จ่ายเงิน โดยเฉพาะ “การซื้อของนอก” ดังความว่า

อุตริตริอย่างใดอยากให้ออก	ซื้อของนอกกินกันเล่นไม่เห็นชั้น
ให้เงินทองล่องไหลไปทุกวัน	ค่าน้ำมันเราก็ก๊แย่งแย่งแสบกิน
การกินอยู่ฟุ้งฟ่องเป็นของง่าย	การหาเงินยากหลายแทบตายสิ้น
เห็นแต่กินพล่อยพล่อยอร่อยล้น	มิได้จินตนาณัยตรวจไต่ร่ตรอง

(นิราศสุโขทัย, 2555: 188)

นอกจากนี้ คุณหญิงเขื่อนเพชรเสนา ผู้แต่งนิราศถ้ำจอมพล และนิราศสุโขทัยยังได้แนะแนวทางแก้ไขปัญหาความ “หลง” ของประชาชนขณะนั้น โดยการชักชวนให้ประชาชนมีความคิดที่รอบคอบรอบด้าน ปรับตัวและปรับพฤติกรรมให้เหมาะสมกับสภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ ยกตัวอย่างเช่น ในนิราศถ้ำจอมพล ผู้แต่งได้ชี้ชวนให้ประชาชนหันมาใช้ของที่ผลิตในบ้านเมืองโดยเปรียบเทียบกับตัวผู้แต่งที่มีได้หลงนิยมซื้อเสื้อผ้าในห้างสรรพสินค้า “ยอนแฮมสัน” เพราะคนในสังคมชั้นสูงส่วนใหญ่นิยมการซื้อเสื้อผ้าจากห้างนี้เป็นอย่างมาก ดังที่ เสฐียรโกเศศ (2510: 48) กล่าวไว้ว่า ห้างยอนแฮมสันดำเนินธุรกิจขายผ้าเครื่องนุ่งห่มแพรพรรณที่นำเข้ามาจากต่างประเทศซึ่งนิยมใช้กันในราชสำนักและในวงสังคมชั้นสูงของไทยอย่างมาก เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากการแต่งกายของชาวตะวันตก อีกทั้งยังเป็นห้างรับตัดชุดสูทสากลที่มีชื่อเสียงในสมัยรัชกาลที่ 6 ด้วย อย่างไรก็ตามผู้แต่งกล่าวว่า ผู้แต่งได้เลือกสวมเสื้อผ้าตัดของร้านค้าที่รับตัดเสื้อผ้าตามท้องตลาดโดยทั่วไป ดังนั้นจึงมีทรัพย์เหลือเฟือเพียงพอในการใช้จ่ายเรื่องอื่น ๆ ดังความว่า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เห็นห้างยอนแฮมสันฉันทวันเหลือ	ก่อนขายเสื้อแพรผ้าราคาสูง
เขาซื้อแต่งแข่งขันกันจริง	ใครจะจูงฉันทซื้อหรือให้ปัน
ไม่ค่านับรับประทานเป็นการเหมาะ	ใช้แล้วเหาะไปได้ไม่ไผ่ฝืน
ฉันทสวมเสื้อร้านแจ็กเอกเหมือนกัน	ข้อสำคัญอยู่ที่ทรัพย์ไม่ยับเยิน
การบำรุงสินค้าพาราอื่น	ให้ครึกครื้นรุ่มรวยไม่ขวยเงิน
ของเมืองเราไม่มีหระท่าละเมิน	เหมือนหลงเดินทางผิดอนิจจา

(นิราศถ้ำจอมพล, 2555 : 129)

ในนิราศสุโขทัย ผู้แต่งได้ชี้ให้เห็นกิจกรรมสันตนาการและการออกกำลังกาย โดยประยุกต์ใช้วัชตธรรมชาตรอบตัว อาทิ การใช้ “พอนหญ้ามัดเป็นพวง” เพื่อเล่นไล่จับกัน การ “พูน

ทรายขวางทำเป็นกำแพง” เพื่อกระโดดข้ามแข่งกัน เป็นต้น การละเล่นดังกล่าวเป็นการประหยัดทรัพย์สิน โดย “ไม่ต้องไปซื้อประคองของฝรั่ง” ดังความว่า

เห็นเด็กเด็กเล็กโตสองโหลกว่า	วิ่งไขว่คว้าปล้ำกันสนั่นไหว
เอาฟ่อนหญ้ามัดเป็นพวงเล่นช่วงชัย	บ้างเอาเถิดเถิดไล่จับได้กัน
บ้างพุนทรายขวางทำเป็นกำแพง	กระโดดแข่งข้ามพันเป็นคนกลั่น
ข้ามไม้พันขนทรายหลายครัน	ถูกฮาลันปรับให้ทำใหม่ดี
บ้างวิ่งแข่งแข่งกันคั่นระยะ	ใครชนะให้ร้องก้องกันมี
ผู้แพ้ขอประวิงวิงอีกที	สามัคคีเล่นหยอกออกกำลัง
เล่นแต่ของธรรมชาติประสาทให้	ไม่ต้องไปซื้อประคองของฝรั่ง
ลูกอะไรไม่อะไรให้รุ่งรัง	เสียเงินทั้งเรื่องไม่เสียตายเลย

(นิราศสุโขทัย, 2555: 201)

การประพุดิตินมิให้ตกอยู่ในอำนาจความลุ่มหลงทั้งอบายมุข การพนัน และการมิให้ตนหลงตามต่างชาติโดยไม่พินิจพิจารณาให้รอบคอบนั้นเป็นวิธีการหนึ่งที่ประชาชนสามารถประพุดิตปฏิบัติเพื่อเป็นการช่วยเหลือชาติในขณะนั้นได้ เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบทั้งภายในและภายนอกประเทศ อาทิ ความขัดแย้งภายในประเทศและสงครามโลกครั้งที่ 1 (พ.ศ.2457-2461) อีกทั้งหลายประเทศในทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตก (ดวงกมล บางชวด, 2554 : 463) และประเทศไทยเองก็ประสบปัญหาเศรษฐกิจอย่างมากในช่วงทศวรรษ 2470 จึงจำเป็นต้องลดการนำเข้าสินค้าจากต่างชาติและส่งเสริมการใช้สินค้าภายในประเทศ ดังนั้น วิธีการที่จะทำให้ประเทศไทยปลอดภัยจากการยึดครองของต่างชาติวิธีการหนึ่งคือ การพัฒนาประเทศชาติโดยเสริมสร้างความมั่นคงให้กับประเทศเพื่อมิให้ชาติอื่นมารุกรานหรือมาตุถูกได้ การที่ประชาชนรู้จักใช้สติปัญญา มีความรู้ตัวในการกระทำสิ่งอันเป็นประโยชน์ รู้ข้อดีข้อเสียเปรียบของชาติตนเพื่อแก้ไขปรับปรุงก็ย่อมทำให้ประเทศชาติเกิดความมั่นคง มีความผาสุกร่มเย็นเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะทำให้ประเทศเจริญก้าวหน้าและเป็นเอกราชต่อไปได้ด้วยนั่นเอง

3.2.4.2 การส่งเสริมอาชีพให้แก่ประชาชน

การพัฒนาชาติให้เป็นสังคมที่เจริญทัดเทียมกับประเทศอื่น ๆ นั้น นอกจากต้องระมัดระวังตนเองไม่ให้ลุ่มหลงไปกับอบายมุขและค่านิยมตามต่างชาติแล้ว สิ่งสำคัญที่สุดในการสร้างชาติและแสดงออกถึงความรักชาติโดยแท้จริงนั้นคือ การรู้จักพึ่งพาตนเอง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า

เจ้าอยู่หัวทรงเน้นย้ำความคิดเรื่องนี้เป็นอย่างมาก สะท้อนให้เห็นจากงานพระราชนิพนธ์บทความหลายเรื่อง อาทิ บทความเรื่อง**ยิวแห่งบูรพทิศ** บทความเรื่อง**เมืองไทยจึงตื่นเถิด** จากความตอนหนึ่งที่ว่า “ชาติใด ๆ ก็ดีถ้าเป็นอยู่ไม่ได้โดยตนเองแล้ว ก็ไม่สมควรจะมีชื่อว่าเป็นชาติ ” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529 : 39 อ้างถึงใน อัญชลี ภูษะภา, 2553 : 298)

แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่องการปลูกฝังให้พึ่งพาตนเอง แม้จะไม่ได้สะท้อนให้เห็นในงานพระราชนิพนธ์**นิราศมะเหลเถไถ** แต่ก็ปรากฏในนิราศสมัยหลังคือ ช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้แก่ **นิราศถ้ำจอมพล** **นิราศสุโขทัย** ซึ่งภูมิหลังของผู้แต่งนั้นเป็นข้าราชการบริพารในยุคสมัย และ **นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ.2485** ที่บริบทสังคมการแต่งอยู่ในช่วงทศวรรษ 2470 และ 2480 ช่วงเวลาดังกล่าวประเทศชาติก็ได้ประสบปัญหาสำคัญคือ ปัญหาการ “รุกเจียบ” ทางเศรษฐกิจของคนจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยและมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจการค้าของไทยอย่างสูง และปัญหาที่คนไทยมีนิสัยเกียจคร้าน รักความสบาย ไม่เห็นประโยชน์และความสำคัญของทรัพยากรสินค้าที่มีอยู่ในชาติ ในขณะที่ประเทศไทยประสบวิกฤติเศรษฐกิจคือ ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งสำคัญของโลก พ.ศ. 2472 (The Great Depression 1929) ซึ่งเกิดขึ้นอย่างฉับพลันในตลาดหุ้นสหรัฐอเมริกา และส่งผลลุกลามไปยังการเงินการคลังของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ทำให้ธุรกิจเอกชนและเกษตรกรรมในประเทศไทยได้รับผลกระทบร้ายแรง (นันทนา กปิลกาญจน์, 2547 : 35-36) นอกจากนี้ ปิยนาล บุณนาค (2550 : 49) ยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่า สังคมในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นเกิดการล่มสลายของหัตถกรรมพื้นบ้าน สินค้าพื้นเมืองต่าง ๆ เพราะคนไทยนิยมบริโภคสินค้าสำเร็จรูปจากประเทศตะวันตก โดยเฉพาะการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยต่าง ๆ สังคมไทยในขณะนั้นประสบกับปัญหาคนว่างงานและการประกอบอาชีพในด้านต่าง ๆ จนรัฐบาลพยายามปลูกฝังความคิดเรื่องการสร้างรายได้เข้าประเทศโดยให้พึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ

ผู้แต่งนิราศเสนอให้ประชาชนในยุคนั้นสนใจประกอบอาชีพพึ่งพาตนเอง เพราะผู้แต่งมีความคิดเห็นว่าคนไทยเสียเปรียบคนต่างชาติโดยเฉพาะคนจีน ผู้แต่งนิราศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลสนับสนุนให้คนไทยหาช่องทางประกอบอาชีพเพื่อสร้างรายได้ให้ชาติทั้งในด้านการทำอุตสาหกรรม การกสิกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพาณิชย์กรรมและค้าขาย เช่น ใน**นิราศถ้ำจอมพล** ผู้แต่งเสนอให้ผู้อ่านเห็นความสำคัญของพื้นที่ทำเกษตรกรรมในประเทศใน**นิราศถ้ำจอมพล** เพื่อสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจและป้องกันมิให้คนต่างชาติซึ่ง “ขยันมากถากทำทุกถำเนา” เข้ามาครอบครองพื้นที่หรือเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจในประเทศ ดังความว่า

เมืองไทยเราพสุธาปาหญา่มาก	ทิ้งไว้ให้ตากแดดเปล่าเราไม่ฝัน
ความยากจนร่นรุกเข้าทุกวัน	ไม่ช่วยกันถางปลุกลูกหลานเรา
จะอยู่กินอะไรที่ไหนนั่น	พวกเงินบรรทุกมาอยู่เป็นภูเขา
ขยันมากถากทำทุกลำเนา	เป็นของเขาไปหมดเราอดตาย
จะโกรธาต่อแข่งว่าแย่งทำ	ก็เรากล้าอะไรอยู่รู้่ง่ายง่าย
บ้านของเราให้เขามาลอยชาย	เป็นน้าอายุอดสูเขาดูแคลน

(นิราศถ้ำจอมพล, 2555 : 146)

เมื่อผู้แต่งเดินทางผ่าน “มณฑลราชบุรี” ผู้แต่งได้กล่าวถึงทรัพยากรธรรมชาติสำคัญคือแร่ธาตุ “พลอยหินอย่างดีล้วนสีงาม” และแสดงทัศนคติว่าในยุคสมัยที่แต่งนิราศชิ้นนี้เป็นยุคสมัยของการแข่งขันทางเศรษฐกิจ จากความที่ “แขกฝรั่งตั้งกองประลองชุด” ดังนั้น ประชาชนคนไทยผู้เป็นเจ้าของพื้นที่ก็ควรกระตือรือร้นในการทำงานและคิดริเริ่มสร้างกิจการจากทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อที่จะได้ยกระดับฐานะความเป็นอยู่ ไม่ให้คนต่างชาติซึ่ง “อยู่ถึงเมืองไกล” เข้ามามีอิทธิพลต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศจนทำให้คนไทยเจ้าของประเทศต้อง “เป็นลูกจ้าง” ดังความว่า

อันมณฑลราชบุรีมีเหมืองแร่	คนไทยแท้ไม่มองครองถวิล
เขาอยู่ถึงเมืองไกลเอาไปกิน	บ่อพลอยหินอย่างดีล้วนสีงาม
แขกฝรั่งตั้งกองประลองชุด	ผลที่สุดพวกเราชาวสยาม
นั่งดูปากเขากินแลปลิ้นพลาบ	หรือคิดความเป็นลูกจ้างหมดยางอาย

(นิราศถ้ำจอมพล, 2555: 159)

ในนิราศสุโขทัย เมื่อเดินทางผ่านสถานที่ต่าง ๆ ที่เป็นแหล่งสำคัญในการประกอบอุตสาหกรรมของประเทศ ผู้แต่งสนับสนุนให้ผู้อ่านเห็นแบบอย่างการประกอบอาชีพ เช่น เมื่อเดินทางผ่านบริเวณอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ผู้แต่งได้เสนอให้ผู้อ่านเห็นความเพียรพยายามในการทำงานซึ่งเป็นงานหนักคือ การทำอุตสาหกรรมเหมืองแร่หิน ดังความว่า

ถึงบ้านหมี่มีก้อมองระเหิด	เขาระเบิดภูผามาเป็นแผง
.....
เขามีเพียรไม่น้อยชุดต่อยหิน	เราชุดดินง่ายง่ายไม่สังหรณ์
ร้องลำบากยากเหนื่อยเมื่อยบาทกร	จะนั่งนอนคอยท่าเวลาตาย
ศิลาแข็งแกร่งกล้าหนาแน่นสุด	เขายังอุตสาหัทยอยงัดต่อยชาย

หวังได้เงินมาบำรุงผดุงกาย

ให้สบายพูนสวัสดิ์พัฒนา

(นิราศสุโขทัย, 2555 : 179)

เมื่อเดินทางผ่านจังหวัดสุโขทัย ซึ่งเป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาคุณภาพดีของประเทศ ผู้แต่งได้เล่าประวัติการประกอบอุตสาหกรรมดังกล่าวว่า สมัยสุโขทัย คนจีนเข้ามาร่วมบทบาทด้านการค้าระหว่างประเทศ การส่งบรรณาการไปกรุงจีนเป็นโอกาสนำสินค้าจากจีนเข้ามาภายในประเทศ รวมทั้งเครื่องปั้นดินเผาคุณภาพดีที่คนไทยในขณะนั้นนิยมเป็นอย่างมาก ต่อมาช่างปั้นดินเผาจากจีนได้เข้ามาพร้อมคณะทูตเพื่อสอนคนไทยให้รู้จักวิธีทำเครื่องปั้นดินเผาตามแบบจีนซึ่งเรียกว่า “เครื่องสังคโลก” จึงเกิดการผลิตและการค้าเพื่อส่งออกเป็นสินค้าสำคัญของชาติ คนจีนจึงเป็นผู้มีส่วนช่วยให้เกิดการทำอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาขึ้น ทั้งนี้ เครื่องสังคโลกยังเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายต่อมาในสมัยอยุธยาตอนปลาย และสมัยกรุงศรีอยุธยาจวบปัจจุบัน (เรื่องวิทย์ ลีมนานาทและคณะ, 2560: 57) ก่อนจะสนับสนุนให้ผู้อ่านในยุคนี้เห็นความสำคัญของการผลิตการค้าขายสินค้าเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศชาติ ความว่า

ทำถ้ายชากาน้ำชาขามกระเบื้อง

ขายทั่วเมืองซื้อไว้ได้ใช้สอย

เหตุใดไทยไม่จำทำตามรอย

ซื้อเขาน้อยไปเมื่อไรชาติไทยเรา

ทำไมเป็นไม่อุตสำหรับาบดสี

เกิดมามีเท้ามีมือมันหรือเปล่า

เครื่องนุ่งห่มมกายพุ่มพวยเมา

ซื้อเขาเอาเสียทุกอย่างไม่สร้างเอง

การทิ้งสิทธิ์คิดให้ดีเถอะพี่น้อง

เราจะต้องถูกรดดมเขาข่มเหง

ถ้าพวกเราสามัคคีมีคนเกรง

ควรรีบเร่งรักษาสิทธิ์ทุกกิจการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(นิราศสุโขทัย, 2555: 198)

CHULALONGKORN UNIVERSITY

นอกจากนี้ ผู้แต่งยังเสนอตัวอย่างของการแปรรูปผลผลิตในท้องถิ่นเพื่อค้าขายหรือส่งออกเป็นการสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจ เมื่อเดินทางผ่านจังหวัดพิจิตร ผู้แต่งกล่าวถึงตำนานของเมืองก่อนจะเชื่อมโยงไปถึงชื่อเมืองเดิมซึ่งชื่อว่า เมืองสระหลวง เนื่องจากพิจิตรเป็นเมืองที่มีบึงใหญ่ “กว้างประมาณเจ็ดพันไร่กว่าใคร่ชม” มีสภาพภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมแก่การปลูกพืชพื้นถิ่นคือ บัวหลวง ผู้คนในเมืองเห็นความสำคัญของพืชท้องถิ่นดังกล่าว จึงต่างพากันแปรรูปบัวหลวงเป็นสินค้าพื้นถิ่นเพื่อบริโภคและค้าขายในเมือง (นิราศสุโขทัย, 2555 : 188) ดังความว่า

ปลูกบัวหลวงช่วงไซติประโยชน์หลาย

เก็บเมล็ดขายบรรทุกเวียนเดียวรดาขม

เป็นสินค้าหากำไรได้อุดม

ควรนิยมนักปองแต่ของไทย

เมล็ดบัวกินดีมีกำลัง

ทำได้ทั้งควหาหวานสมานไส้

ทำเป็นแปงแห่งเก็บไปกินไกล

ดัดแปลงได้โอชาสารพัน

(นิราศสุโขทัย, 2555 : 188)

ผลจากสภาพสังคมไทยในอดีตซึ่งเป็นสังคมที่มีการแบ่งชั้นวรรณะระบบศักดินา โดยยกย่องผู้มีอำนาจ ยศศักดิ์ ชาตวิบุติ ตำแหน่ง ตลอดจนยอมรับระบบเจ้าขุนมูลนาย เนื่องด้วยลักษณะนิสัยพื้นฐานของคนไทยที่รักความโอ้อ่า ภูมิฐาน จึงนิยมให้บุตรหลานของตนเข้ารับราชการเพราะมีความคิดความเชื่อว่าการทำงานใต้พระบรมโพธิสมภาร พระมหากษัตริย์ หรือ ได้ทำงานใกล้ชิดกับพระบรมวงศานุวงศ์นั้นเป็นมงคล และสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิต เป็นเกียรติแก่วงศ์ตระกูล (เพ็ญแข วัจนสุนทร, 2523: 39) ทำให้คนจีนเข้ามาตั้งรกรากในไทยขณะนั้นเห็นช่องทางการทำธุรกิจและค้าขาย กอปรกับมีอุปนิสัยที่ขยันอดทน ทำให้มีอาชีพและฐานะที่เจริญก้าวหน้ากว่าคนไทยเจ้าของประเทศ ผู้แต่งจึงกล่าวว่าการที่คนไทยไม่นิยมค้าขาย ปล่อยให้คนต่างชาติเข้ามาหารายได้จากการค้าภายในประเทศ นอกจากจะส่งผลกระทบต่อคนไทยมีรายได้น้อยหรือยากจนแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อรายได้ของชาติบ้านเมือง เป็นเหตุให้ชาติอื่น ๆ ดูหมิ่นอีกด้วย ผู้แต่งจึงต้องการให้คนไทยตระหนักและให้ความสำคัญถึงปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ให้มาก ดังความว่า

เขาพากันข้ามทะเลเฮกันมา

ชนเงินตราเมืองเราเอาสบาย

บ้างตั้งห้างสร้างตู้ชูสิ่งของ

ทั้งเพชรทองวางเยี่ยเฉลยขาย

เพราะพวกเราไม่กังวลจะจนตาย

จะทนอายุให้เขาพยายามไม่งามตา

เมื่อตัวเธอยากจนทนกันไม่ได้

ประเทศไซร์ต้องสมัครกันรักษา

อย่าให้ยากจนได้ขายพักตรา

แก่นานาประเทศเขาเราเป็นไทย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(นิราศสุโขทัย, 2555 : 194-195)

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ใน นิราศถ้ำจอมพล ผู้แต่งเสนอให้เห็นปัญหาการไม่นิยมสร้างอาชีพโดยการค้าขาย

และพยายามชักชวนให้คนไทยหันมาให้ความสำคัญแก่การค้าขาย เมื่อผู้แต่งเดินทางผ่านตำบลโพธาราม จังหวัดราชบุรี ผู้แต่งพบว่า สภาพแวดล้อมของสถานที่นี้มีความเจริญ และอุดมสมบูรณ์พร้อมทั้งแหล่งชุมชน แหล่งผลิต และแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้า ทว่าผู้ประกอบการส่วนใหญ่ในชุมชนแห่งนี้กลับเป็นคนจีน จากความว่า

ตำบลโพธารามสนามตั้ง

บ้านสะพรั่งคนผู้ไสว

มียุ่งข้าวยารวีโรงสีไฟ

ตลาดใหญ่ข้าวปลามาประชุม

พ่อค้าใหญ่ใครเล่าหนอล้วนพ่อเจ๊ก

รับซื้อเล็กน้อยไปจากไทยกลุ่ม

เหมือนต่อด้ายสายปั่นรวมกันรุ่ม

ม้วนเป็นกลุ่มเป็นก้อนต่างนอนกิน

ไอ้ออกคนไทยเราไหนหนอ	ใจไม่จ่อพ่อค้าหน้าถวิล
อยากจะเป็นแต่ขุนนางสำอองอินทร์	ถึงอยู่กินอัตคัดไม่ขัดใจ
สู้อัดทนจนจ่ออ่องอชิง	ไม่ตรองสิ่งที่เขาทำกรรมไฉน
คิดแต่จ่ายไม่คิดทำหากำไร	ถึงสมัยแล้วนะท่านชวนกันเร็ว
มัวไอ้อั่วเวลาเขาคว่าหมด	จนต้องอดหมดคำเป็นน้ำเหลว
การค้าขายไม่ควรตรองเป็นของเหลว	รีบตั้งเเวตั้งข้อท้อแท้เยา

(นิราศถ้ำจอมพล, 2555 : 146)

จากข้างต้น ผู้แต่งชี้ให้เห็นข้อเสียของการยึดติดกับค่านิยมเดิม คือ การที่คนไทยส่วนใหญ่นิยมรับราชการ นิยมอาชีพที่มียศถาบรรดาศักดิ์ ไม่ปรับเปลี่ยนตนตามสภาพการณ์สังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้คนจีนที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่เล็งเห็นโอกาสในการหาเลี้ยงชีพ และจับจองพื้นที่ค้าขายทำไร่สวน ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้นหากปล่อยนานวัน โดยไม่คิดแก้ไข ในท้ายที่สุด คนต่างชาติก็ย่อมเป็นผู้จับจองที่ดินส่วนใหญ่ของประเทศ ก่อนจะกล่าวถึงปัญหาและให้ภาพเปรียบเทียบความทุกข์สบายของพ่อค้าจีนคือ “ต่างนอนกิน” และความยากจนของ “ขุนนาง” ที่ต้อง “อยู่กินอัตคัด” นอน “จ่ออ่องอชิง” จากนั้น ผู้แต่งได้ชักชวนผู้อ่านให้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว โน้มน้าวใจให้ประชาชนพัฒนาตนเอง รักษาสิทธิประโยชน์ของตนเองก่อนที่ “เขา” หรือคนต่างชาติจะครอบครองอำนาจทางเศรษฐกิจ เพราะยิ่งเวลาผ่านไป คนต่างชาติเหล่านี้ก็ย่อมได้เปรียบคนไทยมากขึ้นเรื่อย ๆ ดังความว่า “ถึงสมัยแล้วนะท่านชวนกันเร็ว” และ “มัวไอ้อั่วเวลาเขาคว่าหมด” ดังนั้น คนไทยจึงไม่ควร “ท้อแท้” และเร่งสร้างเนื้อสร้างตัวจากการทำงาน ใน **นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ.2485** ก็เช่นเดียวกัน ผู้แต่งเสนอให้เห็นว่าสังคมยุคนั้น การประกอบกิจการค้าขายให้ผลกำไรมากกว่าการประกอบอาชีพรับราชการ ต่างจากสมัยอดีตที่มีค่านิยมเรื่องการถือยศตำแหน่งจึงมองว่าการรับราชการหรือการรับใช้เจ้านายย่อมมีโอกาสทางการงาน และเศรษฐกิจเลี้ยงชีพได้ดีกว่าอาชีพค้าขายที่มีความเสี่ยง ต้องดิ้นรนด้วยตนเอง ดังความว่า

ส่วนตัวฉันคนแก่ได้แต่หัด	ปลดทอนตัดการเพื่อละเมอหลง
ให้ลูกหลานค้าขายหมายจำนง	เพื่อประสงค์ชาติและตนพ้นภัยบวง
โบราณว่าสิบพ่อค้าเลี้ยงไม่เท่า	พระยาเลี้ยงแล้วเราเลิศเลอสรวง
ขอลกลับว่าร้อยพระยาเลี้ยงไม่ดวง	การขายค้าอย่างเดียวจ้วงจับเลี้ยงเรา

(นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ, 2501 : 62)

การสนับสนุนให้คนไทยค้าขายใน**นิราศถ้ำจอมพล**และ**นิราศสุโขทัย**ซึ่งแต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวส่วนหนึ่งเป็นผลจากสภาพการณ์เศรษฐกิจตกต่ำของ

ประเทศและทั่วโลกแล้ว อีกส่วนหนึ่งเป็นการนำแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมาปฏิบัติเพื่อสร้างประโยชน์แก่ชาติ ดังความว่า

พณิชยการนั้นทุกชาติทุกภาษา ย่อมนิยมกันว่าเป็นสิ่งสำคัญแห่งชาติ เปรียบประหนึ่งกำลังกายของบุคคลฉะนั้น ในโลกนี้บุคคลใดมีกำลังกายบริบูรณ์อยู่ ก็อาจจะมีความสำเร็จทันเพื่อนบ้านได้ ถ้าผู้ใดมีกำลังกายมากก็ยังมีหนทางจำเริญได้ มากแลรวดเร็วขึ้นเป็นลำดับ ดังนั้นฉันใดพณิชยการก็เป็นกำลังของชาติบ้านเมืองฉัน นั้น เมืองใดมีพณิชยการก็เหมือนมีกำลัง พณิชยการยิ่งมากกำลังและอำนาจ แห่งชาติก็ยิ่งมากขึ้นเป็นลำดับ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529 :11-12)

ขณะที่ใน**นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ.2485** สถานการณ์ทางสังคมซึ่งอยู่ในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำจากทศวรรษ 2470 ตลอดจนประเทศประสบอุทกภัยครั้งใหญ่ รัฐบาลได้ประกาศนโยบายรัฐนิยมเป็นนโยบายสำคัญเพื่อเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของประชาชนให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เริ่มเข้าสู่ความเป็นสังคมสากล จอมพล ป.พิบูลสงคราม มีความคิดเห็นว่าเมื่อประเทศไทยเปลี่ยนแปลงจะสามารถสร้างความมั่นคงของประเทศไทยได้ ผู้แต่ง**นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ**ได้กล่าวถึงนโยบายของรัฐบาลที่สนับสนุนให้ประชาชนคนไทยในยุคนั้นประกอบอาชีพต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือชาติซึ่งเป็นไปตามรัฐนิยมฉบับที่ 7⁴ อาชีพที่รัฐบาลแนะนำให้ประชาชนคนไทยในยุคนี้ทำมีหลากหลายทั้ง “เลี้ยงสัตว์ ทำสบู่ปลูกฝ้ายหน่อ ขายข้าวสาร ขายของชำ ทำเหล้าทอ ผ้าปลูกถั่วและก่อเคมีไทย” (**นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ**, 2501 : 64) รัฐบาลสอนให้ผู้คนหันมาทำการเกษตรและสอนให้รู้จักสร้างฐานะให้มั่นคงในยุคเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ฯลฯ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้แต่งคือ พระยาอรรถศาสตร์โสภณ ข้าราชการในยุคสมัยนั้นเลือกนำเสนอแนวคิดที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐด้วยเช่นกัน ดังความว่า

ไอ้พ.ศ.แปดสิบห้าไม่ผาสุก

ครั้นแล้วก็อุทกภัยไพร่เผดิม

.....

ยุทธภัยรุกทฤทธิกษัยมาใส่เสริม

ช่วยมาเติมเป็นภัยสามประการ

.....

⁴ รัฐนิยมฉบับที่ 7 เรื่องการชักชวนคนไทยให้ร่วมกันสร้างชาติ เนื้อหาของรัฐนิยมฉบับนี้ได้ส่งเสริมให้ประชาชนคนไทยทุกคนที่มีกำลังกายดีจะต้องทำงานประกอบอาชีพเป็นหลักแหล่งโดยผู้ที่ไม่มอาชีพเป็นหลักฐานนั้นนับว่าเป็นผู้ไม่ช่วยชาติและไม่ควรได้รับการนับถือของคนไทยทั่วไป รัฐนิยมฉบับนี้ ประกาศใช้เมื่อ วันที่ 21 มีนาคม พุทธศักราช 2482 (ไพบูลย์ แพงเงิน, 2542 : 123)

รบก็รบภัยก็แก้ไม่แซเฉย	นาข้าวเสียเกลี้ยเลยทำเป็นสวน
ปลูกถั่วมันพืชพรรณที่สมควร	ทดแทนส่วนข้าวล้มจมน้ำไป
ส่วนขายค้าไม่ถนัดก็หัดค้า	ภัยมาหาให้ขยันทันเขาได้
พร้อมคนทั่วตื่นตัวและตื่นใจ	ช่วยแก้ไขร่วมกับรัฐหะมัดทะแมง
ขายของกินก้วยเดียวกับเบ็ดเตล็ด	การค้าขายในเขตดินแดนใหม่
ที่กล่าวนี้มีแล้วอยู่ทั่วไป	ต้องทำให้เป็นลำสั่นกันจริงจัง
จะเป็นผลตลเกิดแก่ชาติเรา	ให้สู้เข้าเขตอนันต์ปล้นสมหวัง
นำชมเรอนำความรู้สู้กันฟัง	ให้ไทยตั้งใจอวยช่วยกันชู

(นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ, 2501: 64)

จากข้างต้น ผู้แต่งได้เสนอให้ประชาชนพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาส เพราะในช่วงเวลานั้นประเทศต้องเผชิญกับวิกฤตที่เกิดขึ้นทั้ง “ยุทธภัย” คือ การเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 และประกาศสงครามกับอังกฤษและอเมริกา “ทุพภิกขภัย” จากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ และ “อุทกภัย” ที่เข้ามาในช่วงเวลาเดียวกัน ผู้แต่งแนะนำประชาชนให้ปลูกพืชอื่น ๆ โดยเฉพาะพืชตระกูลถั่วเพื่อปรับปรุงคุณภาพของดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้นทดแทนส่วนที่เสียหายจากเหตุการณ์น้ำท่วม พร้อมกับแนะนำประชาชนให้หัดค้าขายอย่างจริงจังเพื่อให้ประเทศมีเศรษฐกิจที่มั่นคงยิ่งขึ้น อาชีพที่รัฐบาลสนับสนุนให้ประชาชนทำเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจและเป็นวัฒนธรรมสร้างชาติเป็นอย่างมาก คือ การขายก้วยเตี่ยว ดังความว่า

ขายของกินก้วยเดียวกับเบ็ดเตล็ด	การค้าขายในเขตดินแดนใหม่
ที่กล่าวนี้มีแล้วอยู่ทั่วไป	ต้องทำให้เป็นลำสั่นเห็นจริงจัง
จะเป็นผลตลเกิดแก่ชาติเรา	ให้สู้เข้าเขตอนันต์อย่างสมหวัง
นำชมเรอนำความรู้สู้กันฟัง	ให้ไทยตั้งใจอวยช่วยเชิดชู

(นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ, 2501: 64)

รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามสนับสนุนให้ประชาชนขายก้วยเตี่ยวเพราะก้วยเตี่ยวเป็นอาหารที่มีส่วนประกอบและเครื่องปรุงรสที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น หน่วยงานราชการและข้าราชการส่วนใหญ่หันมาขายก้วยเตี่ยวเพื่อสนองนโยบายของรัฐบาล (สังข์ พัดโนทัย, 2499 : 107) ผู้แต่งนิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ กล่าวว่า รัฐบาลได้แนะนำเครื่องปรุงและวิธีการทำก้วยเตี่ยวผ่านทางวิทยุกระจายเสียงในนามแฝงว่า “สามัคคีชัย” และ “2175” (นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ, 2501 : 58 - 64) นามแฝงดังกล่าวเป็นนามของ จอมพล ป. พิบูลสงครามในการเผยแพร่ข่าวประกาศทางสื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะทางวิทยุกระจายเสียง ท่านมักเขียนบทความส่งเสริมการสร้างชาติโดยใช้นามปากกาว่า

“สามัคคีไทย” “สามัคคีชัย” “ลูกสามัคคีไทย” “อกไก่” “แม่สาย” ฯลฯ และแต่งคำขวัญเพื่อตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์และออกกระจายเสียงทางวิทยุเป็นประจำทุกวัน (สังข์ พัทธโนทัย, 2499 : 206 -210)

ทั้งนี้ นิราศที่แต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลยังสนับสนุนให้ลดการเอาเปรียบ หันกลับมาเห็นความสำคัญและส่งเสริมโอกาสให้กลุ่มอาชีพชาวนาซึ่งในขณะนั้นประสบกับปัญหาทางเศรษฐกิจและผลผลิตทางการกสิกรรมตกต่ำเป็นอย่างมาก ความยากลำบากของชาวนาในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นที่สนใจในสังคม ปัญหาต่าง ๆ ได้รับการถ่ายทอดผ่านการฉายภาพการ์ตูนทุกซ์ ฎีกาแสดงความคิดเห็นจากชาวนาและฎีกาของชนชั้นกลางที่ต้องการให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาให้กับชาวนาเพราะในช่วงเวลาดังกล่าวปัญหาที่เกี่ยวกับการผลิตและการค้าข้าวนี้เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของไทยอย่างกว้างขวาง (สุนทรী อาสะวะไวย์, 2536 : 71-110) การที่ชาวนาและการกสิกรรมหลักของประเทศในขณะนั้นได้รับความเดือดร้อนย่อมส่งผลกระทบต่อรายได้ของประเทศชาติตลอดจนรายได้จากกลุ่มอาชีพอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าและการพาณิชย์กรรม สภาพดังกล่าวนี้สอดคล้องกับแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีพระราชดำรัสตอบในการเปิดการแสดงกสิกรรมและพาณิชย์การ ณ ปทุมวัน วันที่ 10 เมษายน พ.ศ.2454 ดังความว่า

ถ้าเปรียบพาณิชย์การด้วยกำลังกายแล้ว กสิกรรมก็คือเลือดเนื้อเอง ในประเทศเราไม่มีสิ่งไรจะสำคัญเท่ากสิกรรม ถ้าไม่คิดบำรุงกสิกรรมให้เจริญก่อนแล้ว พาณิชยการก็จะบำรุงขึ้นได้โดยยาก ถึงแม้ว่าจะจัดให้เฟื่องฟูขึ้นได้ ก็คงจะเป็นไปได้พักหนึ่ง ๆ เท่านั้น ถ้าไม่มีกสิกรรมหนุนอยู่แล้ว จะให้พาณิชยการมั่นคงไปยืดยาวไม่ได้ บุคคลใดจะเป็นแต่ผู้ซื้อไม่เป็นผู้ขายบ้างเลย แล้วก็คงซื้อไปไม่ได้ นาน ถึงประเทศก็เช่นกัน ถึงจะมีสินค้าเข้ามามากมายปานใด ถ้าสินค้าขาออกไม่มีเพียงพอแล้ว ก็คงจะไม่ทนสินค้าเข้ามาได้นานอีกก็มากนัก เพราะฉะนั้นจงแลเห็นได้ว่า ทั้งกสิกรรมและพาณิชย์การเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องบำรุงให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529 :11-12)

ในนิราศถ้าจอมพล นิราศสุโขทัย นิราศธัญญะบุรีและนิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ.2485 นั้น ผู้แต่งได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของอาชีพชาวนาโดยเสนอให้เห็นว่า อาชีพชาวนาเป็นอาชีพที่อยู่เบื้องหลังความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นคงของประเทศชาติเพราะเป็นผู้บุกเบิกสร้างชุมชนของประเทศไทยเปรียบได้กับกระดูกสันหลังของชาติ ดังความว่า

และชี้แจงถึงคุณแม่โพสพ เลิศตลบลี้งคนไทยทุกแห่งหน
 ขาวนาเป็นกระดุกสันหลังสกล บังเกิดผลทำรายได้ให้แผ่นดิน
 (นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ, 2501: 63)

แรงงานของขาวนาทำให้ผู้คนในสังคมไทยมีข้าวไว้บริโภค สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ประเทศชาติ ทั้งนี้ ผลผลิตข้าวที่ได้จากหยาดเหงื่อแรงงานของขาวนานั้นยังสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้แก่ชาติเพราะเป็นสินค้าที่ “เหลือกินขายออกเขตประเทศไกล” อีกด้วย ดังความว่า

อันบุญคุณของขาวนาอุตสาหกรรม ไม่เลยละปลูกข้าวเราทั้งหลาย
 จึงได้มีความสุขสนุกสบาย เหลือกินขายออกเขตประเทศไกล
 ได้เงินทองกองทรัพย์นับด้วยโกฏี เป็นประโยชน์ทั่วผู้ดีไพร่
 มีสิ่งของนองเนื่องเครื่องวิไล เหมือนข้าวไปแลกมาสารพัน
 (นิราศรัญญะบุรี, 2555 : 138)

หลังจากเสนอให้เห็นความสำคัญของอาชีพดังกล่าว ผู้แต่งนิราศได้นำเสนอความยากลำบากและอุปสรรคปัญหาที่ขาวนาในยุคสมัยนั้นประสบทั้งในด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากจน เช่น ใน **นิราศสุโขทัย** ผู้แต่งได้เสนอให้เห็นว่า ขาวนาเป็นอาชีพที่ใช้แรงงานหนักแต่กลับได้รับผลตอบแทนไม่คุ้มค่ากับแรงงานที่สูญเสียไปพลอยทำให้ขาวนามีอาหารการกินที่ไม่อุดมสมบูรณ์และไม่ใช่อาหารสดใหม่ ที่อยู่อาศัยก็ไม่ได้มั่นคงแข็งแรงนักแตกต่างจากกลุ่มพ่อค้าโรงสี ดังความว่า

สู้เหนื่อยยากตรากตรำกระทำกร ไถคราดหว่านเก็บเกี่ยวด้วยเรี่ยวแรง
 การกินอยู่ดูทุเรศสมเพศเหลือ กะปิเกลือปลาร้าน่าแสบ
 นอนโรงจากฟากปูสู่ตะแคง โคลนตมแห่งเกรอะกรังเขายังทน

 ทั้งพ่อพวกโรงสีก็ปรีดา แต่ขาวนาเหนื่อยมากกลับยากจน
 เขาจนทรัพย์ขัดสนเพียรชวนขาย ก็เหือดหายจนได้กำไรผล
 ฉันทจหนักคิดตั้งหวังกมล มีได้พันจใจแทบวายปราม
 (นิราศสุโขทัย, 2555 : 164)

ใน **นิราศถ้ำจอมพล** ผู้แต่งเสนอสภาพความทุกข์ทรมาน ความยากลำบากในการปลูกข้าวทั้งโรคภัยที่เกิดจากการดำนา คือ โรคน้ำกัดเท้า หรือ อาการ “มือเท้าเหี่ยว” ความเหน็ดเหนื่อย “แทบล้มตาย” และความทุกข์ใจจากความยากจนคือ “อกแห้งเป็นแป้งผง”

การใช้ภาษาดังกล่าวยิ่งช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจความทุกข์ของชาวนาและเกิดความเห็นอกเห็นใจต่ออาชีพชาวนามากยิ่งขึ้น ดังนี้

บ้างน้ำก็คั่วเพื่อยเจ็บเมื่อยล้า	ต้องอุตส่าห์เขย่งเบนไม่แผ่นไผน
บางทีพลาดคะมาหัวโนโปน	ดังทโมนทมิฬแทบสิ้นลม
.....
ที่ข้าวงามน้ำนองต้องท่องเกี่ยว	มือเท้าเหยี่ยวอกแห้งเป็นแป้งผง
ต้องแบกขนเลื้อนควายไปถ่ายลง	แล้วนวดสงโรยลมแทบล้มตาย

(นิราศถ้ำจอมพล, 2555 : 138)

จากเนื้อหาข้างต้น นอกจากจะทำให้ผู้อ่านเห็นความเสียสละร่างกายแรงใจของอาชีพชาวนา เห็นคุณค่าความสำคัญของอาชีพชาวนาแล้ว ยังเป็นอีกเหตุผลสำคัญให้ผู้แต่งยกขึ้นมาเน้นย้ำให้ผู้อ่านหรือประชาชนมีความกตัญญูรู้คุณและตอบแทนบุญคุณของชาวนา อาชีพแรงงานหลักที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาอย่างยาวนานโดยการไม่ดูถูกกลุ่มคนในอาชีพนี้และเรียกร้องความเห็นใจให้ประชาชนหันมาคิดหาหนทางช่วยเหลือกลุ่มชาวนาจากปัญหาการผลิตและการค้าข้าวที่เกิดขึ้นในสังคมขณะนั้นอีกด้วย ดังความใน**นิราศธัญญะบุรี** ความว่า

กสิกรรมนำเนืองให้เมืองรุ่ง	ควรผดุงแผ่นทองให้ผ่องใส
เป็นกระดุกปลูกฝังสันหลังไทย	สืบเชื้อไขก่อนกาลโบราณมา
ขออำนาจรัฐบาลสงสารพี่	น้องเหล่านี้งานหนักกันนักหนา
งานก็มากเงินก็น้อยด้อยราคา	เพราะสินค้าอย่างนี้ไม่มีไทย
ด้วยต่างชาติอาจเอื้อมมาเอาหมด	ไทยแท้แท้พากันอดทนไม่ไหว
อนุสนธิ์ก็เพราะจนจริงจริงใจ	ไม่มีใครช่วยชูเข้าสู้กัน
ธรรมดาถ้าเราจนคนไม่เห็น	เหมือนตัวเลนตัวไรสิ้นไฟฝน
ถ้าเหมือนชาติอื่นเขาเราก็ย็น	ยื่นเข้าขันแข่งว่าสินค้าไทย
เราต่ำต้อยน้อยหน้ามานานนัก	ช่วยกันรักเลือดเนื้อสืบเชื้อไข
ผดุงหลักกสิกรของตอนใน	เป็นธงไชยนำหน้าพากันชู

(นิราศธัญญะบุรี, 2555 : 226-227)

การส่งเสริมให้คนไทยประกอบอาชีพและสนับสนุนอาชีพที่สร้างรายได้ให้แก่ประเทศชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพกสิกรรมและพาณิชยกรรมนอกจากช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งมั่นคงทางเศรษฐกิจภายในชาติ ช่วยแก้ไขปัญหาที่เกิดจากปัจจัยทางด้านสังคมที่ประเทศประสบกับ

ปัญหาความเปลี่ยนแปลงรอบด้านทั้งทางการเมืองการปกครองและการแทรกแซงทางเศรษฐกิจของคนต่างชาติอย่างต่อเนื่องแล้ว ทางหนึ่งยังสอดคล้องกับสถานภาพของผู้แตงนิราศซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าราชการบริพารและข้าราชการจึงสังเกตเห็นสถานการณ์ที่สุ่มเสี่ยงของประเทศและพร้อมสานต่อแนวพระราชดำริของพระมหากษัตริย์หรือนโยบายของรัฐด้วยความหวังให้ชาติเจริญก้าวหน้าด้วยเช่นกัน

สภาพการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจภายในประเทศระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลทำให้นิราศกลุ่มที่เลือกมาศึกษานี้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับความรักชาติที่เอื้อกับบริบทสังคม ทั้งในทางการเมืองการปกครอง ได้แก่ การสนับสนุนให้ประชาชนมีความรักใคร่สามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน การเสียสละตนป้องกันประเทศชาติหรือบริจาคทรัพย์เพื่อช่วยเหลือส่วนรวม ในด้านเศรษฐกิจ ผู้แต่งได้เสนอให้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของศิลปกรรมและทรัพยากรธรรมชาติภายในชาติเพื่อสร้างความภาคภูมิใจให้แก่อนุชนและแสดงเอกลักษณ์ความเป็นชาติ อีกทั้งยังเป็นการสนับสนุนเศรษฐกิจของชาติอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ การการกระตุ้นเตือนให้ประชาชนตระหนักถึงภัยของความลุ่มหลงทั้งความลุ่มหลงการพนันและความลุ่มหลงตามวัฒนธรรมตะวันตกที่หลั่งไหลเข้ามาในสังคม ปลุกฝังให้ประชาชนในยุคนั้นรู้จักพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจโดยสนับสนุนให้ประกอบอาชีพที่สร้างรายได้เข้าประเทศ ส่งเสริมและช่วยเหลือชาวนาซึ่งในช่วงเวลานั้นประสบปัญหาทางการผลิตและค้าข้าว สินค้าส่งออกหลักของประเทศก็เป็นการช่วยรักษาความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชาติอีกด้วย

การศึกษาความรักชาติในนิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลทำให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างวรรณกรรมนิราศกับสังคม และทำให้เกิดความคิดเชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิต เข้าใจสถานการณ์ของบ้านเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวได้ดีขึ้น ทั้งนี้ ผู้แต่งย่อมมีกลวิธีนำเสนอความคิดให้ผู้คนหันมาตระหนักถึงปัญหาของส่วนรวมและร่วมแรงร่วมใจหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ดังผู้วิจัยจะกล่าวถึงในบทต่อไป

บทที่ 4

กลวิธีการนำเสนอความรักชาติในนิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงกลวิธีการเสนอความรักชาติในนิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เพื่อแสดงให้เห็นว่ากลวิธีการประพันธ์และการใช้ภาษานั้นทำให้นิราศสื่อสารความคิดเรื่องชาติไปสู่ผู้อ่านได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นพื้นฐานที่จะทำให้ผู้อ่านตระหนักถึงหน้าที่ที่จะต้องร่วมมือกันสร้างความมั่นคงและความเจริญให้แก่ชาติต่อไป

จากการศึกษานิราศจำนวน 8 เรื่องที่แต่งขึ้นระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ผู้วิจัยพบว่าบริบททางสังคมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ประชาชนตื่นตัวเรื่องการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของ “ชาติ” มากยิ่งขึ้น นิราศที่แต่งขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวจึงมีบทบาทเพื่อสังคมโดยมุ่งนำเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับชาติบ้านเมือง ผู้แต่งมีจุดประสงค์ให้ผู้อ่านตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและต้องการโน้มน้าวใจผู้อ่านให้คิดแก้ไขปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชาติบ้านเมือง ผู้แต่งนำเสนอความคิดเห็นดังกล่าวผ่านกลวิธีการประพันธ์ที่น่าสนใจหลายประการ ดังนี้

4.1 การปรับใช้ขนบการครวญถึงนาง

นิราศแต่เดิมมีลักษณะเป็นขนบที่สำคัญคือ การถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกพรรณนาครวญอันสืบเนื่องมาจากความพลัดพรากสูญเสีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพลัดพรากจากนางผู้เป็นที่รักซึ่งอาจเป็นจริงหรือสมมติขึ้นก็ได้ การครวญรำพันถึงนางในนิราศมักเชื่อมโยงกับธรรมชาติ การเดินทางและความเปลี่ยนแปลงของวันเวลาฤดูกาล ผู้แต่งมักผูกความเศร้าไว้กับสรรพสิ่งผ่านภาษาและลีลาการประพันธ์เป็นสื่อสร้างความรู้สึกลับซึ่งสะท้อนอารมณ์ ดังปรากฏเรื่อยมาในนิราศสมัยอยุธยาจนถึงงานนิราศสมัยรัตนโกสินทร์ (กิริติ ณะไชย, 2551: 19) นิราศที่ผู้แต่งมุ่งแต่งเป็นสารเสนอความรักความเสน่หาอาวรณ์และความทุกข์ที่ต้องพลัดพรากจากนางปรากฏให้เห็นเด่นชัดตั้งแต่ต้นนิราศในสมัยอยุธยาตอนต้นและนิยมแต่งแสดงจุดมุ่งหมายเช่นนี้สืบมาจนเป็นขนบในการแต่งนิราศ

จากการศึกษานิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ผู้แต่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อโน้มน้าวใจให้ประชาชนรักชาติและแก้ไขปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชาติในช่วงเวลานั้นจึงได้ปรับใช้ขนบการครวญถึงนางมาถ่ายทอดสภาพของปัญหา ผลกระทบจากปัญหาที่เกิดขึ้นและครวญแสดงความรู้สึกต่อสภาพปัญหาในช่วงเวลาดังกล่าวดังต่อไปนี้

4.1.1 การตรวจเพื่อถ่ายทอดปัญหาและผลกระทบของปัญหาจากการเล่นพนัน

นิราศเล็กไฟมีเนื้อหาเป็นการบันทึกความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศพระราชบัญญัติเลิกการพนันทั่วราชอาณาจักร แม้จะมีการประกาศพระราชบัญญัติเลิกการพนันออกอย่างเป็นทางการแล้ว แต่ในสังคมก็ยังคงพบปัญหาที่ผู้คนยังคงลักลอบเล่นการพนันกันเป็นจำนวนมาก

การตรวจใน**นิราศเล็กไฟ**ไม่ได้เป็นการรำพันความรักและความอาลัยถึงนางที่มีตัวตนจริง แต่เป็นการกล่าวรำพันอาลัยถึงตัวละครสมมติจากการพนันที่เป็นที่นิยมในสมัยนั้นได้แก่ หวย ถั่ว โป และไฟต่าง ๆ ทั้งไฟผ่องไทย⁵ และไฟผ่องจีน⁶ ผู้แต่งใช้จินตนาการสร้างตัวละคร นำชื่อเรียกการพนันมาร้อยกรองแทนชื่อนางผู้เป็นที่รัก โดยมีจุดประสงค์เพื่อวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของนักพนันหลังการประกาศปิดบ่อนและวิพากษ์วิจารณ์ผู้คนที่ยังลักลอบเล่นการพนันในช่วงเวลานั้น นางในนิราศเรื่องนี้จึงเป็นเพียงตัวละครที่ผู้แต่งสมมติขึ้นสอดคล้องกับความเห็นของ น.ม.ส.ที่กล่าวไว้ว่า “เมียหรือนางในนิราศนั้นไม่จำเป็นจะต้องมีตัวตน เป็นแต่เพียงเครื่องนี้ขึ้นสำหรับช่วยนำปัญญาแต่งโคลงกลอนให้ไพเราะเท่านั้น” (กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2515 : 316)

การจากและการพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของการตรวจในนิราศเรื่องนี้ก็คือเหตุการณ์การประกาศพระราชบัญญัติยกเลิกการพนันหวยและบ่อนเบี้ยตั้งแต่ พ.ศ.2459 เป็นต้นไป เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่าการพนันเหล่านี้เป็นอุปสรรคของการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญทัดเทียมอารยประเทศ ดังความว่า

.....	เมื่อพ.ศ.สองพันสี่ร้อยกว่า
หกสิบเบ็ดเสร็จสิ้นสังขยา	เดือนเมษายนที่เก้ากล่าวระบิล
นิราสร้างห่างไกลแม่ไฟผ่อง	เคยแนบน้องเซยชิดเป็นนิจสิน
นิจจ้าน้องโยมาข้องเคื่องราคิน	เคยอยู่กินเงินตรามาช้านาน

(นิราศเล็กไฟ, 2522: 2-3)

⁵ ไฟผ่องไทยหรือไฟตองสำหรับหนึ่งประกอบด้วยไฟ 10 ชุดคือ เอี้ยวเล็ก (เอี้ยวเกือก เอี้ยวซี เอี้ยวยาว) เอี้ยวใหญ่ (เอี้ยวพญา เอี้ยวนาง เอี้ยวหนู) สอง (สองคน สองตาโต สององคต) สาม (สามคน สามตาโต สามนก) สี่ (สี่คน สี่มะเขือ สี่นม) ห้า (ห้าคน ห้าแดงโม ห้านก) หก (หกคน หกตาโต หกละเอียด) เจ็ด (เจ็ดคน เจ็ดพัด เจ็ดนก) แปด (แปดคน แปดตาโต แปดละเอียด) เก้า (เก้าคน เก้าจัน เก้าแดง) โดยแต่ละชุด จะมีไฟประเภทละ 4 ใบ รวมชุดหนึ่งจะมีทั้งสิ้น 12 ใบ และทั้งสำรับจะประกอบด้วยไฟทั้งสิ้น 120 ใบ (กาญจณี คำบุญรัตน์, 2558: 66-67)

⁶ ไฟผ่องจีนประกอบด้วยไฟสำหรับหนึ่ง 116 ใบ แบ่งออกเป็นสองพวก พวกหนึ่งแดง พวกหนึ่งดำ พวกแดงมี อั้งตี อั้งสี่ อั้งเฉีย อั้งก้อ อั้งเป้ อั้งผ่า ชนิดละ 8 ใบ และมีอั้งจู้ต 10 ใบ พวกดำมี โอวตี โอวสี่ โอวเฉีย โอวก้อ โอวเป้ โอวผ่า ชนิดละ 8 ใบ และโอวจู้ต 10 ใบ (กาญจณี คำบุญรัตน์, 2558: 66-67)

และ

แต่ก่อนเอ๋ยเคยเห็นเจ้าเงนตา	สองภาษายอดยุพินผ่องจันทไทย
ที่แถวถิ่นทางเดินเจริญกรุง	ตลอดคั้งเห็นแม่แส้ไสว
ทั้งแถวสวนนาทุ่งทั่วกรุงไกร	ผ่องจันทไทยมีทั่วรั้วตำบล
โอ้ปีนี้พิเศษหกสิบเอ็ด	ไฟลอดเลือดหนีร้างไปห่างหน
เห็นเหลืออยู่ที่จะชูประคองชนม์	การมวงกลมทรสพจะพบนาง

(นิราศเลิกไฟ, 2522 : 20-21)

ผู้แต่งต้องการวิพากษ์วิจารณ์และล้อเลียนอากัปกริยาพฤติกรรมของนักพนันขณะนั้นที่
 ลุ่มหลงการพนันมากเหมือนบุคคลที่ตกอยู่ในห้วงอารมณ์รักและจำต้องพลัดพรากจากนางผู้เป็นที่รักใน
 ลักษณะต่าง ๆ ทั้งการเสนออาหารกระสับกระส่ายกระวนกระวายเมื่อต้องหยุดเล่นพนัน การกล่าวตัด
 พ้อด้วยความผิดหวังและเจ็บช้ำใจจากการเสียพนัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงความอาลัยอาวรณ์ของ
 นักพนันต่อการพนันต่าง ๆ โดยเฉพาะ “ไฟ” ทั้งไฟผ่องไทยและไฟผ่องจีน

ผู้แต่งได้นำชื่อไฟผ่องไทยทั้งสำหรับมาครวญไปตามลำดับชุดคือ ชุดเอี้ยว ได้แก่ (เอี้ยวแดง
 เอี้ยวนาง เอี้ยวหนู เอี้ยวยาว เอี้ยวจุด เอี้ยวซี) ชุดสอง ได้แก่ (สองตาโต สองจุดหรือสองคน สองหลังหรือ
 สององคต) ชุดสาม (สามจุดหรือสามคน สามตาโต สามนก) ชุดสี่ (สี่คน สี่มะเขือ สี่นม) ชุดห้า (ห้าคน ห้า
 แดงโม ห้านก) ชุดหก (หกคน หกตาโต หกละเอียด) ชุดเจ็ด (เจ็ดคน เจ็ดพัด เจ็ดนก) ชุดแปด (แปดคน
 แปดตาโต แปดละเอียดหรือแปดเรือเกลือ) ชุดเก้า (เก้าคน เก้าจัน เก้านกอกแดง) ขณะที่ การกล่าวถึงไฟ
 ผ่องจีนนั้น ผู้แต่งนำไฟพวกดำและไฟพวกแดงแต่ละชนิดมาครวญคู่กันตลอดทั้งเรื่อง ไฟพวกแดง ได้แก่
 อั้งตี อั้งสี่ อั้งฉี อั้งกือ อั้งเบ้อ อั้งเผ่า อั้งจู้ด ไฟพวกดำ ได้แก่ โหวตี โหวสี่ โหวฉี โหวกือ โหวเบ้อ โหวเผ่า
 และโหวจู้ด มีการตัดพ้อรำพันและแทรกเรื่องสัปดนเรื่องเพศเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความบันเทิงสนุกสนานไป
 ด้วย เช่น การกล่าวถึงไฟชุดแปด ผู้แต่งได้ถ่ายทอดความรู้สึกของนักพนันคือ “พี” ที่ต้องพลัดพรากจากสิ่ง
 ที่รัก คือ “ไฟแปดคน” ด้วยความอาลัยทำนองเดียวกับการจากนาง ดังความว่า

โอ้แปดคนพันพีไปลิลับ	เจ้าเคยรับรักใคร่ใครจะเหมือน
เจ้าจากพี ๆ จากขวัญให้พันเพื่อน	ดั่งดาวเลื่อนรับฟ้าเมื่อราตรี
เมื่อครั้งอยู่ยุพินกินถลก	ถึงห้ายกเจิ้งราถึงห้าปี
เจ้าตลาดแคล้วแก้วตาไม่ปราณี	แกล้งร้างหนีไฟไปเสียไกลกัน

(นิราศเลิกไฟ, 2522: 11-12)

ผู้แต่งได้กล่าวถึงอดีตระหว่างตนกับ “ไฟแปดคน” ไว้ว่า “เมื่อครั้งอยู่ยุพินกินถลกถึงห้ายก
 เจิ้งราถึงห้าปี” ถอดความได้ว่า ผู้แต่งได้กล่าวถึงไฟแปดคนซึ่งอยู่ในกลุ่มไฟชุดแปดมีสัญลักษณ์เป็นเส้นว่า

คล้ายรูปครึ่งวงกลมสีขาวตรงกลางจากขอบบนและล่างบนพื้นสีดำและมีตัวเลข 8 แบบไทยกำกับอยู่ด้วย (เรไร ไพรวรรณ, 2553 : 61) ผู้แต่งกล่าวว่าเมื่อเล่นไฟนี้ ผู้แต่งก็เสียเงินในการเล่นถึง “ห้าปี” คือ ห้างวดพนัน (เรไร ไพรวรรณ, 2553: 115) การคร่ำครวญของ “พี่” ถึง “ไฟแปดคน” ทั้งที่ตัวไฟเองดังกล่าวได้ทำให้เสียพนันนี้จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อวิพากษ์วิจารณ์ความลุ่มหลงในการพนันและล้อเลียนพฤติกรรมของนักพนันในสังคมไทยขณะนั้น เมื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกจนครบตามลำดับชุดไฟ ผู้แต่งก็คร่ำครวญถึงไฟทั้งสำหรับและการพนันชนิดอื่น ๆ อาทิ ถั่ว โปและหวยด้วยน้ำเสียงล้อเลียนสภาพของบุคคลที่ติดการพนันอย่างหนัก เช่น

การกล่าวถึงไฟผ่องไทย

ไอ้น้องน้อยทั้งร้อยยี่สิบถ้วน	จากรัญจวนพี่ชายให้ฝ่ายผอม
เมื่อเจ้าอยู่ที่สู้คดีดอดอม	หกบาททยอยยินดีไม่หนีเลย
สิบสองบาทกลางคืนก็ขึ้นชุ่ม	ยอมกอดกุมเจ้ามาเรียงเคียงแขนย
นี่เจ้าหนีพี่ไปมิให้เซย	เจ้าช่างเลยตัดญาติเสียชาติโย

(นิราศเล็กไฟ, 2522: 14-15)

การกล่าวถึงไฟผ่องจีน

ไอ้้องน้อยเจ้าร้อยสิบหกนาง	เจ้ามาร้างเสียไปไม่สงสาร
ไม่กลับหน้าเหมือนเคยเล่นงคราญ	เขาวมาลย์มาตั้งเกลียดชังไทย
พี่เป็นไทยใจเขื่อนเหมือนเด็ก ๆ	ชอบลูกแจ็กจริงจิตต์นำพิสมัย
รุ่นสาว ๆ ขาวล้วนเป็นนวนโย	พี่ตั้งใจจะเลี้ยงเคียงอนงค์
จะไว้เปี้ยให้กับลื้อถือครัดเคร่ง	ใส่กางเกงเสื้อก็เหมือนอย่างก่ง
จะกินแจ้หัวเจ้าตามเผ่าพงศ์	เชิญโฉมยงกลับมาหาอาเฮีย

(นิราศเล็กไฟ, 2522: 19)

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่า “พี่” ในที่นี้ได้เริ่มต้นครวญถึงตัวไฟผ่องไทยโดยพยายามเรียกร้องให้ “น้องน้อยทั้งร้อยยี่สิบ” คือจำนวนไฟผ่องไทยทั้งสำหรับกลับมาและยื่นข้อเสนอว่า หาก “เจ้าอยู่” จะยอมทุ่มเทพทรัพย์สินเงินทองให้ แม้จะต้องเสียเงินถึง “หกบาท” หรือเพิ่มมูลค่าอีกเท่าตัวเป็น “สิบสองบาท” พี่ก็จะ “ยอม ” เพราะหวัง “กอดกุมเจ้ามาเรียงเคียงแขนย” ต้องการให้ไฟทั้งสำหรับเหล่านี้กลับเข้ามาอยู่ในชีวิตแล้วครวญถึงกลุ่มสำหรับไฟผ่องจีน “น้องน้อยเจ้าร้อยสิบหกนาง” โดยยื่นข้อเสนอจะยอมปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีของคนจีน ทั้งที่ข้อเสนอดังกล่าวเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับความคิดเห็นของสังคมในสมัยนั้น เนื่องจากคนต่างชาติโดยเฉพาะชาติจีนไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมมากนักเนื่องจากคนจีนเข้ามามีบทบาทในสังคมไทยมากจนเป็นที่วิตกว่าอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางการเมืองและ

เศรษฐกิจ (ชลธิรา สัตยวัฒน์และคณะ, 2558 : 150) ดังนั้น การนำเสนออานูภาพของความลุ่มหลงในความรักจน “ฝ่ายพอม” และการยินยอม “ไว้เปี้ย” “กินแจให้เจ้า” และ “ใส่กางเกงเสื้อก๊าก” ของ “พี่” นอกจากจะเป็นการล้อเลียนพฤติกรรมนักพนันกับตัวละครไฟซึ่งเป็นตัวละครที่ผู้อ่านทราบดีว่าเป็นสิ่งไม่มีชีวิต ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสนุกสนานขบขันแล้ว ทางหนึ่งยังเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ถึงพฤติกรรมของนักพนันที่หมกมุ่นครุ่นคิดถึงแต่การได้เล่นพนันแม้ว่าสิ่งที่ตนกระทำลงไปจะเป็นสิ่งที่ไม่คุ้มค่าคือ การเสียทรัพยากรอาหารจนฝ่ายพอมหรือขัดแย้งกับความเห็นทั่วไปของคนในสังคมยุคนั้น คือ การยินยอมปรับเปลี่ยนเป็น “จิ้น” กลวิธีดังกล่าวทำให้ผู้อ่านเล็งเห็นว่า พฤติกรรมการเล่นพนันซึ่งเป็นที่นิยมมาแต่เดิมก่อนการออกพระราชบัญญัติเลิกเล่นการพนันหรือประกาศปิดบ่อนทั่วราชอาณาจักรนั้นเป็นพฤติกรรมไม่เหมาะสม เพราะการพนันเป็นอบายมุขที่ทำให้ขาดสติ ขาดการไตร่ตรองในการกระทำต่าง ๆ เป็นโทษภัยต่อตนเอง และไม่เป็นที่ยอมรับในสังคม

นอกจากผู้แต่งวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาเรื่องความลุ่มหลงในการพนันที่เกิดขึ้นในสังคมไทยแล้วยังวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาเรื่องผลกระทบที่ตามมาภายหลังการเสียพนันผ่านการครวญด้วยความอาลัยรักและการถ่ายทอดอารมณ์ผิดหวัง ยกตัวอย่างเช่น การคร่ำครวญถึง “แม่ห่วยถั่ว” และ “แม่โปป๋นโปก้า” การเล่นพนันที่เป็นที่นิยมในสมัยนั้น ผู้แต่งได้เสนอให้เห็นว่าการเล่นไปผลาญฐานะทางการเงินของ “พี่” ผู้ติดการพนันจนถึงขั้น “แก้ผ้าโยนส่งโรงจำนำ” “กระท่อมรั้วราหลังคาเปิง” “นุ่งขาม้าดูขาดวินจนสิ้นเชิง” “หิวเถิดเทิงสองใบกะไพล่กะแผลง” กล่าวคือ หมดสิ้นทรัพย์สินรวมไปถึงที่อยู่อาศัยที่มั่นคงเป็นหลักแหล่ง สูญสิ้นเกียรติยศ กระทั่งนำไปสู่ภัยที่ใหญ่หลวงคือ การสิ้นเนื้อประดาตัว ไม่มีแม่กระทั่งเสื้อผ้าสวมใส่เป็นที่อุจาดตาแก่ผู้พบเห็น ดังความว่า

อยู่หลัด ๆ ก็มาซัดสลัดเสีย	ตามบ่อนเบี้ยหนีร้างไปห่างขวัญ
ไอ้เวรกรรมนำพรากให้จากกัน	ทุกคืนวันพี่ต้องชำระกำตรอม
เมื่อก่อนเอ๋ยเคยรวยแม่ห่วยถั่ว	ถึงจากผัวกลืนกายไม่หายหอม
แม่โปป๋นโปก้าทำฟุ้งอม	จนกระท่อมรั้วราหลังคาเปิง
เจ้าปอกลอกพี่ยาจนผ้านุ่ง	แก้ถลุงหลงกลเล่นจนเหลือ
นุ่งขาม้าดูขาดวินจนสิ้นเชิง	หิวเถิดเทิงสองใบกะไพล่กะแผลง

(นิราศเลิกไฟ, 2522 :26)

การที่ผู้แต่งเสนอเรื่องราวที่มีสีสันชวนติดตามจากพฤติกรรมชวนขบขัน นำเวทนาของนักพนันโดยการปรับใช้ขนบการครวญถึงนางนอกจากจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมหลังการปิดบ่อนการพนันในขณะนั้นได้ดีขึ้นแล้ว ทางหนึ่งยังสะท้อนให้เห็นโทษของการพนันประการสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อตัวนักพนันเองคือทำให้เสื่อมเสียเกียรติยศและทรัพย์สินเงินทองผ่านการนำเสนอ

ประสบการณ์ของตัวละคร “พี” ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นว่าการพนันเป็นอบายมุขและนำไปสู่ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในชาติขณะนั้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเรื่องความยากจน

ที่ง่ายเปลี่ยนเสียแข่งเร็วแรงอ่อน จะต้องจรรีอกาลาน่าใจหาย
เกียรติยศลดน้อยลงถอยคลาย ต้องเร่ร้ายจนจ้อเที่ยวขทาน

(นิราศเลิกไฟ, 2522 :22)

ปัญหาจากการพนันยังอาจส่งผลให้ประเทศชาติไม่สามารถพัฒนาเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ เพราะบุคคลในชาติทั้งชายและหญิงต่างไม่ประกอบกิจการงานตามหน้าที่ ดังนั้น การเลิกเล่นการพนันแล้วหันกลับมาสร้างอาชีพ รู้จักใช้จ่ายอย่างประหยัดอดออมจึงย่อมเป็นการแสดงออกถึงความรักชาติโดยการพัฒนาตนเองซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติและสนับสนุนพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้อีกทางหนึ่งด้วย จากความว่า

การนั่งเลงแสงภาพมันหยาบยิ่ง การผู้หญิงควรแต่รักเย็บถักไหม
จักรกับเท้าเล่มมือถือตะไกร ตัดเย็บไปนั่นแหละดีจะมีคุณ
การขยันหมั่นทำจะล้ำเลิศ งานประเสริฐบริสุทธิ์เครื่องอุดหนุน
เกิดมากันทันสมัยได้เป็นบุญ เตรียมต้นทุนไว้ค้าหากำไร

(นิราศเลิกไฟ, 2522 : 50)

พวกชาวเราเฝ้าหลงทงจิตต์ มิได้คิดยากจนเป็นคนชั้น
ไม่เป็นเครื่องประหารการพนัน เมื่อเลิกกันแล้วดีเห็นมีคุณ
หวยก็ล่อนบ่อนไฟก็ไล่สิ้น อยู่หนักดินกิเลสเป็นเศษธุณ
พระจอมเกล้าเจ้าหล้าทรงการุณ นับว่าคุณเลิศกว่าศฤงคาร

(นิราศเลิกไฟ, 2522 : 51)

จากข้างต้น การปรับใช้ขนบการครวญเพื่อวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของนักพนันในสังคม นอกจากจะทำให้ผู้อ่านทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นภายในสังคมได้อย่างชัดเจน สร้างสำนึกแก่ผู้อ่านให้คิดแก้ไขปัญหาในฐานะส่วนหนึ่งของสังคมแล้ว ยังเป็นการสะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และแสดงให้เห็นการวิพากษ์วิจารณ์สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม หรือการกล่าววิพากษ์พฤติกรรมหรือการกระทำที่ไม่เหมาะสมของคนในสังคมด้วยรูปแบบการล้อหรือการเล่นกับขนบวรรณกรรมต่าง ๆ ดังที่อรธิตรา บัวพิมพ์ (2533: 150) ได้กล่าวสรุปไว้ว่า ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ผู้แต่งมีอิสระเสรีทางความคิดมากขึ้นโดยนำพฤติกรรมของบุคคลต่าง ๆ ในสังคมมากล่าววิพากษ์วิจารณ์ รวมทั้งแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมืองสังคมและการรับอิทธิพลจาก

ตะวันตกอย่างเด่นชัดผ่านการเล่นกับขนบวรรณกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งขนบพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ โดยสร้างตัวละครสมมติขึ้น ดังตัวอย่าง เช่น **บทละครพระราชนิพนธ์เรื่องวังती** ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงนำบรรดาชื่ออาหารมาตั้งเป็นชื่อตัวละครเพื่อล้อเลียนเหน็บแนมพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของบุคคลบางกลุ่มและเหตุการณ์ในสังคมขณะนั้น (นิตยา มีสุข, 2540: 39-46) หรือ**บทละครเรื่องพระยอนเตวา** แต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หลวงสารานุกรมประพันธ์ ผู้ดำรงตำแหน่งบรรณธิการนิตยสาร “เสนาศึกษาและแม่วิทยาศาสตร์” กล่าวยกย่องไว้ว่าเป็นเรื่องของผู้แต่งฉลาดประดิดประนอย นำชื่อสุราทั้งหมดมาตั้งชื่อเป็นตัวละครและตัวนางของเรื่อง ดำเนินเรื่องตามขนบพระราชนิพนธ์เพื่อบันทึกประวัติศาสตร์การเมือง เศรษฐกิจของสังคมที่ธุรกิจการจำหน่ายสุรามิบบทบาทมากและวิพากษ์วิจารณ์ความขัดแย้งเรื่องอำนาจหรือผลประโยชน์ในตลาดการค้าสุราไทยและเทศอื่นที่ยังมุ่งให้ผู้อ่านจะให้เห็นโทษของการเสพสุราเช่นกัน (อาจัน จันทรมพร, 2537: 102)

4.1.2 การครวญแสดงความทุกข์โศกที่เกิดจากปัญหาอุทกภัย พ.ศ.2460

ใน**นิราศมหาวาริปีมะเส็ง** ผู้แต่งได้ปรับใช้ขนบการครวญจากการครวญถึงนางมาเป็นการครวญแสดงความทุกข์โศกของประชาชนจากปัญหาอุทกภัยที่เกิดขึ้นจากสาเหตุฝนตกติดต่อกันนับเดือนเมื่อ พ.ศ.2460 ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจวิถีชีวิตของประชาชนในชาติ ผู้แต่งได้กล่าวถึงการสูญเสียทรัพย์สินสมบัติและรายได้ของผู้ประสบภัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรด้วยความรังเกียจ ดังความว่า

โ้สงสารชาวเหนือเหลือรันท	จะต้องอดยากไร้ลงฝ่ายผม
โ้ชาวสวนชวนซ้าระกำตรอม	ก็พลอยงอมไปด้วยแทบม้วยมรณ์
ทั้งสวนผักสวนพลูตุก็ฝืด	ทำหน้าจืดน้ำล่อมเสียล้มขร
ต้องชนดินถมโถมคั่นกันสาคร	ต้องอวารณ์ออกทุนควุ่นวาย
เมื่อน้ำหลังพังโครมล่อมแทบแหลก	เหมือนเมืองแตกข้าศึกดังนิกหมาย
สู้เสียทรัพย์สินป้องกันอันตราย	กลับฉิบหายทรัพย์สินด้วยช่วยเต็มที่

(นิราศมหาวาริปีมะเส็ง, 2545 : 311-312)

จากข้างต้น ผู้แต่งได้แสดงความรู้สึกเห็นใจผู้ประสบภัยในขณะนั้นซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและชาวบ้านที่พักอาศัยอยู่ตลอดแนวทางรถไฟสายเหนือเพราะนอกจากสาเหตุที่ฝนตกหนักติดต่อกันเป็นระยะเวลานานนับเดือนแล้ว สาเหตุประการสำคัญของภัยดังกล่าวยังเกิดจากน้ำทะเลหนุนและน้ำเหนือที่ไหลบ่าเข้าพื้นที่รอบกรุงเทพฯ อีกด้วย (นิราศมหาวาริปีมะเส็ง, 2545 : 297)

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสร้างความเสียหายแก่ที่ดินทำกิน อาทิ เรือกสวนต่าง ๆ มาก ผู้แต่งได้กล่าวครวญโดยใช้สำนวนความเปรียบถึงความรู้สึกของเหล่าเกษตรกรผู้ประสบภัยคือ “ก็พลอยงอมไปด้วยแทบม้วยมรณ์” และ “ทำหน้าที่ดินน้ำลุ่มเสียลุ่มชร” “ลุ่มชร” ในที่นี้ ผู้แต่งใช้เป็นสำนวนหมายความว่านอนด้วยความเหนื่อยอ่อนเพลีย นอนด้วยความระโหยโรยแรงเพราะหมดแรงหมดกำลัง ความดังกล่าวจึงสะท้อนถึงความสิ้นหวังและความทุกข์ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาของกลุ่มคนเหล่านี้ได้เป็นอย่างดี แม้ว่าเกษตรกรจะเตรียมรับมือกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นโดยการออกเงินทุนถมดินกันน้ำจากคำว่า “ขุดดินกันโถมถมสาคร” แล้ว แต่สถานการณ์กลับไม่ดีขึ้น เนื่องจากน้ำทะเลหนุนและน้ำเหนือที่ไหลป่าเข้ามาทำลายดินกันน้ำ จากคำว่า “เมื่อน้ำหลังพังโครมลุ่มแทบแหลก เหมือนเมืองแตกข้าศึกดั่งนิกหมาย” ผู้แต่งใช้ความเปรียบถ่ายทอดสภาพการณ์ดังกล่าวให้ผู้อ่านเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาติบ้านเมืองและความรู้สึกของเกษตรกรผู้ประสบภัยในช่วงเวลานั้นว่า เป็นช่วงเวลาแห่งความทุกข์จากการพลัดพรากและการสูญเสียเสมือนบ้านเมืองที่ถูกข้าศึกเข้ารุกรานจนได้รับความเสียหาย แม้ว่าจะพยายามต่อสู้ “เสียทรัพย์ป้องกันอันตราย” แต่ก็ไม่สามารถผ่านพ้นอุปสรรคปัญหาดังกล่าวไปได้ สภาพการณ์เช่นนี้ภายหลังจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เขียนบรรยายไว้ในบทความเรื่อง **ฉันเห็นอุทกภัยสองครั้ง**ว่า

ภาพของบ้านเมืองและผู้คนที่ต้องอุทกภัยเช่นนี้ ทำให้ฉันนึกถึงเมื่อปีมะเส็งพุทธศักราช 2460 เวลานั้นฉันมีอายุ 20 ปี ในสมัยรัชกาลของสมเด็จพระมงกุฎเกล้าพระมหาธีรราชเจ้า ปีนั้นมีอุทกภัยอย่างครวนี้ ฉันอยู่ที่ลพบุรี ทุ่งนาในจังหวัดนั้นกลายเป็นทะเล มีคลื่นน้อย ๆ เหมือนกัน ทางรถไฟจมน้ำหมด ผู้คนต้องหนีน้ำไปอยู่ตามดินเขาก็มี อยู่บนทางรถไฟก็มี สุดแต่มีต่อน้ำไม่ท่วมที่ไหน ที่นั้นเป็นสวรรค์ของชาวนา กินในน้ำ นอนแช่น้ำ เป็นของผจญภัยธรรมดา พอสิ้นภัยจากน้ำท่วมก็พบภัยข้าวของแพง อดข้าวก็มี เพราะข้าวมีราคากระสอบละ 40-50 บาท ชำร่วยพอลถึงต้นฤดูหนาวไข้หวัดใหญ่ก็ระบาดใหญ่ ผู้คนตายเป็นจำนวนไม่น้อย

(สามัคคีชัย, 2485: 8)

ผู้แต่งใช้ภาษาสื่อให้ผู้อ่านเข้าใจความหม่นเศร้าจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นผ่านการแสดงความรู้สึกคับแค้นใจเพราะอับจนหนทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น ในวรรคที่ว่า “อนาถาสนาชะตาอับ” “อาภัพภัยยากลำบากแสน” “คับแค้นเหลือกำลังประทังทน” และ “อับปัญญาคิด” จากคำว่า

โ้ออนาถาสนาชะตาอับ

ต้องอาภัพภัยยากลำบากแสน

แทบทั่วหน้าธานีในดินแดน

ต้องคับแค้นเหลือกำลังประทังทน

โ้อน้อยทรัพย์ก็มาอับปัญญาคิด

สุดจะบิดเบียงท่าไปหาผล

เที่ยวเลือกไปเลือกมาเข้าตาจน ก็กลับไปอีกสุดพลิกแพลง
(นิราศมหาวารีย์ปีมะเส็ง, 2545: 307)

ผู้แต่งกล่าวว่า ผู้ประสพภัยเหล่านี้ก็มีได้นั่งนอนใจในปัญหาที่เกิดขึ้น แต่พยายามดิ้นรนแก้ไขปัญหาด้วยตนเองแล้ว จากการใช้ภาษาจินตภาพเสนออากัปกิริยาที่ว่า “บิดเบี่ยงท่าไปหาผล” และ “เที่ยวเลือกไปเลือกมา” ภาวนั้น สภาพธรรมชาติจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติดังกล่าวก็เป็นชะตากรรมที่ผู้ประสพภัยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ชีวิตของบรรดาผู้คนเหล่านี้จึงเต็มไปด้วยความทุกข์ และความยากจนข้นแค้นที่น่าเห็นอกเห็นใจอย่างยิ่ง แม้ว่าเหตุการณ์ดังกล่าวจะไม่ส่งผลกระทบต่อด้านการเดินทางสัญจรหรือวิถีชีวิตของชาวกรุงมากนัก ดังที่ผู้แต่งกล่าวว่า “ที่สำราญก็แต่เหล่าชาวกรุงศรี กลับมีสุขสิ้นทุกข์บรรเทิงใจ เทียวครรโลลอยล่องในท้องธาร” (นิราศมหาวารีย์ปีมะเส็ง, 2545 : 302) แต่ก็ส่งผลกระทบต่อด้านวิถีการดำเนินชีวิตในกรุงด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่สินค้ามีราคาสูงขึ้น จากคำครวญที่ว่า

ไอ้พวกเราข้าวลุ่มกระแสดินธุ์ จะซื้อกินแล้วแรงคงแพงจี
สารพัดซึ่งจะขัดราคามี ในธานีผ่นผ้าสารพัน
(นิราศมหาวารีย์ปีมะเส็ง, 2545 : 306)

และ

ผลประโยชน์จอมบาทก็ขาดเรีย ราษฎรก็เสียแสนเศร้างำสรดศรี
มารวมทุกข์ทุกข์ทับคับอินทรีย์ เพราะวารีย์ให้โทษเป็นโสดมา
(นิราศมหาวารีย์ปีมะเส็ง, 2545 : 306)

ผู้แต่งได้ครวญและเสนอให้เห็นว่า ทุกคนในชาติทั้งพระมหากษัตริย์และประชาชน ล้วนเป็นผู้เดือดร้อน ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์อุทกภัยครั้งนี้ร่วมกัน ปัญหาที่เกิดขึ้นจึงเป็นปัญหาของส่วนรวม เพราะการสูญเสียทั้งที่อยู่อาศัยที่ “โทรมทรุดหลุดลอยตามน้ำไป” จากภัยที่ไม่สามารถควบคุมได้ แหล่งที่เพาะปลูก ผลผลิตส่งออก และแหล่งอาหารหลักของประเทศ คือ “ข้าวในไร่” ที่พังทลาย “ลุ่มจุมวารีย์” ไปนี้ย่อมส่งผลกระทบทำให้ข้าว “แพงจี” และพลอยทำให้สินค้าอื่น ๆ มีราคาสูงขึ้นตามไปด้วย นอกจากนี้ เส้นทางรถไฟซึ่งเป็นเส้นทางขนส่งสินค้าระหว่างจังหวัดต่าง ๆ ก็ได้รับความเสียหายมาก ดังความว่า

ไอ้รถไฟสายโคราชขาดประโยชน์ อุทกโทษแท้ทำระส่ำระสาย
รถต้องหยุดคลีลาศไม่คลาดคลาย กลัวเสียหายลงทีวิถีจร
ถึงสายใต้ไม่รอดต้องจอดหมด ด้วยปรากฏภัยมาอุทาทรรณ์

อุทกภัยไหลท่วมทั่วนคร

แผ่นดินดอนจมไปใต้หนี

(นิราศมหาวาริปีมะเส็ง, 2545 : 306)

การปรับใช้ขนบครวญถึงนางมาครวญแสดงความทุกข์จากเหตุการณ์อุทกภัยใน**นิราศมหาวาริปีมะเส็ง** นอกจากจะสอดคล้องกับสารสำคัญของเรื่องและผู้แต่งมุ่งบันทึกเหตุการณ์อุทกภัยครั้งใหญ่ แสดงให้เห็นผลกระทบในภาพรวมที่สร้างความเสียหายความเดือดร้อนต่อประเทศชาติและประชาชน ตลอดจนปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้ประสบภัยพิบัติที่สูญเสียถิ่นพักอาศัยและวิถีชีวิตอันเป็นสุขที่เคยมีแล้ว ทางหนึ่งยังเป็นการโน้มน้าวใจให้ผู้อ่านโดยเฉพะอย่างยิ่งชาวกรุงในยุคหนึ่งซึ่งผู้แต่งมองเห็นว่าได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นน้อยกว่าคนในท้องถิ่นให้หันมาร่วมกันช่วยเหลือผู้ประสบภัย ผู้แต่งกล่าวว่า ชาวกรุง “เปรมปรีดีด้วยมีสบาย ชีวีเรือเที่ยวพวยคองามโสภี” และ “ชวนกันมาแข่งนาวิ สรวลระริกซิกซ์แสนสำราญ” (นิราศมหาวาริปีมะเส็ง, 2545 : 320) ในขณะที่ “ชาวนาอุราป่วน และชาวสวนรัตนตลตลศรี” (นิราศมหาวาริปีมะเส็ง, 2545 : 320) และ “ชาวเหนือเหลือรันทด จะต้องอดยากไร้ลงฝ่ายผอม” (นิราศมหาวาริปีมะเส็ง, 2545 : 311) ผู้แต่งจึงสนับสนุนให้ชาวกรุงบริจาคทรัพย์ช่วยเหลือผู้ประสบภัยตามจุดประสงค์การแต่งที่ต้องการให้ช่วยเหลือเพื่อนร่วมชาติและเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมที่ผู้แต่งกล่าวไว้ในตอนท้ายเรื่อง (นิราศมหาวาริปีมะเส็ง, 2545 : 313-314)

การปรับใช้การครวญถึงนางมาใช้ทั้งการครวญเพื่อถ่ายทอดปัญหาและผลกระทบจากปัญหาที่เกิดจากการเล่นการพนัน ผู้แต่งมีจุดประสงค์ล้อเลียนและวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของนักพนันหลังการประกาศปิดบ่อนทั่วราชอาณาจักรใน**นิราศเลิกไฟ**และการปรับใช้การครวญถึงนางมาเพื่อแสดงความทุกข์โศกของผู้ประสบภัยในเหตุการณ์อุทกภัย พ.ศ.2460 ใน**นิราศมหาวาริปีมะเส็ง** นับเป็นกลวิธีการแต่งที่เหมาะสมกับลักษณะการแต่งนิราศและทำให้เห็นว่าการคร่ำครวญในนิราศนั้นอาจพัฒนาไปตามกลวิธีการแต่งและบริบทสังคมแวดล้อมได้ ดังความเห็นของ ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต ที่กล่าวถึงแก่นเรื่องความรักและการคร่ำครวญในนิราศไว้ว่า

ในการแต่งนิราศ กวีไม่จำเป็นต้องครวญถึงภรรยาหรือคนรักเท่านั้น อาจครวญถึงสิ่งที่เคยมีหรือเคยได้รับ แล้วสิ่งนั้นหายไปจากชีวิตของกวีในขณะนั้น ทำให้ต้องคร่ำครวญโหยหาด้วยความอาลัยอาวรณ์ และปรารถนาจะให้สิ่งที่หายไปนั้นกลับคืนหรือมีขึ้นมาใหม่อีก ส่วนเรื่องของความรักก็อาจไม่จำเป็นต้องเป็นความรักระหว่างชายหญิง แต่เป็นความรักอื่น ๆ ก็ได้

(ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, 2552 : 261)

กลวิธีการปรับใช้ขนบการครวญถึงนางข้างต้นยังช่วยทำให้ผู้อ่านเกิดมโนภาพที่แจ่มชัด เข้าใจผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาต่าง ๆ ในสังคมจนนำไปสู่ความเข้าใจสาระสำคัญของเรื่องและผู้แต่ง ต้องการให้คนในสังคมต่างร่วมมือกันแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้คลี่คลายลงในท้ายที่สุด

4.2 การเชื่อมโยงเรื่องความรักส่วนตัวกับความรักชาติ

การเชื่อมโยงความคิดเรื่องความรักส่วนตัวกับความรักชาติเป็นกลวิธีการประพันธ์ที่แสดงให้เห็นว่างานนิราศที่แต่งขึ้นระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลมีบทบาทต่อสังคมมากขึ้น กล่าวคือ มีการเสนอให้เห็นเหตุผลของการพรากจากรักเพราะหน้าที่ที่จำเป็นต้องมีต่อประเทศชาติบ้านเมือง ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นการเสียสละตนทำประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองนี้เป็นการกระทำด้วยความเต็มใจ และเป็นการกระทำด้วยความรักอย่างมองการณ์ไกลโดยคิดถึงประโยชน์ส่วนใหญ่ คือ ความสุขสงบของชาติบ้านเมือง รวมถึงประโยชน์และความปลอดภัยแก่ตนเอง คนรักและครอบครัวในฐานะบุคคลที่อาศัยอยู่ในประเทศชาติเดียวกันอีกทางหนึ่งด้วย

ยกตัวอย่างเช่น ใน **นิราศมะเหลเถไถ** พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงชี้ให้เห็นความสำคัญของการเดินทางไปราชการของ “พี่” ที่เสียสละความรักและความสุขส่วนตัวด้วยความสำนึกในหน้าที่และความตั้งใจที่จะแสดงศักดิ์ศรีของความเป็นชายดังความว่า “เกิดเป็นลูกผู้ชายกะตายดี ต้องนึกถึงกรณีนิยมปม” การจากไปเพื่อกระทำกิจการบ้านเมืองนี้ทางหนึ่งเป็นการหักใจจากไปด้วยความรัก “น้อง” เพราะ “พี่” นั้นก็หวังความดีความชอบและยศถาบรรดาศักดิ์เพื่อมาเจือจุนตนเองและครอบครัวด้วยเช่นกัน ดังความว่า

อันตัวพี่มีกิจกะมิจเฉ	ตามเสด็จราเชประพำผีม
มิใช่หนายน้องแก้วกะแมวมิม	มิใช่แสร้างจากจิมทลิมลี
แม้มิไปไม่พันทลนลา	รับอาญาปี่ปนมลนฉี
เกิดเปนลูกผู้ชายกะตายดี	ต้องนึกถึงกรณีนิยมปม
แม้รักน้องต้องคิดกะดีตตุ๊ก	กระทำกิจการทุกถลมถม
จะได้มีความชอบกะมอมม	อีกอุตมยศถากะทาเทือง
ขอลาก่อนบังอรจล่อจุก	จงดับทุกขโศกาจะเหลือเงือง
ถึงเวลาจำไปมะไลเลื่อง	ขอขวัญเมืองอยู่ตีมลิตา

(นิราศมะเหลเถไถ, 2517: 103 – 104)

ขณะที่ใน**นิราศเป็นทหาร** ผู้แต่งต้องการส่งเสริม โน้มน้าวใจ ให้ชายไทยสมัครเป็นทหารรับใช้ ประเทศชาติหลังจากการออกพระราชาบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารบังคับใช้ทั่วราชอาณาจักร ใน พ.ศ.2459 เพื่อเตรียมความพร้อมด้านความมั่นคงทางการทหาร ป้องกันประเทศรวมทั้งสนับสนุนอังกฤษ และฝรั่งเศสในระหว่างการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 (พ.ศ.2457 - พ.ศ.2461) ดังนั้น ผู้แต่งจึงเชื่อมโยงให้เห็นว่าความรักชาตินั้นย่อมสำคัญกว่าความรักชายหญิงหรือความรักส่วนตัว ดังความว่า

พี่ตั้งจิตต์จำคลาดนิราศไป	ตัดอาลัยลูกเมียไม่เสียดาย
เพราะตั้งจิตต์จะปรุ้งบำรุงชาติ	มิได้ชลาดเกียจคร้านการทั้งหลาย
เพราะเราเกิดเป็นมนุษย์บุรุษชาย	เอากายเข้าระดมคมศาสตรา

(นิราศเป็นทหาร, 2522 : 60)

“พี่” มีความตั้งใจจริงในการกระทำกิจการงานเพื่อชาติบ้านเมือง เห็นได้จากการเน้นย้ำความตั้งใจในบาทที่ว่า “พี่ตั้งจิตต์จำคลาดนิราศไป” และ “เพราะตั้งจิตต์จะปรุ้งบำรุงชาติ” โดยการ “ตั้งจิตต์” ในวรรคแรกนั้นเชื่อมโยงกับความในวรรคต่อมาที่ผู้แต่งกล่าวว่า “ตัดอาลัยลูกเมียไม่เสียดาย” เพื่อที่ตนจะ “ตั้งจิตต์” ในการพัฒนาชาติบ้านเมืองต่อไป ความตอนนี้อย่างที่เห็นความเต็มอกเต็มใจในการเสียสละเดินทางจากครอบครัวเพื่อบำเพ็ญตนแก่ชาติบ้านเมือง ผู้แต่งมองเห็นว่าชาติบ้านเมืองนั้นสำคัญกว่าความรู้สึกรักส่วนตัว ผู้แต่งจึง “ตัด” ความรู้สึกอาลัยอาวรณ์ต่อครอบครัวของตนได้อย่าง “ไม่เสียดาย”

ทั้งนี้ ผู้แต่งได้เชื่อมโยงความคิดเรื่องความรักส่วนตัวกับความรักชาติซึ่งยิ่งใหญ่กว่าโดยนำเสนอความคิดว่าความรักชาติกับความรักนางและรักครอบครัวนั้นแท้จริงแล้วเป็นเรื่องเดียวกัน หากไม่รักชาติและปกป้องชาติ นอกจากภัยอันตรายที่เกิดขึ้นกับชาติบ้านเมืองแล้ว ครอบครัวของตนเองหรือลูกหลานของตนก็อาจจะได้รับความเดือดร้อนในภายหลังตามไปด้วย ดังนั้น การจากไปทำหน้าที่ในครั้งนี้ก็ด้วยความมุ่งหวังให้บ้านเมืองสงบสุข เมื่อบ้านเมืองสงบสุขแล้ว คนในชาติบ้านเมืองรวมทั้งคนในครอบครัวของตนก็พลอยได้รับความสุขไปด้วย ดังความว่า

ถึงเวียงไชยได้สุขเราสุขด้วย	จะรุ่งรวยลือยศไม่ปลดเปลื้อง
หากเวียงไชยได้แค้นรำคาญเคือง	เราก็เครื่องเดือตร้อนไม่ผ่อนคลาย
.....
นิราสร้างห่างเมียเสียดสละ	ด้วยการพระยอดย่องมิ่งมโห
นิราสร้างห่างแหพ้อแม่ไป	จำจากไกลลูกเต้าแลเผ่าพงศ์
นิราสร้างครั้งนี้ด้วยมีทุกข์	กลัวเกิดยุคเมียบุตรสุดประสงค์
เพราะคิดรักบิดาคนวางศ์	หวังให้คงตั้งฝืนอยู่ยืนนาน
แผ่นดินเมืองร้อนญาติาก็พาร้อน	ทั่วนิกรไหนจะสุขสนุกสนาน

หวังให้ญาติคลาดคลายหายรำคาญ ด้วยมีการรักเมียไม่เสียใจ

(นิราศเป็นทหาร, 2522: 64-69)

กลวิธีการนำเสนอดังกล่าวนอกจากจะเหมาะสมกับยุคสมัยที่สังคมให้ความสำคัญกับเรื่องความเป็นชาติและความรักชาติแล้วยังเป็นกรนำเสนอแก่นเรื่องความรักในนิราศด้วยมุมมองที่กว้างขวางลึกซึ้งขึ้น ผู้แต่งได้เชื่อมโยงความคิดเรื่องความรักชาติเข้ากับความรักส่วนตัวอย่างมีศิลปะและแสดงเหตุผลอย่างชัดเจน ทำให้เนื้อหาของเรื่องมีความน่าสนใจเพราะสอดคล้องกับปัญหาที่สังคมในขณะนั้นประสบอยู่ ผู้อ่านที่เข้าใจสภาพสังคมหรือมีประสบการณ์ร่วมในสังคมเดียวกับผู้แต่งก็ย่อมเห็นคล้อยตามที่ผู้แต่งโน้มน้าวใจ ทั้งนี้ การใช้กลวิธีการเชื่อมโยงความรักส่วนตัวกับความรักชาติยังพบในงานพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อนหน้านี้ด้วย ดังที่ ชลดา เรื่องรักษ์ลิจิต (2552 : 31-64) ศึกษา **ภาพย่นเห่เรือพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพบว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงชี้ให้เห็นความสำคัญของการเป็นทหารว่า เพราะความรักที่มีต่อนางจึงต้องหักใจทิ้งนางไปต่อสู้กับศัตรูเพื่อป้องกันภัยที่อาจเกิดขึ้นกับชาติบ้านเมืองที่อาศัยอยู่ในบพแห่งชมพูทวีป** ตอนต้นเรื่อง นอกจากนี้ ในบพเห่เรื่องสีดา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวถึง **บทละครเรื่องรามเกียรติ์** ตอนทศกัณฐ์ลักนางสีดา เป็นสาเหตุให้พระรามยกทัพมารบกับทศกัณฐ์เพื่อชิงนางสีดาคืน เพื่อเชื่อมโยงความคิดเรื่องความรักนางไปสู่ความคิดเรื่องความรักชาติ พระองค์ทรงผสมผสานแนวคิดเรื่องความรักชาติกับแนวคิดเรื่องความรักปัจเจกบุคคล พระองค์ทรงเสนอให้เห็นว่า ศักดิ์สงครามที่เกิดขึ้นเพราะนางสีดาในเรื่องรามเกียรติ์นั้นเป็นเหตุให้ตัวละครเอก คือ พระรามเข้าร่วมรบโดยไม่หวังพระชนม์ชีพของตนเอง ดังนั้น พระองค์มีพระราชทัศนะว่า หากเป็นสงครามที่มีชนวนเหตุมาจากการต่อสู้เพื่อชาติบ้านเมืองแล้ว ตัวละครในเรื่องก็ย่อมเสียสละชีวิตได้เช่นกัน ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การแต่งที่สำคัญคือ การมุ่งเน้นเรื่องการปลุกใจคนไทยให้รักชาติและป้องกันภัยแก่ชาติบ้านเมือง นอกเหนือจากความรักและความต้องการปกป้องอันตรายให้แก่นางผู้เป็นที่รัก

4.3 การบรรยายสิ่งที่ประสบพบเห็นเพื่อแสดงทัศนะ

การแต่งนิราศสมัยรัตนโกสินทร์ ผู้แต่งมักบันทึกหรือบรรยายสิ่งที่ประสบพบเห็น ทั้งจากการเดินทางจริง หรือการเดินทางในจินตนาการ เพื่อแสดงทัศนะข้อคิดที่เกิดขึ้นให้เป็นประโยชน์แก่ผู้รับสารและเก็บไว้เป็นความทรงจำ (สุปาณี พัดทอง, 2552: 73) จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า นิราศกลุ่มที่เลือกมาศึกษานี้ใช้กลวิธีการบรรยายสิ่งที่ประสบพบเห็น ซึ่งผู้แต่งมองว่าเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม เพื่อแสดงทัศนะต่าง ๆ เช่น บรรยายสิ่งที่ประสบพบเห็นแล้วนำมาเชื่อมโยงเปรียบเทียบกับเหตุการณ์อื่น และบรรยายสิ่งที่ประสบพบเห็นแล้วตั้งคำถามเชิงวาทศิลป์ ต่อจากนั้นผู้แต่งมักจะวิพากษ์วิจารณ์ถึงภาวะปัญหาดังกล่าว สาเหตุของปัญหานั้นและอาจเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหานั้นด้วย

4.3.1 การบรรยายสิ่งที่ประสบพบเห็นและเปรียบเทียบเหตุการณ์

นิราศที่แต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ **นิราศมหาวาริ ปิยะเล็ง และนิราศมะเหลเถไถ** พบกลวิธีการถ่ายทอดเหตุการณ์ที่ผู้แต่งประสบพบเห็นและเปรียบเทียบในลักษณะคู่ขนานเพื่อวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของชาวกรุงที่ไม่เหมาะสม ขณะที่**นิราศ น้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ.2485** นั้น ผู้แต่งบรรยายเหตุการณ์อุทกภัย พ.ศ.2485 และเปรียบเทียบกับเหตุการณ์อุทกภัย พ.ศ.2460 เพื่อเสนอให้เห็นความเดือดร้อนและความรุนแรงของอุทกภัยที่เกิดขึ้น ดังนี้

4.3.1.1 การเปรียบเทียบกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจของชาวชนบทกับชาวกรุง

ใน**นิราศมะเหลเถไถ** เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทอดพระเนตรการแข่งขันเรือหน้าพระที่นั่ง ริมน้ำลพบุรี ซึ่งพสกนิกรเมืองลพบุรีจัดถวายให้ทอดพระเนตรแล้ว พระองค์ทรงกล่าวถึงบรรยากาศการแข่งขันเรือและวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของชาวกรุงเรื่องการเลียนแบบต่างชาติที่ไม่ก่อผลดีให้แก่ความเจริญของชาติ เช่น การเล่นพนัน การดื่มสุรา เนื่องด้วยการเลียนแบบอย่างต่างชาตินั้นมิใช่สิ่งที่จะช่วยพัฒนาประเทศได้อย่างยั่งยืน หรือทำให้ชาติมีความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคง ดังความว่า

เห็นผู้คนลั่นหลามกะปามหลัง	แน่นบนฝั่งเยียดยัดมะลัดถา
ต่างดูการแข่งเรือมะเงืองา	มะลาทามลูกทุกสนุกจั่ง
ทั้งผู้แข่งผู้คุมลูฉาน	จิตเบิกบานรมย์รื่นมะลีนฉิ่ง
พร้อมสมัครสามัคคีมะลีจั่ง	มาสนุกสุขขังมะลิ่งซาฯ
เปรียบกับชาวกรุงเทพฯกะเมบมด	เห็นว่าชาวชนบทมะทตถา
รู้จักเล่นอย่างนักเลงกะเมงทา	ชอบกีฬากะมีทีไม่มีภัย
อันชาวกรุงมุ่งแต่คะมิกคิก	เที่ยวตีก ๆ สำมะเลมะเหลเถไถ
บ้างดูแต่ภาพยนตร์มะลนใจ	แล้วเลยไปราขวงค์มลงเซง
กินข้าวต้มพलगมองมะลองเฉ	มลกชกนกนั้เถลเถไถ
พูดแคะเคาะเกาะกะตะและไต	ชวนกันไปโคมเขี้ยวมะเงี้ยวรูป
มิฉนั้นชวนกันตะเหลเป	ดื่มสุเรมีนเมามะเหงาหุบ
อีกลอบเล่นการพนันกะมันมุบ	ยามถูกจับบ่นอุบกะมุบมา
เมื่อเช่นนี้หาทรัพย์กะหับหอ	ได้เท่าใดก็ไม่พอถุทอถ่า
โลกยวนใจให้คิดกะมิดขำ	ระยำป่าฉ้อโกงกะโม่งชู
โทษของตนจัจจนมะกันแก่น	แต่กลับแค้นคนอื่นมะกินกู

จับปากบ่นนินทามะกาสิอ

หรือเขียนข่าวกะพือหรือหนังสือพิมพ์

(นิราศมะเหลเถไถ, 2517: 121)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสนอให้เห็นว่า “ชาวชนบท” นั้นต่างสนุกสนานร่วมกันโดยมี “กีฬา” แข่งเรือเป็นกิจกรรมเสริมสร้างความรักความสามัคคีในท้องถิ่นเพื่อเปรียบเทียบกับพฤติกรรมของ “ชาวกรุง” ในรัชสมัยของพระองค์ที่แสวงหาความเพลิดเพลินใจอย่างไม่เหมาะสม เช่น เทียวกลางคืน ดื่มสุราและลอบเล่นพนัน ทั้งนี้ พระองค์ทรงตำหนิพฤติกรรมของ “ชาวกรุง” สะท้อนให้เห็นว่าพระองค์ทรงไม่พอพระราชหฤทัยกับพฤติกรรมดังกล่าว ดังที่ โชชิยามณีส (2554 : 442 - 455) กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชวิจารณ์เกี่ยวกับสถานการณ์และเหตุการณ์บ้านเมืองคือ ชาวกรุงในขณะนั้นต่างหลงใหลความศิวิไลซ์ จนหลงลืมศักดิ์ศรีของตนเองและอาจเป็นภัยต่อเสถียรภาพความมั่นคงของประเทศตามไปด้วย การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปรียบเทียบพฤติกรรมของชาวท้องถิ่นและชาวกรุงและพระองค์ทรงแสดงความไม่พึงพอใจต่อพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมหรือปัญหาต่าง ๆ อย่างตรงไปตรงมาและชัดเจนนี้ทำให้ผู้อ่านได้เห็นภาพรวมของปัญหา ทราบสถานการณ์เรื่องราวที่เกิดขึ้นในสองพื้นที่เพื่อพิจารณาถึงปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง

4.3.1.2 การเปรียบเทียบสภาพความเป็นอยู่ของชาวกรุงกับเกษตรกรที่ประสบอุทกภัย

ในนิราศมหาวิปโยค เมื่อผู้แต่งทราบข่าวการประสบอุทกภัยในพื้นที่กรุงเทพและท้องถิ่นก็กล่าวเปรียบเทียบสภาพความเป็นอยู่ของชาวกรุงในขณะนั้นกับสภาพความเป็นอยู่ของเหล่าเกษตรกรในช่วงเวลาเดียวกันคือ ช่วงที่ประเทศไทยได้ประสบกับอุทกภัยครั้งใหญ่ใน พ.ศ.2460 ดังความว่า

ไอ้เป็นเคราะห์เหมาะตัวแทบทั่วหน้า	ทั้งสัตว์ป่าวัวควายตายเป็นผี
แต่มนุษย์ก็ยิ่งสุดสิ้นชีวี	ที่เรือมีเขาก็ปลอดพอรอดตัว
ที่ไม่มีนาวาจะอาศัย	ต้องยากไร้ให้ละเหยกันเมียผัว
มีลูกน้อยพลอยกันต้องพันพัว	ทั้งครอบครัวพากันเที่ยวครรรไล
ตามทางรถหรือว่าสถานี	หนีวารีเฮมาขึ้นอาศัย
มีลูกอ่อนนอนตากน้ำค้างไป	อนาใจแสนทุเรศเวทนา
มีที่พักรอดตนไม่พันทุกข์	ไร้ข้าวสุกต้องออกแรงแสวงหา
ไม่อิ่มท้องแต่พอครองชีวิลา	อนิจจาจนจริงทุกสิ่งไป

.....

.....

ชาวสวนนาปีนี้จะนุง	ในใส่พุงก็จะหิวด้วยกัวใจ
โื้อ้เป็นเคราะห์เหมาะเราเหล่ามนุษย์	จะดำมุดหลิกตนไปหนไไหน
มาซ้ออกด้วยอุทวารีย์	ลำบากใจพวกเจ้าเราทั้งมวล
เป็นสี่ทุกข์ห้าทับเข้าค้บอก	แสนวิตกพวกเราหนอชาวสวน
แสนวิตกอกซ้าต้องคร้าครวญ	ทุกข์ทั้งมวลจะมาเถือเอาเนื้อไป

(นิราศมหาวารีย์มะเส็ง, 2545: 302-303)

ผู้แต่งกล่าวถึงความเศร้าโศกของเกษตรกรและคนในท้องถิ่นตามชาวที่ได้ทราบ และแสดงให้เห็นว่าทุกข์ที่เกิดขึ้นนี้เป็นทุกข์ครั้งใหญ่ส่งผลกระทบต่อประชาชนและสัตว์ทั้งสัตว์ป่าและ สัตว์เลี้ยงเพื่อใช้แรงงานเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ ภัยที่เกิดขึ้นยังส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิต ของกลุ่มคนยากจน “ที่ไม่มีนาว่าจะอาศัย” ต้องพักอาศัยตามที่สูงหรือตามรายทางสถานีรถไฟของแต่ ละพื้นที่ กลุ่มคนที่มีที่พักอาศัยก็ยังมีปัญหาเพราะไม่มีอาหารต้องเร่งขออาหารเพื่อประทังชีวิต ผู้แต่งเห็นอกเห็นใจกลุ่มเกษตรกรที่นอกจากเป็นหนีจากความเสียหายที่เกิดขึ้นกับพื้นที่ทำกินแล้วยัง ต้องประสบปัญหาอดอยากต่อไปในอนาคต ความทุกข์ของเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติที่ เกิดขึ้นจากรอคที่ว่า “มาซ้ออกด้วยอุทวารีย์” “เป็นสี่ทุกข์ห้าทับเข้าค้บอก” และ “ทุกข์ทั้งมวลจะ มาเถือเอาเนื้อไป” แสดงให้เห็นว่าทุกข์ที่เกิดขึ้นนี้เป็นทุกข์ครั้งใหญ่ส่งผลกระทบต่อจิตใจผู้ประสบภัย เป็นอย่างมาก นอกจากนี้ จากความที่ว่า “โื้อ้เป็นเหมาะเคราะห์เราเหล่ามนุษย์ จะดำมุดหลิกตนไปหน ไไหน” ยังแสดงให้เห็นว่าทุกข์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้เป็นชะตากรรมที่ผู้ประสบภัยทั้งหลายหลีกเลี่ยงไม่ได้ การบรรยายวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นและเกษตรกรหลังจากประสบภัยที่ผู้แต่งทราบข่าวมาเป็นการ โนม่น่าใจผู้อ่านให้เกิดความรู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้ประสบภัยในท้องถิ่น จากนั้นผู้แต่งวิพากษ์วิจารณ์ พฤติกรรมของชาวกรุงซึ่งได้รับความเดือดร้อนน้อยกว่า ผู้แต่งเสนอภาพความสนุกสนานในการแข่ง เรือหน้าพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อสะท้อนให้เห็น พฤติกรรมชาวกรุงที่ไม่ได้ตระหนักถึงทุกข์ภัยที่เกิดขึ้นกับประเทศชาติหรือเพื่อนร่วมชาติ ดังความว่า

ที่สำราญก็แต่เหล่าชาวกรุงศรี	อันวารีนันท่วมไปถึงไหน
กลับมีสุขสิ้นทุกข์บรรเทิงใจ	เที่ยวครรรไลลอยล่องในท้องธาร
ล้วนหนุ่มสาวคราวชมระงมสุข	เล่นสนุกเรือแพแลขนาน
หน้าพระรูปทรงม้าปรีชาชาญ	มากประมาณเรือแพแห่กันมา
น้ำท่วมมากหลากหลายมาพายเล่น	บ้างโลดเต้นโครมครามตามประสา
เอิกเกริกสรรพลเสกั้นเฮฮา	แข่งนาวาเล่นตามความสำราญ

(นิราศมหาวารีย์มะเส็ง, 2545: 302-303)

ทั้งนี้ในตอนท้าย ผู้แต่งยังกล่าวถึงความสุขสมบูรณ์และความอึดเอมใจของชาวกรุงทั้ง “มิได้ขัดข้าวปลาโภชนาหาร” และ “แต่งตัวโอ้อ้อฮามาในธาร” เพื่อเน้นย้ำให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันของกลุ่ม “ชาวสวน” และ “ชาวที่บุรีรัตน์” ดังความว่า

นิราศเราชาวที่บุรีรัตน์	มิได้ขัดข้าวปลาโภชนาหาร
แต่งตัวโอ้อ้อฮามาในธาร	สนุกสนานแสนสุขสิ้นทุกข์ภัย
.....
คิดถึงเขาวานาน่าปรานี	ด้วยไม่มีความสุขสำราญเลย

(นิราศมหาวิธีปีมะเส็ง, 2545: 303-304)

การเปรียบเทียบพฤติกรรมของกลุ่มบุคคลทั้งสองกลุ่มที่ประสบเหตุการณ์อุทกภัยในช่วงเวลาเดียวกันนี้ ผู้แต่งได้เลือกใช้สรรพนามที่สื่อความรู้สึกเป็นพวกพ้องเดียวกันนี้กับกลุ่มคนทั้งสองกลุ่ม ในตอนต้น ผู้แต่งได้กล่าวถึงความทุกข์ของบรรดาเกษตรกรและใช้สรรพนามแทนตัวเองในการเล่าเรื่องราว “พวกเราหนอชาวสวน” และ “เราทั้งมวล” ในตอนท้ายบท ผู้แต่งได้ใช้สรรพนามแทนตัวว่า “เราชาวที่บุรีรัตน์” เพื่อกล่าวถึงสภาพความเป็นอยู่ของกลุ่มชาวกรุงด้วยเช่นกัน การเลือกใช้สรรพนามดังกล่าวอย่างข้างต้นนี้ นอกจากผู้แต่งจะเปรียบเทียบในเชิงวิพากษ์ให้ผู้อ่านเห็นว่าคนทั้งสองกลุ่มมีสถานภาพเดียวกัน คือเป็นผู้อยู่อาศัยร่วมชาติเดียวกัน แต่กลับมีสภาพความเป็นอยู่ระหว่างการประสบเหตุการณ์อุทกภัยที่แตกต่างกันแล้ว ยังกระตุ้นให้ผู้อ่านในขณะนั้นเห็นอกเห็นใจชาวเกษตรกรที่ประสบความทุกข์ยากในขณะนั้นและคิดใคร่ครวญถึงการกระทำของตน ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาติและเพื่อนร่วมชาติ ก่อนที่ผู้แต่งจะชักจูงใจให้ผู้อ่านบริจาคทรัพย์ช่วยเหลือตามจุดประสงค์การแต่งอีกด้วย การกำหนดให้ผู้เล่าเรื่องเป็นผู้ประสบภัยที่เสนอประสบการณ์ของตนเองยังทำให้ผู้อ่านได้ทราบสถานการณ์ของแต่ละพื้นที่ ได้ข้อมูลจากสองพื้นที่ประกอบกัน ยิ่งสนับสนุนความน่าเชื่อถือของสารและพลอยทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่าการที่ผู้แต่งวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของชาวกรุงโดยเปรียบเทียบสภาพความทุกข์และความสุขจากเหตุการณ์อุทกภัยของกลุ่มคนในสองพื้นที่ขนานกันไปนี้ มิได้เป็นการวิพากษ์วิจารณ์โดยอคติด้วยเช่นกัน

4.3.1.3 การเปรียบเทียบเหตุการณ์อุทกภัย พ.ศ.2485 กับอุทกภัย พ.ศ.2460

ในนิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ.2485 ของพระยาอรรถศาสตร์โสภณ (สว่าง จุลวิธูร) ผู้แต่งเปรียบเทียบเหตุการณ์อุทกภัย พ.ศ.2485 กับเหตุการณ์อุทกภัย พ.ศ.2460 ดังความว่า

อันน้ำท่วมทำให้หัวใจยุ่ง	คิดเพื่อฟังชลมุนุ่นหุนหัน
ที่แท้ก็ถึงคราวน้ำเข้าตัน	ยี่สิบห้าปีนั้นปล้นถึงคราว

พ.ศ.สองสี่หกศูนย์ก็เคยมาก	ไหลล้นหลากท่วมสวนนาอยู่ฉ่ำฉาว
ลานพระรูปลงเล่นเรือกันเกรียวกราว	ทั้งลมหนาวมีเป็นคล้ายเช่นนี้
หากน้ำน้อยด้อยกว่าหกสิบเซ็นต์	จึงมิเชิญท่วมทั่วทุกวิถี
อันน้ำท่วมเคยดลมงคลดี	เป็นนางบอกราวีจะเลิกรบ
คราวก่อนนั้นก็เกิดสงครามโลก	พอน้ำโกรกแห้งสิ้นก็ประสบ
ทำสัญญาครองไมตรีดีนอบนบ	ยอมสงบเลิกศึกกันแต่นั้นมา
แต่คราวนี้หนักใจกลัวไม่เหมือน	เยอรมันกลับเป็นเพื่อนรบฟันฆ่า
ญี่ปุ่นมิตรรบเพื่อสู้อิสรรา	รวมไทยพาเข้าสู่หมู่ไพร่

(นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ, 2501: 60)

จากข้างต้น ผู้แต่งเปรียบเทียบเหตุการณ์อุทกภัย 2 เหตุการณ์เพื่อทำให้ผู้อ่านเข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้อ่านที่มีประสบการณ์ร่วมกับเหตุการณ์ทั้งสองเหตุการณ์ ผู้แต่งเปรียบเทียบให้เห็นว่าภัยที่เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ.2460 ทั้งในเรื่องระดับของน้ำและภัยจากสงครามโลกมีความรุนแรงน้อยกว่าภัยที่เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ.2485 ผู้แต่งได้ระบุความรุนแรงของปัญหาให้ผู้อ่านเห็นอย่างชัดเจน ทั้งการระบุตัวเลขปริมาณระดับน้ำ จากความว่า “หากน้ำน้อยด้อยกว่าหกสิบเซ็นต์ จึงมิเชิญท่วมทั่วทุกวิถี” และการระบุสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากใน พ.ศ.2460 ช่วงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งไทยได้ประกาศสงครามกับเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการี และได้ส่งทหารอาสาสมัครไปช่วยรบ แต่ในคราวสงครามโลกครั้งที่ 2 นี้ ไทยได้เข้าร่วมกับฝ่ายอักษะนำโดยเยอรมันและญี่ปุ่น ผู้แต่งจึงถ่ายทอดสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยน้ำเสียงที่ห่วงใยในปัญหาที่อาจเกิดตามมาและอาจส่งผลกระทบต่อชาติมากยิ่งขึ้น การบรรยายเหตุการณ์และระบุดตราเปรียบเทียบระดับน้ำและเปรียบเทียบสถานการณ์ความรุนแรงของปัญหาร่วมสมัยของผู้แต่งช่วยเสริมให้เนื้อหามีความสมบูรณ์ครบถ้วนยิ่งขึ้น เพราะทำให้ผู้อ่านเกิดมโนภาพเข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นใกล้เคียงกับสิ่งที่ผู้แต่งบันทึกนำไปสู่การตระหนักถึงปัญหาที่อาจส่งผลกระทบต่อชาติในช่วงเวลาดังกล่าว

4.3.2 การบรรยายสิ่งที่ประสบพบเห็นและตั้งคำถามเชิงวาทศิลป์

นิราศกลุ่มที่ผู้วิจัยเลือกมาศึกษาใช้กลวิธีการบรรยายสิ่งที่ประสบพบเห็นและตั้งคำถามเชิงวาทศิลป์หรือการตั้งคำถามโดยมิได้คาดหวังคำตอบ การตั้งคำถามเชิงวาทศิลป์ที่ปรากฏในนิราศกลุ่มที่ศึกษานี้มิใช่เพื่อค้นหาคำตอบจากผู้อ่าน แต่ผู้แต่งมีเจตนาตั้งคำถามกับผู้อ่านเพื่อแสดงทัศนคติหรือความคิดเห็นส่วนตัวทำให้ผู้อ่านเกิดความสนใจสถานการณ์ภายในสังคมและนำเสนอสาระสำคัญคือ ผลกระทบจากปัญหาภายในสังคมให้ผู้อ่านถุ่คิดและพิจารณาถึงการแก้ไขสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

ในนิราศมหาวาริปีมะเส็ง ผู้แต่งบรรยายสภาพปัญหาอุทกภัยที่เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ.2460 และวิพากษ์วิจารณ์ถึงสถานการณ์อุทกภัยที่เกิดขึ้นโดยตั้งคำถามเชิงวาทศิลป์เพื่อเสนอให้เห็นผลกระทบของปัญหาดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบต่อกลุ่มอาชีพเกษตรกร ดังความว่า

โອ้ออกเอ้อยกเราเล่าปีหน้า	พืชข้าวกล้าพวกเราเอาที่ไหน
ส่วนปีนี้ภัยหายละลายไป	นิจจาใจจนจิตจะคิดตรง
หาไม่ได้ไหนจะคลายซึ่งความทุกข์	จะเกิดยุคข้า้ไปฤทัยหมอง
จะต้องร่ำไศกาน้ำตานอง	เป็นกรรมของพวกเราชาวประชา
ทั้งแอกไถใช้สอยต้องร่อยหรอ	สิ่งนั้นพอจัดแจงแสวงหา
นี้วัวควายตายลงในคองคา	จะได้มาแต่ไหนจนใจจริง
อีกโรงเรือนเคลื่อนหายทะเลลายหมด	เห็นปรากฏภัยคุกไปทุกสิ่ง
เราคงอดหมดทำหน้าที่เป็นลิง	ทั้งชายหญิงความจนไม่พ้นตัว

(นิราศมหาวาริปีมะเส็ง, 2545:307)

คำถามเชิงวาทศิลป์ในความข้างต้น อาทิ “พืชข้าวกล้าพวกเราเอาที่ไหน” และ “นี้วัวควายตายลงในคองคา จะได้มาแต่ไหนจนใจจริง” ทำให้ผู้อ่านเห็นผลกระทบจากปัญหาที่เกิดขึ้นและความว้าวุ่นใจของบรรดาเกษตรกรผู้ประสบภัย ทั้งนี้ ผู้แต่งยังใช้ประโยคคำถามเพื่อนำสถานการณ์ความทุกข์ที่เกิดขึ้นว่าเป็นทุกข์ที่ทำให้ผู้ประสบภัยต่างท้อใจ เพราะไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ “หาไม่ได้ไหนจะคลายซึ่งความทุกข์ จะเกิดยุคข้า้ไปฤทัยหมอง” อย่างไรก็ตาม การตั้งคำถามดังกล่าวนี้มีได้เป็นไปเพื่อให้ผู้อ่านพยายามหาคำตอบให้แก่ผู้ประสบภัยหรือเรียกร้องสิ่งที่สูญเสียไปกับภัยพิบัติ อาทิ “พืชข้าวกล้า” หรือ “วัวควาย” กลับคืนมา แต่ผู้แต่งได้วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจภาพรวมของสถานการณ์ เกิดความรู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้ประสบภัยและเป็นเหตุผลที่สนับสนุนให้ผู้อ่านร่วมใจกันบริจาคทรัพย์สินหรือสิ่งของ เพื่อช่วยเหลือตามวัตถุประสงค์การแต่งที่ผู้แต่งกล่าวไว้ในตอนท้ายเรื่องด้วย นอกจากนี้ ผู้แต่งยังได้กล่าวถึงข่าวสารที่ได้ทราบว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานสิ่งของต่าง ๆ มาช่วยเหลือผู้ประสบภัย แต่ผู้ประสบภัยยังไม่ได้รับสิ่งของพระราชทานเนื่องจากอาจมีปัญหาเรื่องการค้าเนินการ ดังความว่า

ข่าวจอมบาทราชทานทะยานจิต	คงสมคิดมุ่งมาตามคาดหมาย
หรือไม่เที่ยงเพลิงพล้ำจะกล้ำกลาย	ที่มุ่งหมายหรือยังจะลั้งเล
จะมาแจกหรือให้เข้าไปรับ	กำหนดนับเวลายังไขว้เขว
คงซอกแซกแยกย้ายคิดถ้ายเท	นึกคะเนพลาดท่าต้องสาบาน
คงถูกไปไล่เสียงเสียงเที่ยงแท้	ท่านรู้แน่จริงประจักษ์เป็นหลักฐาน

ประกอบคำนำสัจปัญหาณ	เห็นเป็นการยากใจอะไรเลย
ถึงแค้นคับอัจนต้องทนต์	จะนั่งอยู่ไยเล่าหนอเราเอ๋ย
คงสมหวังดังมาทไม่คลาดเลย	หากเฉยเมยกันเสียหมดจะอดตาย

(นิราศมหาวาริปีมะเส็ง, 2545: 307-308)

จากสถานการณ์ดังกล่าว ผู้แต่งจึงวิพากษ์ถึงเหตุการณ์ดังกล่าวโดยการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ ให้ผู้อ่านขบคิดถึงปัญหาที่เกิดขึ้นคือการจัดการนำสิ่งของพระราชทานบริจาคแก่ผู้ประสบภัยซึ่งยังไม่มีกำหนดเวลาชัดเจน เช่น “หรือไม่เที่ยงเพลิงพลาญจะกล่ากลาย ที่มุ่งหมายหรือยังจะลั้งเล” และ “จะมาแจกหรือให้เข้าไปรับ กำหนดนับเวลายังไขว้เขว” ปัญหานี้ทำให้ผู้แต่งวิพากษ์วิจารณ์การทุจริตภายในหน่วยงานที่รับผิดชอบ ทางหนึ่งก็เป็นการส่งสารเพื่อกระตุ้นให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเร่งจัดการหาหนทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้แต่งก็ให้กำลังใจผู้ประสบภัยในช่วงเวลานั้น โดยมุ่งให้ผู้ประสบภัยใช้ชีวิตอย่างมีสติและเริ่มต้นจัดการแก้ไข หรือต่อสู้กับอุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่นิ่งนอนใจรอรับการช่วยเหลือเพียงทางเดียวเท่านั้น

ในนิราศถ้ำจอมพล เมื่อผู้แต่งเดินทางมาถึง “เขาวัง” จังหวัดราชบุรีก็วิพากษ์วิจารณ์ถึงสภาพสถานที่ที่ทรุดโทรม ไม่มีผู้สนใจดูแลรักษา “ปล่อยต้นไม้ขึ้นแทรกแตกผนัง” ทั้งที่เป็นสถานที่ “ปลูกสร้างไว้ใหญ่โตมโหฬาร” ดังความว่า

รุ่งสมัยไปเขาวังตั้งพินิจ	เดินทุกทิศเที่ยวดูบนภุผา
ปลูกสร้างไว้ใหญ่โตมโหฬาร	อนิจจาชำรุดทรุดโทรมกรัง
ไม่มีการสถาปนารักษาไว้	ปล่อยต้นไม้ขึ้นแทรกแตกผนัง
น่าเสียดายเล่าลือขึ้นชื่อวัง	ทิ้งให้พังทุเรศเพราะเหตุใด
เสียเงินอื่นหมื่นล้านยังหาญเสีย	ไม่ก็เบี้ยก็กำยังซ่อมได้
ไว้ชมเล่นลายครามยังนามไทย	เป็นเกียรติในนามผู้สร้างแต่ปางบรรพ์
ไม่ซ่อมแซมแล้วมีหน้าซ้ำรื้อล้าง	ศิลาอย่างดีที่ปูอยู่ที่นั่น
เอาไปไว้ที่ไหนทำไมกัน	เหมือนแกล้งหันทำลายให้หายรอย
อันโบราณสถานที่เป็นศรีศักดิ์	ไม่ควรจกรื้อสับให้ยับย่อย
ควรบำรุงชูเชิดให้เลิศลอย	จะไม่น้อยหน้าชาติชาติสำคัญ

(นิราศถ้ำจอมพล, 2555 : 156)

ผู้แต่งกระตุ้นให้ผู้อ่านฉุกใจคิดถึงคุณค่าของโบราณสถานในที่นี้คือ “เขาวัง” โดยเสนอให้เห็นภาพที่พบเห็นคือความ “ชำรุดทรุดโทรมกรัง” ทั้ง ๆ ที่ “ขึ้นชื่อวัง”⁷ ผู้แต่งได้วิพากษ์วิจารณ์โดยใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ในวรรคที่ว่า “ทิ้งให้พังทลายเพราะเหตุใด” และเสียดสีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องว่า “เสียเงินอื่นหมื่นล้านยังหาสูญเสีย ไม่ก็เบี้ยก็กำยังซ่อมได้” เพื่อเน้นย้ำสภาพปัญหาและทำให้ผู้อ่านขบคิดตาม ลักษณะการตั้งคำถามเพื่อวิเคราะห์วิจารณ์หรือเสียดสีดังกล่าวนี้ ธนาकर จันทิมา (2554: 129) แสดงความคิดเห็นไว้ว่าเป็นรูปแบบการแต่งที่ผู้แต่งจงใจแสดงเจตนาขี้แหย่ให้ผู้อ่านไตร่ตรองและสำรวจตัวเอง ถือเป็นเป็นลีลาการประพันธ์ที่ผู้แต่งมุ่งให้ผู้อ่านคิดใคร่ครวญ และเป็นแบบฝึกหัดทางปัญญาแก่ผู้อ่านได้อย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะในงานเขียนที่เน้นการชี้แนะทางปัญญาไม่ได้เน้นเพียงแต่การพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของผู้แต่งเท่านั้น เช่นเดียวกับในตอนที่คุณแต่งกล่าวถึงการรื้อย้ายหินศิลาแลงที่สร้างสถานที่โดยตั้งคำถาม “ศิลาอย่างดีที่ปูอยู่ที่นั่น เอาไปไว้ที่ไหนทำไมกัน” เพื่อวิจารณ์ตำหนิหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่นอกจากจะไม่เห็นความสำคัญในการดูแลรักษาสถานที่แล้วกลับ “รื้อล้าง” ทำลายสภาพภูมิทัศน์ของสถานที่ซึ่งมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ การเมือง การปกครองของชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ การกระทำดังกล่าวเป็นการทำลาย “เกียรติของผู้สร้างแต่ปางบรรพ์” คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและเป็นการทำลายเกียรติศักดิ์ศรีของชาติและความภาคภูมิใจของประชาชนในท้องถิ่นอีกด้วย

ในนิราศถ้ำจอมพล เมื่อผู้แต่งเดินทางผ่าน “มณฑลราชบุรี” ได้กล่าวถึงทรัพยากรธรรมชาติสำคัญคือ แร่ธาตุ “พลอยหินอย่างดีล้วนสีงาม” และวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของคนไทยในสังคมซึ่งมิได้กระตือรือร้นในการสร้างหรือรักษาความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชาติบ้านเมือง ในขณะที่คนต่างชาติเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น เพราะในยุคสมัยที่แต่งนิราศขึ้นนี้เป็นยุคสมัยของการแข่งขันทางเศรษฐกิจ จากความที่ว่า “แขกฝรั่งตั้งกองประลองชุต” กอปรกับขณะนั้นประเทศไทย

⁷ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังขนาดเล็กบนเขาสัตตนาครทนต์ในเขตจังหวัดราชบุรี ชาวบ้านทั่วไปจึงเรียกสถานที่แห่งนี้ว่า “เขาวัง” การที่พระองค์มีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง “เขาวัง” ขึ้นเป็นพระราชฐานที่ทรงใช้เพื่อเสด็จออกราชการไกลออกไปจากพระนครหลวงนั้น เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวทั่วโลกเผชิญกับอิทธิพลการค้าอาณานิคมของประเทศจักรวรรดินิยม อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากการต้อนรับคณะคณะทูตานุทูตชาวโปรตุเกสใน พ.ศ.2442 แล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่ได้เสด็จไปประทับที่ “เขาวัง” อีกตลอดรัชกาล พระราชวังแห่งนี้จึงถูกทิ้งร้างกลายเป็นป่ารกชัฏ มีต้นไม้และเถาวัลย์ขึ้นปกคลุมและเป็นที่พักอาศัยของสัตว์นานาชนิด คงเหลือแต่ซากปรักหักพังของท้องพระโรง และพระตำหนักที่บรรทม ส่วนบานประตู หน้าต่างและพื้นหินศิลาแลงต่าง ๆ ถูกรื้อถอนไปหมด (คณะวัดโกมุทธัตถาราม. 2518: 49)

ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก⁸ ผู้แต่งเสนอทัศนะให้ประชาชนคนไทยผู้เป็นเจ้าของพื้นที่กระตือรือร้นในการทำงานและคิดริเริ่มสร้างกิจการจากทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อที่จะได้ยกระดับฐานะความเป็นอยู่ ไม่ให้คนต่างชาติซึ่ง “อยู่ถึงเมืองไกล” เข้ามามีอิทธิพลต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศจนทำให้คนไทยเจ้าของประเทศต้อง “เป็นลูกจ้าง” ดังความว่า

อันมณฑลราชบุรีมีเหมืองแร่	คนไทยแท้ไม่มองครองถวิล
เขาอยู่ถึงเมืองไกลเอาไปกิน	บ่อพลอยหินอย่างดีล้วนสิ่งงาม
แขกฝรั่งตั้งกองประลองขุด	ผลที่สุดพวกเราชาวสยาม
นั่งดูปากเขากินแลปลิ้นพลาบ	หรือคิดความเป็นลูกจ้างหมดยางอาย
ไม่ตั้งใจตั้งตัวมัวซีเกียจ	คอยแต่เปียดเบียนกันมิ่งขวัญหาย
ทำงานหนักสักหน่อยคอยหลีกกาย	จะลอยชายอย่างเดียวไม่เหลียวแล
บ้างร้องวุ่นทูนไม่มีเอาที่ไหน	ไม่มีใครอุดหนุนให้ทุนแน่
ตัวของเรานั้นแหละหนุนเป็นทุนแท้	ถ้าเริ่มแต่หนุ่มสาวคราวกำลัง
เหมือนก้าวขึ้นบันไดที่ละชั้น	จะถึงขั้นที่สุดได้ตั้งใจหวัง
จะเกิดทุนหนุนกายได้ลำพัง	เป็นที่ตั้งตัวหาญทำการโต
ใครจะอุดหนุนเราสักเท่าใด	ถ้าเราไม่สามารถจะขาดไหว
หนุนตัวเองเถิดนายจะหายโซ	ไม่มโง่คอยเขาถ่างทางให้เดิน

(นิราศถ้ำจอมพล, 2555 : 158-159)

ผู้แต่งใช้คำถามกระตุ้นให้ผู้อ่านคิดตามเสมือนมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อ่านอยู่เป็นระยะ อาทิ “บ้างร้องวุ่นไม่มีทุนเอาที่ไหน ไม่มีใครอุดหนุนให้ทุนแน่” และ “ใครจะอุดหนุนทุนเราสักเท่าใด ถ้าเราไม่สามารถจะขาดไหว” กลวิธีดังกล่าวนี้ทำให้ปัญหาเศรษฐกิจที่ผู้แต่งต้องการถ่ายทอดมีความน่าสนใจ และมีชีวิตชีวามากกว่าการบรรยายโดยตรงไปตรงมา นอกจากนี้ คำถามดังกล่าวยังเป็นการนำเรื่องเพื่อโน้มน้าวใจให้ผู้อ่านคล้อยตามกับสารที่ผู้แต่งต้องการสื่อให้คนในสังคมหันมาพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจในตอนท้ายอีกด้วย ดังความว่า “ตัวของเรานั้นแหละหนุนเป็นทุนแท้” และ “หนุนตัวเองเถิดนายจะหายโซ” ในนิราศสุโขทัย ที่ว่า

⁸ ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งสำคัญของโลก พ.ศ. 2472 ได้เกิดขึ้นอย่างฉับพลันในตลาดหุ้นสหรัฐอเมริกา และส่งผลกระทบต่อวงการการเงินการคลังของประเทศต่างๆ ทั่วโลกทำให้ภาคธุรกิจเอกชน และภาคเกษตรกรรมในประเทศไทยได้รับผลกระทบร้ายแรง (นันทนา กปิลกาญจน์, 2547 : 35-36)

อันนิสัยไทยเราเป็นเหล่ามาก	ถึงจนยากอย่างไรไม่ไกลถิ่น
ไม่เหมือนแจ็กแซกฝรั่งก็บิน	มาหากินเมืองเราจนเขารวย
จนเงินไปบำรุงเขตประเทศเขา	ทั้งพวกเราช่วยยุงผดุงด้วย
เปลือกหรือแก่นซื้อส่งเผ่างงวย	จะระหวยละห้อยน้อยใจใคร

(นิราศสุโขทัย, 2555: 197)

ผู้แต่งชี้ให้เห็นพฤติกรรมของบุคคลในสังคมขณะนั้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งการนิยมสินค้าต่างชาติและการขาดความกระตือรือร้นในการพึ่งตนเองหรือพัฒนาฐานะของตนเองเพื่อให้ผู้อ่านคิดพิจารณาตาม และตระหนักถึงข้อบกพร่องหรือการกระทำของตนเองในฐานะส่วนหนึ่งของสังคม

ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเพราะอุปนิสัยของคนไทยที่รักความสบาย ขาดความมุมานะขวนขวายและไม่ชอบความเปลี่ยนแปลง ผู้แต่งจึงใช้คำถามเชิงวาทศิลป์เพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านร่วมคิดทบทวนถึงปัญหาและวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่เกิดขึ้นตามไปด้วยตั้งคำถามว่า “เปลือกหรือแก่นซื้อส่งเผ่างงวย จะระหวยละห้อยน้อยใจใคร” ผู้แต่งตั้งคำถามเชิงวาทศิลป์เพื่อกระตุ้นผู้อ่านให้ร่วมคิดและเข้าใจสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมและเปิดโอกาสให้ผู้อ่านวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง ทั้งนี้ ประโยคคำถามในความแต่ละวรรคยังเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อ่านทำให้ผู้อ่านรู้สึกเสมือนผู้แต่งถ่ายทอดเรื่องราวและทัศนะต่าง ๆ ให้ผู้อ่านฟังโดยตรง ทำให้สารที่ผู้แต่งนำเสนอมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น ในแง่หนึ่งการตั้งคำถามเพื่อวิพากษ์วิจารณ์สังคมในลักษณะดังกล่าวยังทำให้เห็นว่า ผู้แต่งมีเป้าหมายในการวิพากษ์วิจารณ์เพื่อถ่ายทอดสารในฐานะผู้เล็งเห็นปัญหาที่มีอยู่ในสังคมและเรียกร้องให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.4 การเล่าตำนานและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์สถานที่

วรรณคดีนิราศหลายเรื่อง ผู้แต่งนิยมเล่าเรื่องหรือตำนานความเป็นมาของสถานที่เพื่อให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับสถานที่นั้น ๆ ในอดีต ทำให้ผู้อ่านเข้าใจเหตุการณ์ชัดเจนและสื่ออารมณ์ความรู้สึกของผู้แต่งให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ลักษณะนี้มีมาตั้งแต่นิราศแต่เดิมโดยเฉพาะนิราศของสุนทรภู่ (ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, 2560: 483-485) ผู้วิจัยพบว่า นิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ใช้กลวิธีการเล่าตำนานและเหตุการณ์ที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ที่เพื่อวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชาติและใช้ตำนานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นตัวอย่างและเป็นอุทาหรณ์แสดงทัศนคติของคนในชาติร่วมมือกันแก้ไขปัญหา ดังนี้

4.4.1 การเล่าตำนานเมืองสระหลวง

ในนิราศสุโขทัย เมื่อผู้แต่งได้เดินทางมาถึงจังหวัดพิจิตร ผู้แต่งได้เล่าตำนานของจังหวัดพิจิตรและกล่าวถึงชื่อเดิมของเมืองคือ เมืองสระหลวง เพื่อเชื่อมโยงกับการแสดงความคิดในเชิงวิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์เศรษฐกิจและพฤติกรรมของประชาชนในสมัยนั้น ดังความว่า

เดิมชื่อเมืองสระหลวงทวงเก่า	พื้นที่เล่าใหญ่โตรโหฐาน
มีบึงใหญ่ดังทะเลเคเนการ	กว้างประมาณเจ็ดพันไร่่น้ำใคร่ชม
ปลูกบัวหลวงช่วงโชติประโยชน์หลาย	เมล็ดขายบรรทุกเกวียนเดียรดาษณม
เป็นสินค้าหากำไรได้อุดม	ควรนิยมป้องกันแต่ของไทย
เมล็ดบัวกินดีมีกำลัง	ทำได้ทั้งควาหวานสมานไส้
ทำเป็นแป้งแห้งเก็บไปกินไกล	ดัดแปลงได้อาหารสารพัน
อุตริตริอย่างใดขอให้ออก	ชื่อของนอกกินกันเล่นไม่เห็นชั้น
ให้เงินทองล่องไหลไปทุกวัน	ค่าน้ำมันเราก็กะแย่งแสบกิน
การกินอยู่ฟุ้งเฟ้อเป็นของง่าย	การหาเงินยากหลายแทบตายสิ้น
อย่าเพียงกินพล่อยพล่อยอร่อยสิ้น	มิได้จินตนาณัยตรวจไตรตรง

(นิราศสุโขทัย, 2555 :188)

ผู้แต่งเล่าตำนานของเมืองสระหลวง ซึ่งเป็นชื่อเมืองเดิมของจังหวัดพิจิตร⁹ เพื่อเชื่อมโยงกับสภาพทางภูมิศาสตร์ของเมืองซึ่งมีแหล่งน้ำขนาดใหญ่สำหรับปลูกพืชพื้นถิ่น คือ บัวหลวง ซึ่งผู้แต่งได้ชี้ให้เห็นว่า เมล็ดบัวเป็นสินค้าเพื่อการบริโภคและส่งออกสำคัญของเมือง ทั้งนี้ ชาวเมืองยังได้แปรรูปผลิตภัณฑ์จากสินค้าพื้นถิ่นคือเมล็ดบัวเป็นแป้งเมล็ดบัวอีกด้วย การเล่าตำนานดังกล่าวนี้ นอกจากเป็นการวิพากษ์วิจารณ์การนิยมบริโภคสินค้าจากต่างชาติของประชาชน ดังความที่ว่า “ชื่อของนอกกินกันเล่นไม่เห็นชั้น” และ “การกินอยู่ฟุ้งเฟ้อเป็นของง่าย” แล้ว ยังเป็นการกระตุ้นให้ผู้อ่านหันมาให้ความสำคัญกับสินค้าภายในประเทศ เห็นตัวอย่างการแปรรูปสินค้าและผลิตภัณฑ์ส่งออกเพื่อพยุงเศรษฐกิจของประเทศสืบเนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจสำคัญที่เกิดขึ้นในสังคมขณะนั้นคือ ปัญหา

⁹ ในหนังสือเรื่อง **สารสนสมเด็จ** พระนิพนธ์ของสมเด็จพระนรินทร์ฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้บันทึกถึงชื่อเมืองพิจิตรไว้ว่า “เมืองโอมะบุรี คือ เมืองพิจิตร เป็นเมืองโบราณ มีป้อมปราการอยู่ริมแม่น้ำ่านเก่า เดิมชื่อว่า เมืองสระหลวง คงเป็นเพราะมีบึงบางมากทั้งในศิลาจารึกสุโขทัย และ ในกฎหมายชั้นเก่าของกรุงศรีอยุธยาที่เรียก เมืองสระหลวง ปรับเป็นคู่กับเมืองสองแคว คือ เมืองพิษณุโลก” (สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2504 : 49)

สินค้าและน้ำมันขึ้นราคาโดยเฉพาะอย่างยิ่งสินค้านำเข้าจากต่างชาติ เนื่องจากผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ พ.ศ.2472 – พ.ศ.2482 ของสหรัฐอเมริกาตนเอง

4.4.2 การเล่าตำนานเมืองสวรรคโลก

เมื่อผู้แต่ง**นิราศสุโขทัย** เดินทางเข้าเขตจังหวัดสุโขทัยก็เล่าตำนานเมืองสวรรคโลก ซึ่งเดิมตั้งอยู่บริเวณอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยในปัจจุบัน มีฐานะเป็นเมืองลูกหลวง ชื่อว่า เมืองศรีสัชนาลัย ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยยังเป็นราชธานี ต่อมา ในสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ.1994 พระเจ้าติโลกราชแห่งอาณาจักรล้านนา ได้ยกทัพมายึดเมืองศรีสัชนาลัย และได้เปลี่ยนชื่อใหม่เรียกว่า เมืองเชียงขึ้น ต่อมา พ.ศ.2017 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงตีเมืองเชียงขึ้นคืนได้สำเร็จและทรงเปลี่ยนชื่อเมืองเป็นเมืองสวรรคโลก ดังความว่า

อันเมืองนี้มีตำนานโบราณกล่าว	สร้างกว้างยาวเรียบร้อยหาบ้อยไม่
กว้างห้าสิบยาวร้อยเส้นเช่นของไทย	กำแพงใหญ่ล้อมรอบเป็นขอบคัน
กว้างสองวาสูงสี่วาศิลาแลง	ฤาษีแจ้งกลับมาจากปากสวรรค
จึงเอานามตามชั้นฟ้ามาประพันธ์	ชื่อสวรรคโลกเลิศประเสริฐนาม
พระยารธรรมราชาเลออาสน์รัตน์	เป็นกษัตริย์เฟื่องฟูทุกกรุงขาม
ถวัลย์รัชสีบมาพยายาม	นับได้สามกษัตริย์ขัดตียา
ภายหลังพระอรุณราชกุมาร	ชนขนานนามพระร่วงโชติช่วงหล้า
ได้ปกป้องครองเมืองเรืองเดชา	สร้างมหาถาวรจรนาม
ได้ธิดากรุงจีนเป็นชั้นเอก	มาภิเชกเป็นมเหสีองค์ที่สาม
ทั้งได้ลำเกตุตราสง่างาม	บริวารตามเข้ามารวมห้าร้อย
ทำถ้วยชากาน้ำชามกระเบื้อง	ขายทั่วเมืองซื้อไว้ได้ใช้สอย
เหตุใดไทยไม่ทำจำตามรอย	ชื่อเขาน้อยไปเมื่อไรชาติไทยเรา
ทำไมเป็นไม่อุตุสำหรับาบดสี	เกิดมามีเท้ามีน้นหรือเปล่า
เครื่องนุ่งห่มมกายพุ่มพวยเมา	ชื่อเขาเอาเสียทุกอย่างไม่สร้างเอง
การทิ้งสิทธิ์คิดให้ดีเถอะพี่น้อง	เราจะต้องถูกระดมเขาข่มเหง
ถ้าพวกเราสามัคคีมีคนเกรง	ควรรีบเร่งรักษาสิทธิ์ทุกกิจการ

(นิราศสุโขทัย, 2555 :197-198)

ผู้แต่งเล่าตำนานเมืองสวรรคโลกซึ่งมีเนื้อความตรงกับพงศาวดารเหนือกล่าวถึงฤาษีสัชนาลัยกับฤาษีสัทธิมงคลเป็นผู้มาชี้ให้พวกพราหมณ์บุตรหลานสร้าง พระฤาษีตั้งแต่งบารธรรมราชาไว้ให้ครองเมืองสวรรคโลก ให้นามเรียกว่าพระยารธรรมราชา นับว่าเป็นต้นวงศ์กษัตริย์ในเมือง

ศรีสัชชนาลัย เมืองที่พระยารธรรมราชาสร้างขึ้นนั้นกว้าง 50 เส้น ยาว 100 เส้น กำแพงหนา 8 ศอก สูง 4 วา ต่อมา ในสมัยพระอรุณราชกุมารหรือพระร่วงปกครองเมือง พระยากรุงจिनยกราชิตาซื่อนางพสุเทวีพร้อมด้วยเจ้าฤทธิกุมารและฝูงจันทน์ทั้งหลาย 500 คน เป็นบริวารให้แก่พระยาร่วง เมื่อลงเรือสำเภาไปได้เดือนหนึ่งถึงเมืองสัชชนาลัย คนจีนเหล่านี้ได้ริเริ่มทำถ้วยชามค้าขายภายในเมืองแต่นั้นมา (พระวิเชียรปรีชา, 2501 : 20) ผู้แต่งเล่าตำนานโดยเลือกกล่าวถึงเหตุการณ์ดังกล่าว เพื่อวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของคนไทยที่ไม่ชอบสร้างฐานะจากการค้าขายและชี้ให้เห็นว่าการ “ซื้อเขาเอาทุกอย่างไม่สร้างเองนั้น” เป็นการไม่รักษาผลประโยชน์ของตนเองซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชาติได้ในอนาคต

4.4.3 การเล่าเหตุการณ์ยึดอำนาจของพระเพทราชาและหลวงสรศักดิ์

ในนิราศมะเหลเถไถ เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ผ่านพระนารายณ์ราชนิเวศน์ พระองค์ได้ทรงบรรยายถึงอดีตอันรุ่งเรืองและเล่าเหตุการณ์ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ราชวงศ์ปราสาททอง ในคราวที่พระเพทราชาและหลวงสรศักดิ์ซึ่งได้รับราชการในพระบรมมหาราชวังและได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยรับใช้อย่างใกล้ชิด ได้ร่วมมือกันยึดอำนาจจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ก่อนที่พระเพทราชาจะสถาปนาราชวงศ์บ้านพลูหลวงเป็นราชวงศ์ที่ 5 และเป็นราชวงศ์สุดท้ายของกรุงศรีอยุธยา ดังความว่า

เดชะบุญญะชังคัตตี	ของกษัตริย์โบราณวะสานทยา
โปรดดลใจชาวสยามชะงามงา	อย่าให้บ้าคิดผิดมะลิตโซ
อย่าคิดผลาญญาติวงศ์กะมังก	เหมือนเช่นหลวงสรศักดิ์มะลักโ
อีกพระเพทราชามะลาโก	ก่อจลาจลโตกะต่องเลื่อง
ไทยเราแตกสามัคคีกะลีเตด	ต่างชาติคงได้กะใหม่เหมือน
ครั้งโน้นเขาอยู่ไกลทะเลต่อง	จึงไม่มากะเมืองเทื่องเอาเมืองไทย
แต่เดี๋ยวนี้นัดกันจ้งจันจัต	เขาสามารถตะลิดกิตตะไหลไก่อ
พวกเราอย่าเผลอตัวมะลัวไซ	จะตกอับคับใจทลิกทิก
แม้รักษาสามัคคีมลีฉอย	ถึงเราน้อยก็อาจลาดถิก
เหมือนมดน้อยช่วยกันทะมันมิก	รักษารังตลิกปีกตลันปัน

(นิราศมะเหลเถไถ, 2517: 120)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล่าเหตุการณ์ดังกล่าวเพื่อสะท้อนปัญหาการขาดความสามัคคีของคนในชาติให้เป็นอุทาหรณ์แก่ประชาชน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า

เจ้าอยู่หัวทรงชี้ให้เห็นว่าการแตกความสามัคคีเป็นเหตุให้ต่างชาติสบโอกาสในการเข้ามารุกรานได้ง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่มีการล่าอาณานิคมของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปได้แผ่อิทธิพลเข้ามาในทวีปเอเชียมากยิ่งขึ้น จากคำกล่าวที่ว่า

แต่เดี๋ยวนี้ผิวกันจันจันจิต เขาสามารถตะลิดก็ตะไลไถ่
 พวกเราอย่าผลอตัวมะลัวไซ จะตักอับคับใจทลิกทิก

(นิราศมะเหลเถไถ, 2517, 120)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชวินิจฉัยว่า ผู้ที่จะสามารถปกครองประเทศชาติได้นั้น นอกจากต้องมีความเป็นผู้นำ มีความสามารถในการปกครองและกล้าหาญแล้ว ยังต้องเป็นผู้มีบุญญาธิการอีกด้วย พระราชวินิจฉัยส่วนพระองค์นี้เชื่อมโยงกับความในตอนที่มาที่พระองค์ทรงวิพากษ์วิจารณ์สาเหตุของการเสียกรุงไว้ว่ามาจากการที่ขุนนางหรือประชาชนซึ่งเป็นสามัญชนในยุคนั้นคิดการกบฏ พระองค์ทรงเน้นย้ำว่า พระมหากษัตริย์ผู้ปกครองประเทศชาติได้นั้น จะต้องทรงมีบุญญาธิการและคุณสมบัติที่เหมาะสม ดังความว่า

พวกพม่าข้าศึกมะฮกฮอย มาแต่น้อยก็ดินมหินหา
 ต่างตนเห็นแก่ตนมงงนา เสียกรุงสิ้นวาศนามงาโร
 ถ้าแม้วังศ์พลูหลวงกะตวงเต็บ ไม่กำเร็บชิงราชย์กะตาดโต
 อาจจะไม่เกิดภัยกะไตโล อยู่ธยาภาโรอาจยืนยัง
 เปนคติไพร่ริมะหลวงตวง ละลามลวงเกินศักดิ์มะลักตั้ง
 ก็อยู่ได้ชั่วแล่นมะแลนตั้ง เพราะบุญญ์ตุน้อยมะลอยโต
 อีกทั้งคุณสมบัติกะตตตอง ก็บกพร่องตามกำเนิดกะเตดโต
 ถึงอาจรื้ออ้อแย่งทะแมงไม มีอาจยึดถือไว้ทะมงทง
 ล้างเก่าแล้วหวังเฟิดมทะเลมมีก ไม่สมนึกเพราะแห่งกะแดงตั้ง
 คนดี ๆ กะตานลานคอยผลาญลง หมดเครื่องมือตะนงตนที่พอใช้
 สุดคิดสิ้นฤทธิ์ทะมิตเถอม มีแต่เสื่อมเปนลำดับทะมับไถ
 เปนคติทะมาทำควรจำไว้ เพื่อเตือนใจมลิกตึกและนิกปลง

(นิราศมะเหลเถไถ, 2517, 125)

ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล่าเหตุการณ์ดังกล่าวก็เพื่อ ตักเตือนประชาชนในรัชสมัยของพระองค์ให้มีความรักสามัคคีกันภายในชาติและแสดงออกความ

รักษาดีโดยการจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ผู้สืบราชสันตติวงศ์โดยชอบธรรมเพื่อไม่ให้เหตุการณ์เกิดขึ้นซ้ำรอยในอดีตด้วยนั่นเอง

4.4.4 การเล่าเหตุการณ์กบฏบวรเดช

ใน**นิราศัญญะบุรี** ของ อ.สัมบุณยานนท์ ผู้แต่งได้บันทึกการเดินทางไปราชการที่จังหวัดปทุมธานี ระหว่างทางเมื่อเดินทางผ่านบริเวณ “บางเขน” “หลักสี่” และ “ดอนเมือง” ผู้แต่งเล่าเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นบริเวณสถานที่ข้างต้น คือ เหตุการณ์การปะทะกันระหว่าง “คณะกู้บ้านเมือง” ซึ่งเรียกกันภายหลังว่า “กบฏบวรเดช” และ “รัฐบาลพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา” ที่บริเวณบางเขน ช่วงวันที่ 11 - 25 ตุลาคม พ.ศ.2476 สาเหตุมาจากความขัดแย้งในเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจ ที่เสนอโดย นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผลที่ทำให้เกิดการนำกำลังทหารยึดอำนาจโดยพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช ภายหลังรัฐบาลสามารถปราบปรามได้ (**นิราศัญญะบุรี**, 2555 : 222) ผู้แต่งถ่ายทอดเหตุการณ์สำคัญ ในช่วงวันที่ 13 - 14 ตุลาคมซึ่งเกิดการปะทะกันอย่างรุนแรง¹⁰ ผ่านการใช้ภาษาจินตภาพ ดังความว่า

ที่สิบสามเดือนตุลาเจ็ดหกไกล	เอารถไฟชนกันเป็นผงคลี
สะตุจิตคิดสะดุ้งมุ้งสดับ	หวิวหวิววับแทบเห็นว่าเป็นผี
เอาเลือดสาตวาดไว้ในปลถพี	ว่าเรื่องนี้ตัวกบฏมาผลาญคน

(**นิราศัญญะบุรี**, 2555: 222)

ผู้แต่งได้ใช้ภาษาจินตภาพสื่ออารมณ์ความน่ากลัว ความรู้สึกหวาดท้อและเจ็บปวดรวดร้าวกับสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้น เช่น การกล่าวถึงกิริยาอาการ “สะตุจิตคิดสะดุ้ง” เมื่อถูกใจคิดถึงเหตุการณ์ดังกล่าว การเสนอสภาพอาการ “หวิวหวิววับ” สื่อภาพของการรูดดับอย่างรวดเร็ว สอดคล้องกับการแสดงความเศร้าที่ราวลึกกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และบรรยากาศของการสูญเสียจากการ

¹⁰ 13 ตุลาคม 2476 เวลา 03.00 เมื่อวังปารุสการยืนยันจะให้ยิง หลวงอำนาจสงคราม ได้นำกำลัง ร.พัน 8 ขึ้นรถไฟที่หัวลำโพง พร้อมขบวนรถ ขต. บรรทุกรถถัง 76 ที่ขับจากสะพานแดงมาหัวลำโพง พร้อมรถ ปตอ. 76 ก่อนมาจัดกระบวนใหม่ที่บางซื่อ (กม. 7.79)

14 ตุลาคม 2476 เวลาเช้า หลวงอำนาจสงครามได้เคลื่อนทัพรุกเข้าหาข้าศึก อย่างช้าๆ เข้าสถานีบางเขน (กม. 13) เวลา 10.00 เศษ พันเอกหลวงสงคราม (ถม เกษะโกมล - แม่ทัพรัฐบาล ผบ.ร.พัน ๘) ถูกทหารฝ่ายพระองค์เจ้าบวรเดช ยิงปืนกลเบา ทะลุกระจกรถจักรดีเซล เข้าที่อกหู 2 นัด ถึงแก่กรรม ขณะบัญชาการทัพที่สะพานข้ามคลองบางเขน หน้าวัดเทวสุนทร (วัดแคทราย) เลยต้องรีบถอยรถ นำร่างหลวงอำนาจสงคราม ห่อผ้าแบล้งเกณฑ์ไปเก็บที่กองพันบางซื่อ (นายหนวย, 2532 : 258)

ต่อสู้ที่ผู้แต่งเสนอให้เห็นว่ามีความจริงจังดูเด็ดและโหดเหี้ยมตั้งความที่ว่า “เอารถไฟชนกันเป็นผงคลี” และ “เอาเลือดสาตวาดไว้ในปัดพี” นั่นเอง

ผู้แต่งเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ “หลักสี่” และ “ดอนเมือง” เพื่อเสนอให้เห็นผลกระทบจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ณ สถานที่ดังกล่าว การเล่าเรื่องจากเหตุการณ์จริงย่อมกระทบอารมณ์ความรู้สึกผู้อ่านและกระตุ้นเตือนผู้อ่านให้เกิดจิตสำนึกที่จะช่วยเหลือบำรุงชาติให้เกิดความมั่นคงทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมืองได้ นอกจากนี้ การใช้เครื่องหมายอัญประกาศในชื่อสถานที่ยังช่วยในการเน้นย้ำภาพเหตุการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ.2476 ก่อนการแต่งนิราศเรื่องนี้เมื่อ พ.ศ.2478 วิธีการข้างต้นย่อมช่วยให้ผู้อ่านซึ่งเป็นบุคคลร่วมยุคสมัยดังกล่าวอุกคิดถึงปัญหาหรือสถานการณ์เคยเกิดขึ้น ณ สถานที่นั้นได้เป็นอย่างดีอีกด้วย ดังความว่า

สถานี่ “หลักสี่” เป็นที่หลัก	กบฏพักร้อนรณด้วยพลหาญ
สถานี่วิฑูเห็นแหลกลาญ	ลงจมาดลหักพังเป็นหลังไป
ต้องหยุดการสื่อสารงานติดต่อ	ชะงักรอแพร่พร่งทุกแห่งไหน
ผลประโยชน์ถูกกันลงทันใด	ควรจะได้ก็ไม่ได้ต้องรามือ
.....
ถึง “ดอนเมือง” เรื่องร้อนเป็นตอนอยู่	นึกถึงหมู่เรือบินถิ่นสนาน
เคยสนุกยกกบฏยึดเป็นลาน	ไว้สั่งงานรณรงค์เพื่อสงคราม
ที่สุดต้องพ่ายแพ้แก่อำนาจ	ผู้รักชาติช่วยกระหน่ำเข้าย่ำหยาม
เพื่อพิพัฒนรัฐธรรมนุญเพื่อพูนนาม	ให้สยามยืนยงวงศ์ชาติไทย
ใครคิดคดทรยศกบฏชาติ	ประชาชาติร่วมมือฮือเข้าใส่
หวังสงบจึงต้องรบคนจัญไร	หวังจะไว้เป็นฐานยุวชน
เรานิยมร่วมงานเป็นเอกฉันท	เพื่อไว้วันข้างหน้าจะหาผล
ให้ลูกหลานของเราเขาอยู่ทน	แล้วช่วยคั้นความจำเริญดูดำเนินตาม

(นิราศรัญญะบุรี, 2555 : 223)

ผู้แต่งไม่เห็นด้วยกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เพราะการปะทะกันระหว่างสองฝ่ายทำให้สถานที่ราชการสาธารณสมบัติของชาติเสียหาย เปิดทำการไม่ได้ อาทิ “สถานี่วิฑูเห็นแหลกลาญ” “ต้องหยุดสื่อสารงานติดต่อ” และ “หมู่เรือบินถิ่นสนาน” ก็ได้รับผลกระทบคือ “กบฏยึดเป็นลานไว้สั่งงานรณรงค์เพื่อสงคราม” เป็นต้น ผู้แต่งเสนอความคิดเห็นว่า เราทุกคนควรมีความรักชาติ คือรักษาความ “สงบ” ของบ้านเมือง มีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน รักษาความเป็นประชาธิปไตยให้ประเทศชาติ “ยืนยงวงศ์ชาติไทย” และให้อนุชนได้สร้างความเจริญแก่บ้านเมืองต่อไปอีกด้วย

นอกจากนี้ ผู้แต่งยังได้ใช้ภาษาที่สื่อถึงความวุ่นวายโกลาหล และเสริมบรรยากาศของความขัดแย้ง ความรุนแรงจากอาวุธยุทโธปกรณ์ต่าง ๆ ที่กำลังพลทั้งสองฝ่ายใช้โจมตีโต้ตอบกัน เช่น “ลือลั่นสนั่นไหว” “กัมปนาทก็ก้อง” “โผผินผาดโผนกระโจนโจม” “กระสุนกราดเรียงราย” เหตุการณ์ความรุนแรงและความสูญเสียที่เกิดขึ้นทำให้ผู้แต่งรู้สึกอเนจอนาใจ ก่อนจะเชื่อมโยงไปถึงสาเหตุการเกิดสงครามความขัดแย้งทางการเมืองครั้งนี้ว่าเป็นเหตุมาจากการเห็นแก่อำนาจและประโยชน์ส่วนตนมากกว่าการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ดังความว่า

สงครามเกิดรุนแรงทุกแห่งหน	อิทธิพลลือลั่นสนั่นไหว
กัมปนาทก็ก้องด้วยกลไก	ชั่วจิตใจเนืองแน่นเต็มแผ่นดิน
ชีวิตวอดมอดม้วยด้วยอำนาจ	กระสุนกราดเรียงรายก็ตายสิ้น
ข้างล่างรถและข้างบนก็เรือบิน	มาโผผินผาดโผนกระโจนโจม
คิดขึ้นมาว่าอนาถชาติมนุษย์	ไม่สิ้นสุดอวดเป็นเช่นแสงโสม
แผ่อำนาจรัศมีเหมือนสีโคม	ว่าข้านี้เฉิดโฉมกว่าใครใด

(นิราศธัญบุรี, 2555: 219)

ผู้แต่งเล่าเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองในนิราศธัญบุรี เพื่อแสดงให้เห็นโศกนาฏกรรมของเพื่อนร่วมชาติที่มาจากความขัดแย้งทางการเมือง ก่อนจะปลุกฝังให้คนในชาติมีความรักใคร่สามัคคีกันโดยเห็นเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นอุทาหรณ์ตลอดจนปลุกฝังให้ประชาชนขณะนั้นยอมรับการปกครองระบอบประชาธิปไตยเพื่อเป็นการแสดงออกถึงการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมและนำไปสู่ความรักชาติ ดังความที่ผู้แต่งเสนอไว้ในตอนท้ายว่า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อันฤทธิ์เดชเหตุเนื่องด้วยเรื่องจิต	อยากจะคิดเป็นใหญ่มหาสุวรรณย์
เห็นใครดีมีหน้าไปกว่ากัน	ก็แข่งขันเรื่องฤทธิ์อิทธิพล
ประโยชน์ใหญ่ส่วนรวมไม่ร่วมคิด	มาร่วมผิตคิดเห็นมิเป็นผล
ไม่รักชาติศาสนาประชาชน	มารักตนแต่ตัวครวของใคร
ถ้าร่วมมือกันเป็นเอกฉันท์แล้ว	สยามเราก็เหมือนแก้วที่ผ่องใส
ให้สมว่าเป็นประชาธิปไตย	สืบชาติไทยยืนอยู่คู่ฟ้าดิน

(นิราศธัญบุรี, 2555: 221)

การเล่าตำนานและเหตุการณ์ที่สัมพันธ์กับประวัติความเป็นมาของสถานที่นอกจากเป็นการเชื่อมโยงเหตุการณ์ทำให้ผู้อ่านได้ทราบข้อมูลประกอบทัศนะของผู้แต่งระหว่างการเดินทางแล้วยังทำให้อ่านเห็นตัวอย่างที่เป็นอุทาหรณ์สอนใจไม่ให้ประพฤติดังสิ่งที่ไม่เหมาะสมตลอดจนตระหนักถึงการ

ทำประโยชน์เพื่อชาติบ้านเมืองและสนับสนุนการจงรักภักดีในสถาบันพระมหากษัตริย์ก่อให้เกิดความสำนึกรักชาติและสามัคคีกันในอนาคตต่อไป

4.5 การเล่านิทาน

ผู้วิจัยพบว่า นิราศกลุ่มที่เลือกมาศึกษาใช้การเล่านิทาน คือ นิทานเรื่อง **สัมโมมานชาต** และ นิทานเรื่อง **ศรีธนูชัย** ผู้แต่งเลือกเรื่องทั้งสองคล้องกับประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเพื่อให้ผู้อ่านกระทำในสิ่งที่ผู้แต่งเสนอแนะและเป็นการแสดงออกถึงความรักชาติ คือ การตระหนักถึงการเสียสละและสามัคคีกัน มีไหวพริบเขวavnปัญญาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ดังต่อไปนี้

4.5.1 การเล่านิทานเรื่องสัมโมมานชาต

ใน **นิราศเป็นทหาร** ผู้แต่งเล่านิทานเรื่อง **สัมโมมานชาต** เพื่อสอนเรื่องความสามัคคีและสนับสนุนแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่องการชักชวนให้ชาวไทยในขณะนั้นสมัครเป็นทหารอาสาเข้าร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ 1

นิทานเรื่องนกกระจาบบองสองฝูงหรือสัมโมมานชาต ในพระสุตตันตปิฎกมีเนื้อหา กล่าวถึง นกกระจาบบองหนึ่งจำนวนหลายพันตัวมีหัวหน้านำฝูงพาลูกน้องบินเป็นฝูงไปหากินเมล็ดพืชในไร่ร้าง ต่อมานกหลายตัวถูกนายพรานใช้ตาข่ายดักจับไปขายและฆ่ากิน นกกระจาบบองที่เป็นจ่าฝูงเห็นความวิบัติของบริวารเช่นนั้น วันหนึ่งจึงเรียกประชุมนกกระจาบบองทั้งหมด เมื่อฝูงนกมาประชุมพร้อมเพรียงกันแล้ว นกกระจาบบองจ่าฝูงจึงปราศรัยชี้แจงวิธีที่จะทำให้รอดพ้นจากตาข่ายดักของนายพรานใจบาบคือ ให้ฝูงนกช่วยกันบินพุ่งใส่ตาข่ายในทิศทางเดียวกันด้วยความสามัคคี บรรดานกกระจาบบองต่างเชื่อฟังนกกระจาบบองจ่าฝูงพร้อมที่จะใช้พลังสามัคคีพาฝูงของตนให้รอดพ้นจากการถูกดักด้วยตาข่าย ตั้งแต่นั้นนายพรานปากก็กลับบ้านมือเปล่าทุกวัน ถัดจากนั้นไม่นาน นกกระจาบบองนั้นต่างพากันบินลงไปกินเมล็ดพืชในลานดินแห่งหนึ่ง นกกระจาบบองตัวหนึ่งบินลงไม่ระมัดระวัง พลัดไปเหยียบเอาหัวนกกระจาบบองอีกตัวหนึ่งเข้า. ต่อมานกกระจาบบองทั้งสองตัวจึงต่างเถียงกัน เมื่อทั้งสองตีปีกและกางปีกเข้าหากัน. บรรดานกกระจาบบองที่อยู่ใกล้เหตุการณ์ต่างก็เข้ามามุงดู ต่างถือพรครือพวกแตกแยกกันเป็นสองฝ่าย จนกลายเป็นนกสองฝูงส่งเสียงทะเลาะกันเอ็ดอึง. ต่างฝ่ายทุ่มเถียงเอาชนะกันโดยกล่าวอ้างถึงบุญคุณที่แต่ละฝ่ายช่วยกันยกตาข่ายกับดักของนายพรานจนทำให้ฝูงรอดมาได้ ความทราบถึงจ่าฝูงจึงเข้ามาเจรจาเกลี้ยกล่อม ให้ลูกน้องที่แตกกันเป็นสองฝูง สามัคคีกันแต่ไม่สำเร็จ จ่าฝูงจึงพานกบริวารที่เชื่อฟังส่วนหนึ่ง แยกฝูงบินเล็ดลอดหนีไปอาศัยอยู่ในป่าแห่งอื่น ต่อมา นกกระจาบบองที่แตกกันเป็นสองฝูงนั้นถูกนายพรานดักด้วยตาข่ายครอบไว้ได้ พระพุทธเจ้าตรัสชาต

เรื่องนี้ แสดงเรื่องราวในอดีตชาติของพระองค์เพื่อทรงระงับสงครามระหว่างพระญาติพี่น้องทั้งสองฝ่ายของพระองค์ คือ พระญาติพี่น้องทางฝ่ายบิดาและพระญาติพี่น้องทางฝ่ายมารดาซึ่งอาศัยอยู่ริมฝั่งสองฝั่งของแม่น้ำโรหิณี เกิดความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์จากการแย่งกันท่อน้ำเข้านาจนเกิดเหตุลูกกลมจวนเกิดเป็นสงครามรบพุ่งกัน พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้ทั้งสองฝ่ายเห็นแจ้งว่า ความสามัคคีกันเป็นเหตุให้เกิดความเจริญ แม้มีภัยพิบัติเกิดขึ้นแก่ส่วนรวมก็สามารถขจัดภัยพิบัตินั้นให้เหมือนนกกระจาบทอนที่ยังไม่แตกแยกกัน คอยฟังและเชื่อฟังคำแนะนำของนายฝูง ทำให้รอดพ้นอันตรายได้ แต่ถ้าแตกสามัคคีกันเมื่อเกิดภัยอันตรายก็แก้ไขไม่ได้ ต้องประสบความวิบัติถูกฆ่าตายเหมือนฝูงนกกระจาบทที่แตกสามัคคีกันแล้วแต่ทะเลาะวิวาทกัน (จรัส ดวงธิดา, 2534: 45-59)

ผู้แต่งเล่านิทานและกล่าวถึงเหตุการณ์จากนิทานเรื่อง **สัมโมฆฆชาตก** หรือเรื่อง **นกกระจาบทสองฝูง** ในตอนที่เจ้าฝูงเรียกบรรดานกบริวารมาประชุมแนะนำหนทางที่จะพาหมู่คณะให้รอดพ้นจากภัยอันตรายมา เพื่อให้ผู้อ่านคิดเชื่อมโยงเหตุการณ์เข้ากับสถานการณ์ของประเทศชาติในช่วงเวลานั้น และกระตุ้นให้คนในสังคมเห็นความสำคัญของความสามัคคีในสถานการณ์ที่ประเทศกำลังเผชิญหน้ากับการล่าอาณานิคมจากชาติอื่น ดังความว่า

บริวารฟังนายพิปรายปลอบ	ก็เห็นชอบมิได้ขัดอัญญาสัย
สามัคคีดีพร้อมต่างยอมใจ	ตัวนายให้สัญญาต่างพาบิน
.....
โอ้พวกเราเอาอย่างสุกณี	ประเสริฐดีควรจำเป็นตำรา
ถึงยกทัพจับไชยออกไล่ล้อม	เราจงพร้อมใจกันขันอาสา
คงมีชัยได้สำเร็จเจตนา	อีกฤกษ์พาที่จะปลงเป็นมงคล
คือสมรรวมร่วมรักตามศักดิ์ศรี	สามัคคีนั้นเห็นควรเป็นผล
ถือชี้ครั้นการเคียดรังเกียจกล	อัปมงคลแล้วแน้อย่อมแพ้ภัย

(นิราศเป็นทหาร, 2522: 79-80)

การเล่านิทานและกล่าวถึงเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ นอกจากเพื่อสอนใจประชาชนเรื่องความสามัคคีของหมู่คณะแล้วยังสอดแทรกความคิดเรื่องการร่วมแรงร่วมใจ และชี้ให้เห็นว่าการเชื่อฟังผู้นำยอมทำให้หมู่คณะผ่านพ้นภัยปัญหาต่าง ๆ ไปได้อีกด้วย เพราะเดิมเมื่อฝูงนกต่างคิดหาวิธีเอาตัวรอดด้วยตนเอง ต่างฝ่ายต่างพยายามช่วยเหลือตัวเอง โดยมีได้มีผู้ควบคุมให้ความคิดไปในทิศทางเดียวกัน ก็ไม่สามารถยกเอาตาข่ายที่คลุมฝูงตนออกไปได้ จนกระทั่งเชื่อฟังนกเจ้าฝูง (นิราศเป็นทหาร, 2522: 79) การเสนอให้เห็นบทบาทความสำคัญของผู้นำในนิราศเรื่องนี้สอดคล้องกับแนวพระราชดำริ

ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในบทพระราชนิพนธ์เรื่อง **ปลุกใจเสือป่า** บทที่ 4 ภัคดี ต่อพระเจ้าแผ่นดินซึ่งเป็นงานพระราชนิพนธ์ร่วมยุคสมัยกับ **นิราศเป็นทหาร** ความว่า

ธรรมดาสัตว์ทั้งปวงทุกชนิด ย่อมมีความรักชีวิตของตน ครั้นเมื่อเห็นว่าจะต่อสู้อัตว์ที่ใหญ่และมีกำลังมากกว่าโดยลำพังตนมิได้ ก็จำต้องหาพวกพ้องที่เป็นสัตว์ชนิดเดียวกันควบคุมกันเข้าเป็นหมู่มา ก ๆ พอจะได้ช่วยแรงกันได้ ช่วยป้องกันรักษาชีวิตพวกพ้องไว้ได้บ้าง อย่างน้อยก็จะได้พอผลัดเปลี่ยนกัน คอยระวังดูเหตุการณ์ เมื่อมีภัยมาถึงก็พอจะได้บอกได้กล่าวกันให้รู้ตัว และจะได้มีเวลาซ่อนเร้นหรือหลบหนี ให้พ้นภัยไปครั้ง 1 คราว 1

ข้อที่กล่าวมาแล้วในส่วนฝูงสัตว์เดียรฉานฉนั้น ในส่วนมนุษย์ก็ฉนั้น มนุษย์ที่จะเริ่มรวมกันเข้าเป็นหมู่เป็นคณะ ก็เพื่อรักษาตัวดังที่กล่าวมาแล้ว ในส่วนฝูงเดียรฉานฉนั้น ในส่วนมนุษย์ก็ฉนั้น มนุษย์ที่จะเริ่มรวมกันเข้าเป็นหมู่เป็นคณะ เช่นนั้นได้ก็คงจะต้องเป็นญาติพี่น้องกัน จึงจะมีความรักใคร่ปรองดองกัน สักเพียงใดก็ตาม จะให้ความคิดตรงกันเสมอยอมไม่ได้เอง แต่ถ้าแม้ปล่อยให้ต่างคนต่างคิด หรือต่างประพฤติไปตามความพอใจของตน เมื่อมีภัยอันตรายมาถึงคณะ ก็ต่างคนต่างเอาตัวรอด ตกลงเป็นการที่ได้อุตสาหกรรม รวบรวมกันเข้าเป็นคณะนั้น ไม่มีผลอันใดเลย เท่ากับต่างคนต่างอยู่ โดยลำพังอย่างเดิมนั้นเอง เพราะฉนั้นต้องคิดอ่าน ให้ความคิดแห่งคนในหมู่เดียวกันตรงกันทั้งหมด หรือโดยมากส่วนที่สุด ในขณะที่มีเหตุการณ์สำคัญ เช่น ในขณะที่จะต่อสู้ศัตรูเพื่อป้องกันคณะ เป็นต้น ที่จะให้ความคิดตรงกันได้ในเวลาเช่นนี้ ก็จะเป็นไปได้ทางเดียวแต่โดยมอบให้บุคคลผู้หนึ่งในคณะนั้น เป็นผู้ออกความคิด วางการ และคนอื่น ๆ ต้องยอมรับทำตามความคิดของผู้นั้นทั้งสิ้น การจึงกระทำไปให้สำเร็จได้ตั้งความปรารถนา

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2530: 37-38)

เมื่อพิจารณาพร้อมกับบริบทสังคมพบว่า ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ระบอบการเมืองการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้เผชิญกับปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการตั้งคำถามของกลุ่มคนที่ได้รับการศึกษาแบบใหม่ที่เริ่มเห็นบทบาทของตนในฐานะส่วนหนึ่งของชาติที่สามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของชาติได้ (ชนิตา พรหมพยัคฆ์ เผือกสม, 2546 : 79-81) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปลุกฝังให้ประชาชนแสดงความรักชาติโดยแสดงความ “จงรักภักดี” ต่อพระองค์ เพราะพระองค์ทรงเห็นว่า การปฏิบัติตามแนวทางนี้เป็นหลักแห่งความสามัคคี ดังนั้น หน้าที่สำคัญของพลเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็คือ การเชื่อฟังผู้นำและรักผู้นำ (อัจฉราพร กมฺพพิสมัย, 2525: 39-41) อย่างไรก็ตาม ในยุคสมัยนี้ พระมหากษัตริย์มิได้เป็นเพียงผู้นำในการเปลี่ยนแปลงและเป็นศูนย์รวมของความศรัทธาเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ที่ปรากฏแก่สายตาของนานาประเทศด้วย คือ เป็นธงชัยของชาติ ดังนั้น พระราชภาระของพระมหากษัตริย์ไทยในยุคสมัยของพระองค์จึงมิได้เพียงประกอบพระราชกรณียกิจสร้างความเจริญให้เกิดขึ้นภายในประเทศเท่านั้น แต่พระองค์ทรงเป็นผู้นำเกียรติคุณและศักดิ์ศรีของชาติให้เป็นที่ปรากฏแก่ชาวโลกด้วย นั่นก็คือ การนำประเทศเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 1 (โรจน์ จินตมาศ, 2530: 29)

อาจกล่าวได้ว่า การเล่านิทานชาดกใน**นิราศเป็นทหาร**นี้ นอกจากจะเหมาะสมกับผู้อ่านทุกระดับ ทำให้ผู้อ่านสนุกสนานเพลิดเพลินแล้ว ยังเป็นการเชื่อมโยงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในนิทานซึ่งสอดคล้องกับสภาพสังคมมาสอน อธิบายขยายความประเด็นเรื่องความสามัคคี และมีนัยยะถึงการเสนอภาพของพระมหากษัตริย์ว่า คือ พระโพธิสัตว์ ผู้นำพาประเทศรอดพ้นจากภัยอันตรายอีกด้วย กลวิธีดังกล่าวแฝงสารที่กวีต้องการสื่อ คือ การสนับสนุนให้ผู้อ่านรักชาติโดยการแสดงความจงรักภักดีตระหนกถึงบทบาทและความสำคัญของพระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นทั้งผู้นำของประชาชนผู้มีบุญญาธิการและสัญลักษณ์ของความเป็นชาติ ตลอดจนเป็นการชักชวนให้ชาวไทยร่วมแรงร่วมใจกันออกมาสมัครเป็นทหารอาสาเข้าร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ 1 ตามพระราชดำริและพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยกันมากยิ่งขึ้นนั่นเอง

4.5.2 การเล่านิทานเรื่องศรีธนญชัย

ผู้แต่ง**นิราศสุโขทัย**ได้เล่านิทานเรื่อง**ศรีธนญชัย**¹¹ โดยกล่าวถึงเหตุการณ์ที่ศรีธนญชัยลวงพระเจ้าแผ่นดินลงไปในสระเพื่อเสนอทศนะแนะนำประชาชนคนไทยในสมัยนั้นให้เห็นความสำคัญของการค้าขายและความสำคัญของการมีปฏิภาณไหวพริบในการค้า ดังความว่า

การค้าขายถ้าไม่มีไหวพริบ	ย่อมจะฉิบหายป่นธุสาร
ไหวพริบไม่มีตำราและอาจารย์	จะสอนอ่านเขียนให้ได้วิชา
ไหวพริบอาจเกิดจากเหตุสังเกตทั่ว	สิ่งดีชั่วเลวงามตามยถา
บรรดาได้เห็นรู้ทางहुตา	พิจารณาโดยสุขุมมิสุ่มไป

¹¹ นิทานเรื่อง**ศรีธนญชัย**แพร่หลายทั่วไปในดินแดนประเทศไทยและในประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคอุษาคเนย์ (สุจิตต์ วงศ์เทศ, 2541: 12) สอดคล้องกับความเห็นของกัญญรัตน์ เวชชศาสตร์ (2521: 182) ที่กล่าวว่าเรื่องศรีธนญชัยนี้ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดเกี่ยวกับต้นกำเนิดของนิทาน สมัยที่แต่งและชื่อผู้แต่ง ทราบแต่เพียงว่าเป็นเรื่องที่เล่าสืบทอดกันมาอย่างช้านาน โดยเฉพาะในประเทศไทยนั้น นิทานเรื่องนี้นิยมเล่าสู่กันฟังทั่วไป

จะบังเกิดวิทายอันสามารถ	ประจำอาตม์เป็นนิจติดนิสัย
เมื่อไต้ยินไต้เห็นการเช่นใด	ย่อมมีไหวพริบผัดโดยฉับพลัน
จะขอกกล่าวเปรียบเทียบไว้	ถึงศรีธณูชัยคนขยัน
เป็นตลกหลวงสำคัญ	ปัจจุบันคิดคล่องไม่ต้องนาน
.....
พระรู่สึกเสียดลธณูชัย	โปรดอภัยไม่ทรงอางขนาง
เสด็จกลับขึ้นคั้นปรางค์	ประทานรางวัลล้นศรีธณูชัย
ตำรสวมสมกายชายชาติ	สามารถเอาภูแพ้รู้ไต้
มีไหวพริบตีนี้กระไร	คนใดมีวิชาสารพัน

(นิราศสุโขทัย, 2555: 181-182)

เหตุการณ์การลวงพระเจ้าแผ่นดินให้ลงไปในสระนี้พบในนิทานเรื่องศรีธณูชัยฉบับภาคกลางสำนวนต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย (กัญญรัตน์ เวชชศาสตร์, 2521 :28-46) แม้ว่าความขัดแย้งระหว่างศรีธณูชัยกับพระเจ้าแผ่นดินในเรื่องศรีธณูชัยจะเกิดขึ้นบ่อยครั้งและเป็นการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพอย่างรุนแรงต่อพระองค์ แต่ ศิริพร ศิริวรกานต์ ก็ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า เหตุการณ์ในตอนพระเจ้าแผ่นดินได้ทำศรีธณูชัยให้ใช้ปัญญาลวงให้ลงไปในสระนี้นับเป็นเหตุการณ์สำคัญต่อนานที่แสดงให้เห็นความเจ้าปัญญาของศรีธณูชัยมากกว่าจะส่งผลกระทบต่อพระเจ้าแผ่นดินในลักษณะของความขัดแย้งหรือบั่นทอนศักดิ์ศรีและความภาคภูมิใจในพระองค์ ดังความว่า

พระเจ้าแผ่นดินทรงทดสอบปัญญาของศรีธณูชัยและชื่นชมความไหวพริบปฏิภาณของตัวละครเอกมาก (แม่นเอ็งมีปัญญา อย่างนี้ซ้างแกไข ลวงให้กลงไปในสระน้ำอย่างนี้นาน จึงจะเห็นว่าฉลาด...) เพราะพระเจ้าแผ่นดินเป็นฝ่ายทำทนายศรีธณูชัย ดังนั้นเมื่อพระองค์ถูกลวงลงสระไต้จึงมิได้ขุ่นเคืองพระราชหฤทัยและให้รางวัลศรีธณูชัยตามที่สัญญาไว้ (...ลวงให้กลงมา เห็นพร้อมหน้าทุกเสนี ขึ้นจากสระทรงเสด็จ ปูนบำเหน็จให้ตามที่...)

(ศิริพร ศิริวรกานต์, 2542: 92)

ดังนั้น การเลือกเหตุการณ์จากเรื่องศรีธณูชัยที่เป็นที่รู้จักมาเล่าในนิราศสุโขทัยนี้ นอกจากผู้แต่งจะเสนอทัศนะให้ผู้อ่านในยุคนี้เห็นความสำคัญของการค้าขาย ทำให้ผู้อ่านเห็นความสำคัญของการมีไหวพริบทางการค้าสืบเนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทั่วโลกในช่วงเวลาดังกล่าวแล้ว ผู้แต่งยังเชื่อมโยงเหตุการณ์ดังกล่าวเพื่อสะท้อนสภาพสังคมไทยที่พระมหากษัตริย์ทรง

สนับสนุนให้ความสำคัญกับการศึกษาของประชาชนและเสนอให้ผู้อ่านในยุคสมัยเห็นความสำคัญของการศึกษาและการมีปัญญาด้วย

ทัศนะข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดสำคัญของนิทานเรื่อง**ศรีธัญชัย** ดังที่ กัญญรัตน์ เวชชาศาสตร์ (2521 : 21) ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า ผู้แต่งเรื่อง**ศรีธัญชัย**แทบทุกสำนวนมักเสนอให้เห็นแนวคิดสำคัญของเรื่องว่า ผู้มีสติปัญญานั้นสามารถเอาตัวรอดได้เสมอ และความมีสติปัญญานั้นจะสามารถช่วยตนช่วยชาติให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ได้ ผลดีที่เกิดขึ้นในชีวิตส่วนตัว คือ ความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ผลดีต่อส่วนรวมที่เห็นได้ชัดเจนและสำคัญที่สุดก็คือ การช่วยให้บ้านเมืองรอดพ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้น

การเล่าเรื่อง**ศรีธัญชัย**ในนิราศเรื่องนี้นอกจากจะเป็นการกระตุ้นเตือนให้ประชาชนตระหนักเห็นความสำคัญของการมีไหวพริบปฏิภาณเพื่อปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงของสังคมในช่วงเวลาดังกล่าว ทางหนึ่งการกล่าวถึง “ศรีธัญชัย” อาจเพราะผู้แต่งต้องการสะท้อนบุคลิกตัวละครผู้มีปัญญาจากนิทานที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย เพื่อให้ผู้อ่านได้แกมคิดเรื่องการผ่านพ้นอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ ด้วยปัญญาและส่งเสริมความสำคัญของการศึกษาเล่าเรียนเพื่อปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยที่ต่างชาติเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจระหว่างทศวรรษ 2470 มากขึ้น

4.6 การใช้สำนวน

ผู้แต่งนำสำนวนมาอ้างอิงเพื่อถ่ายทอดสารชักจูงใจให้ผู้อ่านตระหนักถึงปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชาติทั้งปัญหาทางการเมืองการปกครอง และปัญหาทางเศรษฐกิจ สำนวนที่ผู้แต่งกล่าวถึงในนิราศกลุ่มนี้มักเป็นสำนวนที่เป็นที่รู้จักทั่วไป ทำให้ผู้อ่านผูกคิดและนำไปประกอบเหตุการณ์ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม แปลความหมายให้เข้ากับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ ในนิราศกลุ่มที่เลือกมาศึกษาพบการใช้สำนวน ได้แก่

4.6.1 การใช้สำนวน “น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า ข้าพึ่งเจ้า บ่าวพึ่งนาย”

การใช้สำนวน “น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า ข้าพึ่งเจ้า บ่าวพึ่งนาย” พบใน**นิราศเป็นทหาร** และ**นิราศมหาวาริปีมะเส็ง** ผู้แต่งนิราศทั้งสองเรื่องได้เชื่อมโยงความหมายของสำนวนเพื่อสนับสนุนให้ผู้อ่านเห็นความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ และแสดงออกถึงความรักชาติโดยการจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ เนื่องจากในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ปัญหาสำคัญของประเทศประการหนึ่งคือ ประชาชนบางกลุ่มไม่เห็นด้วยกับระบอบการเมืองการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ความคิดดังกล่าวขัดแย้งกับแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ

เกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์มีพระราชดำริว่า การแสดงออกถึงความรักชาติและหน้าที่สำคัญของพลเมือง ในรัชสมัยของพระองค์ก็คือ การเคารพเชื่อฟังผู้นำ (อัจฉราพร กมฺพพิสมัย, 2525 : 39-41)

ใน**นิราศมหาวาริปีมะเส็ง** ผู้แต่งได้บรรยายเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ในกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ.2460 ที่ทำให้ประชาชนจำนวนมากเดือดร้อน และเสนอให้เห็นพระมหากษัตริย์คุณของ พระมหากษัตริย์ที่ทรงนำพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาอำมาตย์และผู้มีบริวารมทรพรมมาช่วยเหลือ โดยเชื่อมโยงกับสำนวนที่ว่า “น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า ข้าพึ่งเจ้า บ่าวพึ่งนาย” หมายถึงคนและสิ่งทั้งหลาย ต้องพึ่งพาอาศัยกันเช่นเดียวกับแม่น้ำลำคลองต้องพึ่งเรือที่ขึ้นล่องทำให้ท้องน้ำไม่ตกระกอนจนตื้นเขิน เสือต้องอาศัยป่าเป็นที่อยู่อาศัยและเป็นแหล่งอาหาร ตามคำอธิบายของ ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) ที่กล่าวว่า

สำนวน “น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า” ยังมีต่ออีกว่า “ข้าพึ่งเจ้า บ่าวพึ่งนาย” คือพูด เต็มกว่า “น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า ข้าพึ่งเจ้า บ่าวพึ่งนาย” แต่มักพูดตัดสั้น ๆ เพียง น้ำพึ่ง เรือ เสือพึ่งป่า แปลว่า ต่างพึ่งพาอาศัยกันและกัน คำว่า น้ำพึ่งเรือ นั้นก็เป็นปัญหาคือ ว่า น้ำทำไมจะไปพึ่งเรือ เรือต่างหากที่น้ำพึ่ง ถ้าจะแก้ก็แก้ไปในทางว่า น้ำเช่นลำคลอง จะเป็นคลองอยู่ได้ ก็อาศัยที่มีเรือเดินขึ้นล่องเซาะกัดหลายดินให้กระจายอยู่เสมอ ทั้ง ทำให้ตื้นไม่แผ่กิ่งก้านออกมา ถ้าไม่มีเรือเดินลำคลองก็อาจจะตื้นเขิน ตื้นไม่ปกคลุม ไม่เป็นลำคลองอยู่ได้ ดังนั้นจึงได้ว่า “น้ำพึ่งเรือ” ทำนองเดียวกับ สำนวน “ป่าพึ่งเสือเรือ พึ่งพาย” หรือ “เสือชุมเพราะป่าปก ป่ารกเพราะเสื่อยัง ดินเย็นเพราะหญ้ายัง หญ้ายัง เพราะดินเย็น” คือ ป่าจะเป็นป่าอยู่ได้เพราะมีเสือ มิฉะนั้นป่าก็ถูกทำลายหมด

(ขุนวิจิตรมาตรา, 2543: 294)

ดังนั้น การใช้สำนวนดังกล่าว นอกจากทำให้ประชาชนตระหนักถึงพระมหากษัตริย์คุณ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงห่วงใยประชาชนและทรงเป็นผู้บำบัดทุกข์ของ ประชาชนที่ประสบทุกข์ภัยในครั้งนี้แล้ว โดยนัยหนึ่งการอ้างถึงสำนวนดังกล่าวก็เพื่อชี้ให้ประชาชนเห็น พระราชจริยวัตรที่น่ายกย่องของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและเห็นความสำคัญของการ เกื้อหนุนช่วยเหลือเพื่อนร่วมชาติในยามเดือดร้อนอีกด้วย ดังความว่า

ได้ทราบข่าวเจ้าบุรินทร์ปิ่นจังหวัด	โหม่นสุภักข์ทนกลมหมอง
ทรงสงสารแก่ข้าฝ่าละออง	พวกที่ต้องมาตอกอุทกภัย
ท้าวสอดส่องปัญญาปรีชาไว	เห็นทุกข์ภัยกับข้าฝ่าธุลี
พร้อมพระญาติวงศ์เสนามาตย์	นานาชาติทั่วไปในกรุงศรี
ได้เรียรรไฝ่ยพวกที่มั่งมี	สมวาที่ได้ทรัพย์นับอนันต์

เพราะจ้านจงจิตคิดสมเพช	ชวานิเวศน์ที่ลำบากยากขยัน
สมกับปราชญ์วาดเขียนคำรำพัน	ว่าเสือนั้นฟังป่าตั้งวาที
ปากก็ฟังฟังเสื่อที่เหลื่อร้าย	เรือกับพายฟังสายวารีศรี
นายฟังบ่าวเจ้าฟังข้าบรรดามี	ประชาซีฟังกษัตริย์กำจัดภัย
มาคราวนี้เข้าที่อ้อตัด	จอมกษัตริย์ก็หาเฉยละเลยไม่
จงแจกจ่ายให้ทั่วทุกแห่งไป	เห็นพระทัยจอมเกล้าเมื่อคราวจน

(นิราศมหาวาริปิมะเส็ง, 2545 : 305)

ในนิราศเป็นทหาก็เช่นกัน นอกจากผู้แต่งใช้สำนวน “น้ำฟังเรือ เสื่อฟังป่า ข้าฟังเจ้า บ่าวฟังนาย” เพื่อสนับสนุนให้ประชาชนในยุคนั้นเห็นความสำคัญของพระมหากษัตริย์ในฐานะที่ “ท่านมีเกียรติคุณการุณย์ชน” แล้ว ยังต้องการโน้มน้าวใจให้ชาวไทยในสมัยนั้นสมัครเป็นทหารอาสา เข้าร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ 1 ตามพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงนำประเทศเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 1 โดยเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร ในวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ.2460 ดังความว่า

.....	เป็นทหารทูนกระหม่อมจอมมโห
เมื่อเจ้าทุกข์เราจะสุขเกษมไป	จะอย่างไรตรองดูไม่สู้ดี
เมื่อทุกข์ท้าวเราไม่สุขทุกข์ด้วยท่าน	เหล่าทหารท้าวหน้าอย่าล่าหนี
จงระวังช่วยทุกข์ท้าวเจ้าบุรี	ด้วยท่านมีเกียรติคุณการุณย์ชน
ราษฎรหมายหนึ่งฟังกษัตริย์	จอมจังหวัดฟังไพร่ได้พูนผล
เปรียบเหมือนหนึ่งมัจฉาฟังสายชล	พนาดลฟังเสื่ออยู่เจือจาน
เมื่อฟังป่าทาสต้องฟังเจ้า	ตามคำกล่าวที่ประเทียเปรียบบรรหาร
เรือฟังพายฟังสายนทีธาร	ถิ่นสถานฟังผู้ที่อยู่ครอง
เมื่อชาวไพร่ได้ตรีกนิกเช่นนี้	คงไม่มีกังวลที่หม่นหมอง
ญาติกษัตริย์อ้อหลายมีกายกอง	ญาติพี่น้องเราอย่าคิดมีนิตเดียว

(นิราศเป็นทหาร, 2522: 69-70)

นอกจากการเสนอให้เห็นพระมหากุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีต่อประชาชนในฐานะทรงเป็นผู้บำบัดทุกข์หรือที่ฟัง “กำจัดภัย” ในนิราศมหาวาริปิมะเส็ง และที่ฟัง “ได้พูนผล” กล่าวคือ นำเกียรติยศมาสู่ชาติให้ได้รับการยอมรับจากนานาประเทศมากยิ่งขึ้นจากการประกาศเข้าร่วมสงครามในนิราศเป็นทหารแล้ว การอ้างถึงสำนวน “น้ำฟังเรือ เสื่อฟังป่า เจ้าฟังข้า นายฟังบ่าว” ในที่นี้ยังเป็นการเน้นย้ำความสัมพันธ์ของพระมหากษัตริย์กับประชาชนในยุคสมัยนี้ให้เห็นว่า ต่างต้องร่วมทุกข์ร่วม

สุขไปด้วยกันและพึ่งพาอาศัยกันเพื่อรักษาเอกราชและความเป็นชาติตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจากความที่ว่า “ราษฎรหมยหนึ่งพึ่งกษัตริย์ จอมจังหวัดพึ่งไพร่ได้พูนผล” (นิราศเป็นทหาร, 2522 : 69) “นายพึ่งบ่าวเจ้าพึ่งข้าบรรดามี ประชาชีพึ่งกษัตริย์กำจัดภัย” (นิราศมหาวิปรีดา, 2545 : 305) และ “ถิ่นสถานพึ่งผู้ที่อยู่ครอง” (นิราศเป็นทหาร, 2522: 69-70)

ผู้แต่งเลือกใช้สำนวนนี้เพื่อเชื่อมโยงการดำรงอยู่ของชาติ การดำรงอยู่ของสถาบันพระมหากษัตริย์และการดำรงอยู่ของประชาชนเข้าด้วยกันเป็นเหตุผลสำคัญ และโน้มน้าวใจให้เห็นว่า การปกครองในยุคสมัยนี้เป็นการปกครองในรูปแบบความสัมพันธ์ต่างตอบแทนต้องพึ่งพาอาศัยกัน ประชาชนและประเทศชาตินั้นต้องการผู้นำและผู้ปกครองบ้านเมืองให้เจริญร่มเย็นเสมือนสายน้ำที่ต้องพึ่งเรือสัจจอร์เพื่อรักษาเส้นทางลำคลอง และป่าที่ต้องพึ่งเสือเป็นเจ้าป่าปกครองพื้นที่ ขณะเดียวกัน พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์นั้นก็คือ งานสำคัญของชาติ พระมหากษัตริย์ทรงไม่สามารถกระทำการเพียงลำพังได้ ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของคนในชาติ ดังนั้น พระมหากษัตริย์จะทรงเป็นผู้นำชาติได้ดีพระองค์ก็ทรงต้องพึ่งพาประชาชนเป็นองค์ประกอบสำคัญเช่นเดียวกัน

การใช้สำนวนเกี่ยวกับการพึ่งพิงกันตามระบบนิเวศเชื่อมโยงไปถึงการพึ่งพิงระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนนี้ นอกจากเป็นกลวิธีที่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจสารที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอได้อย่างชัดเจนขึ้นแล้ว ยังเป็นไปตามแนวพระราชดำริเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และประชาชนของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งสะท้อนให้เห็นจากพระราชนิพนธ์หรือทรงเรื่องต่าง ๆ อาทิ **เรื่องพระร่วงสำนวนบทละครเรื่อง บทร้อยกรองสุภาสิต บทชวนรักชาติ** เป็นต้น (อัญชลี ภูษะภา, 2553: 277) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงชี้ให้เห็นความสำคัญของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์มีลักษณะที่เท่าเทียมกัน โดยไม่ได้เน้นว่าพระมหากษัตริย์มีความสำคัญที่สุด นอกจากนี้ พระองค์ทรงเสนอให้เห็นภาพของพระมหากษัตริย์ในลักษณะที่เป็นสถาบัน โดยทำหน้าที่เป็นผู้นำของชาติ ขณะที่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชาตินั้นคือผู้ตามมีหน้าที่ทำตามผู้นำ ความสัมพันธ์จึงเป็นลักษณะผู้นำ ผู้ตามที่ร่วมมือกันทำให้ชาติเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

4.6.2 การใช้สำนวน “สิบพ่อค้าไม่เท่าพระยาเลี้ยง”

การใช้สำนวน “สิบพ่อค้าไม่เท่าพระยาเลี้ยง” พบใน **นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ. 2485** ผู้แต่งใช้สำนวนนี้เพื่อแนะนำประชาชนในยุคสมัยนั้นให้คิดริเริ่มค้าขายสิบเนื่องจากค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปและปัญหานานัปการที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว ดังความว่า

ภัยคราวนี้มาเป็นผลัดคนไทย	ให้ใฝ่ใจทำอาชีพรับปันบุญ
ถ้าสิ้นรอดตายไม่คลายทุกข์	ที่เคยสุขจะต้องเศร้าเหงานง
ส่วนตัวฉันคนแก่ได้แต่หัด	ปลดทอนตัดการเพื่อละเมอหลง

ให้ลูกหลานค้าขายหมายจาง	เพื่อประสงค์ชาติและตนพ้นภัยปวง
โบราณว่าสิบพ่อค้าเลี้ยงไม่เท่า	พระยาเลี้ยงแล้วเราเลิศเลอสรวง
ขอกลับว่าร้อยพระยาเลี้ยงไม่ดวง	การขายค้าอย่างเดียวจ้วงจับเลี้ยงเรา

(นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ, 2501: 62)

ผู้แต่งใช้สำนวน สิบพ่อค้าไม่เท่าพระยาเลี้ยง ซึ่งหมายความว่า การประกอบอาชีพทางการค้าไม่เจริญก้าวหน้าเทียบเท่ากับการรับราชการเป็นขุนนาง (ขุนวิจิตรมาตรา, 2543: 536) และ ผู้แต่งได้จัดลำดับคำในสำนวนใหม่ ดังความว่า “ขอกลับว่าร้อยพระยาเลี้ยงไม่ดวง การขายค้าอย่างเดียวจ้วงจับเลี้ยงเรา” การเปลี่ยนแปลงลำดับของถ้อยคำในสำนวนข้างต้น นัยหนึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของสังคมและค่านิยมเรื่องการรับราชการหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย

ค่านิยมเรื่องสิบพ่อค้าไม่เท่าพระยาเลี้ยง เป็นค่านิยมของคนไทยมาตั้งแต่สมัยอยุธยา และมีลักษณะเด่นชัดมากยิ่งขึ้นในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะนั้นประเทศไทยได้มีการปฏิรูประบบการบริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปตามแบบของประเทศทางตะวันตก พระมหากษัตริย์ทรงสนับสนุนให้ประชาชนได้รับการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีการรับข้าราชการเพิ่มขึ้น คำกล่าวที่ว่า “สิบพ่อค้าไม่เท่าหนึ่งพระยาเลี้ยง” พระยาเลี้ยง นั้นหมายถึง พระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นผู้อุปถัมภ์ข้าราชการเพื่อสาธารณประโยชน์ คือให้เป็นการกำลังของประเทศชาติ แตกต่างจากการเป็นพ่อค้าซึ่งสังคมไทยมีมุมมองว่าเป็นการประกอบอาชีพเพื่อประโยชน์ส่วนพวกส่วนตน คนเฒ่าคนแก่ไม่นิยมอวยพรให้ลูกหลานเป็นพ่อค้า เพราะมีความเชื่อว่าพ่อค้าที่ร่ำรวยไม่มีเกียรติเท่าข้าราชการ การเป็นข้าราชการมีเกียรติ ได้รับพระราชทานทรัพย์สินสิ่งของต่าง ๆ และมีรายได้จากตำแหน่งของตนเองด้วย สังคมจึงให้ความสำคัญเชื่อถือและการยอมรับสูง ต่อมา เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองและสภาพเศรษฐกิจไทย ตกต่ำลง “ค่านิยมพ่อค้า” จึงเริ่มก่อตัวขึ้นและเข้ามาผสมผสานกับ “ค่านิยมพระยา” มากยิ่งขึ้น (สังคีต จันทนะโพธิ, 2559 : 124)

การดัดแปลงสำนวนข้างต้นจึงเป็นการดัดแปลงเพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อความที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอ คือ การแนะนำให้ผู้อ่านเห็นความสำคัญของการค้าขายและการตั้งตัวทางเศรษฐกิจ เนื่องจากเหตุการณ์ในทศวรรษ 2480 ตรงกับช่วงเวลาการแต่งนิราศนั้น วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ (2559 : 235) ได้กล่าวไว้ว่า ประเทศไทยได้ประสบกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจทั้งจากกรณีพิพาทอินโดจีน การเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ในภาคกลางและกรุงเทพฯ และเมื่อกองทัพญี่ปุ่นบุกพื้นที่ชายฝั่งทะเลของไทยจากจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ถึงภาคใต้และจังหวัดสมุทรปราการ ทำให้รัฐบาลในเวลานั้นต้องยินยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทยและร่วมลงนามเป็นพันธมิตรกับฝ่ายอักษะ การเป็นพันธมิตรกับฝ่ายอักษะส่งผล

ให้เสื้อผ้า เครื่องอุปโภคบริโภค ยารักษาโรค ยานพาหนะ น้ำมันเชื้อเพลิงที่ส่วนใหญ่เป็นสินค้านำเข้าจากต่างชาติ คือ สหรัฐอเมริกาและยุโรปเริ่มขาดแคลนและมีราคาสูงขึ้น รัฐบาลจึงได้พยายามรณรงค์ให้ประชาชนปลูกผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ และการเสริมสร้างร่วมมือกันฟื้นฟูเศรษฐกิจระดับต้น ๆ อย่างเข้มแข็ง เพื่อรองรับสถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้น การที่ผู้แต่งเสนอทัศนะให้ประชาชนเป็นพ่อค้าในช่วงเวลาดังกล่าว นอกจากจะเป็นการชี้ให้เห็นแนวทางการพึ่งพาตนเองจากค่านิยมสังคมและการเมืองการปกครองที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ยังเป็นการช่วยพยุงเศรษฐกิจของชาติบ้านเมืองให้ “ชาติและตนพ้นภัยปวง” นับเป็นการแสดงออกถึงความรักชาติบ้านเมืองได้อีกทางหนึ่ง

การใช้สำนวนในลักษณะข้างต้น นอกจากทำให้สะดุดตาผู้อ่านเพราะเป็นการตัดแปลงจากสำนวนเดิมที่รู้จักกันโดยทั่วไปแล้ว ยังช่วยขยายขอบเขตของเนื้อหา นำเสนอความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นแก่ผู้อ่าน ผู้อ่านที่อยู่ร่วมยุคสมัยอาจเชื่อมโยงความรู้และประสบการณ์ของตนทำให้ตระหนักถึงความสำคัญที่จะต้องรักและช่วยเหลือชาติให้มีความมั่นคงทั้งด้านการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจ

การใช้สำนวนทั้ง “น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า ข้าพึ่งเจ้า บ่าวพึ่งนาย” และ “สิบพ่อค้าไม่เท่าพระยาเลี้ยง” ข้างต้น ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความคิดที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอได้ง่ายและน่าสนใจยิ่งขึ้น ผู้แต่งใช้ความหมายจากสำนวนที่เป็นที่รู้จักเชื่อมโยงกับสถานการณ์ภายในสังคมขณะนั้นเพื่อสื่อสารทัศนะเกี่ยวกับความรักชาติในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านการเมืองการปกครองคือ การจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และให้เห็นความสำคัญของการค้าขายและการตั้งตัวทางเศรษฐกิจจากสภาพสังคมและระบอบการเมืองการปกครองที่เปลี่ยนแปลงไป

4.7 การชี้ให้เห็นผลดีจากการร่วมมือแก้ไขปัญหา

จากการศึกษานิราศกลุ่มนี้พบว่า ผู้แต่งมักโน้มน้าวใจให้ผู้อ่านหรือประชาชนในยุคสมัยแสดงความรักชาติโดยชี้ให้เห็นผลดีจากการแก้ไขปัญห ผู้แต่งถ่ายทอดสภาพที่ดีขึ้นของชาติบ้านเมืองเมื่อทุกคนในสังคมร่วมมือกันแก้ไขปัญหาให้เกิดขึ้นในมโนภาพของผู้อ่าน กล่าวถึงสิ่งตอบแทนต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อตัวผู้ปฏิบัติตามคำแนะนำของผู้แต่ง ศักดา ปันแห่งเพ็ชร (2551: 331) กล่าวถึงประโยชน์ของการโน้มน้าวใจโดยชี้ให้เห็นผลดีต่าง ๆ ว่า คนเราย่อมคาดหวังต่อผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ หากทราบว่าสิ่งที่ทำนั้นจะนำมาซึ่งผลดีต่อตนเอง ทุกคนต่างยินดีที่จะทำสิ่งนั้น แต่ถ้าหากสิ่งที่ทำนั้นนำผลร้ายมาให้ ต่างก็คงหลีกเลี่ยง ดังนั้นในการพูดหรือเจรจาเรื่องใดก็ตาม หากต้องการให้มีผู้ปฏิบัติตาม ผู้พูดก็จำเป็นจะต้องชี้ผลดีที่เกิดจากการปฏิบัติตามดังกล่าวหรือชี้ผลเสียหากไม่ปฏิบัติตาม

ในนิราศธัญบุรี ผู้แต่งโน้มน้าวใจให้ผู้อ่านเห็นความสำคัญของการทำนากายในประเทศ ผู้แต่งต้องการให้รัฐบาลสนับสนุนชาวนามากยิ่งขึ้น เนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ในทศวรรษ 2470

ทำให้ราคาข้าวตกต่ำ ชาวนาได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจ ปัญหาที่เกี่ยวกับการผลิตและการค้าข้าวยังเป็น ปัญหาที่ส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจของไทยอีกด้วย (สุนทรีย์ อาสะวีย์, 2536 : 71-110) ดังความว่า

กสิกรรมนำเนื้อให้เมืองรุ่ง	ควรผดุงแผ่นทองให้ผ่องใส
เป็นกระดุกปลุกฝังสันหลังไทย	สืบเชื้อไขก่อนกาลโบราณมา
ขออำนาจรัฐบาลสงสารพี	น้องเหล่านี้งานหนักกันนักหนา
งานก็มากเงินก็น้อยด้อยราคา	ปลุกสินค้าย่างนี้มีในไทย
.....
ธรรมดาถ้าเราจนคนไม่เห็น	เหมือนตัวเลนตัวไรริ้นไผ่ฝืน
ถ้าเหมือนชาติอื่นเขาเราก็อัน	ยื่นเข้าขันแข่งว่าสินค้ำไทย
เราต่ำต้อยน้อยหน้ามานานนัก	ช่วยกันรักเลือดเนื้อสืบเชื้อไข
ผดุงหลักกสิกรของตอนใน	เป็นธงไชยนำหน้าพากันชู
ชาติสยามงามผลเพราะต้นข้าว	ที่แลพราวทุ่งไทยไม่อดสู
เป็นตัวอย่างทางงานลูกหลานดู	นี้แหละปู่ย่าข้าและตายาย
เหมือนบทเรียนเขียนคำไว้พร่ำสอน	ให้อาวรณ์บุพการีเป็นที่หมาย
ช่วยกำลังน้ำจิตไม่คิดวาย	และสืบสายโลหิตติดกันมา

(นิราศัญญะบุรี, 2555: 227)

ผู้แต่งโน้มน้าวใจรัฐบาลให้ช่วยเหลือ “ผดุงหลักกสิกร” โดยกล่าวถึงภาพลักษณ์ที่ดีและความ เจริญก้าวหน้าของประเทศหากได้รับการแก้ไขปัญหาดังกล่าว คือ เป็นการสนับสนุนสินค้าส่งออก สำคัญของประเทศซึ่งเป็นปัจจัยในการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจ ทำให้ได้รับการยอมรับนับถือในฐานะ ประเทศที่พึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้จากความที่ว่า “เป็นธงไชยนำหน้าพากันชู” แล้ว ยังเป็นการ สนับสนุนอาชีพหลักของประเทศที่มีความสำคัญด้านการพัฒนาทางเศรษฐกิจมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ดังที่ผู้แต่งกล่าวเปรียบไว้ว่า “ชาติสยามงามผลเพราะต้นข้าว” อีกด้วย

ในนิราศเป็นทหาร ผู้แต่งกระตุ้นให้เหล่าชายไทยสมัครเป็นทหารอาสาสมัครในสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยกล่าวเปรียบบ้านเมืองเสมือนดังกายมนุษย์ที่ย่อมต้องการการรักษาตกแต่งให้สมบูรณ์งดงาม เหล่า ทหารอาสาเปรียบเสมือนผู้ที่มาบำรุงดูแลรักษากาย เมื่อไม่มีเหล่าทหารหาญมาคอยปกป้องดูแล ประเทศชาติแล้ว บ้านเมืองก็ย่อมหมดสง่าราศีและเสื่อมโทรมในท้ายที่สุด การที่เหล่าชายไทยต่างอาสา มา เป็นทหารจึงเป็นการเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศชาติ ทำให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นและ ภาคภูมิใจในชาติ ทั้งนี้ยังทำให้ต่างชาติยอมรับในเกียรติศักดิ์ศรีของความเป็นชาติ เป็นหลักประกันความ เป็นเอกราชและความปลอดภัยของประเทศชาติในช่วงเวลาดังกล่าวได้อีกด้วย ดังความว่า

อันบ้านเมืองเหมือนกายมนุษย์ หากสิ้นสุดเหล่าทหารชาญสมร
 เปรียบเช่นคนหมดหมายเปลือยกายกร จะงามงอนมาแต่ไหนจงใคร่ครวญ
 เปรียบเหมือนไถ่งามเหมาะก็เพราะชน งามของคนแต่งตบให้ครบถ้วน
 ต้องผัดหน้าทาแป้งแต่งเป็นนวล เห็นงามยวนตาโลกไม่โศกโทรม
 อันบุรีมีคนพลรบ เหมือนแต่งตบสยามให้งามโฉม
 เมื่อมีศึกฮึกหาญมาราโรม ต้องหักโหมแก้กันประจันบาน

(นิราศเป็นทหาร, 2522 : 65 – 66)

การใช้ความเปรียบบ้านเมืองกับอวัยวะร่างกายของบุคคลนับเป็นการใช้ความเปรียบที่ลึกซึ้ง และทำให้บุคคลเล็งเห็นความสำคัญของบ้านเมืองเทียบเท่ากับสิ่งที่สำคัญและมองเห็นง่ายที่สุด คือ ร่างกายของแต่ละบุคคล ทั้งนี้ การใช้ความเปรียบบ้านเมืองหรือหมู่คณะกับอวัยวะหรือร่างกายของมนุษย์เป็นขนบนิยมที่ปรากฏมาตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ดังปรากฏใน**บทละครเรื่องรามเกียรติ์** ตอนหนุมานสะกดท้าวมหาชมพู พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ดังความว่า

อันพระนครทั้งหลาย ก็เหมือนกับกายสังขาร
 กษัตริย์คือจิตวิญญาณ เป็นประธานแก่ร่างอินทรีย์
 มือเบื้องซ้ายขวาคือสามัญ บาทาคือพลทั้งสี่
 อาการพร้อมทั้งสามสิบสองมี ดั่งนี้จึงเรียกว่ารูปกาย

(กรมศิลปากร, 2549 : 63)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ถอดความได้ว่า ซาติบ้านเมืองนั้นเปรียบเสมือนร่างกาย พระมหากษัตริย์นั้นเปรียบเสมือนจิตวิญญาณคือ สภาที่รู้อารมณณ์เมื่อมีสิ่งต่าง ๆ เข้ามากระทบ จิตวิญญาณจึงเป็นแก่นของร่างกายของคนเรา ขณะที่ประชาชน คือ มือซ้ายขวาที่คอยช่วยเหลือ ทหารเปรียบเสมือนเท้าที่พาร่างกายเคลื่อนไปข้างหน้าเช่นเดียวกับพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในหนังสือพระราชนิพนธ์เรื่อง**ปลุกใจเสือป่า** ซึ่งเป็นงานร่วมยุคสมัยเดียวกับ**นิราศเป็นทหาร** พระองค์ทรงเชื่อมโยงเรื่องอวัยวะร่างกายของคนเปรียบเทียบกับความเป็นหมู่คณะ เพื่อสอนใจคนเรื่องความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกันรักษาความมั่นคงแก่บ้านเมือง ดังความว่า

ถ้าจะเปรียบด้วยร่างกายของคน คณะก็คือ ร่างกาย บุคคลในคณะเป็นอวัยวะ
 ส่วนหนึ่ง ๆ ของร่างกาย ถ้าอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง จะงตไม่กระทำการตามหน้าที่
 อวัยวะส่วนอื่นอาจที่จะพลอยชำรุดทรุดโทรม ไปด้วยทั่วกัน และอวัยวะส่วนที่ดเสียไม่
 ทำงานนั้น ไซ้ว่าจะได้รับผลดีอันใดก็หาไม่ได้เลย คงต้องพลอยทรุดโทรมไปพร้อมกับ

อวัยวะส่วนอื่น ๆ เหมือนกัน ...ดังนี้ อุปมาฉันใด ในส่วนคณะก็อุปมาฉันนั้น เพราะฉะนั้นก็ควรเห็นได้แล้วว่า ผู้ที่นึกถึงตนฝ่ายเดียว ไม่คิดถึงคณะ ชื่อว่าเป็นผู้มี ความคิดสั้น ไม่แลดูประโยชน์ตนเองให้ไกลพอ ก็เหมือนหนึ่งว่าทำร้ายตนเอง ผู้ใด ละทิ้งหน้าที่อันควรกระทำเพื่อประโยชน์แห่งคณะ ชื่อว่าเป็นผู้ประทุษร้ายต่อคณะ เป็นผู้เปิดช่องให้ความแตกความฉิบหายมาสู่คณะ และเมื่อคณะใดถึงแก่ความพินาศ ฉิบหายไปแล้ว บุคคลทุกคนที่เป็นส่วนแห่งคณะ ก็จะต้องถึงแก่ความพินาศ ฉิบหาย ด้วย เพราะฉะนั้นการรักษาความมั่นคงของคณะ จึงควรนับว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับ การรักษาความมั่นคงของตนเอง

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2530 : 59)

นอกจากนี้ ผู้แต่งกล่าวถึงผลดีที่ผู้สมัครเป็นทหารจะได้รับเพื่อเพิ่มน้ำหนักในการตัดสินใจออก มาร่วมเกณฑ์ทหารหรือสมัครทหารอาสาเข้าร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ 1 ดังความว่า

ถึงนิราศคลาตไปไม่ลำบาก	ไม่อดอยากนะพ่อคุณอย่าหุนหวล
เข้ามีกินเงินก็ได้จึ่งใคร่ครวญ	สิ้นทั้งมวญพ่อนผ้าสารพัน
ทั้งเตียงนอนหมอนมุ้งกันยุงรื้อน	ก็มีสิ้นสารพัดท่านจัดสรร
เอาใจใส่ปฏิบัติไม่ขัดครัน	ให้เรานั้นสมมาดไม่คลาดคลาย
ถึงคิดถึงมารดาแลเมียลูก	ท่านทำถูกต้องตามชอบระบอบหมาย
อนุญาตให้ลาถ้าไม่กล้ากลาย	กับชาติชายชนทหารจัดการดี

(นิราศเป็นทหาร, 2522: 67)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้แต่งกล่าวถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เหล่าทหารจะได้รับในการอำนวยความสะดวก ทั้ง เงินเดือนเบี้ยเลี้ยง สวัสดิการต่าง ๆ อาทิ เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม และอาหารเพื่อแสดงให้เห็นว่า การจากถิ่นที่อยู่อาศัยเพื่อเป็น ทหารรับใช้ชาตินั้น “ไม่ลำบาก” ดังที่ สมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ฯ (2464: 64) ได้กล่าวถึง หลักการเกณฑ์ทหารและสิทธิประโยชน์ที่ผู้ที่เกณฑ์ทหารจะได้รับ สรุปได้ว่า ทหารอาสาและทหารกอง ประจำการจะได้รับพระราชทานผลประโยชน์ทั้งเครื่องอุปโภค บริโภค และจะได้รับพระราชทาน ผลประโยชน์อย่างทหารในกรุงสยาม และจ่ายให้แก่บุตร ภรรยา หรือบุคคลที่ต้องอาศัยให้ผู้ที่เกณฑ์ทหารนั้น เลี้ยงดูอยู่โดยเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องจะสอบสวนและพิจารณาให้แน่ชัด นอกจากนี้ ผู้แต่งยังชี้ให้เห็นอีกว่า ทหารจะได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดี สามารถขออนุญาตลากลับบ้านได้ตามระเบียบเพื่อเป็นการ คลายกังวลแก่เหล่าทหารในเรื่องความเป็นอยู่ระหว่างการเกณฑ์ทหารและภาระความรับผิดชอบของ ครอบครัวด้วย .ในทางกลับกัน ผู้ที่หลบเลี่ยงการเข้าเกณฑ์ทหารก็ย่อมได้รับโทษตามพระราชบัญญัติการ เกณฑ์ทหารทั่วประเทศซึ่งบังคับใช้ในขณะนั้น ดังความว่า

รู้ประกาศแล้วใครนึ่งทำเฉย	หลบละเลยจะต้องรับซึ่งโทษา
ขึ้นบัญญัติขัดค้ำไม่นำพา	พระอาญาจะต้องรับไม่กลับกลาย

(นิราศเป็นทหาร, 2522: 66)

ส่วนใน**นิราศมหาวารีปีมะเส็ง** จากเหตุการณ์อุทกภัยใน พ.ศ.2460 ผู้แต่งกล่าวถึงอานิสงส์ผลบุญ และสิ่งตอบแทนเพื่อโน้มน้าวใจผู้อ่านให้ร่วมใจกันบริจาคเงินช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย ดังความว่า

กongsกุลทนทำอย่าปลั่งผลอ	ไปคอยเจอเบื้องหน้าจะมาหนุน
จะประเสริฐเลิศอ้างคือทางบุญ	จะค้ำจุนชาติหน้าไม่อาวรณ์
.....
ฉันขบใจที่ท่านมีปราณีชาติ	ประชาราษฎร์ทั่วหน้าอ้อชมาไสรย
จะมีชื่อถาเลื่องอยู่เมืองไทย	ที่ท่านได้ออกทุนจุนประชา
เห็นแก่สัตว์ผู้ยากปราศจากสุข	ท่านช่วยทุกข์กับคนจนอนาถา
โปรดทำบุญเถิดอย่าสูญความศรัทธา	เกิดชาติหน้ากงบุญจะหนุนแรง
ในนิราศก็ประกาศเกียรติยศ	มีปรากฏไปทั่วหัวระแหง
เรื่องทำบุญสุญเปล่าเราอย่าแคลง	ไม่พลาดเพลงกongsกุลที่ตนทำ

(นิราศมหาวารีปีมะเส็ง, 2545: 311-313)

จากข้างต้น ผู้แต่งโน้มน้าวใจผู้อ่านให้บริจาคเงินโดยเชื่อมโยงกับความคิดเรื่องบุญและอานิสงส์ของการทำบุญทำให้ผู้อ่านเกิดความศรัทธาเชื่อมั่นในการกระทำของตนเอง ทั้งนี้ ผู้แต่งยังสนับสนุนให้เห็นอีกด้วยว่าสิ่งตอบแทนที่ผู้อ่านจะได้รับนอกเหนือจากอานิสงส์ของบุญที่จะช่วยให้มีความสุขความเจริญในภายภาคหน้าแล้ว ผู้แต่งเองก็ได้ประกาศเกียรติคุณจากผู้แต่งผ่านนิราศเรื่องนี้อีกด้วย

การชี้ให้เห็นผลดีที่จะเกิดขึ้นกับประเทศชาติหากได้รับการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาและให้เหตุผลแจกแจงรายละเอียดถึงสิทธิประโยชน์ที่ผู้อ่านจะได้รับจากการช่วยเหลือชาติ นอกจากกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดความกระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือหรือสนับสนุนกลุ่มชาวนา กลุ่มผู้ประสบภัยใน**นิราศธัญญาบุรี**และ**นิราศมหาวารีปีมะเส็ง**แล้ว การขยายความให้เห็นผลดีที่เกิดขึ้นกับประเทศชาติเช่นใน**นิราศเป็นทหาร**ก็มีส่วนทำให้เรื่องราวและเหตุการณ์ที่ผู้แต่งนำเสนอมีชีวิตชีวาและมีสีสันมากขึ้น แม้ว่าจะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตท่ามกลางบริบทสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงแตกต่างไปกับปัจจุบันก็ตาม ทั้งนี้ กลวิธีดังกล่าวยังช่วยทำให้ผู้อ่านเข้าใจบทบาทของกวีและจุดมุ่งหมายในการแต่งนิราศเพื่อแนะนำการแก้ไขปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชาติ ทำให้ผู้อ่านสนใจติดตามสารที่ผู้แต่งนำเสนอและเห็นคล้อยตามได้ง่ายยิ่งขึ้น

การศึกษากลวิธีการนำเสนอความรักชาติในนิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลนี้ ผู้วิจัยพบว่า ผู้แต่งนิราศกลุ่ม

ดังกล่าวได้นำเสนอประเด็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชาติในขณะนั้นโดยนำเสนอผ่านวิธีการต่าง ๆ เพื่อวิพากษ์วิจารณ์สังคมและโน้มน้าวใจ แนะนำให้ผู้อ่านแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น ผู้แต่งได้แสดงทัศนะของตนผ่านกลวิธีการประพันธ์ต่าง ๆ ตามขนบนิราศ เช่น การปรับใช้ขนบการครวญถึงนาง การบรรยายสิ่งที่ประสบพบเห็นแล้วเปรียบเทียบเหตุการณ์หรือตั้งคำถามเชิงวาทศิลป์ การเชื่อมโยงเรื่องความรักส่วนตัวกับความรักชาติ เป็นต้น กลวิธีการประพันธ์ดังกล่าว นอกจากทำให้ผู้อ่านเข้าใจสารที่ผู้แต่งต้องการสื่อสารได้ชัดเจนขึ้นแล้วยังกระทบอารมณ์ความรู้สึกของผู้อ่านให้ตระหนักถึงปัญหาและใส่ใจหาหนทางแก้ไขหรือบรรเทาปัญหา เกิดความรักและความภาคภูมิใจในชาติบ้านเมืองมากยิ่งขึ้นด้วย

บทที่ 5

สรุปผลและอภิปรายผล

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มุ่งศึกษาเนื้อหาและกลวิธีการประพันธ์นิราศในฐานะวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักชาติระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ผู้วิจัยพิจารณากลุ่มข้อมูลที่ใช้ศึกษาตามความเห็นของผู้แต่งที่เห็นว่าผลงานของตนจัดอยู่ในงานประเภทนิราศ ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานเบื้องต้นไว้ว่า วรรณกรรมนิราศในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลที่เลือกมาศึกษา เช่น **นิราศเป็นทหาร** **นิราศสุโขทัย** **นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ.2485** เป็นต้น มีเนื้อหา การใช้ภาษาและลีลาการประพันธ์ที่มุ่งนำเสนอปัญหาที่มีผลกระทบต่อชาติ เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาอุทกภัย ปัญหาการขาดความสามัคคีและมุ่งนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหา สร้างความรักชาติและความภาคภูมิใจในชาติ จากการศึกษา ผู้วิจัยสรุปและอภิปรายผลได้ ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

นิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล นอกจากบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในบ้านเมืองขณะนั้นแล้ว ยังมีลักษณะที่กระตุ้นให้คนในสังคมเห็นความเป็นไปของสังคม ตระหนักถึงปัญหาในสังคมที่ส่งผลกระทบต่อชาติบ้านเมือง เพราะในช่วงเวลาดังกล่าว ประเทศไทยประสบปัญหาภายในที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ เช่น การขาดความสามัคคีของคนในชาติ ความขัดแย้งด้านความคิดทางการเมืองการปกครองของคนในชาติ นอกจากนี้ ประเทศไทยยังได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์อุทกภัยและการแทรกแซงทางเศรษฐกิจของต่างชาติด้วย

ผู้วิจัยพบว่า ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชาติในช่วงเวลานั้นมากที่สุด คือ ปัญหาการขาดความสามัคคี นิราศกลุ่มที่เลือกมาศึกษาส่วนใหญ่จึงมุ่งนำเสนอประเด็นปัญหาดังกล่าวและโน้มน้าวใจประชาชนให้รักใคร่กลมเกลียวกัน นิราศที่แต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสนอสภาพปัญหาสังคมในขณะนั้น เช่น ปัญหาความทุกข์เดือดร้อนของบรรดาผู้ประสบอุทกภัย ปัญหาการขาดทหารอาสาเข้าร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ 1 เพื่อเชื่อมโยงไปถึงวัตถุประสงค์การแต่งนิราศที่ต้องการความร่วมมือความเสียสละจากประชาชนให้ฝ่าวิกฤตภัยของชาติไปได้ ขณะที่ ช่วงเวลาการแต่งนิราศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เป็นช่วงก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง คนในชาติมีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน เกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคม

นิราศกลุ่มนี้จึงเสนอให้ผู้อ่านเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมของชาติโดยการร่วมใจกันประสานประโยชน์ของทุกฝ่ายให้เป็นหนึ่งเดียว

นิราศที่แต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสนอให้เห็นว่า ความเป็นชาติที่มั่นคงนั้นเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของพระมหากษัตริย์และประชาชนที่ต่างทำหน้าที่ผู้นำและผู้ตามอย่างเหมาะสม นิราศกลุ่มนี้เสนอว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้นำในการแก้ไข ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชาติบ้านเมืองขณะนั้น นอกจากนี้ พระองค์ทรงเป็นผู้นำเกียรติคุณและศักดิ์ศรีของชาติให้เป็นที่ปรากฏจากการนำประเทศเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 1 ประชาชนจึงควรแสดงความจงรักภักดีและปฏิบัติตามแนวพระราชดำริ การปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าวย่อมเสริมสร้างเสถียรภาพของสถาบันพระมหากษัตริย์และก่อให้เกิดความสามัคคีขึ้นในชาติตามแนวพระราชดำริเรื่อง ชาติและความรักชาติของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกด้วย

นิราศที่แต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้แก่ **นิราศถ้ำจอมพล นิราศสุโขทัย นิราศธัญญะบุรี นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ.2485** เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาการแต่ง คือ การเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกในทศวรรษ 2470 การแทรกแซงทางเศรษฐกิจของคนต่างชาติและเหตุการณ์อุทกภัย พ.ศ.2485 ผู้แต่งนิราศจึงสนับสนุนให้คนในชาติรู้จักสร้างผลประโยชน์เพื่อชาติ รู้จักใช้สติปัญญานำข้อดีของผู้อื่นหรือชาติอื่นมาประยุกต์ใช้ ตระหนักถึงคุณค่าของศิลปกรรมไทยและทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ภายในบ้านเมือง ทั้งนี้ ผู้แต่งยังส่งเสริมอาชีพเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจให้ประชาชน เช่น การทำเกษตรและการค้าขาย สอดคล้องกับแนวพระราชดำรินี้ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและนโยบายรัฐนิยมของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้แต่งนิราศกลุ่มนี้ชี้ให้เห็นความสำคัญของอาชีพชาวนาและปัญหาของกลุ่มชาวนาซึ่งในช่วงเวลานั้นประสบปัญหาทางการผลิตและการค้าข้าวซึ่งเป็นสินค้าส่งออกหลักของประเทศอีกด้วย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ผลการศึกษาความรักชาติในนิราศที่แต่งขึ้นระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ทำให้เห็นบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมประเภทนิราศกับสังคม ทั้งนี้ กลวิธีการนำเสนอความรักชาติในนิราศกลุ่มนี้ก็ยังเป็นเครื่องมือช่วยให้ประชาชนมีอารมณ์ร่วมไปกับเหตุการณ์ในช่วงเวลาดังกล่าวและเกิดสำนึกความเป็นคนร่วมชาติเดียวกัน ดังนี้

ผู้แต่งปรับขนบการครวญถึงนางในวรรณกรรมประเภทนิราศมาใช้ เช่น การครวญเพื่อถ่ายทอดสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นสังคมและการครวญเพื่อแสดงความทุกข์โศกที่เกิดจากปัญหา เช่น ใน **นิราศเลิกไฟ** ผู้แต่งครวญและกล่าววิพากษ์พฤติกรรมหรือการกระทำที่ไม่เหมาะสมของคนในสังคมด้วยรูปแบบการล้อหรือการเล่นกับขนบวรรณกรรมต่าง ๆ ใน **นิราศมหาวาริปีมะเส็ง** ผู้แต่งครวญเพื่อแสดงความ

ทุกข้อที่มาจากปัญหาอุทกภัยเพื่อสนับสนุนจุดมุ่งหมายการแต่งที่ต้องการให้คนในสังคมบริจาคเงินช่วยเหลือผู้ประสบภัย

ผู้แต่งใช้กลวิธีการเชื่อมโยงความคิดเรื่องความรักส่วนตัวกับความรักชาติเพื่อเสนอให้เห็นว่า การเดินทางจากนาง จากครอบครัว เสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อความสุขส่วนรวมของประเทศชาตินั้น เป็นสิ่งที่ควรกระทำ เนื่องจากการสูญเสียชาติบ้านเมืองนั้นมีผลกระทบต่อคนในชาติทั้งหมด ผู้อ่านในฐานะประชาชนจึงควรตอบแทนคุณแผ่นดิน กลวิธีนำเสนอดังกล่าวทำให้นิราศกลุ่มนี้มีลักษณะแตกต่างจากนิราศยุคก่อนหน้าและสอดคล้องกับบริบทสังคมในขณะนั้น นอกจากนี้ ผู้แต่งได้บรรยายสิ่งที่ประสบพบเห็นเพื่อเสนอทัศนะ เช่น การบรรยายสิ่งที่ประสบพบเห็นและเปรียบเทียบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม บรรยายสิ่งที่ประสบพบเห็นและตั้งคำถามเชิงวาทศิลป์ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้อ่านวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง และทำให้เห็นว่างานเขียนนิราศกลุ่มนี้มีได้เป็นเพียงงานเขียนที่เน้นการพรรณนาความรู้สึกนึกคิดของผู้แต่งเท่านั้น แต่ยังสอดแทรกการชี้แนะทางปัญญา กระตุ้นให้ผู้อ่านใคร่ครวญถึงสภาวะการณ์ในสังคมเพื่อร่วมมือกันแก้ไขปัญหา นอกจากนี้ ผู้แต่งเลือกเล่านิทาน เล่าตำนานและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ชาติ เพื่อเชื่อมโยงกับประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นสังคมและแนะนำการแก้ไขปัญหา นอกจากนี้เป็นการให้ความรู้ความเพลิดเพลินระหว่างการเดินทางตามลักษณะของนิราศแต่เดิมแล้ว ผู้อ่านที่มีภูมิรู้ย่อมเกิดอารมณ์สะเทือนใจกับเรื่องราวและเหตุการณ์นำไปสู่การเห็นคล้อยกับทัศนะของผู้แต่งที่แนะนำให้แก้ไขปัญหาด้วย

ผู้แต่งนำเสนอมาอ้างอิงเพื่อแนะนำการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ทั้งปัญหาเรื่องการขาดความสามัคคีและปัญหาเศรษฐกิจ ตลอดจนชี้ให้เห็นผลดีจากการร่วมมือกันแก้ไขปัญหา ทั้งผลดีที่เกิดขึ้นกับตนเอง ครอบครัว รวมไปถึงภาพลักษณ์ความเจริญก้าวหน้าของชาติบ้านเมือง

จากผลการศึกษา กล่าวได้ว่า กระบวนการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของผู้แต่งนิราศ ตลอดจนการแทรกเรื่องราวที่น่าสนใจ ข้อมูลความรู้ทางสังคม วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ทำให้วรรณกรรมนิราศมีการขยายขอบเขตเนื้อหาที่กว้างขวางขึ้น ความเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นปัจจัยประการสำคัญ ที่ทำให้วรรณกรรมนิราศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลมีเนื้อหา และกลวิธีการประพันธ์ที่มุ่งสะท้อนสภาพและปัญหาสังคม ขณะเดียวกันก็ได้เสนอวิธีการแก้ปัญหาดังกล่าว สร้างความรักและความภาคภูมิใจในชาติบ้านเมือง กระตุ้นให้คนในสังคมหันมาสนใจเพื่อนร่วมสังคม และสังคมที่ตนอาศัยอยู่มากยิ่งขึ้น

ผลการศึกษาดังกล่าวเป็นตัวอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้อ่านได้ประจักษ์ถึงคุณค่าของวรรณกรรมนิราศ ในฐานะผลงานที่เน้นการสื่อความเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจสารและสนับสนุนให้ผู้อ่านร่วมมือกันแก้ไขปัญหา ที่ส่งผลกระทบต่อชาติในช่วงเวลาหนึ่ง ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมนิราศนั้นมีใช้เพียง

วรรณกรรมที่แต่งขึ้นเพื่อถ่ายทอดกระบวนการอารมณ์ของผู้แต่งโดยมุ่งให้สุนทรียรสแก่ผู้อ่านเท่านั้น แต่ยังไม่สื่อความหมายที่ให้อรรถาธิบายแก่บุคคลในสังคมได้อีกด้วย

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

จากผลการศึกษาความรักชาติในนิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลทำให้เห็นว่า ความเปลี่ยนแปลงของสังคมมีผลต่อการสร้างงานเขียนประเภทนิราศ ลักษณะสำคัญของงานประเภทนิราศที่เน้นการถ่ายทอดอารมณ์และทัศนะของผู้แต่งอย่างเปิดกว้าง มีแก่นเรื่องเกี่ยวกับความรักและการถ่ายทอดความรู้สึกในภาวะพรากจากสูญเสีย ทำให้นิราศเป็นงานวรรณกรรมอีกประเภทหนึ่งที่ผู้แต่งใช้ในการเสนอทัศนะและสร้างสำนึกเรื่องความรักชาติท่ามกลางสถานการณ์ที่สังคมต้องการความสามัคคีและการร่วมแรงร่วมใจกันทำประโยชน์ต่อส่วนรวมของคนในชาติ ผู้แต่งขยายขอบเขตความคิดจากการแสดงความทุกข์ที่ต้องพรากจากรัก ซึ่งเป็นรักและทุกข์ระหว่างบุคคลในนิราศแต่เดิม เป็นการเสนอความทุกข์จากปัญหาที่มีผลกระทบต่อชาติบ้านเมือง ทำให้คนในชาติหันกลับมาตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมขณะนั้นและแสดงความรักชาติโดยการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการของงานนิราศในยุคสมัยหนึ่ง ทำให้เห็นกระแสธารความนิยมในการสร้างและเสพงานนิราศในสังคมไทย รวมทั้งเสนอให้เห็นบทบาทของวรรณกรรมและการปรับใช้ขนบวรรณกรรมให้สอดคล้องกับสภาพสังคมได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ ผลการศึกษาดังกล่าวยังช่วยเติมเต็มประวัติวรรณกรรมประเภทนิราศและมีลักษณะที่เชื่อมโยงกับงานกลุ่มกวีนิพนธ์หรืองานร้อยแก้วร่วมสมัยที่ใช้ขนบนิราศเป็นกรอบเสนอการเดินทางของความคิดที่เคลื่อนที่จากความทุกข์ของปัจเจกขยายขอบเขตไปสู่การขัดเกลาจิตใจของมนุษย์และความเข้าใจความจริงอันเป็นสากลของชีวิตอีกด้วย เช่น อังคาร กัลยาณพงศ์และไพวรินทร์ ขาวงามได้ขยายขอบเขตความคิดและเนื้อหาจากความทุกข์ที่ต้องพลัดพรากจากรักชายหญิงเป็นการแสดงความทุกข์ที่มีต่อความสูญเสียของธรรมชาติสังคมและจิตวิญญาณมนุษย์เพื่อชี้แนะและสอนให้เพื่อนมนุษย์แก้ปัญหาภายในจิตใจและฟื้นฟูสภาพสังคม เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ได้ถ่ายทอดประสบการณ์การเดินทางของตนและคร่ำครวญถึงความทุกข์ที่ทลายที่สุดนำไปสู่การรู้เท่าทันความคิด เกิดปัญหาเข้าใจตนเองมากขึ้น ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะว่า การขยายขอบเขตการศึกษางานเขียนประเภทนิราศหรือลักษณะนิราศในวรรณกรรมร่วมสมัยอาจทำให้เห็นสายธารของงานประเภทนิราศที่กว้างขึ้น ทั้งยังทำให้เห็นมุมมองการแต่งในมิติอื่น ๆ และลีลาเฉพาะของผู้แต่งนิราศในแต่ละรัชสมัยได้

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กัญญรัตน์ เวชศาสตร์ (2521). การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องศรีธนญชัยฉบับต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต**. ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย "
- กาญจณี คำบุญรัตน์ (2558). "คนแก่กับไฟฟ้่องไทย". ใน **ศิลปวัฒนธรรม** 36,9 (กรกฎาคม): 66-67 "
- กิตติ โล่ห์เพ็ชรรัตน์ (2556). "ตำนานการสร้างกรุงเทพฯเมืองฟ้าอมรของชาวสยาม. กรุงเทพฯ: ก้าวแรก."
- กীরติ ณะไชย (2551). "ปางอิเหนาเศร้าสุดถึงบุษบา: สุนทรภู่กับการสร้างอารมณ์สะท้อนใจในนิราศอิเหนา. ใน **วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์**. 15,2: 17-51."
- คณะวัดโกมุตรัตนาราม (2518). " **พรหมานุกรณ์**. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยาอินเตอร์เนชั่นแนล. (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูพรหมสมาจารย์(สาตี ธรรมสรเถร) ณ เมรุวัดเขาวัง ราชบุรี วันที่ 15 มีนาคม 2518
- จรัส ดวงธิดา (2534). " **ความรู้เรื่องพระไตรปิฎกเรื่อง นิทานชาดก เล่ม 1ระดับประถมศึกษา**. กรุงเทพฯ: การศาสนา."
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พ. (2552). " **พระราชพิธีสิบสองเดือน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ."
- จุลจักรพงษ์, พ. (2541). " **เกิดวังปารุสก์ ฉบับสมบูรณ์: สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์และสมัยประชาธิปไตย**. พิมพ์ครั้งที่11. กรุงเทพฯ: ริเวอร์บุ๊ค."
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สมภพ มานะรังสรรค์ (2527). " **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึงพุทธศักราช 2484**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์."
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สุธี ประศาสน์เศรษฐ (2524). " **ระบบเศรษฐกิจไทย 1851-1910. ใน เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย**. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์."
- ฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร (2549). " **สายสัมพันธ์สองธรรมราชา**. กรุงเทพฯ: พิมพ์หนังสือ."
- ชนิดา พรหมพยัคฆ์ เขือกสม (2546). " **การเมืองในประวัติศาสตร์แห่งชาติไทย**. กรุงเทพฯ: มติชน "
- ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (2548). " **ชีวประวัติและผลงานของสุนทรภู่**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย."
- ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (2552). " **กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน กาพย์เห่निราศแรมรสร้าง**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย."

- ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (2552). "ภาพยนต์เหวี่ยง พระราชานิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว: ศิลปะการประพันธ์เหวี่ยงยุคใหม่. ใน วารสารนิต้า ภาษาและการสื่อสาร 14,15 (39-64)."
- ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (2560). "นิราศสุพรรณ: ความสามารถและความคิดสร้างสรรค์ของสุนทรภู่ในการแต่งโคลงสี่สุภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ธนาพรเส. (ฉบับพิมพ์เป็นบรรณาการเพื่อเผยแพร่เกียรติคุณของสุนทรภู่)."
- ชลธีรา สัตยวิวัฒนาและคณะ (2558). "ครูเทพ (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ฟ้าสี."
- โชนิตา มณีใส (2554). "พหุลักษณะในนิราศมะเหลเถไถ. ใน วารสารราชบัณฑิตยสถาน 36 ,3 (กรกฎาคม-กันยายน) : 442 – 455".
- ณอมมาลย์ ราชภัฏทาร์กซ์ (2520). "พัฒนาการเกษตรกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย พ.ศ.2435-พ.ศ. 2475 (ค.ศ.1892-1932). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย."
- ดวงกมล บางชวด (2554). "การถ่ายทอดบทเพลงไทยสากลประเภทเพลงปลุกใจเพื่อเสริมสร้างสำนึกความรักชาติ. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต. ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย."
- ดำรงราชานุภาพ, ส. ก. (2504). "ตำนานการเลียบเบี้ยและเลียบหอย. ใน ประชุมพงศาวดารภาคที่ 17. พระนคร: โรงพิมพ์ธนาคารออมสิน."
- ดิเรก หงษ์ทอง (2556). "พระราชานิพนธ์ภาพยนต์เหวี่ยงในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว: เครื่องมือกระตุ้นความรักชาติในหมู่ราษฎรชาวสยาม. ใน วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 20,2: 40-64."
- ตรีศิลป์ บุญจอร์ (2521). "พัฒนาการนวนิยายไทย พ.ศ.2475 – 2500 : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายกับสังคม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย."
- แถมสุข นุ่มนนท์ (2522). "พินอติต. กรุงเทพฯ: เรื่องศิลป์."
- เทพ บุญตานนท์ (2559). "การเมืองในการทหารไทยสมัยรัชกาลที่6. กรุงเทพฯ: มติชน".
- ธนากร จันทิมา (2554). "วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลในฐานะนิราศสมัยใหม่: จากการคร่ำครวญสู่การใคร่ครวญและปัญญา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย."
- ธวัชชัย ดุสิตกุล (2547). "บทโขนละครพระราชานิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย."

- ธิดา วัฒนกุล (2519). "แนวความคิดทางการเมืองในบพละคร พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. ปริญญาวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ."
- ธีรยุทธ บุญมี (2546). "ชาตินิยมและหลังชาตินิยม. กรุงเทพฯ: สายธาร."
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (2553). "การปฏิวัติสยาม พ.ศ.2475. พิมพ์ครั้งที่5. กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน".
- นริศรานูวัตติวงศ์, ส. แ. ค., สมเด็จพระนางเจ้าพระยา, (2504). "สาส์นสมเด็จพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานูวัตติวงศ์และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา."
- นันทนา กปิลกาญจน์ (2547). "พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว : พ.ศ.2468-พ.ศ.2477. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์."
- นายกรัฐมนตรีน, ส. ค. (2525). "ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 - พ.ศ.2475. กรุงเทพฯ: กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร."
- นายหนวย (2532). "พลโทบุตรินทร์ ภักดีกุล นายทหารประชาธิปไตย ผู้พิชิตสมรภูมิบางเขนด้วยกระสุนป.ต.อ. เพียง 9 นัด. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์. (อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลโทบุตรินทร์ ภักดีกุล ม.ว.ม., ป.ช., ท.จ. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร วันเสาร์ที่ 16 ธันวาคม พ.ศ.2532)."
- นิตา มีสุข (2540). "วังดี : บพละครอาถรรพณ์ที่ไม่อาจจัดแสดงได้. ใน วารสารปาริชาติ 10,1 (เมษายน-กันยายน): 39-46."
- บาทย์ อิมสำราญ (2555). "ปริทรรศน์ นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ.2485. ใน Veridian E- Journal Silpakorn University 5,2 : ฒ - พ."
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม. ล. (2514). หัวเลี้ยวของวรรณคดีไทย. ใน วรรณไวทยากร. กรุงเทพฯ: โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประยูทธ สิทธิพันธ์ (2498). "สารคดีพิเศษเรื่องราชสำนักพระมงกุฎเกล้าฯ. กรุงเทพฯ: ธรรมเสวี."
- ประสงค์ สุขุม (2547). "จาก "ยมราช" ถึง "สุขุมวิท": เหตุการณ์ใน 4รัชกาล. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย".
- ประอรรัตน์ ตั้งกิตติภาพรณ์ (2542). "วรรณคดีนิราศ : วิวัฒนาการด้านเนื้อหา และกลวิธีการนำเสนอ. ใน วิทยาสารเกษตรศาสตร์ (ฉบับสังคมศาสตร์) 20,1 (ม.ค.-มิ.ย.): 36-45."
- ประอรรัตน์ บุณมมาตร (2528). "หลวงวิจิตรวาทการกับบพละครประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: โครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์."
- ปรัชญา ปานเกตุ (2555). "ประชุมนิราศภาคที่ 3. กรุงเทพฯ: ต้นฉบับ."

- ปัญญา บริสุทธิ์ (2538). "แนวความคิดเรื่องความมั่นคงของประเทศในวรรณคดีไทย: ศึกษาจากพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร".
- ปิยนาด บุนนาค (2550). "ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ (ตั้งแต่การทำสนธิสัญญาบาวริง ถึง"เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516". กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย."
- เปรมวิทย์ ท่อแก้ว (2543). "ประวัติศาสตร์ไทย: ไทยศึกษา. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์".
- เปรมมา สัตยายุฑิมพงศ์ (2552). "รัฐนิยม : เอกสารสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม. ใน 100 เอกสารสำคัญ : สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่ 1, 251-318. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย."
- พรเพ็ญ อ้นตระกูล (2517). "การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว(พ.ศ. 2453-พ.ศ.2468). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย".
- พิทยาลงกรณ์, พ. ก. (2515). "นางในนิราศ. ใน สามกรุง, 316-317. กรุงเทพฯ: รุ่งวัฒนา."
- เพ็ญแข วัจนสุนทร (2523). "ค่านิยมในสำนวนไทย. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์."
- เพ็ญศรี ติ๊ก (2554). "การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึง สิ้นสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน."
- ไพฑูริย์ มีกุล (2519). "ประวัติศาสตร์สมัยธนบุรี. กรุงเทพฯ: อุดมสิน."
- ไพฑูริย์ แพงเงิน (2542). "สายธารวรรณกรรม. กรุงเทพฯ: ดับเบิ้ลยูเอ็น พรินติ้ง."
- ภาณุรังษีสว่างวงศ์, ส. ๒. (2464). "ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 23 เรื่องตำนานการเกณฑ์ทหาร กับเรื่องตำนานกรมทหารราบที่ 4. พระนคร: ไสภณพิพรรฒธนากร. (จอมพล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชฯ ผู้บังคับการพิเศษ กรมทหารราบที่ 4 โปรดให้พิมพ์ปะทานในงานฉลองโล่ที่ จังหวัดราชบุรี เมื่อปีระกา พ.ศ.2464)."
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พ. (2517). "พระบรมราโชบายในการประพันธ์ โคลงสุภลักษณ์วาทรูปโคลงนิราศประลองยุทธ สักระวาชายทะเล สักระวาน้ำหนาว นิราศมะเหลเถไถ. กรุงเทพฯ : คุรุสภา."
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พ. (2529). "พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรวม 100 ครั้ง. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระบรมราชูปถัมภ์(คณะกรรมการมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระบรมราชูปถัมภ์จัดพิมพ์ในงานพระบรมราชานุสรณ์ 11 พฤศจิกายน 2529)."
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พ. (2530). "ปลุกใจเสือป่า. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระบรมราชูปถัมภ์."

- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พ. (2552). "หนังสือหลักราชการพร้อมพระราชนิพนธ์ 65 โคลงสุภาษิตนานาชาติ.
กรุงเทพฯ: สถาบันบันลือธรรม."
- มนต์จันทร์ อินทรจันทร์ (2543). "เสภาและพัฒนาการของวรรณคดีเสภา. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต .
ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย."
- ยิ่งลักษณ์ บุญเก็บ (2552). "การใช้เพลงปลุกใจในฐานะสื่อประชาสัมพันธ์ให้คนไทยสำนึกรักชาติของ
กองทัพบก พ.ศ.2475-2550. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิต
วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย "
- ยุพร แสงทักษิณ (2538). "วรรณคดีการเมืองเรื่องสามกรุง. กรุงเทพฯ: มติชน."
- รัตนา โอษฐ์ยิ้มพราย (2528). "นิราศคำกลอนสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่5 ถึงรัชกาลปัจจุบัน.
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย."
- รีนฤทัย สัจจพันธุ์, บ. (2516). "นิราศคำโคลง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับนิราศชนิดอื่น.
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย."
- เรไร ไพรวรรณ (2553). "สำนวนไทยกับไฟตอง. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี. (โครงการผลงาน
วิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรีเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง
ครองราชสมบัติครบ 60 ปี)."
- เรื่องวิทย์ ลิ้มปนาทและคณะ (2560). "ประวัติศาสตร์ไทย ปรับปรุงครั้งที่ 3 พุทธศักราช 2560. นนทบุรี:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช."
- โรจน์ จินตมาศ (2530). "แนวความคิดของผู้นำไทยเรื่องชาติ กับการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่หนึ่งของ
ไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์."
- วรรณกร ชานาไร่ (2556). "การประเมินการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยววัดพระปฐม
เจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม. การค้นคว้าอิสระหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต. สาขาวิชา
การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร "
- วศวรรษ สบายวัน (2557). "โลกทัศน์ทางเวลาในวรรณกรรมนิราศ. ใน บทความคิดสรรในการประชุมวิชาการ
ระดับนานาชาติ เรื่อง ที่ทรงสนภาษา วรรณกรรม วัฒนธรรมการสื่อสารในโลกยุคเปลี่ยนผ่าน.
310-320. นครปฐม: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล."
- วัชร รมะนันท์ และ ญาดา อรุณเวช (2538). "เพลงสัทวา โครงการวิจัยแม่บท เรื่อง วรรณคดีเพื่อความสุข
ของคนในชาติ : วรรณกรรมเพลงไทย. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย."
- วิจิตรมาตรา, ข. ส. ก. (2543). "สำนวนไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โรงเรียนภาษาและวัฒนธรรมสมาคมส่งเสริม
เทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น)."

- วิชญา มณีศรี (2557). "การวิพากษ์วิจารณ์สังคม เศรษฐกิจ การเมืองในวรรณกรรมนิราศ พ.ศ.2471-พ.ศ.2505 ใน **วิชญา มาลา: รวบรวมบทความภาษาและวรรณคดีไทย**, 156-183. กรุงเทพฯ: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์. (โครงการสู่ความเป็นเลิศด้านภาษาและวรรณคดีไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)."
- วิจิต ฌ ป้อมเพชร (2542). "**พล นิกร กิมหงวน**. กรุงเทพฯ: พี วาทินพริ้นติ้ง."
- วิจิตวงศ์ ฌ ป้อมเพชร (2559). "**คำให้การของชาวกรุงเก่า เมืองไทยสมัยรัชกาลที่ 8**. กรุงเทพฯ: แสงดาว".
- วิทย์ ศิวะศรียานนท์ (2544). "**วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: ธรรมชาติ."
- วิไลเลขา ธารธนาสาร (2545). "**ชนชั้นนำไทยกับการรับวัฒนธรรมตะวันตก**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ."
- ศรีวรรณ กนต์, ศ. (2548). "**ศรีธัญชัย ไทย-เยอรมัน: การศึกษาเปรียบเทียบนิทานมุขตลกศรีธัญชัยกับทิลล์ ออยเลนชเปเกล**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย."
- ศักดิ์ดา ปิ่นแห่งเพชร (2552). "**วาทศิลป์ของพระมหากษัตริย์และบุคคลสำคัญในยุคสุโขทัยและอยุธยา**. **พิมพ์ครั้งที่ 2**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง."
- ศิลปากร, ก. (2559). "**โลหะปราสาทวัดราชบพิธราชมรรควิหาร**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม"
- สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ (2535). "**ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ.2481-พ.ศ.2492**. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย."
- สังข์ พันโนทัย (2499). "**ความนึกในกรุงชิง**. พระนคร: คลังวิทยา."
- สังคีต จันทนะโพธิ (2559). "**จากเบี้ยหยดถึงเงินกระดาด**. กรุงเทพฯ: เพชรประกาย"
- สามัคคีชัย "(29 กันยายน 2485). **ฉันเห็นอุทกภัยสองครั้ง**. นิกร ปีที่ 5: 1-8.
- สายชล สัตยานุรักษ์ (2546). "**สมเด็จพระมหาพรยาตารงราชานุภาพ การสร้างอัตลักษณ์ "เมืองไทย" และ "ชั้น" ของชาวสยาม**. กรุงเทพฯ: มติชน."
- สุกัญญา ติระวนิช (2532). "**รายงานผลการวิจัยเรื่องพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการหนังสือพิมพ์**. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์."
- สุจิตต์ วงศ์เทศ (2541). "**ศรีปราชญ์อยู่ที่ไหน ศรีธัญชัยอยู่ที่นั่น**. ใน **ศิลปวัฒนธรรม**, 20,2 (ธันวาคม): 78-85."
- สุจิตต์ วงศ์เทศ, บ. (2545). "**นิราศมหาวาริปีมะเส็งโดยนายเจริญ**. ใน **ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมจากวรรณคดี กวีสยามนำเที่ยวกรุงเทพฯ**, 301-314. กรุงเทพฯ: มติชน."
- สุดารัตน์ เสรีวัฒน์ (2522). "**วิวัฒนาการของเรื่องสั้นในเมืองไทยตั้งแต่แรกจนถึงพุทธศักราช 2475**. กรุงเทพฯ: หน่วยงานนิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู".
- สุนทรีย อาสะไว (2536). "**ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่และผลกระทบที่มีต่อชาวนาสยามในทศวรรษ 2470**. ใน **วารสารธรรมศาสตร์**, 11,3 (กันยายน): 71-110."

- สุปานี พัดทอง (2552). "“เรือ” ในวรรณคดีนิราศ : มโนทัศน์กับการสร้างสรรค์วรรณศิลป์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์. ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย."
- สุพรรณิ วราทร (2515). "ประวัตินวนิยายไทยตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 5 ถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์. ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย."
- สุภาพร พลายน้อย (2541). "นิราศสมัยรัตนโกสินทร์ : การสืบทอดขนบจากพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์. ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย."
- เสฐียรโกเศศ (2510). "ชีวิตของชาวไทยสมัยก่อน. พระนคร: ราชบัณฑิตยสถาน."
- โสมทัต เทเวศร์ (2521). "กรุงเทพฯในนิราศ. กรุงเทพฯ: เรื่องศิลป์."
- โสมทัต เทเวศร์, บ. (2522). "นิราศไฟ โดยนายเจริญ. กรุงเทพฯ: เรื่องศิลป์."
- อภิรดี เจริญธัญญกุล (2542). "แนวทางการปลูกฝังลัทธิชาตินิยมผ่านหนังสือพิมพ์ ของรัฐบาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กับรัฐบาลในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์. ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย."
- อมรรตคุณารักษ์, จ. แ. ส. (2512). "พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่มที่ 6 เรื่องเหตุที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนธงชาติไทย ล้นเกล้ารัชกาลที่ 6 สำนวนจตุรทิศ รัชกาลที่ 6 โปรดเกล้าฯ ให้เลิกหอย ก.ข. ที่ประทับชายทะเลของรัชกาลที่ 6 กำเนิดสวนลุมพินี. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา."
- อรรถศาสตร์โสภณ, พ. (2501). "นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ.2485. ใน บทประพันธ์นิราศน้ำท่วมกับลิลิตพระบรมอัฐิพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและอื่น ๆ , 35-68. พระนคร: อักษรประเสริฐ(พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพอำมาตย์เอก พระยาอรรถศาสตร์โสภณ (สว่าง จุลวิธูร) ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 12 กรกฎาคม 2501)."
- อวยพร มลิินทางกูร (2519). "ลักษณะคำประพันธ์คำร้อยกรองของไทยตั้งแต่พุทธศักราช 2475 – 2501. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์. ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย."
- อัจฉราพร กมฺพิสมัย (2525). "อุดมการณ์ชาตินิยมของผู้นำไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์."
- อัญชลี ภูเภา (2553). "พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว : วรรณคดีกับการสร้างชาติ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์. ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย."
- อาจิม จันทรมพร (2537). "นักเขียนไทยในสวนหนังสือ. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า."

อาทิตยา ยอดธรรม (2554). "การศึกษาภาษาและเนื้อหาของวรรณกรรมนิราศ สมัยอยุธยาตอนต้นถึงสมัย
รัตนโกสินทร์ (พ.ศ.1893-พ.ศ.2522). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์."

ภาษาอังกฤษ

Hans, K. (1944). "The Idea of Nationalism : A study in Its Origins and Background. New York:
The Macmillan Company".

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

นิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

นิราศที่แต่งขึ้นระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลกลุ่มที่ผู้วิจัยนำมาศึกษา มีรูปแบบคำประพันธ์เป็นกลอนเพลงยาว การใช้กลอนเพลงยาวประพันธ์นิราศพบตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย เริ่มจากการสื่อสารถึงกันเป็นการส่วนตัวระหว่างหญิงชาย ต่อมาผู้แต่งได้ใช้รูปแบบคำประพันธ์ดังกล่าวในลักษณะการเล่าเรื่องเสนอความรู้ และบันทึกการเดินทางผสมกับการคร่ำครวญในลักษณะส่วนตัว แต่มุ่งให้สาธารณชนเป็นผู้เสพ (น้อมนิจ วงศ์สุทธิธรรม, 2549: 27) ผู้วิจัยนำมาจัดกลุ่มได้ 3 กลุ่มตามช่วงเวลาการแต่ง ดังนี้

1 นิราศที่แต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

นิราศที่แต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ผู้วิจัยเลือกมาศึกษา ได้แก่ นิราศของนายเจริญ จำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ **นิราศเลิกไฟ** **นิราศเป็นทหาร** และ **นิราศมหาวาริปีมะเส็ง** อภิลักษณ์ เกษมผลกุล (2556 : 88) ได้สันนิษฐานว่า นายเจริญ อุปถัมภ์ภานนท์ มีสถานที่พักอาศัยอยู่บริเวณคลองตันไทร ฝั่งธนบุรี มีชีวิตอยู่ระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นหนึ่งในนักแต่งเรื่องประโลมโลก ขายให้โรงพิมพ์ราชบุรีเจริญ หรือโรงพิมพ์วัดเกาะ นอกจากผลงานนิราศแล้ว ท่านยังมีผลงานอื่น ๆ จำนวนมาก อาทิ **เพลงขอทาน เล่ม 2 ลักษณะวงศ์ จำปาแก้วจำปาทอง เบลูจมาศทองและบททำขวัญ** เรื่องอื่น ๆ เนื้อหานิราศของนายเจริญทั้ง 3 เรื่องมีลักษณะเป็นบันทึกประวัติศาสตร์สังคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยมุมมองของผู้แต่งซึ่งเป็นบุคคลร่วมยุคสมัย นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้เลือก **นิราศมะเหลเถไถ** พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นกลุ่มข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ด้วย ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 นิราศเป็นทหาร

นิราศเป็นทหารหรือ**นิราศเกณฑ์ทหาร**แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2460 ด้วยจุดมุ่งหมายที่ต้องการส่งเสริม โน้มน้าวใจ ให้ชายไทยรับการเป็นทหารรับใช้ประเทศชาติหลังจากการออกพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารบังคับใช้ทั่วราชอาณาจักร พ.ศ.2459 เพื่อเตรียมความพร้อมด้านความมั่นคงทางการทหาร ป้องกันประเทศ และ สนับสนุนอังกฤษและฝรั่งเศสในระหว่างกาเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 (พ.ศ.2457 - พ.ศ.2461) นิราศเรื่องนี้นับเป็นวรรณกรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาประเทศชาติ โน้มน้าวจิตใจพลเมืองให้ลุกขึ้นมารับใช้ประเทศ ผู้แต่งเสนอให้เห็นเนื้อหาที่แทรกความคิดไว้ว่า ความรักชาตินั้นย่อมสำคัญกว่าความรักชายหญิงหรือความรักส่วนตัว (โสมทัต เทเวศร์, 2522 : 5)

1.2 นิราศมหาวารีย์ปีมะเส็ง

นิราศมหาวารีย์ปีมะเส็งเป็นนิราศบันทึกเหตุการณ์อุทกภัยในปีมะเส็ง พ.ศ.2460 โดยแทรกคติธรรมที่มุ่งสอนให้คนประกอบกรรมดี ละเว้นในทางอกุศลและอบายมุข ไว้ตามขนบนิยมการแต่งนิราศทั่วไป เริ่มเรื่องด้วยการบันทึกวันเวลา เหตุการณ์ภัยพิบัติในช่วงเวลาดังกล่าว และแสดงภาพความเดือดร้อน ของประชาชนคนไทยในยุคสมัยนั้น ตลอดจนแสดงให้เห็นพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ที่ทรงช่วยเหลือประชาชนผู้ประสบอุทกภัย. ช่วยบำบัดทุกข์ร้อนให้แก่ประชาชน ก่อนจะสรุปเรื่องและแต่งแหล่งเทศน์นิราศน้ำท่วมไว้ท้ายบท

1.3 นิราศเลิกไฟ

นายเจริญแต่งนิราศเลิกไฟเมื่อ พ.ศ.2461 นิราศเลิกไฟเริ่มเรื่องด้วยการบอกวันเวลาการแต่งตามขนบนิยมของนิราศคากลอน นายเจริญใช้ชื่อไฟต่าง ๆ แทนชื่อนางเพื่อครวญตามขนบนิราศ ชี้ให้เห็นโทษของอบายมุข การเล่นเกมพนัน ว่ามีผลเสียต่อชีวิตและทรัพย์สินเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ ผู้แต่งได้วิพากษ์วิจารณ์สังคมในขณะนั้นร่วมด้วยว่า มีผู้ติดการพนัน เล่นไฟ เข้าบ่อนเบี้ย ถึงขนาดเป็นหนี้สินสิ้นเนื้อประดาตัว ผู้แต่งแทรกทัศนะเกี่ยวกับเรื่องความขยัน การรู้จักอดออมเงิน รับผิดชอบในหน้าที่การทำงานของตน ไม่ซ่องแวงกับอบายมุขซึ่งนำความเดือดร้อนมาให้ นอกจากนี้ นายเจริญยังได้สรรเสริญพระเกียรติของพระมหากษัตริย์ด้วยความซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงนำพาความเจริญมาสู่ประเทศ ยกเลิกหนทางนำประชาชนไปสู่อบายมุข เช่น การยกเลิกบ่อน หวยโป บ่อนไฟผ่านการประกาศใช้พระราชบัญญัติเลิกการพนัน หวยและบ่อนเบี้ย

1.4 นิราศมะเหลเถไถ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์นิราศมะเหลเถไถ เมื่อพ.ศ.2465 ระหว่างการเสด็จประพาสมณฑลนครสวรรค์และมณฑลกรุงเก่า (พระนครศรีอยุธยา) พระองค์ทรงนำเสนอมะเหลเถไถในแต่ละวันนับตั้งแต่วันเสด็จพระราชดำเนินจากกรุงเทพมหานคร โดยระหว่างเสด็จพระราชดำเนินนี้ พระองค์ได้ทรงบรรยายสภาพบรรยากาศที่พสกนิกรจำนวนมากมารอเข้าเฝ้ารับเสด็จเพื่อชื่นชมพระบารมี ทำให้พระองค์ทรงทราบถึงวิถีชีวิตของประชาชนมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ความในนิราศเรื่องนี้ยังเชื่อมโยงตำนานประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ต่าง ๆ เพื่อปลูกฝังความรักชาติ จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์แก่ประชาชน พร้อมทั้งวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาของสังคมในช่วงเวลานั้น อาทิ ปัญหาการหลงใหลในวัฒนธรรมตะวันตก คบค้าคนต่างชาติ ปัญหาสื่อสิ่งพิมพ์ ขณะนั้นที่มักนำเสนอข่าวที่บิดเบือนไปจากความจริง เป็นต้น

2 นิราศที่แต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

นิราศที่แต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก่ นิราศของคุณหญิง เชื้อนเพ็ชรเสนา (สัมพันธ์ อุณหะนันท์) จำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ **นิราศสุโขทัย** **นิราศถ้ำจอมพล** และ **นิราศธัญบุรี** ของ อ.สัมพันธ์ยานนท์

คุณหญิงเชื้อนเพ็ชรเสนาเป็นภริยาของพระยาเชื้อนเพ็ชรเสนา (ทรัพย์ อุณหะนันท์) อดีตเจ้ากรมพระตำรวจหลวง คุณหญิงเชื้อนเพ็ชรเสนา มีนิสัยชอบการประพันธ์บทกลอน ให้เป็นระเบียบ สั่งสอนกุลบุตรกุลธิดา ดังจะเห็นได้จากบทประพันธ์ต่าง ๆ ของท่านเป็นอุทาหรณ์ คือ 1. **นิราศถ้ำจอมพล** (พ.ศ.2471) 2. **นิราศสุโขทัย** (พ.ศ.2473) 3. **เรื่องแม่เรือนดี** (พ.ศ.2478) 4. **เรื่องมงคลสูตร** 5. **เรื่องต้นทูน** 6. **เรื่องสังข์ทอง ตอนหนีนางพันธุรัต** (พ.ศ.2490) 7. **เรื่องสังข์ทอง ตอนสลักฟัก** (พ.ศ. 2490) (ปรัชญา ปานเกตุ, บรรณาธิการ, 2555 : 11-14) คุณหญิงเชื้อนเพ็ชรเสนาแต่ง **นิราศถ้ำจอมพล** และ **นิราศสุโขทัย** ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 นิราศถ้ำจอมพล

นิราศถ้ำจอมพล ผลงานของคุณหญิงเชื้อนเพ็ชรเสนา (สัมพันธ์ อุณหะนันท์) แต่งขึ้นเมื่อคราวที่เดินทางไปท่องเที่ยวที่ถ้ำจอมพล จ.ราชบุรี การเดินทางครั้งนี้ท่านได้เริ่มเดินทางจากบ้าน ผ่านถนนราชดำเนิน ถนนพระสุเมรุ ไปทางตลิ่งชัน ออกนครปฐม และเดินทางไปยังหัวตราบุรี เนื้อความใน **นิราศถ้ำจอมพล** นอกจากจะสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่าง ๆ แล้ว ผู้แต่งยังแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการแทรกแซงทางเศรษฐกิจของต่างชาติในช่วงเวลานั้นด้วยและเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ผู้แต่งสนับสนุนให้ประชาชนรักและร่วมกันทำนุบำรุงเศรษฐกิจของชาติ ทั้งยังแสดงทัศนคติเรื่องการแสวงหาและการระงับรักษาทรัพย์ ตลอดจนปลูกฝังคุณธรรมให้ประชาชนรู้จักดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องตามครรลองที่พึงามของสังคมต่อไป

2.2 นิราศสุโขทัย

นิราศสุโขทัย ของคุณหญิงเชื้อนเพ็ชรเสนา (สัมพันธ์ อุณหะนันท์) กล่าวถึงการเดินทางไปจังหวัดสุโขทัยเพื่อส่งญาติชื่อ "พ่อเถียว" ที่จะเดินทางไปรับตำแหน่งอัยการจังหวัดสุโขทัย เนื้อหาใน **นิราศสุโขทัย** ว่าด้วยเรื่องการสนับสนุนให้ประชาชนเห็นความสำคัญของทรัพยากรภายในประเทศตลอดจนมรดกทางวัฒนธรรม ระหว่างการเดินทาง ผู้แต่งมักจะแทรกสาระความรู้เกี่ยวกับตำนานของสถานที่เพื่อให้ผู้อ่านทราบประวัติความเป็นมา เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความภาคภูมิใจและอนุรักษ์ภูมิปัญญาตลอดจนภูมิสถานที่ที่บรรพชนได้รักษาไว้

2.3 นิราศธัญญะบุรี

นิราศธัญญะบุรี ผลงานการแต่งของ อ.สัมบุณณานนท์ ซึ่ง ปรัชญา ปานเกต (2555 : 14) กล่าวว่า จากการศึกษาเนื้อหาในกลอนนิราศ สันนิษฐานว่าผู้แต่งน่าจะเป็นทหารหรือข้าราชการในรัฐบาลของคณะราษฎร ผู้แต่งกล่าวถึงการเดินทางไปราชการที่ “ธัญญะบุรี” หรืออำเภอธัญญะบุรี จังหวัดปทุมธานี ออกเดินทางจากสถานีรถไฟหัวลำโพง และถึงอำเภอธัญญะบุรีในวันเดียวกัน เนื้อความใน**นิราศธัญญะบุรี** เป็นการเชื่อมโยงสิ่งที่ผู้แต่งพบเห็นเข้ากับประเด็นปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสนับสนุนให้ทุกฝ่ายยุติข้อขัดแย้งจากเหตุการณ์กบฏบวรเดช และยอมรับในอำนาจรัฐธรรมนูญตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม

นิราศที่ผู้วิจัยเลือกมาศึกษาและแต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล มีเพียงเรื่องเดียว คือ **นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ.2485** ซึ่งพระยาอรรดศาสตร์โสภณ (สว่าง จุลวิธูร) แต่ง**นิราศน้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ.2485** ขึ้นเพื่อบันทึกเหตุการณ์อุทกภัยใน พ.ศ.2485 โดยเชื่อมโยงเข้ากับเหตุการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมอื่น ๆ ได้แก่ เหตุการณ์สงครามเอเซียมหาบูรพา ความขัดแย้งในวงการสงฆ์ ตลอดจนการแสดงทัศนะต่อการใช้นโยบายรัฐนิยมในการบริหารประเทศของรัฐบาล และวิพากษ์วิจารณ์การทำหน้าที่บกพร่องของข้าราชการเพื่อแนะนำการแก้ไขปัญหาให้ชาติเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น (บาทยัน อิมสำราญ, 2555 : ต)

จากข้างต้น ผู้แต่งนิราศทั้ง 8 เรื่องต่างอยู่ในสถานภาพที่น่าเชื่อถือและสามารถชี้นำปัญหาแก่บุคคลในสังคมได้ ทั้ง สถานภาพพระมหากษัตริย์ สถานภาพนักเขียนอาชีพ และสถานภาพข้าราชการ นิราศที่แต่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้แต่งนิราศอยู่ในสถานภาพของพระมหากษัตริย์และนักเขียนอาชีพซึ่งเป็นสถานภาพที่คนในสังคมยุคนั้นยอมรับและเชื่อถือ ดังที่ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (2553 : 141 -143) ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า ในช่วงของการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของบ้านเมือง อาชีพนักเขียนและนักหนังสือพิมพ์ได้ชื่อว่ามีบทบาทอย่างแข็งขันมากและได้รับความนิยมอยู่ในช่วงก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เพราะเป็นอาชีพที่ได้รับการอุปถัมภ์คือได้รับการสนับสนุนทางการเงินเพื่อการประกอบอาชีพของตนทั้งจากชนชั้นนำและรัฐบาล

ผู้แต่งนิราศระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลส่วนใหญ่อยู่ในสถานภาพข้าราชการหรือบุคคลในครอบครัวข้าราชการ ตำแหน่งสำคัญ ยกตัวอย่างเช่น คุณหญิงเขื่อนเพชรเสนา (สัมจิน อุณหะนันท์) มีสถานภาพเป็นสตรีที่ได้รับการศึกษาสอดคล้องกับที่สายสมร เฉยตรงองการ (2529 : 16) ได้กล่าวไว้ว่าในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา สังคมไทยเริ่มเห็นความสำคัญของการศึกษา มีการส่งเสริมการศึกษาของสตรีอย่างแพร่หลายแก่สามัญชนทั่วไปมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการขยายการศึกษาสำหรับสตรีให้เท่าเทียมกับบุรุษ สถานภาพทางสังคมในฐานะ “คุณหญิง” ภารกิจของข้าราชการ “เจ้ากรมพระตำรวจหลวง” ย่อมเป็น ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่สนับสนุนให้คุณหญิงเชื่อนพีชเรเสนาภาคภูมิใจและเกิดแรงบันดาลใจในการสื่อสารเรื่องความรักชาติ แสดงความรู้ ความคิดเห็นต่อปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น และมุมมองที่มีต่อผู้คนในสังคมขณะนั้นผ่านวรรณกรรมนิราศอีกด้วย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวชนัญชิตา บุญเหาะ สำเร็จการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจากโครงการพัฒนานักเรียนผู้มีความสามารถพิเศษด้านภาษาไทย รุ่นที่3 โรงเรียนราชโบริกานุเคราะห์ จังหวัดราชบุรี และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง จากคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรเมื่อปีการศึกษา 2556 จากนั้น เข้าศึกษาในหลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผลงานวิชาการที่มาจากวิทยานิพนธ์ ได้แก่ บทความเรื่อง กลวิธีการเสนอความคิดเรื่องความรักชาติในนิราศรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับการพิจารณาให้ตีพิมพ์ในวารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีที่ 25 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561)

